
SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

ФІЛОЛОГІЯ

p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

III(9), Issue 44, 2015

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board
Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:
Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Vice-Rector, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Anatolij Morozov, Doctor of Science in History, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Valentina Orlova, CSc in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and coauthors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

The journal is listed and indexed in:

INNO SPACE SCIENTIFIC JOURNAL IMPACT FACTOR: 2.642

ISI (INTERNATIONAL SCIENTIFIC INDEXING) IMPACT FACTOR: 0.465

DIRECTORY OF RESEARCH JOURNAL INDEXING

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

GOOGLE SCHOLAR

CONTENT

<i>Andreichuk N.I.</i> Problematizing the Notion of Cross-cultural Semiosis	6
<i>Bulkina A.</i> Dialogic Love Discourse in Fictional Communication: Marriage Proposals in the Novels of Thomas Hardy	10
<i>Gach N.</i> The evolution of the concept DEMOCRACY in American poetry	14
<i>Gayovych G.</i> The text as an element of communication system: the status issue	17
<i>Ostapchuk I.I.</i> Communicative and manipulative function of metaphor in English mass media discourse	21
<i>Sivkov I.V.</i> Realization of notion 'heart' in Arabic	25
<i>Vanivska O.I.</i> Noncategorical Means of the Finite Aspectual Meaning Expression (based on the BNC)	28
<i>Voskres A.A.</i> Manner category in Old English language and texts	31
<i>Гладка В.А.</i> Еволюція терміну ідіома та його дериватів у фразеологічній науці	34
<i>Гловацька О.Л.</i> Прикметники з негативним значенням в староукраїнській мові (кінець XVI – XVII ст.)	38
<i>Дубенко О.Ю.</i> Трактуння дихотомії «чоловіче/жіноче» в англосаксонській історико-культурній традиції	41
<i>Изотова Н.П.</i> Лингвистика психонаратива в романах Дж.М. Кутзее: параметри изучения	45
<i>Казак С.П.</i> Соматикон емоційного реагування в аспекті комунікативних стилів	50
<i>Калита А.А.</i> Критерий оценки паузального перепада эмоционально-прагматического потенциала смежных речевых отрезков	54
<i>Кузьменко О.Ю.</i> Особливості комунікативної ситуації інтерв'ю та її складників	58
<i>Куц Е.О.</i> Ідеологічні особливості упередженого дискурсу американських, британських і російських політиків	62
<i>Марина Е.С.</i> Семиопозитическая специфика парадоксальности в коммуникативном пространстве современной англоязычной поэзии	66
<i>Марченко В.В.</i> Особенности коммуникативно-когнитивного подхода к исследованию речемусыкальных произведений	70
<i>Русакова О.В.</i> Типологія таксисних предикатів (на матеріалі сучасної української мови)	74
<i>Серякова И.И.</i> Коммуникативный менеджмент конфликтного дискурса	78
<i>Солецький О.М.</i> Емблематичні форми «Кобзаря» Т. Шевченка	83
<i>Ткалич І.В.</i> Іронічні стратегії модернізму 1920-х: літературний контекст	89
<i>Ярмоленко Н.М.</i> Дитячі настрашки в українському фольклорі: трансформація традиції	93

Andreichuk N.I.

Problematizing the Notion of Cross-cultural Semiosis

Andreichuk Nadiya, Doctor of Philology, professor
Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine

Abstract. The article provides an insight into the semiotics of culture in general and the notion of cultural semiosis in particular. The concept of culture text is viewed as the core of the cultural semiotics. The author claims that transforming information into text is the communication-oriented sense generation process which results in the emergence of semiotic space. It is postulated that the cultural mechanism of transforming information into text is but another definition of semiosis. The article also provides argumentation to support the belief that cross-cultural semiosis is based on cultural schemata in the context of differences of lingual communities' basic experiences. The study of differences in expectations based on these cultural schemata is viewed as a part of cross-cultural pragmatics.

Keywords: *semiotics of culture, culture text, cultural semiosis, semiotic space, cultural schemata, cross-cultural semiosis, cross-cultural pragmatics*

The purpose of this essay is to revise some fundamental ideas concerning semiosis as the process of cooperation between signs, their objects, and their interpretants and to introduce some new insights into the notion of cross-cultural semiosis.

Philosophers and linguists have always discussed signs in one way or another but until recently there had been no attempt to bring together the whole range of phenomena, linguistic and non-linguistic, which could be considered as signs, and to make the problem of the sign the centre of intellectual enquiry. It was only in the early years of the 20th century that the American philosopher Charles Sanders Peirce and the Swiss linguist Ferdinand de Saussure envisaged a comprehensive science of signs. Their projects lie at the heart of semiotics. The programme outlined by Ferdinand de Saussure was easy to grasp: linguistics would serve as example and its basic concepts would be applied to other domains of social and cultural life. A lingual sign is the basic unit of language, for a language is simply a large number of signs related to one another in various ways. The internal structure of a sign is binary: it consists of a slice or segment of sound, which he calls a signifier (*signifiant*), combines with a slice or segment of thought, a signified (*signifié*).

Ch. Peirce is a different case. He devoted himself to *semeiotic* as he called it, which would be the science of sciences, since „the entire universe is perfused with signs if it is not composed exclusively of signs” [13, p. 394]. Ch. Peirce's voluminous writings on semiotics are full of taxonomic speculations. There are 10 trichotomies by which signs can be classified (only one of which, distinguishing icon, index and symbol, has been influential), yielding a possible 59 049 classes of sign. Certain dependencies allowed scholars to reduce this number to 66 classes but even this has been too many. One has to agree with J. Culler that the complexity of his scheme and the swarm of neologisms created to characterize different types of sign have discouraged others from entering his system and exploring his insights [3].

Both semiotic projects have produced different ideas concerning semiosis. In structuralist tradition semiosis is the operation which, by setting up a relationship of reciprocal presupposition between the expression form and the content form (in L. Hjelmslev's terminology) – or the signifier and the signified (F. de Saussure) – produces signs: in this sense any language act implies a semiosis. The term

Culture is a space of mind for the production of semiosis (Yuriy Lotman)

is synonymous with *semiotic function* [5, p. 285]. Ch. Peirce used the term *semeiosis* to designate any sign action or sign process, and also *semiosis* (pluralized as *semioses*). He claims that its variant *semeiosis* „in Greek of the Roman period, as early as Cicero's time, if I remember rightly, meant the action of almost any kind of signs” (cited from [10, p. 28]). For Ch. Peirce, semiosis is a triadic process in which an *object* generates a *sign* of itself and, in turn, the sign generates an *interpretant* of itself. The interpretant in its turn generates a further interpretant, ad infinitum. Thus, semiosis is a process in which a potentially endless series of interpretants is generated. A sign stands for something (its *object*); it stands for something to somebody (its *interpretant*); and finally it stands for something to somebody in some respect (this respect is called its *ground*). The relationship between the terms, *representamen*, *object*, *interpretant* and *ground* determines the precise nature of the process of semiosis. This relation must be read in two directions, firstly as determination, and secondly as representation: the object „determines” the interpretant, mediated by the sign, and both the sign and the interpretant „represent” the object. As R. Parmentier says, these are „two opposed yet interlocking vectors involved in semiosis” [9, p. 4]. If these vectors are brought into proper relations then knowledge of objects through signs is possible.

In this article semiosis is claimed to be **the process by which representations of objects function as signs**. It is the process of cooperation between signs, their objects, and their interpretants. Semiotics studies semiosis and is an inquiry into the conditions that are necessary in order for representations of objects to function as signs. Theories of semiotic mediation, such as those proposed by L. Vygotsky, M. Bakhtin, B. L. Whorf and some others, agree on viewing signs and lingual signs, in particular, as being: 1) means of rationality in human cognition and 2) instruments of communication in social interaction. The exchange of signs in the context of interaction is socially meaningful only if there are conventional rules equating signs and meanings across contexts. The entire set of sign systems which endow the external world with value makes up culture: cultural signs form an interpretative mechanism through which the world is rendered meaningful.

The semiotic view of culture assumes the multiplicity and correlation of sign systems which are investigated on various levels. Most fundamental to cultural semiotics were the theories of the Prague Linguistic Circle and the

related early Russian structuralists, as they evolved under the leadership of R. Jakobson and J. Mukarovsky, departing from, and extending, Saussurian insights. These theories contributed to the extremely fruitful application of semiotics to aesthetic and other cultural systems. A pioneering work in this direction was P. Bogatyrev's study of folk costumes of Moravian Slovakia [2]¹.

By the 1940s R. Jakobson brought the semiotics of Ch. Peirce to bear upon the developing semiotic point of view, thereby fundamentally broadening approaches to typologies, as well as to the dynamics of sign systems, particularly in the area of pragmatics. Moreover, the wartime contact between R. Jakobson and C. Levi-Strauss stimulated both these seminal thinkers, as is evidenced by their fundamental postwar studies in various aspects of cultural semiotics. Extremely significant work in the field under study has been carried out in Eastern Europe. The Tartu-Moscow group has devoted much attention to the semiotics of cultural systems and their mutual translatability. A compact summary of the basic principles of semiotics advanced by the Tartu-Moscow group became available in the West due to the publication of the „Structure of Texts and the Semiotics of Culture” [11], particularly since it opens with an English translation of the „Thesis on the Semiotic Study of Culture”. The latter is considered to be a conceptual framework for the systemic and semiotic analysis of culture as a metasystem. It was written in 1973 by Yuriy Lotman together with his colleagues Boris Uspensky, Vyacheslav Vsevolodovich Ivanov, Vladimir Toropov and Alexander Piatigorsky.

Two definitions are being most important for understanding the notion of cross-cultural semiosis: *cultural semiotics* and *culture text*. Tartu-Moscow group presented the definition of cultural semiotics, calling it a science studying the functional relatedness of sign systems circulating in culture that departs from the presupposition that it is possible to operationally (proceeding from the theoretical conception) describe pure sign systems functioning only in contact with each other and in mutual influences [14]. Since Y. Lotman held that all cultural semiotic systems were to be seen as secondary modeling systems, shaped „along the lines” of language, the linguistic concept of text began to be applied by analogy to all cultural behavior. Thus in defining culture as a certain secondary language Tartu-Moscow school introduced the concept of culture text, a text in this secondary language.

The culture text which is the structure through which a culture acquires information about itself and the surrounding context is a set of functional principles: (1) the text is

a functioning semiotic unity; (2) the text is the carrier of any and all integrated messages (including human language, visual and representational art forms, rituals etc.); and (3) not all usages of human language are automatically defined as texts. „Theses” also defines distinct levels of text that are incorporated into any culture. All semiotic systems function in context as relative, not absolute, autonomous structures. As a result, what is perceived as a text in one culture may not be a text in a different cultural space (for more detailed analysis see [1; 18]).

The concept of culture text is the core of the semiotic studies on culture. But even more important is the cultural mechanism of transforming information into text: sense generation process. Any generation of sense is the activity of culture, thus **cultural semiosis is suggested to be defined as the communication-oriented process of generating culture texts**. Y. Lotman views communication as the circulation of texts in culture and suggests a typology of different, although complementary processes: 1) communication of the addresser and the addressee, 2) communication between the audience and cultural tradition, 3) communication of the reader with him/herself, 4) communication of the reader with the text, 5) communication between the text and cultural tradition [7, p. 276 – 277].

Culture as an intelligent relationship among systems requires a deep understanding of the interaction among codes and languages in the process of generating information and this opens another challenging vector of researching the process of semiosis. Cultural semiosis is the essence of culture. Semiotic space emerges inside the experiences of transforming information into sign systems. Thus information processes are the core of the semiotics of culture and **the cultural mechanism of transforming information into text is but another definition of semiosis**.

Before trying to apply this understanding of cultural semiosis for cross-cultural communication research it should be mentioned that according to Ch. Peirce semiosis starts from a given *outer sign*. The question of who produced it and why, falls outside the scope of his concept of semiosis. This bias is confirmed by his choice of terminology, i.e., especially of interpretant, that is *the inner sign* as an explanation, as a translation, of the outer sign. From the wider perspective of communication, or sign exchange, an outer sign can only be considered given to a particular sign observer after it has been produced by a particular sign engineer. V. Voloshinov² can be seen to apply this communication perspective right from the start of his theoretical development. This scholar emphasizes the representational nature of signs

¹ The work was published in Bratislava in 1937 and was issued in the English translation in 1971 in the series *Approaches to Semiotics*. P. Bogatyrev was one of the most active members of Prague Linguistic Circle and co-founder of the Moscow Linguistic Circle in 1915. He was greatly influenced by the Prague School and was in his turn to influence later scholars outside the field of structural linguistics, such as Claude Levi-Strauss who tried to apply some tenets of structural linguistics to solve problems of social and cultural anthropology.

² Valentin Voloshinov was one of those in post-revolutionary Russia who did succeed in developing a specifically Marxist conception of consciousness, and it was significant that he did so starting from an interest in the philosophy of language. Recently, the validity of Voloshinov's authorship of the book „Marxism and the Philosophy of Language” has come into question. This book was first published in Leningrad in 1929 under the title „Marksizm i filosofiiazyka: Osnovnye problemy sotsiologitseskogo metoda v nauke o iazyke (Marxism and the Philosophy of Language: Basic Problems of the Sociological Method in the Science of Language)”. It has been suggested that it was in fact Mikhail Bakhtin who was the real author. It is probable we may never know the truth but it is worth pointing out that although this claim is now accepted uncritically by many commentators, it rests on certain unsubstantiated facts and contradictory assumptions.

He states that a sign does not simply exist as a part of a reality – it reflects and refracts another reality [15, p. 9] and he also expresses the communication perspective of sign: Signs can arise only on interindividual territory. Ten years later Ch. Peirce's pupil Ch. Morris introduces the interpreter as the component of semiosis and argues that the latter includes: 1) the sign vehicle (i.e. the object or event which functions as a sign), 2) the designatum (i.e. the kind of object or class of objects which the sign designates), 3) the interpretant (i.e. the disposition of an interpreter to initiate a response-sequence as a result of perceiving the sign), and 4) the interpreter (i.e. the person for whom the sign-vehicle functions as a sign) [8]. His fundamental ideas concern the role that a science of signs may play in analyzing language as a social system of signs. He divides semiotics into three interrelated sciences: 1) syntactics (the study of the methods by which signs may be combined to form compound signs), 2) semantics (the study of the signification of signs), and 3) pragmatics (the study of the origins, uses, and effects of signs). Thus semiosis has syntactical, semantical, and pragmatical levels or dimensions. The last dimension is governed by the relations which signs have to their producers and interpreters.

Ch. Morris' definition of pragmatics as the study of the relation of signs to their interpreters has been accepted and developed by different scholars. G. Yule defines four areas that pragmatics as the type of study is concerned with: 1) the study of meaning as communicated by the speaker (or writer) and interpreted by a listener (or reader); 2) the interpretation of what people mean in a particular context and how the context influences what is said; 3) how a great deal of what is said is recognized as part of what is communicated; 4) what determines the choice between the said and unsaid [19, p. 3]. He emphasizes that pragmatics is appealing because it is about how people make sense of each other linguistically, but it can be a frustrating area of study because it requires us to make sense of people and what they have in mind [19, p. 4]. From the first pages of his „Pragmatics” G. Yule attracts attention to cross-cultural differences that account for the differences in the contextual meaning communicated by a speaker or writer and in the interpretation of a listener or reader. Communicants belonging to one lingual and social group follow general patterns of behavior (including lingual) expected within the group. G. Yule describes his experience of answering questions about his health when he first lived in Saudi Arabia [19, p. 5]. He tended to answer them with his familiar routine responses of „*Okay*” or „*Fine*” but soon discovered that pragmatically appropriate in that context would be to use a phrase that had the literal meaning „*Praise to God*”. Thus the phrase he used conveyed the meaning that he was a social outsider: more was being communicated than was being said. Thus cultural semiosis which was suggested to be defined as the communication-oriented process of generating culture text is based on **cultural schemata in the context on differences of our basic experiences**. The study of differences in expectations based on such schemata is part of a broad area of investigation generally known as **cross-cultural pragmatics**. This field of studies sprang up in the 1980s. Its emergence is associated with the names of such world-famous scholars as A. Wierzbicka, C. God-

dard, D. Tannen and others. The fundamental tenet of cross-cultural pragmatics, as understood by A. Wierzbicka, is based on the conviction that profound and systematic differences in ways of speaking in different societies and different communities reflect different cultural values, or at least different hierarchies of values. Different ways of speaking can be explained and made sense of in terms of independently established different cultural values and cultural priorities. To study different cultures in their culture-specific features we need a universal perspective: and we need a culture-independent analytical framework. We can find such a framework in **universal human concepts**, that is in concepts which are inherent in any human culture [16, p. 9]. The scholar believes that what we need for real „human understanding” is to find terms which would be both „theirs” and „ours”. And she suggests that we can find such universal concepts in the universal alphabet of human thoughts suggested by G.W. Leibniz (1646–1716) [16, p. 10]. His philosophic-linguistic project is based on four principal tasks: 1) construction of the system of primes arranged as an alphabet of knowledge or general encyclopedia; 2) drawing up of an ideal grammar based on the template of simplified Latin; 3) introducing rules of pronunciation; 4) arrangement of lexicon containing real signs using which the speaker automatically acquires the ability to construct a true sentence. The system of signs suggested by Leibniz is based on the principle that language has to be improved through the introduction of the general terms denoting general ideas. People use words as signs of ideas and this is not because there are intrinsic connections between some articulate sounds and certain ideas (in this case, people would have only one language), but because of the arbitrary agreement, by virtue of which certain words are selected to mark certain ideas [6].

Leibniz's idea of the alphabet of knowledge correlates with the semantic metalanguage suggested by C. Goddard and A. Wierzbicka for cross-linguistic semantics. They believe that such a metalanguage ought to be based as transparently as possible on ordinary natural languages, and furthermore, it ought to consist as far as possible of elements whose meanings are present in all natural languages, i.e. of universally lexicalized meanings [4, p. 7]. Universal concepts are viewed as indefinable, i.e. semantically simple words and morphemes of natural languages such as *I, you, someone, something, this, think, say, want, do* which can be found in all the languages of the world. But it is in a clash with another language that the distinctness of a language (as a separate identity) reveals itself [17, p. 19].

The study of semiosis as the generation of culture texts can provide the penetration into the system of inherited conceptions expressed in sign forms by means of which people communicate and develop their knowledge about and attitudes toward life. To look at semiosis as the construction of signs by the speakers from different cultures and the relations which signs have to their producers and interpreters is the principal task of cross-cultural pragmatics. D. Tannen emphasizes that in analyzing the pragmatics of cross cultural communication, we are analyzing language itself and that there are eight levels of differences in signaling how speakers mean what they say, namely: when to talk, what to say, pacing and pausing,

listenership, intonation, formulaicity, indirectness, cohesion and coherence [12]. These levels can be explained through cultural schemata or models of culture. Thus, cross-cultural semiosis reflects the relations between language and context that are encoded in the texts of different cultures. It is the object of research in the field of cross-cultural pragmatics which belongs to the second dimension of pragmatic research.³

Summing up it should be emphasized that defining culture as the generation of senses one can claim that cultural semiosis as the generation of culture-texts is the heart of communication and provides for defining a group of people as a lingual and cultural community possessing its cultural schemata. Community places itself in relation to tradition and from perspective of cross-cultural communication cross-cultural semiosis becomes the key object of inquiry.

³ One can single out three dimensions or axes of pragmatic research which allow to differentiate between different „types” of pragmatics: 1) the first dimension (generalist vs particularist approach) – the universal pragmatics and the language-specific pragmatics; 2) the second dimension (studying languages in isolation or in comparison) – culture-specific pragmatics and cross-cultural pragmatics; 3) the third dimension (diachronic vs synchronic) – language-state pragmatics and evolutionary pragmatics.

REFERENCES

1. Andrews E. Conversations with Lotman: cultural semiotics in language, literature and cognition / Edna Andrews. – Toronto: University of Toronto Press, 2003. – 204 p.
2. Bogatyrev P. The Functions of Folk Costume in Moravian Slovakia : Approaches to Semiotics 5 [Transl. by R.G. Crum] / Petr Bogatyrev. – The Hague; Paris: Mouton, 1971. – 120 p.
3. Culler J. The Pursuit of Signs. Semiotics, Literature, Deconstruction / Jonathan Culler. – London and Henley: Routledge & Kegan Paul, 1981. – 242 p.
4. Goddard C., Wierzbicka A. Men, Women and Children: the Conceptual Semantics of Basic Social Categories / Cliff Goddard, Anna Wierzbicka. – URL: http://www.colorado.edu/ling/courses/LAM5430/More5430e-reserves/Basic_Social_Categories.pdf
5. Greimas A.J. Semiotics and Language : An Analytical Dictionary / Greimas A.J., Courtés J. [Gen. editor Thomas A. Sebeok]. – Bloomington : Indiana University Press, 1979. – 409 p.
6. Leibnitz G.W. New Essays on Human Understanding / G.W. Leibnitz [Transl. and ed. by P.Remnant and J. Bennett]. – Cambridge: Cambridge University Press, 1982. – 312 p.
7. Lotman Y.M. Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture [Transl. by A. Shukman; intr. by U. Eco] / Yuri M. Lotman. – London, New York: I. B.Tauris & Co Ltd., 1990. – 288 p.
8. Morris Ch. Writings on the General Theory of Signs [Ed. by T.A. Sebeok] / Charles Morris. – The Hague: Mouton, 1971. – 486 p.
9. Parmentier R.J. Signs in Society: Studies in Semiotic Anthropology / Richard J. Parmentier. – Indiana University Press, 1994. – 225 p.
10. Sebeok Th.A. ‘Semiotics’ and its congeners / Thomas F. Sebeok // Studia z historii semiotyki: III Semiotic-historical studies [Ed. by Jan Sulowski]. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii nauk, 1976. – S. 27 – 38.
11. Structure of Texts and the Semiotics of Culture [Ed. by Jan van der Eng and Mojmir Grygar]. – The Hague: Mouton de Gruyter, 1973. – 372p.
12. Tannen D. The pragmatics of Cross-Cultural Communication / Deborah Tannen // Applied Linguistics, 1984. – Vol.5. – No.3. – P. 189 – 195
13. The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings. Volume 2 (1893 – 1913) [Ed. by Peirce Edition Project]. – Bloomington: Indiana University Press, 1998. – 624 p.
14. Torop P. Cultural semiotics and culture / Peeter Torop // Sign Systems Studies. – 1999. – Vol.27. – P. 9 – 3.
15. Voloshinov V. N. Marxism and the Philosophy of Language / V.N. Volosinov [Trans. Ladislav Matejka and I. R. Titunik]. – New York: Seminar Press, 1973. – 205 p.
16. Wierzbicka A. Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction / Anna Wierzbicka. –Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 2003. – 502 p.
17. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words / Anna Wierzbicka. – New York, Oxford: Oxford University Press, 1997. – 317 p.
18. Winner I.P., Winner Th.G. The Semiotics of cultural texts / Irene Portius Winner, Thomas G. Winner // Semiotica. – 1976. – 18:2. – P. 101 – 156.
19. Yule G. Pragmatics / George Yule. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 138 p.

Андрейчук Н.И. Проблематизация понятия межкультурного семиозиса

Аннотация. Статья дает представление о семиотике культуры в целом и понятии культурного семиозиса в частности. Понятие текста культуры рассматривается как ключевое для семиотических исследований в области культуры. Автор утверждает, что преобразование информации в текст является коммуникативно-ориентированным процессом формирования семиотического пространства. Это смыслопорождающее преобразование рассматривается как семиозис. Статья также содержит аргументацию в поддержку утверждения, что межкультурный семиозис основывается на культурных моделях, которые вырабатываются языковыми сообществами, а их изучение – задача межкультурной прагматики.

Ключевые слова: семиотика культуры, текст культуры, культурный семиозис, семиотическое пространство, культурные модели, межкультурный семиозис, межкультурная прагматика

Bulkina A.

Dialogic Love Discourse in Fictional Communication: Marriage Proposals in the Novels of Thomas Hardy

Bulkina Anna Volodymyrivna, PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Abstract. This article deals with the issue of the fictional love discourse. It gives a brief overview of the principal approaches to the study of the nature of love discourse. The article gives a detailed analysis of speech genre "marriage proposal" in the works of Thomas Hardy. It describes the given speech genre as both ritual and argumentative and separates two formalizations of the speech genre "marriage proposal": rigid and free.

Keywords: *dialogue, formalization, love discourse, speech genre*

The communicative function of language is most naturally realized in the process of dialogue interaction, that is why the specifics of the dialogue communication attract considerable attention of the linguistic research [1, p. 5]. The particular interest presents the dialogical speech in the sphere of the fictional discourse. Literary dialogue as a form of secondary communication is an important factor of aesthetic effect, the specificity of which is caused by the author's identity [11, p. 6].

Fictional love discourse (FLD) is the sphere of interpersonal love communication that is focused on dialogical understanding in relation to the parameters of language, environment and culture. The communicative, linguistic and cultural aspects of FLD have been investigated by different scholars.

Among the first to produce the detailed analysis of the semiotics of "passionate discourse" were Algirdas J. Greimas and Jacques Fontanille, who interpret the feeling and passion as a way of life that exists outside of "rationality" and "semantic competence" and therefore the discourses of passion, including love, are defined as "other, new forms of narrative experiences" [3].

Roland Barthes has studied the main principals of differentiation and defining features of lover's discourse. According to the researcher, "Dis-cursus is, initially, the action of running around and walking back and forth, "demarches", "intrigues". Love discourse, in this case, is "like a speech attack caused by a casual drive". [2, p.81-82].

Julia Kristeva (1989) investigated diachronic and synchronic aspects of the love discourse in the Western culture [12]. Tatiana Renz (2011) singled out the specific features of romantic discourse in the English language [9]. Natalia Kushnir (2005) concentrated on the sensual communicative intentions in the Russian dialogical speech [8]. Up to now the research of particular speech genres of the FLD, with reference to the unfolding of the plot, has not been carried out.

The paper aims at the analyzing the speech genre "proposal" with regard to how social standings operate on the side of the effectiveness of utterances to attain communicative goals. A corpus of marriage proposals is made up of Thomas Hardy's novels.

The hypothesis is that the analyzed genre demonstrates specific characteristics of the ritual and thus can be realized in the loose and rigid formalizations depending upon the purpose and extralinguistic context of the communicative situation.

Love discourse is implemented through a series of speech genres, defined as "the systematic and structural phenomena, which are a complex combination of speech acts selected and connected with the special communicative purpose" [5, p. 43]. Speech genre in terms of pragmatics is a "verbal processing of typical situations of social interaction between people" [10, p. 11].

Proposal is one of the most expressive speech genres of the love discourse. The genre is both argumentative and ritual. Its argumentativity is determined by the general communicative and pragmatic aim of the speaker (initiator of the situation of communication) to persuade the recipient through a variety of tactics and strategies of argumentation and get the acceptance of marriage proposal. In the process of reasoning the speaker manifests himself as a linguistic identity, demonstrating his/her extralinguistic, linguistic and communicative competence [4, p. 189].

The problem of the rituality in love discourse is still insufficiently researched. Ritual – a fixed sequence of traditional symbolically significant actions, dynamic communicative formation, which occurs at a certain socially significant actions and is exposed through symbolic reconsideration (ritualization) [7, p. 276-277]. Ritual discourse, therefore, is a stereotyped symbolically laden communicative situation, which primarily aims at consolidating existing identity or creating a new one [6, p. 5].

Using the parameters developed by A.Izvekova to describe the ritual discourse, we can identify features of ritualization in the speech genre "marriage proposal": high mode, emotionality, dramatization, the main objective of dialogic interaction is initiation, i.e. the change of social status (in this case – the acquisition of a new social status "engaged"), scenarity (repeatability).

The issue of conventionality and rigidity of the speech genre under analysis presents a great linguistic interest. The given analysis demonstrated that the speech genre "marriage proposal" can be characterized by rigid or loose formalization of discursive forms, depending on how strictly certain scenario parameters of the situation of ritual interaction are fixed.

Speech genre of rigid formalization is based on the respective scenario frame: 1) initiation / introduction, 2) a proposal, 3) negative reaction of the addressee, 4) a detailed argumentation, 5) the final answer of addressee, 6) a request for authorization to hope / for second proposal, 7) response / result of dialogic interaction.

Rigid structure of the communicative situation is most widely used in the course of formal offers of marriage with the lack of intimacy between speakers, especially when the stage of love confessions was not presented in their previous communication. Thus, the initiator of the marriage proposal opts for the rigid form of the speech genre when he/she isn't fully confident that his/her feelings will be reciprocated and the addressee will accept the proposal.

Let's have a close look at the dialogical interaction between young teacher Fanny Day and vicar Mr. Maybold from the novel "Under the Greenwood Tree" [3] in terms of the proposed scenario of the speech genre "marriage proposal". The vicar is deeply interested in Fanny and showed her his attentions, but they communicated only as friends. Fancy is unaware of the depth of the vicar's feelings and has already secretly agreed to marry Dick Dewy. One day Mr. Maybold dared to pay young woman a visit to confess his feelings and offer her marriage.

INITIATION: declaring of the speaker's intentions and their importance

"Good-evening, Miss Day."

"Good-evening, Mr. Maybold," she said, in a strange state of mind. [...]

"I want to speak to you," he then said; "seriously—on a perhaps unexpected subject, but one which is all the world to me—I don't know what it may be to you, Miss Day."

No reply.

Fancy does not know about the nature of "unexpected subject", so she uses non-verbal means – silence, to induce him to talk more and to explicate the purpose of his visit.

QUESTION: Explicit

"Fancy, I have come to ask you if you will be my wife?"

As a person who has been idly amusing himself with rolling a snowball might start at finding he had set in motion an avalanche, so did Fancy start at these words from the vicar. [...]

The sender understands that the recipient has not deciphered his hint, so chooses the tactics of direct question and asks her to be his wife. Fancy's reaction is primarily non-verbal and expresses her surprise, described with the help of metaphorical comparison (she is surprised as the human who played snowballs, and caused an avalanche).

NEGATIVE REACTION OF THE ADDRESSEE: refusal to participate in further communication

"I cannot, I cannot, Mr. Maybold—I cannot! Don't ask me!" she said.

Addressee expressively refuses to participate in further interaction by repetition of performative verbs in negative form (I can not).

ARGUMENTATION OF THE SPEAKER: logical (prudence of feelings, wealth), emotional (declaration of love, compliments)

Argumentation of the speaker consists of several phases, each punctuated by the question on marriage:

a) an emotional argument, tactics of compliment.

"Don't answer in a hurry!" he entreated. "And do listen to me. This is no sudden feeling on my part. I have loved

you for more than six months! Perhaps my late interest in teaching the children here has not been so single-minded as it seemed. You will understand my motive—like me better, perhaps, for honestly telling you that I have struggled against my emotion continually, because I have thought that it was not well for me to love you! But I resolved to struggle no longer; I have examined the feeling; and the love I bear you is as genuine as that I could bear any woman! I see your great charm; I respect your natural talents, and the refinement they have brought into your nature—they are quite enough, and more than enough for me! They are equal to anything ever required of the mistress of a quiet parsonage-house—the place in which I shall pass my days, wherever it may be situated. O Fancy, I have watched you, criticized you even severely, brought my feelings to the light of judgment, and still have found them rational, and such as any man might have expected to be inspired with by a woman like you! So there is nothing hurried, secret, or untoward in my desire to do this. Fancy, will you marry me?"

No answer was returned.

The addressee doesn't answer the questions and doesn't react to his emotional argumentation, that's why he comes to the logical stage of argumentation.

b) logical argumentation

"Don't refuse; don't," he implored. "It would be foolish of you—I mean cruel! Of course we would not live here, Fancy. [...] Your musical powers shall be still further developed; you shall have whatever pianoforte you like; you shall have anything, Fancy, anything to make you happy—pony-carriage, flowers, birds, pleasant society; yes, you have enough in you for any society, after a few months of travel with me! Will you, Fancy, marry me?"

The man uses logical argumentation, enumerating all benefits of getting married to him, and finally asks the girl to marry him.

FINAL ANSWER OF THE ADDRESSEE: hesitations, positive (?)

Another pause ensued, varied only by the surging of the rain against the window-panes, and then Fancy spoke, in a faint and broken voice.

"Yes, I will," she said.

"God bless you, my own!" He advanced quickly, and put his arm out to embrace her. She drew back hastily.

"No no, not now!" she said in an agitated whisper. "There are things;... but the temptation is, O, too strong, and I can't resist it; I can't tell you now, but I must tell you! Don't, please, don't come near me now! I want to think, I can scarcely get myself used to the idea of what I have promised yet." The next minute she turned to a desk, buried her face in her hands, and burst into a hysterical fit of weeping. "O, leave me to myself!" she sobbed; "leave me! O, leave me!"

Fancy has already promised her hand and heart to Dick, but his Maybold's arguments and material promises of a happy life make her doubt and accept his proposal. However, it does not consent to be considered complete: although Fancy initially agrees to marry, she still continues to doubt

and is an intense emotional state. Indicators of high emotion are nonverbal characteristics of verbal behavior (*agitated whisper; hysterical fit of weeping*), and verbal means: interrupted speech acts (*There are things; ...*), elliptical constructions (*I can't tell you now, but I must tell you!*), using exclamatory sentences, repeated directives (*leave me! O, leave me!*).

The speaker has reached his communicative purpose: received formal consent to the marriage, but girl's embarrassment and doubts are indicators of future difficulties in their relationship. Finally, the engagement will be canceled as vicar learns that she has accepted the offer of another man.

However, the genre under analysis demonstrates variation of appropriate communicative acts and omission of certain scenario stages due to its exceptional axiological loading. However, the semantic core of the marriage proposal is always the set of question and answer "Will you marry me? - Yes / No", which may take different forms of speech realization.

Deviations from rigid conventionality of the speech genre "proposal" are found in its instances of loose formalization and can take a variety of forms.

1. Violation of the scenario development of communicative situation under analysis can find its reflection in omission of certain stages of the proposal or changes in the typical sequence of communicative actions. This deviation is usually combined with other instances of loose formalization.

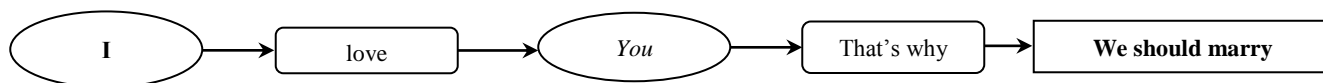
2. Exchange of traditional gender roles in relationships addresser-addressee. Thus, in the dialogue between Bathsheba and farmer Oak in the novel "Far from the Madding Crowd" the woman initiates the proposal, violating social norms and coming home to the man and directly alluding to the possibility of marriage between them:

"Bathsheba," he said, tenderly and in surprise, and coming closer: "if I only knew one thing--whether you would allow me to love you and win you, and marry you after all--if I only knew that!"

"But you never will know," she murmured.

"Why?"

№1

№2

4. **The omission** of the core question *Will you marry me?*, which is replaced by the utterance that does not allow negative response. The reason for such speech behavior may be the sufficient reason for marriage, such as the preg-

"Because you never ask."

"Oh--Oh!" said Gabriel, with a low laugh of joyousness.

"My own dear-" [1, p 417].

Such choice of verbal behavior is explained, firstly, by the close friendship that connects both characters and secondly, by Bathsheba's confidence in Oak's love. In addition, Bathsheba does not completely take over the function of initiating the proposal, but merely directs dialogical interaction by implicit hint that takes the form of assertives "But you never will know" and "Because you never ask".

3. Transposition of the semantic centre of argumentation from the sender of the message to its recipient.

In the novel "A Pair of Blue Eyes" Stephen starts talking about marriage without any prefaces and introductory parts:

'And you do care for me and love me?' said he.

'Yes.'

'Very much?'

'Yes.'

'And I mustn't ask you if you'll wait for me, and be my wife some day?'" [2].

The sender considers feelings of love sufficient basis for marriage. After receiving the affirmative answer to the first question, he immediately comes to the nuclear issue, which takes the form of implicit assertive through the use of the modal verb **must** in the negative form. Thus, the speaker indirectly demonstrates confidence in the affirmative reply of the recipient.

This instance vividly demonstrates the principal difference between the loose and rigid formalizations of the genre: traditionally during the proposal addressee suggests marriage and proclaims his own feelings for the recipient with the purpose of convincing her to accept the marriage offer. In the given case, the reasons for marriage are the feelings of the person who decides on the acceptance or refusal of marriage, i.e. the semantic center of the argument is not the addresser, i.e. the addressee. Schematic representation of this deviation can take the following form, where option number 1 represents the line of reasoning of the speech genre "marriage proposal" in rigid formalization, and option number 2 – the direction of reasoning in loose formalization of the genre:

nancy of woman. The illustration is the dialogue between Dick and Fancy in the novel "Under the Greenwood Tree":

„You do know, that even if I care very much for you, I must remember that I have a difficult position to maintain.

The vicar would not like me, as his schoolmistress, to indulge in a tete-a-tete anywhere with anybody."

"But I am not any body!" exclaimed Dick.

"No, no, I mean with a young man;" and she added softly, "unless I were really engaged to be married to him."

"Is that all? **Then, dearest, dearest, why we'll be engaged at once, to be sure we will, and down I sit! There it is, as easy as a glove!**" [3].

The interaction shows the temporal substitution of the roles of interlocutors: Fancy sends Dick out because her staying in the same room with the man, with whom she is not even engaged, is socially inappropriate, thereby hinting at the need to formalize their relationship. This behavior allows the interlocutor Dick feel confident in getting the positive answer to the proposal of marriage, he even says "it's as easy as a glove". However, further development of interaction and the lack of quick acceptance of proposal from Fancy still urges him to make an explicit proposal: "And you'll be my own wife?"

The analysis of dialogical discourse of proposal in fiction reveals the following causes of realization of speech genre in loose formalization:

a) confidence in obtaining the positive answer, which is usually a result of:

- a significant degree of intimacy between interlocutors;
- objective reasons that lead to marriage (e.g. pregnancy or destroying the reputation of girl, threat of departure of one of the communicants, extraordinary circumstances, etc);
- implicit provoking suggestions of women;
- b) spontaneous emergence of decision to make a proposal;
- high emotionality of interlocutors that is usually caused by the depth and intensity of love feelings between them.

The given analysis showed that the speech genre "marriage proposal" in rigid or partially rigid formalization results in negative or partly negative outcome. In addition, in most cases these are strictly regulated communicative interactions that arise between the parties, relationships of which are not close or even friendly and who haven't not passed the initial stage of formalization of romantic relationship – previous declaration of love. Deviations from rigid conventionality of the given genre in loose formalization can take a number of implications and in most cases result in full or partial positive outcome.

Further research of the speech genre "marriage proposal" on a larger fictional corpus can be carried out with the aim to investigate the socio-cultural component of FLD.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Agapova S.G. Pragmalinguistic Aspect of English Dialogical Speech: Dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.19, 10.02.04/ S.G. Agapova. – Rostov n/D, 2003. – 269 p.
2. Bart R. A Lover's Discourse /R.Bart. – M.: Ad Marginem, 1999. – 431 p.
3. Greymas A.Zh. Semiotics of Passions. From the State of Affairs to the State of the Soul / A.Zh. Greymas, Zh. Fontaniy. trans. from French. Foreword by K. Zil'berbeoga. – M. : Pub. LKI, 2007. – 336 p.
4. Grigor'yeva V.S. Discourse as an Element of the Communication process: Pragmalinguistic and Cognitive Aspects: Monograph / V.S. Grigor'yeva. – Tambov : Publ. Tambov State. Tehn. University, 2007. – 288 p.
5. Dement'yev V.V. The Study of Speech Genres: a Review of the Works in Modern Russian Studies / V.V. Dement'yev // Problems of Linguistics. 1997., № 1. – P. 109-121.
6. Izvekova A.S. Pragmalinguistic Characteristics of Ritual Discourse: thesis dis. ... kand. filol. sc: 10.02.19 / A.S. Izvekova. – Volgogr. State. Ped. Univ - 21 p.
7. Karasik V.I. Linguistic Circle: Personality, Concepts, Discourse/ V.I. Karasik. –Volgograd: Peremena, 2002. – 477 p.
8. Kushnir N.A. Verbalization of Sensual Intentions in Russian Dialogical Speech (Based on the Communicative Situation "Declaration of Love"): thesis dis. ... kand. filol. sc // Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kiyev, 2005. – 15 p.
9. Rents T.G. Romantic Communication in Communicative-semiotic Aspect: Monograph / T.G. Rents; sc. ed. V.I. Shakhovskiy ; Feder. state. budgets. Educational Institution of Higher Professional Education "Volgogr. state. Univ ". – Volgograd : Pub. VolGU, 2011. – 392 p.
10. Sedov K.F. Psycholinguistic Aspect of the Study of Speech Genres / K.F. Sedov // anthology of speech genres: daily communication. M.: Labirint, 2007. – P. 124-137.
11. Khisamova G.G. Dialogue as a Component of a Literary Text: on a Material of Fiction of V.M. Shukshin: dis. ... doct. filol. sc.: 10.02.01 / G.G. Khisamova Galiya Gil'mullovna. – Ufa, 2009. – 396 s.
12. Kristeva J. Tales of Love (European Perspectives). - Columbia University Press, 1989. – 414 p.

THE LIST OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Hardy T. Far from the Madding Crowd/T.Hardy. – Modern Library edition, 2001 – 512p.
2. Hardy T. A Pair of Blue Eyes// <http://www.gutenberg.org/files/224/224-h/224-h.htm>
3. Hardy T. Under the Greenwood Tree// <http://www.gutenberg.org/files/2662/2662-h/2662-h.htm>

Булкина А.В.

Диалогический любовный дискурс в литературном общении: предложения руки и сердца в романах Томаса Гарди

Аннотация. Эта статья рассматривает вопрос художественного любовного дискурса. В статье предложен краткий обзор основных подходов к изучению природы любовного дискурса. В статье подробно анализируется речевой жанр "предложение руки и сердца" в творчестве Томаса Харди. Предложена характеристика данного речевого жанра как аргументативно-ритуального, а также выделены два типа формализации речевого жанра "предложение руки и сердца": жесткая и мягкая.

Ключевые слова: диалог, формализация, любовь дискурс, речевой жанр

Gach N.

The evolution of the concept DEMOCRACY in American poetry

Gach Nataliia,

PhD in philology, assistant professor at the Department of theory and practice of translation from English
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article examines the cognitive and pragmatic potential of nominative linguistic units within poetic discourse. It is proved that word-combinations represent the elements of cultural-historical continuum of a linguistic community on a text level. The research is carried out within the analysis of the American poems (XIX - XXI cent.). The method of cognitive discourse analysis helps to interpret the knowledge behind the meaning of linguistic units. The diachronic scope of the study is a basis for the comparative analysis of the representation of the concept DEMOCRACY in the American poetic works of different epochs.

Keywords: cognitive discourse analysis, concept, cultural continuum, nominative linguistic units, poetic discourse.

1. Introduction.

The research within cognitive linguistics presupposes the analysis of linguistic units from the point of view of their cultural relevance. Such approach implies the fact that culturally significant information is encoded into the meaning of linguistic units and is realized in the context of a whole poetic work. Therefore, the conducted research is aimed at the revelation of extra-linguistic knowledge behind the form and meaning of linguistic units in a poetic discourse.

The article is based on the analysis of nominative linguistic units that realize their cultural and pragmatic potential in certain historical contexts. Traditionally, the attention has been drawn to the analysis of phraseological units, but this research is based on the study of the representation of culturally and historically significant information on the level of word-combinations, endowed with connotative meaning.

The method of lexical-semantic analysis (aimed at the revelation of the main means of conceptual sphere representation on the level of nominative linguistic units); discourse analysis (presupposes the investigation of the cognitive-pragmatic meaning of linguistic units in the context of a whole poetic text); the method of cognitive analysis (based on the determination of cultural knowledge in the meaning of word-combinations in a poetic text) serve as the methodological basis of the research. The diachronic approach to the study provides the possibility to trace the changes that occur in the semantics of the linguistic units analyzed, taking into account authors' intentions and historical-cultural prerequisites of a poem creation.

2. Practical aspects of the concept analysis

The American poetic discourse of the XIX - XXI centuries becomes the object of the investigation and serves the basis for the representation of the American conceptual picture of the world. The conducted research concentrates on the concept DEMOCRACY, which is one of the basic for the American society.

2.1. Conceptual analysis of the XIX cent. American poetry

In the poetic works of the XIX century the following components of the concept DEMOCRACY can be distinguished: UNITY, JUSTICE and EQUALITY. This fact demonstrates that in the XIX century the notion of democracy was associated with the basic values of the American society. The stylistically marked word-combinations stress upon the existence of a united country, consisting of separate states; its nature, blessed by God

(*transcendental union*); the eternal union of the citizens of America (*endless Nationality*):

I will plant *companionship thick* as trees along all the rivers of America,
and along the shores of the great lakes, and all over the prairies;
I will make *inseparable cities*, with their arms about each other's necks...

W. Whitman "A Song" [5]

The metaphor *companionship thick* shows the continuity of the US territories (*inseparable cities*) and the unity of the citizens (*their arms about each other's necks*). The method of syntactic parallelism, the repetition of the lexeme *all* in particular (*along all the rivers of / America, and along the shores of the great lakes, and all over / the prairies*), emphasizes the idea of the unity of the whole country, which is realized on the level of the place name *America* and other words denoting geographical objects (*rivers, great lakes, prairies*). The XIX century was the time of internecine quarreling on the US territories, so the idea of unity between the rival states was of pivotal importance, proclaimed in poetic works.

The same topic is presented in the poem "One Song, America, Before I Go" by W. Whitman [6]:

ONE song, *America*, before I go,
I'd sing, o'er all the rest, with trumpet sound,
For thee – the Future.
I'd sow a seed for thee of *endless Nationality*;
I'd fashion thy *Ensemble, including Body and Soul*;
I'd show, away ahead, thy *real Union*, and how it may be accomplish'd...

The place name *America* embodies the whole united country. It is proved on the text level by such word-combinations as *endless Nationality* and *real Union*. The lexeme *endless* shows the permanence of the union of the American nation in present and future (*I'd sing... / For thee – the Future*). The adjective *real* stresses the necessity to draw the society together in spiritual and material aspects (*Ensemble, including Body and Soul*).

Moreover, in the poetic works of the XIX century America is represented as a prosperous and flourishing country, a shelter for the deprived, where there is no place for misery and injustice:

Theirs is a *pure republic*, wild, yet strong,
A '*fierce democracie*,' where all are true
To what themselves have voted—right or wrong—
And to their *laws denominated blue*;
(If red, they might to *Draco's code* belong,)
A vestal state, which power could not subdue...

F.-G. Halleck "Connecticut" [2]

The word-combination *pure republic* represents the reality of the USA in the XIX century. Republic as a form of state governing, when all the highest organs of power are elected or formed by national representative institutions, and all the citizens are endowed with personal and political rights, is characteristic for America. In the process of the creation of the Declaration of Independence, monarchy was defined as inappropriate and tyrannical for the formation of a new state. That is why the French Republicanism, described thoroughly in the works of the French liberal leaders, came to the forefront. In such a way, America became the federal republic. This fact is reflected in the word-combination *fierce democracie*, in which the main idea is emphasized by the use of the French words. The word-combination *pure republic* expresses the special understanding of the notion “republic” by J. Madison and Th. Jefferson, who used it as a synonym for “democracy”.

The word-combinations *laws denominated blue* and *Draco's code* represent the basic principles of the American law system. *Blue Laws* are defined as laws that restrict or ban certain types of secular Sunday activities, e.g. shopping. Even today some states (*Massachusetts, Rhode Island, New Jersey*) are governed by such laws, forbidding alcohol or car sales on weekends. These laws were created in the Connecticut puritan colonies, whose principles became fundamental in the process of the USA development.

The word-combination *Draco's code* points at another source of the American law system formation. Draco laws are the first written code of rules created by the first legislator of Athens in Ancient Greece. The code is known for its exceedingly cruel punishments. One could be sentenced to execution not only for murder, but also for misdemeanors. In such a way, the intolerance of the Americans towards the law breach, and the superiority of law in the system of state governing are established on the text level.

The same idea is demonstrated in the poem “Sumner” by J. Whittier [8]:

...Beyond the dust and smoke he saw
The sheaves of Freedom's large increase,
The holy fanes of *equal law*,
The *New Jerusalem of peace*...

The stanza mentioned above reveals tight associations between the notion of law and such American values as freedom (*Freedom's large increase*) and peace (*New Jerusalem of peace*). The superiority of law is regarded as the prerequisite of order and mutual respect in a society, as well as the movement from the state of degradation (*the dust and smoke*). The realization of a connection between law and religion is typical for the American society. From this perspective, the use of the place name *New Jerusalem* is aimed at the representation of the main tendencies of the US development by means of the creation of strong associations with the biblical town. As it is generally known, New Jerusalem, mentioned in the Old Testament, is a place where people live with God, being not knowledgeable of disgrace and injustice.

The XIX century is also known as a period of the establishment of the democratic principles on the US territories, including those affected by slavery:

...That the roused spirits of Democracy
May leave to *freer States* the same wide door
Through which thy *slave-cursed Texas* entered in,
From out the blood and fire, the wrong and sin,
Of the stormed city and the ghastly plain,
Beat by hot hail, and wet with bloody rain,
The myriad-handed pioneer may pour,
And the *wild West* with the *roused North* combine
And heave the engineer of evil with his mine...

J. Whittier “To a Southern Statesman” [9]

The northern states are considered the source of democracy in America, since their development was determined by such values as freedom and equality. The differences in the systems of governance in the northern and southern states are represented on the level of the following word-combinations: *freer States*; *roused North* vs. *slave-cursed Texas*; *the wild West*. The author differentiates between freedom as a democratic ideal of the American society (*roused spirits of Democracy, freer States*), and slavery – curse of the past (*slave-cursed Texas, the wrong and sin, engineer of evil*). Slavery is considered to be the source of chaos (*wild West*), violence (*the blood and fire*) and war (*the stormed city, Beat by hot hail, wet with bloody rain*), and the American nation has to find its way out of such a state.

The place names *West* and *North* perform the function of identification, since they determine the role of the northern states in the process of the US development, taking into account their industrial significance and active opposition to slavery; informative function of acknowledging readers with the main events in the American history; evaluative function of distinguishing enslaved and free territories.

The notion of equality is often represented by the lexemes *equal, Equality, white and black*:

...They are rising, – all are rising,
The *black and white together!*
O brave men and fair women!
It comes of hate and scorning:
Shall the dark faces only
Be turned to morning?..

J. Whittier “Howard At Atlanta” [7]

The equality of white and black population is realized in the word-combination *black and white together*. The antithesis *dark faces* vs. *morning* in the phrase *Shall the dark faces only / Be turned to morning* foresees bright future for all shifts of the American society.

As the conducted research shows, the concept DEMOCRACY in the American poetic works of the XIX century is represented through the notions of unity, justice and equality that fully reflect the social and historical processes in the American society of those times, the establishment of the main principles of the political, judicial and value systems in particular.

2.2. Conceptual analysis of the XX - XXI cent. American poetry

At the beginning of the new XX century the perception of the notion of democracy changed and got new facets. On the contrary to the previous century, it acquired rather negative meaning, which is explicitly demonstrated in the poem of L. Hughes “Democracy” [4]:

Democracy will not come
Today, this year
Nor ever
Through compromise and fear...
I tire so of hearing people say,
Let things take their course.
Tomorrow is another day.
I do not need my freedom when I'm dead.
I cannot live on tomorrow's bread.

The notions of democracy and freedom are closely intertwined as they symbolize the basic values of the American society. Nevertheless, the author points out that they are impossible to be achieved at the moment when the country is governed by compromise and fear. This idea has a very strong social background since certain classes of the American society, African-Americans in particular, did not have equal rights with white population in the 1900's. Moreover, such values as freedom and democracy appear to be sheer promises that will not be fulfilled by the authorities (*tomorrow's bread*). The last lines of the poem prove this idea and express author's doubts about the existence of democracy in the world.

The similar point of view is expressed in the poem written by E. Hemingway "To Good Guys Dead" [3]:

They sucked us in;
King and country,
Christ Almighty
And the rest.
Patriotism,
Democracy,
Honor –
Words and phrases,
They either bitched or killed us.

The disenchantment in the ideals of the American society is revealed in one of Hemingway's war poems. The author stresses upon the fact that the country is not able to defend its people, but it is aimed at the usage of all their resources and abilities (*They sucked us in... They either bitched or killed us*). At the same time, such notions as patriotism, democracy and honor are simple words used to manipulate people in order to achieve certain goals.

Such disillusionment, however, is not all-embracing:
It's coming through a hole in the air...
From the wars against disorder...
Democracy is coming to the U.S.A...
It's coming from the sorrow in the street,
the holy places where the races meet...
From the wells of disappointment
where the women kneel to pray
for the grace of God in the desert here
and the desert far away:
Democracy is coming to the U.S.A...

L. Cohen "Democracy" [1]

That author expresses a hope that America can change for the better as it is a very powerful state. That is why the principles of democracy deserve to be fought for. Moreover, in the context of the whole poem the notion of democracy is closely associated with religious values of the American society. In such a way, L. Cohen shows that the moral principles laid down in the past support the development of modern values, and the country has a chance to evolve in a right direction.

3. Conclusions

The conducted research proves that the concept DEMOCRACY is one of the basic in the American society. However, the analysis of the XIX – XXI cent. poems reveals the changes in its perception by the American community. The prominence of the concept DEMOCRACY in the XIX century is presented on the level of its component parts (unity, justice and equality) that are considered the main prerequisites of the US development. Nevertheless, the attitude to the notion of democracy becomes more complicated with the time. The XX century brings the understanding of democracy as of menace and dictatorship, and the government is regarded as such that is unable to defend its people and provide them with equal rights. On the other hand, it cannot be denied that the American poets of the XIX – XXI centuries continue to believe in a better future for their country. Therefore, the perception of the basic notions by a linguistic community depends greatly on historic and social prerequisites of the country development and is changed with time.

REFERENCES

1. Cohen L. Democracy. URL: <http://www.azlyrics.com/lyrics/leonardcohen/democracy.html>.
2. Halleck F.-G. Connecticut. URL: <http://www.bartleby.com/102/13.html>
3. Hemingway E. To Good Guys Dead. URL: <http://www.poemhunter.com/poem/to-good-guys-dead/>
4. Hughes L. Democracy. URL: <http://www.poemhunter.com/poem/democracy/>
5. Whitman W. A Song. URL: <http://www.poemhunter.com/walt-whitman/>
6. Whitman W. One Song, America, Before I Go. URL: <http://www.poemhunter.com/poem/one-song-america-before-i-go/comments.asp>
7. Whittier J. Howard at Atlanta. URL: <http://www.readbookonline.net/readOnLine/8135/>
8. Whittier J. Sumner. URL: <http://www.readbookonline.net/readOnLine/8241/>
9. Whittier J. To A Southern Statesman. URL: <http://www.readbookonline.net/readOnLine/8074/>

Гач Н.О. Эволюция концепта ДЕМОКРАТИЯ в американской поэзии

Аннотация. В статье исследуется когнитивный и прагматический потенциал номинативных лингвистических единиц в поэтическом дискурсе. Предполагается, что словосочетания представляют элементы культурно-исторического континуума языкового сообщества на уровне текста. Исследование проводится на материале американских стихов (XIX – XXI ст.). Метод когнитивного анализа поэтического дискурса помогает интерпретировать знания, которые скрываются за смыслом лингвистических единиц. Диахронический аспект исследования является основой для сравнительного анализа репрезентации концепта ДЕМОКРАТИЯ в американских поэтических произведениях разных эпох.

Ключевые слова: когнитивный анализ дискурса, концепт, культурный континуум, номинативные лингвистические единицы, поэтический дискурс

Gayovych G.

The text as an element of communication system: the status issue

Gayovych Galyna Vasylivna, PhD., Associate Professor
National Avionics University, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article discusses different approaches to the definition of the text as an important element of the communication system both in general and - in particular - in verbal communications. First of all, this study focuses on the status of the text. It is noted that, considering this question, the researchers distinguish types of written and oral text. However, many scientists believe that the text can function only in written form. Upon analyzing the different approaches, the author emphasizes that within a considered problem, it is necessary to distinguish between broad and narrow meaning of the text. As a result, she makes a conclusion that the determination of the text status depends on the task to be resolved, and further researches in this area are to have promising developments.

Keywords: communication, verbal communication, text, status of a text, text linguistic

Communication (from Latin *communicatio* – to make joined) is a complex and multidimensional phenomenon. Its main function is to transfer information by means of symbols. The primary feature of communication is multidisciplinary. This can be a reason of different aspect within various science disciplines with main role of linguistics, culture science, and social psychology. Mankind devotes leading place to communication. We can name leading scientists – W. Humboldt, C.-G. Jung, R. Jakobson, C. Shannon, A. Potebnja, G. Pocheptsov – who researched these problems. Great attention of Ukrainian scientists to communication problem is stimulated by social changes which took place in post-Soviet environment after totalitarian regime was cancelled. The main feature of the changes is that “the system of hierarchical communication where the primary component was the order has become to change for democratic system of communication with the conviction as a basis» [11]. It is hard to disagree the statement of Ukrainian scientist G. Pocheptsov. Establishment of “democratic communication system” is an important task for Ukraine which has selected European civilization way of development. This issue is of special importance if to take into account that the main task of communication is to influence the recipient’s behaviour [4].

Communication is one of the most important components of human life which enables to obtain new information, to share opinions, to gain mutual understanding. All these tasks can be resolved by means of language. The language is universal human communication instrument to maintain mutual understanding. Universal nature of the language as a communication unit is confirmed by the fact that it can be used to transfer meaning of other signs, facial expressions, gestures, and symbols. One more task of the language as a communication instrument is to provide information processes in different areas of contemporary life – scientific, technical, political, business, educational, and cultural. Facilitating society demands for information processes the language establishes its influence too. As far as the language without communication practice has to become dead. Thus, the language and the communication are interlinked variables.

The analysis of papers devoted to professional, social and interpreter (multilingual) communication can help to make a conclusion that these issues are important for modern world. The broad spectrum of similar problems is to be investigated and reasoned. Therefore, the necessity of further researches is rather obvious.

The scientists speak unanimously about multidimensional character of the term “communication”. They emphasize the language as its main component. For example,

G. Pocheptsov stresses out two main channels of the human communication: verbal and visual, but W. Manakin distinguished broad and narrow meanings of the phenomenon and proposed within its broad interpretation approach to emphasize as a separate components verbal and non-verbal communication [8, p. 8]. I. Shevchenko has put a name for linguistic communication as a part of whole communication which is implemented in two forms – oral (verbal) and written [15, p. 12]. The article we also consider verbal communication as a main, and non-verbal communication – as a secondary (derived), as it was mentioned above all possible signs and signals could be transferred by means of the language. No any signage system can be similarly universal. Considering the communication as a basic element in the human civilization structure G. Pocheptsov gives special meaning to the artistic communication.

Within this study of communication system of the language we will focus on the text concept. In particular, the purpose of the research is the analyze different approaches to define the text from the its status point of view. By differentiating written and oral (plural) types of the text we expect to trace evolution of viewpoints on the problem outlined as well as actuality of its main principles understanding upon today’s/modern stage of linguistics development.

By acknowledging the text as a output of mental-linguistic human activity we consider it as linguistic phenomenon. Therefore, upon our opinion, problems of the text are considered within the framework of text linguistics. It is a young scientific branch which is to attain a position of separate chapter of modern linguistics. Moreover, the text as a complex and multidimensional phenomenon is a subject of research of other sciences – psychology, literary criticism, semiotics, and cultural science. Thus, we are not surprised that there are a lot of approaches to interpret typical features of the text, categories, ontological essence, creation mechanisms, and the very definition is not well established. Meantime, earlier studies performed by both international and domestic scientists contain important achievements which are helpful for deep understanding of text nature. On top of that, they can serve as a basis for further detailed analysis. The text topic was and is located in the point of interest of many wellknown researchers. They are, in particular, A.J. Greimas, W. Dressler, L. Bulakhovsky, V. Vynogradov, R. Halperin, G. Kolshanskiy, J. Lotman, A. Losev, L. Shcherba, O. Selivanova, T. Radzievska et al. The modern study of the text features systemic approach, the main emphasis is made by linguists on analyzing integral features of the text, on solving its structure.

Scientists use various approaches to study a linguistic of the text. To explore a problem of text status we consider structural-grammatical, structural-semantic and communication-oriented approaches to the text's study. Within a framework of the first (structural-grammatical) one the linguists (R. Halperin, L. Loseva, A. Kostyrykina et al.) analyze primarily means and types of the text coherence, as well as how to maintain it. The text is perceived here as language unit, and scientific research is focused on establishment of text creation rules. Thus, the scientists of this approach define text as hierarchically structured unit which consists of series of separate expressions (phrases) linked structurally and intonation within more complex unit [16, p. 23].

Supporters of the second approach study the texts as isolated separate linguistic object. The main attention paid by the scientists is devoted to the text semantics which is considered as a unit of speech. Scientific works of this approach are associated with text study as a consistent speaking (language) composition (A. Leontiev, L. Novikov, M. Kozhina et al). The text is explained here as a fixed series of sentences which are linked each other as semantically using different linguistic means [1, p. 27]

The third mentioned approach (communication-oriented) is focused on communication features of the text, on its pragmatic orientation (J. Lotman, L. Murzin, G. Kolshankyi et al). The text upon these scientists is a unit of culture. Thus, it is considered here as an outcome of speaking (linguistic) activity which performs specific tasks aimed by the speaker (i.e. creator of the text) [5]. This understanding enables us to dedicate the text to semiotic system in broad meaning of this conception. Later below we will return to the issue of semiotic explanation of the text.

These approaches to text study are different, but they do not argue each other, thus we can assume their mutual amendment. We will analyze the issue of text status in accordance to the described approaches. Thus, supporters of structural-grammatical and structural-semantic approaches consider text as a "hierarchical structured unit" and as "fixed series of sentences". It means that they underline systemic nature of the text. To understand why only systemic form of the text implementation is acknowledged by most of scientists we need to know their explanations and arguments.

An approach to the text as an objective reality is used by many scientists. For example, upon conclusion made by R. Halperin: "Text is an outcome of speech creating process that has completeness and is formed (objected) as a written document, that is processed in literature mode upon the type of the document, it is named (titled) and organized as a set of specific units (extra phase units) united by different types of lexical, grammar, logical, stylish links for certain purpose and pragmatic attitude» [3, p. 71]. As we can see this definition the scientist emphasizes on completeness (integrity), maturity and exclusively on the written form of the text. To develop this topic he acknowledges oppositeness of the text to the oral expression (speech). In accordance to the scientists all features of speech (spoken language) are opposite to the text characteristics. By developing the text conception the researcher separate also its following parameters as purposefulness, predicativity, modality, openness, , moreover

he forecasts development of new objective methods for text analysis as a "graphically implemented specific spoken composition» [3, p. 77]. Therefore, the text is considered as a fixed graphically, properly ordered form of communication that is missing any spontaneous features.

Besides, L. Loseva is keen on the idea that the text has a graphics layout. «The text – upon the researcher's opinion, – is a message in written form, that is featured by meaningful and structural finiteness and by proper attitude of the author to it» [7, p. 17].

Contrary to that, some scientists do not agree with written only status of the text. In particular, upon the communication-oriented approach to the text study any communication creation can serve as a meaning for transfer and reception of the information. Basing on this idea some scientists have different approaches to the issue of text status. They distinguish its written and oral types and do not give any preferences to any of them. So, in particular, G. Kolshankyi [5] do not agree on opposition of the text and oral forms. The scientist doubts the thesis that texts are only graphical layout of novels of speaking-mental activity of humans. He reminds that the written form emerged much later comparing to oral communication and it is in fact serves as its fixing. The linguist emphasizes also on limited possibility to prove that eventually the written form has created any new specific linguistic forms that are usable only within this form, so that the text could be considered as a unit. We should point out that eventually the scientist agrees that the written form of the text contrary to the oral one is more ordered, accurate, normed (regulated). But these features are considered by the author as external manifestation only that do not influence main characteristics of the text. The essence of the language emerges in oral form that is primary. Upon the author's conclusion it does not enable dedicate the text to the written form only. The scientist proposes own definition of the text: "Text is a speaking complex that is created upon grammar rules and that creates contextually completed finished integrated ordered set of sentences that provide linear rollout (development) of the topic» [5, p. 5]. Upon this definition we can conclude that the text can be considered as a speaking creature that has finished linear rollout of the topic and that is developed in accordance to the grammar norms of certain language. Meantime, the author do not put emphasize any text status issue. Thus, we can conclude that both written and oral forms are equally acceptable for the author.

It is interesting upon our opinion that the scientist contradicts opportunity of spontaneous unregulated by the author emergence of the text independently of the implementation form – written or oral. We conclude that any sense for one of the main arguments in favor of the text as written creature if to neglect any opportunity for spontaneous creation of the text with communication purpose (no matter of the form).

By analyzing papers of communication-pragmatic topic we could notice certain discrepancy among researchers on the issue of text status. From one hand, as we already saw, there are scientists who identify communication process with the text considering it as an implementation of the very communication that is demands pragmatic interpretation. Thus, they consider the text both as a result (product), and as a communication instrument [14, p. 17]

meantime this opinion is not supported universally. Some researchers consider the text only as a result of communication where “live” exchange is implemented upon its finish [2, p. 147]. Thoughts of the modern Ukrainian researcher T. Radzievska seem interesting in this domain. The scientist defines the texts as «written communication creatures», and the communication process based on the text as text communication [12, p. 4]. To specify, the main attention of the linguist is addressed to social function of the text. Upon the researcher’s opinion «Socialization is the main feature of the text contrary to the expression» [12, p. 4]. We should point out that the expression as an element of interpersonal communication is interpreted by the author as an direct, i.e. oral, communication. By comparing these two types of verbal communication the main difference is seen by the researcher within duration of existence. For spoken (oral) phrase upon the researcher’s opinion it is restricted, i.e. it encompasses the period when the recipient(s) is(are) available for its perception. The existence of written text is infinite in time domain as far as it is created eventually in order to “function in society, to put influence, to be included into cultural and historical memory»[12, p. 4]. The other important stimulus that provides more preferable position of graphically layout text comparing to oral communication, upon the researcher’s opinion, is that the written word is specified as authority in society, and thus, it can influence on various different processes. Thus, we can assume that T. Radzievska has higher propensity to contrast (contraposition) the text and spoken language. Naturally, it is hard not to agree with the author’s argumentation. Meantime, we should not forget that the cited paper the researcher considers only one aspect in analysis of the “text” as a multidimensional conception. She considers social only function of the text that is not sole. For more complete resume it is worth to consider the text as multifunctional phenomenon taking into account its communication typology.

As mentioned above the semiotic approach in the text linguistics has a communication-pragmatic orientation too. It studies signage models of the text relying on the text interaction of communication participants. The researches point out that the text is characterized by certain semiotic content that reflects and causes human’s cognitive activity during both text creation (by author) and its perceptions (recipient). For example, Kubrjakova separating semiotic, linguistic and philological interpretation (explication) of the text considers it within semiotic approach as a complex sign or set of signs. The text as a signage creation upon the author’s opinion is always emerged instead of some triune phenomenon that includes the “body” of the sign, the reference and the value so that syntax, semantics and pragmatics are united together as a complete unit [6, p. 139].

Understanding the text from semiotics point of view is addressed also by Myshkina who tries to develop links among the sign components. The scientist considers that the text as a signage creation is attributed by some effu-

siveness (fluctuation). It causes its creative features. The researcher is confident that the “body” of the sign performs cultural-informational and suggestive-energetic functions, and then certain content is underpinned: the meaning of the sign as well as pointing to something apart of the sign, meantime the border (interface) between these components is rather conventional upon the author [9, p. 182].

Tarasov and Sosnova [13, p. 226] propose to understand the text as a certain ordering signage creation that exist just in the process of its meaningful perception and of its creation. The scientists pay special attention to linguistic signs. They support the thought the linguistic signs is derivative from the social experience that is unique for every human. Thus, each man has own personalized perception of the readymade text. Variability of meaningful perception of the text leads to changing forms of existence upon the scientists’ thought [13, p. 226].

Given the provided above thesis are resumed we can conclude that in the generic semiotic understanding the text is “conceived series of some signs» [2, p. 162.]. Thus, all signage creations that correspond to some logical rules can be considered as the text. The main purpose of the creation is communication independently of the form. It can be linguistic communication with both oral and written types or non-verbal e.g. ritual/habit/dance etc..

Thus, upon analyzing different approaches to the text definition as important unit of verbal communication we can conclude that there is no certain solution to the problem. In particular, by considering the issue of the text status scientists distinguish its written and oral types. Many scientists prefer the text could exist in written form only. Meantime, we consider that the issue is not so strictly and straightforwardly defined. As far as it presents the author’s experience, skills and competence with no relation to the form – written or oral. Thus, we can assume that oral text developed e.g. by the linguist (or by other man with good speaking skills) by its characteristics will not differ from graphically fixed form. At the same time, going back to the social function that upon the T. Radzievska opinion is primarily performed by the text we also prefer to consider that the text fixed by means of some document has much stronger social potential comparing to the oral text due to lower time dependence.

Summarizing the above considerations we support the opinion that has been declared by many scientists that is it worth to distinguish wide and narrow meaning (understanding) of the text. To define the wide meaning understands as a general tendency of culture interpretation as a complex semiotic creation, meantime the narrow one considers the text as any speaking expression that do not depend on the volume but it is always specified by finiteness and communication meaning [10, p. 123–124]. Consequently, all mentioned above approached are accompanied with some logic, and they support a conclusion that the definition of text status is derived from the researcher’s task. The striving of scientists for deeper study into the multifarious (multidisciplinary) phenomenon of the text could provide further promising developments in this area.

REFERENCES (TERANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Babenko L.G. Linguistic analysis of artistic text: Theory and practice – 3rd edition, Flinta, Nauka, 2005. 495p.
2. Batsevich F. Basics of communication linguistics – Study book. Publishing house Akademia, 2004. 344 p.
3. Galperin I.R. About Text notion // Voprosy yazykoznanija – 1974 – No.6, p.p.68-77.
4. Gayovych G.V., Prykhodko O.Yu. Public presentation as a kind of communication/ G.V. Gayovych, O.Yu. Prykhodko, Ridna mova – osvritniy kvartal'nyk Ukrajin'skogo vchitel'skogo tovarystva u Pol'shchi. – Valch, 2014, No.21, p.p.76-83.
5. Kolshankyj G.V. Communication function and structure of the language. – M. Nauka, 1984, 174 p.
6. Kubryakova E.S. Coming cack to the sign definition: commemorative to R. Jakobson // Voprosy yazykoznanija – 1993 – No.4, p.p.20-27.
7. Loseva L.M. How the text is build up. Teacher's book.// L.M. Loseva _ Moscow, Prosveshchenije, 1980 – 96 p.
8. Manakin V.M. The language and cultural communication: study book// V.M. Manakin. – Kiev – PH Academiya, 2012 – 288 p.
9. Myshkina N.L. Internal life of the text: mechanisms, forms, characteristics: Monography/ N.L. Myshkina – Perm', PH Perm univ., 1998 – 152 p.
10. Petrova N.V. The text and the discourse // Voprosy yazykoznanija – 2003 – No.6 – p.p.123-131.
11. Pochepsov G.G. Communication theory. – URL: http://polbu.ru/pochepcov_communications
12. Radzijevska T.V. The text as a communication tool / T.V. Radzijevska – NAS of Ukraine, Ukrainian language institute. – 2nd ed. – K, 1988 – 194 p.
13. Tarasov E.F., Sosnova M.L. About existence forms of the text. Oral communication: goals, motivation, and tools. – M., 1985 – p.p. 30-44.
14. Trukhanova N.L. Expressive prosodial means in implementation of pragmatic aspect of the text. Ph.D. Thesis (philology). Trukhanova N.L. Odessa: State univ., 1990 – p.15-18.
15. Shevchenko I.S. Basiscs of linguistic communication theory. Student's Study book, "referent-interpreter" specialization, Kh; NUA, 2008 – 168p.
16. Shchirova I.A., Goncharova E.A. Multidimensionality of the text: understanding and interpretation. Study book. / I.A. Shchirova, E.A. Goncharova – SPb, Knizhnyi dom Ltd., 2007 – 472 p.

Гайович Г.В. Текст как элемент коммуникативной системы: к вопросу статуса

Аннотация. В статье рассматриваются различные подходы к определению понятия текста как важного элемента коммуникативной системы в целом и вербальной коммуникации в частности. Прежде всего, в этом исследовании внимание сосредоточено на вопросе статуса текста. Отмечается, что, рассматривая этот вопрос, ученые различают письменный и устный разновидности текста. Однако многие ученые считают, что текст может функционировать только в письменном варианте. Проанализировав различные подходы, автор подчеркивает, что в рамках поставленной проблемы, следует различать широкое и узкое понимание текста. В результате заключает, что определение статуса текста зависит от задачи, которую ставит исследователь, и отмечает перспективность дальнейших исследований в этом направлении.

Ключевые слова: коммуникация, вербальная коммуникация, текст, статус текста, лингвистика текста

Ostapchuk I.I.

Communicative and manipulative function of metaphor in English mass media discourse

Ostapchuk Iryna Igorivna, post graduate student

English Department, The Faculty of Foreign Languages, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

Abstract. The article discusses the metaphor and its use in English media sphere. The analysis of three main functions of the trope is outlined: nominative, cognitive and pragmatic. Pragmatic function of the metaphor is expressed within communicative and manipulative aspect as the media is a powerful pillar to influence the readers. Strategic maneuvering with the help of the metaphor involves the formation of desired conclusions of the audience by creating contextual situations of prevention, prohibition, request, seeking for confidence and trust, compassion, disapproval, agreement, promise, recommendation and others.

Keywords: *massive communication, metaphor, naming, framing, strategic maneuvering, contextual situation*

Nowadays journalists and people who are always in the public eye try to attract attention to their speeches and deeds in order to remain influential and shape people's outlooks. Thus, philologists claim about transformation of classic publicist style into the style of massive communication and emergence of media world view (as the result of media influence on the readers' lifestyle and opinions) [10, p. 46]. One of the linguistic means such as the tropes help it to succeed. The basis of the tropes and expressive figurative speech is the metaphor. "A **metaphor** is a figure of speech in which a word or phrase denotes one kind of object or idea instead of another to suggest likeness or analogy between them" [merriam-webster.com] cleared by the stylistics dictionary "...to make an implicit, implied or hidden comparison between two objects that are poles apart from each other or contradictory but have some characteristics common between them..." [literarydevices.net].

The metaphor has become a topical issue under research for many scholars such as G. Lakoff, M. Johnson, O. Majer, P. McFedries, A. Sahlane, N. Arutiunova, S. Ter-Minasova, D. Shmeliov, O. Rykova, A. Ignatieva, N. Bessarabova and others. G. Lakoff and his followers contributed a lot to cognitive aspect of our mind and metaphors as the mechanisms of thinking. N. Arutiunova compiled and edited a set of essays concerning the interdependence of language, culture and mind and the use of metaphors as the embodiment of these relations. Though, the topic needs a systematic approach to be used and new linguistic tendencies to be taken into consideration.

The **aim** of the article is the analysis of metaphors that are used in media environment and their influence on readers expressed by communicative and manipulative function. Our corpus (300 samples) is retrieved from prominent broadsheet English newspapers, mainstream blogs or materials of important international conferences from 2013 to 2015. As follows, the target is to interpret the manipulative use of metaphor within contextual situations with the help of P. MacFedries' "The Word Lover's Guide to New Words" and the classification of metaphor-text manipulative functions outlined by O. Rykova.

The metaphor is claimed to have the power to construct and reconstruct the way we perceive the world around us. According to the **cognitive linguistics** metaphorical representation involves the evocation of already experienced schematic frames and their further imposition on new situations, rising the implications and connotative shades that might have no empirical basis (personal associations, elements of cultural traditions, social behavior, trendy phenomena, etc.). According to G. Lakoff "they can (even)

enter our brains and provide models that we not merely live by, but that define who we are' [3].

On the **linguistic level** metaphor has "a "generative" quality of a carrier of meaning across conceptual realms by analogical extension" [4]. This process of imagistic-schematic and cross-domain projective mappings is enacted in a 'metamorphic' and 'transformative' way of enriching the language and personal speech acts giving the possibility to understand both the source and the target domains' interaction ("the tenor", "the vehicle" and shared common feature – "the ground") [7].

On the level of **pragmatics** the use of metaphors in certain context changes the perception of the information due to the imposition of new names on familiar or brandy objects usually followed by emotional component and associations (personal or social). Thus, the audience decode the data as "true and pure" in the same way shaping readers' opinions as it is needed for journalist or speakers. Therefore, the metaphor has **three main functions**: linguistic (naming), conceptual (framing), and communicative (perspective changing) [1]. To express it differently, "individual agents set cognitive targets for themselves opportunistically" in that "reasoning serves as an aid to belief-change and decision" [2].

Thus, **metaphor in media context** has the greatest power to transform complex current realities under attention (political or social) into more readable graspable concepts that need to be believed [1]. As mass media is an active or passive communication so sharing knowledge and opinions and their interdependent impact on both communicants is obvious. Manipulations are either explicit in direct requests, threats, appeals of the speakers/journalists or implicit. Implication is the presence of verbally non-expressed senses of communication; in the context they can be easily guessed and extracted [6, p. 48].

Realization of pragmatic intentions of the information in media articles is done on the level of a word, sentence and text [11]. So, besides the informative and framing functions the metaphor may use certain symbols, myths, associations that are employed to serve political agendas, social issues, current cultural trends (e.g. arouse people's emotions, give prominence/neglect or rationalize particular phenomena in social reality or ridicule one's political opponents or policy statements). "In this sense, "strategic **maneuvering**" is achieved when the (culturally) established institutional conventions and the (more or less fixed) procedural format of a "communicative activity type" are violated" [5 p. 148]. In case of media interpretation, manipulation is the impact on the addressees in the way they think these are their own thoughts, conclusions and decisions [9, p. 60]. A journalist

or a speaker arranges the text of the article in the way of adequate informing leaving for themselves the right to express their own targets (or wished on) and intentions according to the type of the newspaper. It is a conscious transformation in order to manage and regulate the ideas of the audience [10, p. 37]. Advertisements and announcements are the brightest examples of implicit “manipulation”. Metaphors, on the one hand, help to hide direct obstruction and, on the other hand, they help to create the effect of “the new and unexpected” that without any suspicion attracts readers’ attention [8, p. 181].

Manipulation can contain different aspects and have various colorings: to warn, to indict, to share with one’s thoughts and ask about opinion, to promise, to invite or urge the reader to believe or do certain act, to accept the objects as good/bad, to tell about one’s own troubles and seek for compassion and trust, to appeal to do something in certain algorithm and consecution, to advertise a new brand, to ask about a favor, to engage to try, to ban something, etc. The following examples of contextual situations reveal the nuances of metaphor “maneuvering” on readers.

“I can’t tell you how many times I saw what I call a slow-motion nightmare on the highway”, said House Minority Leader Lawrence F. Cafero, who first spearheaded the effort to ground “ice missiles” in 2001. “You can’t do anything. You’re surrounded by traffic. You’re just watching it happen” – Connecticut Mirror, January 3, 2014. In the discussion of common winter problems the vivid **warning** to the readers with the help of “ice missile” arises: (n), a metaphor on the association with a rocket or whiz bang (missile) meaning a chunk of ice that flies off the roof of a moving vehicle.

“To make matters worse, many industrial control system vendors are not committed to fixing the security holes that exist in their deployed products, especially legacy products, resulting in... “forever-day bugs”” – International Conference on Security and Management, February 21, 2013. A speaker **warns** companies that want to secure their systems from long lasting small defaults in a program code; “a security hole” that is usually fixed in the next generation/version of the software, is not. *Forever-day* (adj) is a period of time that is strictly arranged but it lasts somehow longer than should do – a metaphor to emphasize pejorative prolongation of time.

“Anyway, be on the lookout for “parcel mullets” as you peruse our Delray/Boynton neighborhoods and please share any findings” – Delray Beach Real Estate, August 12, 2013. Apparently, a *parcel mullet* is a house with a mowed, manicured front lawn but a wild, unkempt yard in the back; (n), metaphor reminiscent of the unlamented “mullet” hairstyle, which is short at the front and sides of the head, and long at the back. As well, the term “parcel” is real estate jargon for a piece of land [wordspy.com]. A less formal alternative is *lawn mullet*. This new phenomenon rises **disapproval** in the neighborhood and shows that people keep their front territory arranged only for the public eye.

“It’s a **Glowface** world. That’s ... people who always have their faces buried in a computer screen... Suddenly, from one corner of the world to the other, glowfacing emerged. What first seemed like a harmless phenomenon is now changing the way we interact” – Dot Complicated, May 22, 2013. *Glowface* (n) is a face lit up by a device

screen or computer monitor; a person whose face is lit in this way. The cited contextual situation containing metaphor aims to tell readers about their own thoughts and conclusions in order for the audience to **agree/support** that sitting in front of computer is harmful for the health and social skills/interaction.

“Nano technology is about making everything even smaller, while Nana technology is about making small technology bigger and giving seniors the tools to keep them safe and be more mentally alert” – Star Tribune, January 31, 2012. “**Nana technology**” (n) is both a pun on the common nickname for grandmothers and on “nanotechnology”, which represents technological devices smaller than a poppy seed. So, nana technology is certain computer stuff convenient for easy use of grandmas and grandpas, many of whom are the clients and patients of today’s power driven industry. In this way the author of the media article **promises** senior people that it will be easy for them to use all innovations of modern life and not feel old and ignorant.

“The next interesting step I think is the **binge-able** documentary, where stories are watched in multi-part episodes adding up to five or six hours instead of as a single two-hour film”, said Andrew Jarecki, the Oscar-nominated director of the well-regarded nonfiction feature *Capturing the Friedmans*” – Los Angeles Times, November 5, 2013. The director in this way **recommends** watching this film probably because it is very interesting and that is the reason of broadcasting it in 4-hour-episodes-time instead of the format of classic film. So something that is *bingeable* (adj) is compulsively and excessively watchable or consumable, particularly a TV show or food. The speakers make an advert for the film with the help of association of a booze and extensive drinking and partying that drag on late.

“I wrote a few paragraphs of this column between school drop-off and an appointment. I sent a bunch of emails between making dinner and taekwondo. Bedtime reading with the kids, then more writing at 1 a.m., after a few hours of sleep. Then back up at 4 a.m. to write and sign up for summer camp. There’s a name for this... “**time confetti**”” – The Sydney Morning Herald, March 17, 2014. The narrator who is probably a woman **shares** her day schedule complaining about having no time to do business in a calm pace. This text is of typical style for the editor’s column or the correspondence that **seek for** certain **credit and understanding** from other people in the same situation. *Time confetti* (n) is a metaphor that helps to realize these brief scraps of leisure time scattered throughout a person’s day.

“The film adaptation of Rex Pickett’s book “*Sideways*” bumped the sales of pinot noir by 16 percent, according to ACNielsen research. It had a similar effect – in the opposite direction – on merlot, which Pickett’s character Miles disparages in the film. Those statistical changes are... “**Sideways effect**”” – Yakima Herald, April 11, 2013. The term-metaphor (n) as we can see from the citation is connected with the novel where two friends have a week holidays to remember their young years and drive away to have fun and drink wine. The actions of the heroes have influenced social tastes. Together with characters common people started preferring pinot sort of wine

and refusing to drink merlot. The metaphor reveals **the instruction** or the way of formation of certain opinions of common people and how this system of judgments can affect the rates of wine industry just because there are a lot of unconscious followers of *The Sideways* readers.

“Yet, examples of tech’s pinkification persist. In February, at a Harvard event designed to get women interested in computer science, sponsor Goldman Sachs handed out cosmetic mirrors and nail files” – The San Francisco Chronicle (California), July 6, 2014. A **vocative** statement that is to engage women into serious business and to form their clear awareness of hard but necessary job by using pink color associated and attracted by female. Yet, *pinkification* (n) is some kind of attempt to make something that is traditionally masculine more interesting or appealing to women by associating it with stereotypically feminine traits or ideas.

“Legalities and market demand aside, the app is plain ol’ mean-spirited, as a privatization of a public service. The hashtag for this sort of thing is #JerkTech” – Boston.com, July 16, 2014. *Jerktech* (n) is the very apt metaphor for the class of “disruptive” startups that sell things that do not belong to them, like parking spots and restaurant reservations, simply raising the prices of them and making access to public resources a factor of your disposable income [wordspy.com]. Antisocial behavior of “smart” people causes a wave of indignation and forces media to **interrogate** upon the provocative question or situation whether it is good to resell the booking of something or it is a swindling.

“There were smaller statements of support of the French people in the aftermath of the Charlie Hebdo shootings, too, most notably the “JeSuisCharlie” button Amal Clooney pinned to her satin Dior clutch” – Los Angeles Times, January 12, 2015. Or *“A trendy London hotel has been accused of using the Paris killings to promote its business after using the ‘JesusCharlie’...to unveil plans for a branch in the French capital”* – London Evening Standard, January 12, 2015. *“JeSuisCharlie”* is a metaphoric expression (identifying oneself with the victims of the tragedy or with the nation that grieves for the dead) of support for freedom of speech, freedom of press, and freedom from any terror, particularly as a reaction to the January 7, 2015 attack on the French publisher Charlie Hebdo for its caricature. Another collocation was immediately coined by analogy – *“JeSuisVolnovakha”* to support Ukrainians that suffer from terrorist attacks on the East of the country and “to say sorry” for the death of civilians after the shelling of the bus in Volnovakha on January 13, 2015. It is a call for **support and compassion** and the conviction of any illegal inhumane deeds.

“What is zero-tasking? It means being, not doing. It means taking those 60 minutes and just doing nothing. Simply rest, relax, de-stress and de-load (the opposite of overload). It means just breathing – in and out, over and over—and marveling at the fact that you can breathe, that you are alive, that you are here” – Make a Change Blog, November 3, 2013. I will use P. MacFedries’ accurate notes on this metaphor *“Zero-Tasking Day* is when we’re supposed to use an extra hour not to perform more chores or check more feeds or see more people instead of relaxing and simply doing nothing. Of course, in the recent experi-

ment where some people got to choose between sitting and doing nothing and giving themselves electric shocks, two-thirds of men and a quarter of women chose the electric shocks. According to the study, “even older people did not show any particular fondness for being alone thinking”. And these were people being asked to do nothing for between six and 15 minutes. Who knows what they’d do to themselves if you asked them to be alone with their thoughts for a whole hour! Maybe all this just proves that now we need *Zero-Tasking Day* more than ever” [wordspy.com]. It is a kind of **request and invitation** to *zero task* for people who are deep in their chores and workload and cannot afford or imagine themselves doing nothing: in this formulation they should do a task – to do nothing; think about people or relations instead of problems.

There is also one more similar metaphor coined – *“digital detox”* (n). *“I’ve chosen this somewhat humourless way of celebrating to road-test the latest travel fad: the digital detox. In this age of information overload, holidaymakers increasingly prefer a break from the treadmill of technological lives filled with 24/7 notifications and spam”* – The Guardian (London), January 18, 2015. Or *“If you are looking for a resort that respects your need for digital detox there are many that specifically request that should you bring your mobile phones and laptops that you do not use them in public places”* – The Sydney Morning Herald, March 11, 2013. In this communicative situation the need for detoxication means the time spent away from computers and other digital devices. Comparing with pragmatic use of the previous metaphor this one also means **an ask** to repose and free oneself from computer work for some period.

“Nose-to-tail is the basis of traditional European cuisine and the cooking styles of most indigenous populations on Earth. If you’re going to bother to hunt and slaughter an animal for food, then every single edible piece of the animal, from its nose to its tail, gets used somehow, some way” – Prince George Citizen (British Columbia), June 17, 2014. This expression uses metaphor that somehow **bans** (puts an interdiction) an idea that animals can be killed just for fur or liver and points the justification of this case in the only way of using meat and other parts efficiently and completely.

Contextual situations above also testify that the most active target domains that use metaphoric naming are computer technology, everyday lifestyle, films and their influence, women, terror, human consume of products and time spending.

In conclusion, we can confirm that metaphor is a trope that introduces complicated or new concepts in terms of more familiar notions by transferring a known name on the brandy complex phenomena on the basis of associations or certain common features. Such situations of comparison may be different to various groups of people or even personalities causing the emergence of extra meanings or connotative senses. As the sphere of mass media is the first source of information and sharing opinions it is ideal for manipulating beliefs of the audience. The use of metaphors in media context rises the pragmatic potential to influence people. Thus, the metaphor has three main functions in context: to name notions, to shape them into familiar cognitive frames and to change the way people perceive the world.

Transformation of the media material in order to manage and regulate the ideas of the audience has many shades depending on the aims of the journalist (their personal or wished on). The manipulative use of metaphors in contextual media situations may obtain a form of prevention, warning, prohibition, request, finding confidence, com-

passion, disapproval, agreement, promise, recommendations, call for understanding, appeal, etc.

The question of metaphor is extremely broad and covers many other aspects of interpreting information, which leads to the relevance of further study of metaphor use in mass media.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Boucher L.D. The case for metaphor in political reasoning and cognition // *Political Psychology*. - 2012. - 33(1). - P. 145-163.
2. Gabbay D.M., Woods J. Fallacies as cognitive virtues. Logic, Epistemology, and the Unity of Science [in O. Majer et al. (Eds.)] // *Games : Unifying logic, language, and philosophy*. - 2009. - Vol.I. - 1(5). - P.57-98.
3. Lakoff G. The political mind: Why you can't understand 21st century politics with an 18th-century brain / New York : Viking Penguin, 2008. - P.231.
4. Sahlane A. Metaphor as rhetoric: newspaper Op/Ed debate of the prelude to the 2003 Iraq War // *Critical Discourse Studies*. - 2013. - Vol. 10. - No. 2. - P.154-171.
5. Van Eemeren F.H. In context: Giving contextualization its rightful place in the study of argumentation // *Argumentation*. - 2011. - No 25. - P.141 - 161.
6. Arnold I.V. The style of modern English language: Manual / I.V. Arnold. - LA: Education, 1981. - 295 p.
7. Arutiunova N.D. Metaphor and Discourse / N.D. Arutiunova // introduction to col.: *Theory of metaphor*. - Moscow: Progress, 1990. - P. 5-32.
8. Bessarabova N.D. Figurative and expressive possibilities of metaphors in journalese speech: dis. Cand. Philol. Sc. / N.D. Bessarabova. - M., 1985. - 24 p.
9. Dotsenko E.L. Psychology manipulation: phenomena, mechanisms and protection / E.L. Dotsenko. - M.: TOO "Cheraw": MGU, 1996. - 342 p.
10. Rykova O.A. The metaphor of text as a way to manipulative function text (based on German Yazikov): dis. Cand. Philol. Sc. / O.A. Rykov. - Kursk: KSU, 2003. - 163 p.
11. Telia V.N. Metaphor as a model smysloproizvodstva and its expressive evaluation function / V.N. Telia // *metaphor in language and text*. - Moscow: Nauka, 1988. - P. 26-50.

OTHER RESOURCES

1. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/metaphor>
2. <http://literarydevices.net/metaphor/>
3. <http://wordspy.com/index.php?page=about>

Остапчук И.И. Коммуникативно-манипулятивная функция метафоры в английском медиа дискурсе

Аннотация. В статье рассматривается вопрос метафоры и ее употребление в английской медиа среде. Представлен анализ трех основных функций языковой фигуры: номинативная, когнитивная и прагматическая. Прагматическая функция метафоры выражается в коммуникативно-манипулятивном аспекте, поскольку средства массовой информации являются мощной средой воздействия на читателей. Стратегическое маневрирование предусматривает формирование желаемых выводов аудитории путем создания контекстных ситуаций предупреждения, запрета, просьбы, поиска доверия, сочувствия, неодобрения, согласия, обещания, рекомендации, призыва, дискуссии и др. с помощью метафоры.

Ключевые слова: массовая коммуникация, метафора, называние, фрейминг, стратегическое маневрирование, контекстная ситуация

Sivkov I.V.
Realization of notion 'heart' in Arabic

*Sivkov Ivan Viktorovich, CS in Philology, Associated professor, Department of Middle East Studies
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine*

Abstract. This article continues the examination of lexical realization of notion 'heart' in Arabic through the prism of etymological, semantic and derivational study of Arabic somatic term *fu'ād* 'heart'. The etymological relation between this lexical unit and its Semitic cognates is defined on the basis of examination of CS etymological dictionaries. Its semantic field is thoroughly studied and connections between its direct and figurative values are established. The comparative study of semantic field of *fu'ād* and its synonym *qalb* was carried out and derivational valence of somatic term *fu'ād* 'heart' and common semantics of its denominative derivatives are examined on the basis of materials of classical and modern Arabic explanatory dictionaries. A stock of somatic idioms with *fu'ād* as its core component is structurally and semantically studied.

Keywords: *somatic, lexeme (lexical unit), lemma, idiom (phraseological unit), semantics, value, etymology, derivation*

Introduction. Materials of our article are built on study of the realization of somatic terms as distinct lexical-semantic group of Arabic language. As an example of somatic lexemes a lexical unit *fu'ād* 'heart' and idioms with it as key element are examined. This article continues our studies of Arabic somatic lexical-semantic group [Sivkov 2013, 2014a, 2014b].

The term *somatic* is generally accepted in linguistic studies to denote parts of human body. It is evident that somatic lexicon is universal lexical-semantic group in any language and a common object of study in different branches of linguistic works. Somatic lexis has a complex system of direct and figurative values and is highly productive in morphological and idiomatic derivation [Sivkov 2014b, 18].

In Arabic linguistics researches of somatic lexicon are peripheral and unsystematic. The semantic- derivative analysis of some Arabic somatic units (*ra's* 'head', *jism*, *jasad* 'body', *işba* 'finger', *mirfaq* 'elbow', *qalb* 'heart') was conducted [Sivkov 2013, 2014a, 2014b].

The etymology of the Arabic somatic term *fu'ād* 'heart' is established in the Semitic etymological material (e. g. [Semitic etymology]), but detailed study of its semantic development wasn't carried out.

The **aim** of our study is to analyze in details etymological, semantic and derivative aspects of the realization of somatic term *fu'ād*.

The **materials** of our study are:

1. Etymological and explanatory dictionaries of Semitic languages (namely CS, Ugaritic);
2. Arabic-English/Russian dictionaries;

The **methods** used in study of somatic term *fu'ād* are descriptive, comparative-historical and structural.

Our article continues multiple-aspect analysis of realization of notion 'heart' in Arabic expressed by two synonymous lexemes *qalb* and *fu'ād*. In previous issue we prepared research on the etymological and semantic development of *qalb* [Sivkov 2014b].

In Arabic lexeme *fu'ād* (pl. *'af'idai*) has somatic value 'heart'.

On CS level (< PS **pV?Vd-* 'heart') Arabic *fu'ād* has only one cognate (Ugaritic *pid* 'heart' > 'feeling, emotion, goodness' (Ugaritic written in the syllabic tradition: the element */pi?du/* in personal names); in the divine epithet *il d pid* 'divine name, the dear, kind-hearted' [DUL, 658]). PS **pV?Vd-* is very problematic due to its scarce evidence (it is attested only in Ugaritic and Arabic) [SE, Number: 62].

Sense development 'heart' > 'feeling', 'emotion' may be motivated by metaphoric extension (the heart was long identified as the seat of emotion and feelings) [Sivkov 2014b, 19].

It is stated that due to its pulsation and commotion, the heart is said to be called *al-qalb* from *al-taqallub*¹.

Somatic term *fu'ād* has two values:

1. 'The heart' [Lane, VI, 2323]

This value of *fu'ād* is broadly attested in the Qur'an (e.g. XVII; 36):

'Inna al-sam^a wa al-başar^a wa al-fu'ād^a kull^u 'ulā'ika kāna 'anhu mas 'ul^{um} 'Verily! The hearing, and the sight, and the heart, of each of those one will be questioned (by Allāh)' [Translation, 373].

According with [Lane, VI, 2323] Arabic lemma *fu'ād* (synonymous to *qalb*) is derived from *fa'd* (vn. from vb. I *fa'ada*) with the primary value 'motion' and the 'putting in motion' [TA, VIII, 476] (see below). It is so called because of its *tafa'ud* i.e. *tawaqqud* ('ardor'; 'pulsation, commotion'; vn. *tafa'ada* i.q. *tawaqqada* 'it burned, burned up, burned brightly or fiercely, blazed, or flamed (when said of fuel); 'it became excited with ardor, or eagerness (when said of the heart)'; i.q. *taharraqa* 'it burned much' or i.q. *taharraka* 'it was, or became, in a state of motion, or commotion').

As indicated in [Lane, VI, 2323-2324, VII, 2553], most authors make a distinction between *fu'ād* and *qalb*; the latter of which is said to have a more special signification than the former and the former is said to be the *pericardium* (*ğišā' al-qalb* [LA, 3334; TA, VIII, 477], *wi'ā' al-qalb* [TA, VIII, 477]), or the middle thereof (*wasatuhu*) [LA, 3334], or the interior thereof (*dāhil al-qalb* [TA, VIII, 477]), or *fu'ād* signifies *mā yata'allaq bi-l-marī' min kabid wa ri'aī wa qalb* 'the appendages of the *oesophagus*, consisting of the *liver* and *lungs* and the *heart*' [QM, 305; TA, VIII, 476], or *qalb* is a lump of flesh (*mudğai*), pertaining to *fu'ād*, suspended to *niyāī* 'the suspensory of the heart (a vein, or a thick vein [app. the ascending aorta,] by which the heart is suspended from or to, the *watīn* [which seems to signify the descending aorta, or the aorta altogether] the cutting, or severing, of which causes death) [Lane, VIII, 2868-2869; TA, VIII, 477; TL, IX, 172 (*qlb*) (with reference to al-Lays)].

¹ q.v. [Lane, VI, 2323]. *Tataqallab^u fihi al-qulūb^u wa al-'abşār^u* 'In which the hearts and the eyes shall be in a state of commotion, or agitation, by reason of fear, and impatience; the hearts between safety and perdition, and the eyes between the right side and the left' [Qur'an, XXIV; 37; Lane, VII, 2553].

It is also pointed out in [Lane, VI, 2324] that some lexicographers say that *qalb* is *ḥabbāʾ* [Lane, II, 497; LA, 3334; TA, VIII, 477] or *suwaydāʾ* [Lane, IV, 1462] ‘the core of the heart (*fuʾād*), the black, or inner, part of the heart, or a black thing in the heart, or the black clot of blood that is within the heart, or the heart’s blood’. But they in the same time give idioms *ḥabbāʾ al-qalb* [Lane, II, 497; LA, 745] and *suwaydāʾ* (diminutive form from *sawdāʾ*) (*sawād, sawādiyy, ʾaswad, sawdāʾ*) *al-qalb* ‘the core of the heart (*fuʾād*), the black, or inner, part of the heart, or a black thing in the heart, or the black clot of blood that is within the heart, or the heart’s blood’ [Lane, IV, 1462; LA, 2143], that may prove the absolute semantic identity of each element of synonymous pair *fuʾād* and *qalb* and refute the general view of classical philologists and lexicographers of *fuʾād* and *qalb* as notionally synonymous but semantically heterogeneous and distinct lexemes.

This subtle semantic distinction may be considered artificial and far-fetched and should be observed within the framework of a general trend of classical lexicographers to give distinct lexical meaning to synonymous words (*al-furūq al-luġawīyyāʾ*) to repudiate the idea of existence of the phenomenon of synonymy in Arabic. But this way of denial of synonymy was proved to be untenable and groundless and was taken ironically even by their contemporaries as strange [Belkin 1975, 148-149].

2. ‘The mind, or intellect’ [Lane, VI, 2323]

The semantic shift ‘heart’ > ‘mind, intellect’ is caused by metaphoric extension (the heart is identified as the seat of mind and intellect)² [Sivkov 2014b, 19].

This lexeme is productive in somatic phraseological derivation. It forms a stock of somatic idioms that denote following concepts:

– mind (intellect):

ḥadīd al-fuʾād ‘Sharp, or acute, in mind, applied to a man, and sharp in spirit, applied to a beast’ [Lane, III, 1188, VI, 2324];

faras ḥadīd al-fuʾād ‘A mare sharp in spirit’ [Lane, VI, 2324];

ruwāʾ/ruwāʾaʾ al-fuʾād ‘(she-camel) a quick, spirited, vigorous, sharp in spirit’ [Lane, III, 1188, VI, 2324];

rājiḥ al-fuʾād ‘man of great intellect; very clever man’ [MLAM, 1659];

– emotional condition:

fāriġ al-fuʾād ‘The heart, or mind of somebody became devoid of anxiety’ or ‘He is in bad condition’ from Qurʾānic verse *Wa ʾaṣbaḥa fuʾād^u ʾummī Mūsā fāriġ^{an}* ‘And the heart of the mother of Mūsā (Moses) became empty [from every thought, except the thought of Mūsā (Moses)]’ [Qurʾān, XXVIII, 10; Translation, 517];

tāra fuʾādu-hu ‘His mind or intellect, fled, and his courage’ [Lane, VI, 2324];

da ʾif al-fuʾād ‘Coward’ [LA, 3334].

ḥāmiḍ al-fuʾād ‘bad-hearted (man) [MLAM, I: 560; FD: 136].

Somatic lemma *fuʾād* may be regarded as derivational source of following denominative verbs and its nominal derivatives:

vb. I *faʾada* has two values:

1. ‘He, or it, hit, struck, smote, affected, or hurt, his *fuʾād* ‘heart’, he hit, or smote, him, or shot, or shot at, and hit, or smote, him (namely a gazelle), or an animal of the chase in his *fuʾād*. And, said of a disease, and of fear, it smote, or affected, his *fuʾād* (*faʾada-hu al-ḥawf* ‘The fear smote, or affected him’; *faʾada-hu ad-dāʾ* ‘The disease smote, or affected him’), or, said of fear, it rendered him cowardly’. Its phonemic variant *faʾida* and passive form *fuʾida* ‘He had a disease in his *fuʾād*, or he had a complaint thereof, or he had a pain therein, or he was, or became, hit, struck, smitten, affected, or hurt, therein’ [Baranov, 578; Lane, VI, 2323].

2. ‘He baked/toasted the bread in the hot ashes’; ‘He roasted the meat in the fire’ [Lane, VI, 2323].

It is used as verbal component in the following phrases:

faʾada al-ḥubzai/ḥubz (ft-l-mallaʾ) ‘He put the cake of bread, or lump of dough, or the bread, into the hot ashes, and baked it therein, or he toasted [or baked] the cake of bread, or lump of dough, [or the bread] in the hot ashes’ [Lane, VI, 2323; Muʾjam, 566];

faʾada li-l-ḥubzai ‘He made for the cake of bread, or lump of dough, a place in the hot ashes, or in the fire to put it therein [for the purpose of baking it]’ [Lane, VI, 2323];

faʾada al-laḥm (ft-n-nār) ‘He roasted the flesh-meat [in the fire]’ [Baranov, 578; Lane, VI, 2323; Muʾjam, 566].

As being the verbal derivative, pp. from vb. I *mafʾūd* has two values of verb *faʾada*:

1. ‘Hit, struck, smitten, affected, or hurt, in his *fuʾād*; smitten, or affected, by a disease therein, or by pain therein’; ‘A man without a heart, having no heart, weak-hearted, a coward’;

2. ‘(applied to bread [or dough]) - Baked on the fire; put into hot ashes; and baked therein; toasted [or baked] in hot ashes; (applied to flesh-meat) – Roasted on the fire, or roasted upon live coals’ [Lane, VI, 2324; Muʾjam, 566];

faʾid ‘fire [for baking etc.]’ and its word-formation homonym with meaning of pp. from vb. I [Lane, VI, 2324; Muʾjam, 566];

ʾufʾūd (pl. *ʾafāʾid*) ‘(applied to bread [or dough]) - Baked on the fire; put into hot ashes; and baked therein; toasted [or baked] in hot ashes’; ‘A place which one makes, for a cake of bread, or lump of dough, in hot ashes, or in fire, to put it therein [for the purpose of baking it]’ [Lane, VI, 2324; Muʾjam, 566];

ni. *mifʾad, mifʾadaʾ, mifʾād* (pl. *mafāʾid*) ‘The iron instrument, with which flesh-meat is roasted, or with which one roasts and bakes’; ‘The piece of wood, or wooden implement, with which the fire in the kind of oven called *tannūr* is stirred’ [Lane, VI, 2324; Muʾjam, 566].

vb. V *tafaʾada* (see above):

tafaʾadat an-nār ‘The fire blazed or flamed’ [Muʾjam, 566];

vb. VIII *iftaʾada*:

iftaʾada ‘He lighted a fire for the purpose of roasting’ [Lane, VI, 2323; Muʾjam, 566];

iftaʾada al-ḥubz ‘He put the cake of bread, or lump of dough, or the bread, into the hot ashes; and baked it therein, or he toasted [or baked] the cake of bread, or lump of dough, [or the bread,] in the hot ashes’ [MW, 670];

iftaʾada al-laḥm (ft-n-nār) ‘He roasted the flesh-meat [in the fire]’ [Lane, VI, 2323; Muʾjam, 566; MW, 670];

² cf. sense development ‘heart’ > ‘feeling’, ‘emotion’.

mufta'ad pp. from vb. VIII (synonymous to *maf'ūd*) and its word-formation homonym *mufta'ad* np. from vb. VIII 'place of fuel; a place in which a fire is lighted for roasting' [Lane, VI, 2324; Mu'jam, 566].

All denominative nominal and verbal derivatives of the somatic unit *fu'ād* show following values:

1. 'hitting, striking, smitting, affecting, or hurting, somebody's *fu'ād* 'heart';
2. 'ardor', eagerness; 'pulsation, commotion';
3. 'fire', 'burning, burning up, burning brightly, blazing, flaming'; 'baking, toasting of cake of bread in the hot ashes, roasting of meat in the fire'.

Value 1 is clearly denominative and expresses the making or doing of, or being occupied with the thing expressed by the noun from which it is derived: 'heart' > 'to hit, strike, smite, affect, or hurt the heart'.

Group of values 2-3 may be taken as semantic derivative of somatic 'heart' on metaphoric basis:

'heart' > 1) 'pulsation, commotion'; 'ardor, eagerness, passion'; 2) 'fire', 'burning, blazing, flaming'; 3) 'baking, roasting'. First semantic group convey the notion of pulsation of blood in heart. Second group employs heart as

symbolic source of emanation of strong emotions. Third group is united around the notion of *fire* symbolically connected with *heart* on the emotional basis (q.v. semantic group 2).

Conclusions. The multiple-level (etymological, semantic and derivational) study of Arabic somatic lexeme *fu'ād* 'heart' gives us the possibility to state that:

1. The somatic lexeme *fu'ād* cannot be considered to be the part of CS lexical stock due to the fact that it has cognate only in Ugaritic *pid* 'heart' > 'feeling, emotion, goodness'. Thus, PS *pV?Vd- is very problematic due to its scarce evidence (it is attested only in Ugaritic and Arabic).

2. Somatic lexical unit *fu'ād* is absolute synonymous to *qalb* despite the fact that about all of the classical Arabic lexicographers suppose certain semantic inconsistencies between them.

3. Arabic *fu'ād* is source of denominative verbal and nominal derivatives with common metaphorical values 'pulsation, commotion'; 'ardor, eagerness, passion'; 'fire', 'burning, blazing, flaming'; 'baking, roasting'. Also it constitutes a group of idioms that metaphorically denote such a notions as 'mind (intellect); 'emotional condition'.

ABBREVIATIONS

CS – Common Semitic

DUL – G. del Olmo Lete, J. Sanmartín. A Dictionary of the Ugaritic Language in the Alphabetic Tradition, Leiden – Boston, 2003.

FD – Hava J.G. Al-Farā'id ad-durriyya fī-l-luġatayn al-'arabiyya' wa-l-'inklīziyya'. Arabic-English dictionary for the use of students. - Beirut: Catholic press, 1899.

LA – Ibn Manzūr. Lisān al-'Arab. – al-Qāhira: Dār al-Ma'ārif.

MLAM – Mu'jam al-luġa' al-'arabiyya' al-mu'āšira'. – al-Qāhira, 'Ālam al-kutub, 2008

MW – al-Mu'jam al-Wasīṭ. - Maktaba' al-Šurūq al-dawliyya', 2004

ni. – the noun of instrument (*ism al-'āla'*)

np. – the noun of place (*ism al-makān*)

pp. – passive participle (*ism al-maf'ūl*)

PS – Proto-Semitic

QM – al-Fīrūzābādī, Majd ad-dīn Muḥammad Ibn Ya'qūb. al-Qāmūs al-muḥīṭ. – Bayrūt, Mu'assasa' ar-Risāla', 2005

SE – The Tower of Babel. An Etymological Database Project. Databases. Semitic etymology // <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?basename=/data/semham/semet&root=config&morpho=0>

TA – al-Ḥusaynī az-Zabīdī, as-Sayyid Muḥammad Murtaḍā. Tāj al-'arūs min jawāhir al-qāmūs. – Maṭba'a' al-ḥukūma' al-Kuwayt

TL – al-'Azharī, 'Abū Manšūr Muḥammad Ibn 'Aḥmad. Tahzīb al-Luġa'. – al-Dār al-Miṣriyya' li-t-ta'līf wa-t-tarjama'

vb. – verb (*al-fi'l*)

vn. – verbal noun (*al-maṣdar*)

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Baranov Kh.K. An Arabic-Russian Dictionary. – Moscow, 1996.
2. Belkin V.M. An Arabic lexicology. – Moscow, 1975.
3. Sivkov I.V. Somatic lexemes in multisystem languages: semantic-derivational, nomination and etymological aspect (on the materials of Arabic, Hebrew, English, Ukrainian and Russian languages) // Institute of Oriental Studies n.a. A. Krymskiy of NAS of Ukraine, 2013 - № 2 - 3. - P. 119-125.
4. Sivkov I.V. Somatic lexis in Arabic, Hebrew, English, and Ukrainian languages (structural-semantic and etymological aspect) // Orientalism. – Kyiv: Institute of Oriental Studies n.a. A. Krymskiy of NAS of Ukraine, 2014 – Vyp. 65 – 66. - P. 120 – 125.
5. Sivkov I.V. Somatic lexeme *qalb* 'heart' in Arabic: etymological and derivational analysis // Science and Education a New Dimension. Philology, II(7), Issue: 34, 2014. – pp. 18 – 20.
6. E.W. Lane. Arabic-English Lexicon. London, 1867.
7. Ma'lūf Luwīs. al-Muġīd fī-l-luġa. Bayrūt: Dār al-mašriq, 1996.
8. Muḥammad Taqī ad-Dīn al-Hilālī, Muḥammad Muḥsin Khān. Translation of the meanings of the Noble Qur'an in the English language. – al-Madīna' al-Munawwara': Muġamma' al-Malik Fahd li-Tībā'a' al-Muṣṣaḥaf al-Sharīf, 1418 [1997].

Сивков И.В. Реализация понятия 'сердце' в арабском языке

Аннотация. В данной статье продолжается изучение лексической реализации понятия 'сердце' в арабском языке через призму этимологического, семантического и словообразовательного исследования арабского соматического термина *fu'ād* 'сердце'. На основе рассмотрения этимологических словарей общесемитской лексики установлена связь между данной лексемой и родственными ей лексическими единицами в семитских языках. Детально изучено ее семантическое поле и установлены связи между ее прямым и переносным значениями. Проведено сравнительное исследование семантического поля данного соматизма и синонимичного ему соматизма *qalb*. Исследованы словообразовательная валентность соматизма *fu'ād* и общая семантика его дериватов на основе материалов классических и современных арабских толковых словарей. Проведено структурно-семантическое исследование соматических фразеологизмов с *fu'ād* в качестве его основного компонента.

Ключевые слова: соматический, лексема (лексическая единица), лемма, фразеологизм (фразеологическая единица), семантика, значение, этимология, деривация

Vanivska O.I.

Noncategorical Means of the Finite Aspectual Meaning Expression (based on the BNC)

Olga Vanivska, PhD in Philology, Associate professor of the Foreign Languages Department
Lviv Academy of Commerce, Lviv, Ukraine

Abstract. The article deals with the noncategorical or lexical means of the finite aspectual meaning expression, i.e. varieties of postpositives and phrasal verbs. The variation of the phrasal verbs in different genres of written and spoken speech is observed. Also the frequency of the usage of these lexical means by different categories of speakers (children, teenagers, adults) is analyzed. The changes in the usage of complex tense forms are discovered. The topicality of our investigation concerns the necessity to study actual usage of various means of aspectual meanings expressions, including phrasal verbs in authentic language, their variability in different genres and registers, frequency and ergonomic aspects.

Keywords: *aspectual meaning, finite, genre, lexical (noncategorical) means, phrasal verbs, postpositives*

Aspect - a grammatical category of the verb, which indicates "how time flows or how the situation is distributed over time" (A.M Peshkovski). Unlike the category of time, the aspect is not associated with the deictic temporal localization of activities but with its internal "time frame", with the way it is interpreted by the speaker. In different languages category of aspect is characterized by the diversity of both the internal (synthetic and analytic) forms of expression, and by the table of contents [7, p. 83]. In English, aspect concerns mainly how the speaker perceives time (flow) events and how different events relate to each other in time [9, p. 223].

George Kerm in his work "The Grammar of English Language" (1931), in the chapter about the verb, expressed the idea that in English language there is a category of aspect: durative, inchoative and effective (finite). But his concept was just partially accepted. *Read on, play on* – the expression of duration; *up, down, out, off, in* – in many cases stand for the expression of the inchoative aspect (inchoativeness); and in the other cases with such elements as *through, out, up, off* – the expression of boundedness. Particles may have not just direct meaning, but also abstractive distant meaning. For example *eat up* – expresses boundedness in an abstractive way [11].

The aspectual meaning of the verb may be inbuilt in the semantic structure of the verb itself or may be presented in the other grammatical categories [2, p. 155]. The universal form of the boundedness expression, which is closely connected with aspectuality, are local elements – postpositives (the term was suggested by N.N. Amosova [1, p. 131-135]).

Later on the other scientists made some interesting observations concerning the boundedness. For example, M.G. Ignatieva suggested that transitiveness, which locate the action in the object, limits this action, although boundedness as a peculiarity of action/process is only in the semantics of the verb [3, p. 28-31]. After some period of time there appeared lots of works in which scientists put forward the inventory of the means of some aspectual meanings expression [8].

The aim of the article is the research of phrasal verbs as categorical (lexical) means which express finite aspectual meaning and analyze their usage in different genres of spoken and written speech. The object of the investigation is the learning of phrasal verbs which express finite aspectual meaning and the subject – phrasal verbs which express the necessary aspectual meaning. The material of our study includes dictionaries of phrasal verbs and the BNC (version 2007).

It is vital to submit that we take into consideration the ideas presented by G.O. Zhluktenko. In the works of this famous philologist there is presented the list of postpositive particles which may express different meanings [4, 5, 6], thus we are interested only in those by means of which the finite aspectual meaning may be expressed. They are: *up, out, off*.

Accordingly, we were using phrasal verbs dictionaries discovering the meaning of phrasal verbs and finally we've chosen those that express the finite aspectual meaning [10; 12]. There are lots of such phrasal verbs (in brackets there is given the quantitative information of the phrasal verb's usage): *blank out* (16), *block out* (50), *blot out* (51) – to deliberately stop yourself thinking about something or someone, because it is too painful or it upsets you to think about them; *branch off* (18), *turn off* (244) – to leave the main road and turn onto a smaller one; *break down* (634), *go off* (677) – to stop working; *break off* (118) – if talks between people, countries, etc. stop suddenly before they have finished; *call off* (68) – to stop an event that has been arranged from taking place, especially because of a problem; *cast off* (142) – to finish something you have been knitting by taking the last stitches off the needle in a way that stops it from coming undone; finish work; *come off* (593) – 1) to stop being connected to something or to stop sticking to something; 2) to stop taking drugs, medicines, or alcohol; *cool off* (38) – to stop feeling attracted to someone; *cut off* (1134) – to stop the supply of electricity, gas, water, money, or goods from getting to a place; *cut out* (864) – to stop eating, drinking, smoking etc something, especially in order to improve your health or lose weight; *drift off* (34) – to stop listening or paying attention to someone or something; *dry out* (132) – to stop being an alcoholic; *fade out* (16) – to gradually disappear or stop happening; *finish up* (116 – усне мовлення переважає) – to arrive or end at a particular place, after going to other places first; *finish off* (166); *get off* (863) – 1) to stop being dependent on something that you used to have regularly; 2) to stop talking about a subject and talk about something else; *give up* (1717) – to stop doing something that you did regularly, for example a job or a sport ; to stop smoking, drinking etc; *go off* (677) – to stop liking someone or something that you used to like; when food stops to be good for eating; *hang up* (86), *ring off* (21) – to end a telephone conversation by putting the part of the telephone that you speak into back in its usual place; *knock off* (42) – to stop working because it is time to go home, have your midday meal etc; *lay off* (112) – to stop doing or having something, especially in order to rest or because it may have a bad effect on your health; *leave off* (33) – to stop doing

something; *move out* (308) – to stop living in a particular apartment, house or area; *pass away* (21) – to disappear or stop existing; *poop out* (0), *drop out* (179) – to stop doing something because you are too tired; *shut off* (66), *turn off* (244), *switch off* (253) – to turn something off to stop it working; *shut up* (1277) – to stop talking, or to make someone stop talking; *sign off* (26) – to finish doing something, especially after you have been doing it for a long time; *take off* (682) – to stop someone from doing a particular type of work, usually because they are doing something badly; to leave; if you take off your clothes you become naked; *use up* (162) – to use all of something so that there is none left; *wash off* (33)/*away* (40) – to remove something using water or some other liquid; *eat up* (89) – to finish eating, etc. For example: *This sight encouraged Sid and I to increase our efforts to **finish off** our double trench. Additionally he will **sign off** client reports. He tells her to **shut up**. 'Don't you ever **switch off**?' I've **cut out** the crisps, and that's not been easy. The activated lymphocytes are able to **use up** glucose extremely quickly. It can **eat up** your very essence. **Turn off** the tap, then restore the water supply to the tap. I asked her to **move out** at once. — But don't **take off**, mind, while I'm getting it for you!' You then knit two rows, and **cast off** using the linker.*

As far as the most typical tense forms are Simple tense forms, **Present Simple**, **Past Simple**, we've analyzed thoroughly the usage of those phrasal verbs in these tense forms. It is important to submit that almost all phrasal verbs are used both in written and in spoken language. We've also seen that phrasal verbs are often used in Passive voice, for example: *The short-term objectives for instruction in online information retrieval, for end-user and intermediaries, **are set out** in a user-orientated manner in table 3. A host of new opportunities **were opened up**, once again revitalising the market.*

We have to underline that we've chosen the most frequently used phrasal verbs which express the finite aspectual meaning and in details analyzed their usage both in written language and in speech (in brackets there is given the quantitative information of the phrasal verb's usage): *give up* (1717), *shut up* (1277), *cut off* (1134), *cut out* (864), *take off* (682), *get off* (863), *go off* (677), *break down* (634), *come off* (593), *move out* (308), *switch off* (253), *turn off* (244), *drop out* (179), *finish off* (166), *use up* (162), *cast off* (142), *dry out* (132), *break off* (118), *finish up* (116). Например: *'My alarm clock didn't **go off**.'* *'Oh **shut up!**' yelled Jo. The activated lymphocytes are able to **use up** glucose extremely quickly. Anyway I'll better **get off**. It's gonna **come off**.*

The aforementioned phrasal verbs are often used both in written language and in speech. It's vital to submit that the most typical and ergonomic phrasal verbs as the means of the finite aspectual meaning expression in everyday English (in speech) are the following: *shut up*, *get*

off, *go off*, *come off* (all of them, except *finish up*, are mostly used in **Present Simple**, and less used in **Past Simple**). But after analyzing the phrasal verbs *take off*, *go off*, *move out*, *switch off*, *turn off*, *drop out*, *use up*, *break off*, *finish up* we've revealed that, unlike the above written, these are more often used in **Past Simple**, than in **Present Simple**. For example: *So they all **went off** to lunch with the mayor, while a messenger was sent to the Registrar of Births, Marriages and Deaths to get the necessary information. His Dad **turned off** the road they were in, into one lined with trees. The doctor finished and **cut off** the end of the tape neatly. She **broke off**, wiping her eyes.*

The common feature between all these before mentioned phrasal verbs of the finite aspectual meaning expression is that almost all of them are most often used in fiction and verse. Besides, such phrasal verbs as *give up*, *cut off*, *cut out*, *move out*, *drop out*, *use up*, *break off* are also often used in nonacademic prose and bibliography. The phrasal verbs which express the finite aspectual meaning are also wide spread in newspapers and other published materials.

If to speak about the spoken language those phrasal verbs, except everyday English, are also used in the sphere of leisure time and education; but they are less used in the business area and hardly used in the institutional sphere.

The division of the usage of such phrasal verbs according to the age characteristics shows that, naturally, the primary position is occupied by adults. But there is the interesting fact that some of the phrasal verbs are more often used by children and not by teenagers – *shut up*, *cut out*, including tense forms *went off*, *switched off*, *turned off*, *broke off*.

If to compare the usage of the phrasal verbs which express the finite aspectual meaning by men and women, it was noticed that in most cases women use them more often than men, except such as *drop out*, *finished off*.

It is important to emphasize that the most typical and ergonomic phrasal verbs which are the means of the finite aspectual meaning expression are those which consist of the most frequently used and typical verbs, such as *go*, *get*, *give*: *'**Shut up!**' **Get off** my desk!' Any idiot can **go off** and do that. So she could **come off** the lead. 'Can you **finish up** here?' she asked.*

The facts of the usage of phrasal verbs in the modern English language show that the absolute majority of the usage of these units is in the **Present Simple** and **Past Simple** tense forms. The comparisons of the other quantitative data are insignificant.

Although the phrasal verbs do have a reputation of oral speech attributes, the majority of them are in the speech of adults. Obviously, the small number of tokens in the speech of children and adolescents indicates that the corresponding component of linguistic and communicative competence is formed later.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Amosova N. Fundamentals of English phraseology / N.N. Amosova. - L., 1963. - 250 p.
2. Bloch M.Ya. The theory of English grammar / M.Ya. Bloch. - M.: Higher School. - 1983. - 383 p.
3. Ignatieva M.G. Implementation of the categorical variable Limit / unsaturated and transitional / intransitivity in the past participles of time / M.G. Ignatieva // conceptual categories and their linguistic realization. - L.: LGPI im.Gertsena, 1989. - P. 28-32.
4. Zhluktenko Yu.O. On the so-called compound verbs such as stand up in sovtemennom English / Yu.O. Zhluktenko // Questions of linguistics. - K., 1954. - №5. - P. 105-113.

5. Zhluktenko Yu.O. Post-positional verb prefixes in Modern English: Abstr. dis. cand. philol. sc. specials. 10.02.04 "Philology" / Yu.O. Zhluktenko. - Kyiv, 1953. - 17 p.
6. Zhluktenko Yu.O. The mobility component II English verb type units stand up / Yu.O. Zhluktenko // Problems in the theory of the English language. - K., 1958. - №10. - P. 113-124.
7. Maslov Yu.S. Aspectology / Yu.S. Maslov // Linguistic Encyclopedic Dictionary [ed. V.N. Yartseva]. - Moscow: Soviet Encyclopedia, 1990. - 685 p.
8. Tlunova S.P. Ways of expressing the phase values in the English and Russian languages: [Textbooks on a special course] / S.P. Tlunova. - Kemerovo Kemer. Stata Un-ty, 1986. - 84 p.
9. Carter R., McCarthy M. Cambridge Grammar of English. A Comprehensive guide. Spoken and Written English Grammar and Usage / Roland Carter, Michael McCarthy. - Cambridge, 2006. - 973 p.
10. Courtney R. Longman Dictionary of Phrasal Verbs: The learner's guide to two-word verbs / Rosemary Courtney. - Longman Group Limited. - 1983. - 734 p.
11. Curme G. A Grammar of the English language / G. Curme. - London, 1931. - Vol. III. Syntax. - 616 p.
12. Longman Phrasal Verbs Dictionary: over 5000 phrasal verbs. - Pearson Education Limited, 2000. - 608 p.

О.И. Ванивская. Некатегориальные средства выражения конечных видовых значений (на материале Британского национального корпуса текстов)

Аннотация. В статье рассмотрены некатегориальные или лексические средства выражения конечных видовых значений, а именно различные постпозитивные приставки и фразовые глаголы. Исследуется вариативность фразовых глаголов в разных жанрах письменной и устной речи. Также анализируется частотность использования этих лексических средств различными категориями говорящих (детьми, тинэйджерами, взрослыми). Изучаются изменения в использовании сложных временных форм. Актуальность исследования состоит в потребности исследовать фактическое использование разных некатегориальных (лексических) средств выражения видовых значений, помимо категориальных, и в этой статье именно конечных видовых значений, в том числе фразовых глаголов в аутентическом языке, изучить их вариативность в различных жанрах и регистрах, частотность и эргономические характеристики.

Ключевые слова: видовые значения, конечный, жанр, лексические (некатегориальные) средства, фразовые глаголы, постпозитивные приставки

Voskres A.A.

Manner category in Old English language and texts

Voskres Anna Anatoliivna, researcher
Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article deals with the system of manner adverbials in Old English language and their usage in Old English texts. Manner adverbials in language reflect the objective category of manner, characterizing this or that action. It makes up a generalized functional semantic field which includes manner adverbials of different structure and semantics. Old English texts demonstrate that in Early Old English manner adverbials were not very numerous, which is proved by the quantitative analysis of these texts. The article presents the system of structural classes and semantic groups of manner adverbials during two subperiods of the development of Old English language. The results of the analysis of different texts have shown that manner category during the Old English period developed from adverbials of simple structure in Early Old English to more complicated structure in Late Old English. In the whole manner adverbials as to their structure can be treated as simplexes (primary adverbs), derivatives, phrasal and clausal constructions. As to their meaning, manner adverbials gradually widen their semantics at the expense of the appearance of new semantic groups: axiological adverbs, reinterpreted phrases, comparative clauses etc. In addition to that, the number of manner adverbials rapidly grows in Late Old English in comparison with Early Old English, which is proved by the research of quantitative and qualitative data of manner adverbials in texts of different subperiods and genres.

Keywords: *manner adverbials, objective category of manner, simplexes, derivatives, phrasal, clausal constructions; axiological adverbs, reinterpreted phrases, comparative clauses*

Manner adverbials are understood by us as linguistic units belonging to different structural levels but fulfilling the same function – that of manner of action. Thus, manner adverbials include, alongside with adverbs of manner, also other means such as phraseological units rendering the meaning of manner and also adverbial clauses of the same function. Up to now the problem of manner adverbials was not fully resolved because its studies were restricted mainly by the typological class of linguistic units known in different languages under the term of adverbs [1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 16, 17, 23, 24, 25]. Only some scholars were interested in the units which fulfill the same function (manner of action) but are represented by different structures [7, 13, 31]. Other researchers touched upon the units which can be termed as adverbials but in connection with other grammatical functions, such as comparison [19] or the category of intensification [26, 28].

The purpose of the article is the analysis of adverbials as the system in Old English and its functioning in Old English texts. The system of adverbials can be viewed from the point of structure and meaning. Text analysis will be executed in two directions – quantitative and qualitative. Methodology on which the research is based comprises structural analysis of adverbials [21, 23], field analysis [22, 30, 31], functional semantic analysis [12], text analysis [18, 20, 25], cognitive analysis [6, 14, 15], diachronic and synchronic analysis [32], quantitative methods [33]. In general, it may be said that the system of adverbials is analysed through the usage, or in other words—from the usage (in texts) to the system (in language). The research was realized on the basis of twenty-two Old English texts. Combining diachronic and synchronic analyses has brought about the necessity to subdivide all the texts into two groups correlated with two time periods—earlier and later. Thus we discern Early Old English subperiod (VIII-IXcc.) and Late Old English period (X-XIcc.). The texts are subdivided correspondingly into Early Old English and Late Old English texts. In this article the analysis is done on the basis of the most important Old English texts: Beowulf, Genesis A, Old English Chronicle (VIII – IX centuries), Pastoral Care and King's Ælfred's Orosius. Late Old English texts are represented by Chronicle (X-XI centuries), Genesis B,

Psalms, Sermo Lupi ad Anglos. As can be seen from the names of the texts each subperiod includes texts of different genres.

The analysis of the above mentioned texts expose structural and semantics characteristics of manner adverbials. Practically, the Old English system of adverbials includes the following manner adverbial structures (MA): primary MA (simplexes) – marked as A; derivative MA with the suffix (-e) – marked as A-e; derivative MA with suffix (-lice) – A-lice; degree MA – A-or/ost; modus MA – A-agent/modus; phrasal MA: case MA – A-um; prepositional MA – marked as mid A; clausal MA – marked as swa A. The latter can be represented by variant structures: S1 swa S2; S1 swa swa S2; S1 swa...swa S2. All these structures have the same function and enter a general field of manner of action.

Manner of action can be represented by different shades of meaning. It is possible to say that all the manner adverbials can be distributed into a definite number of semantic classes. Semantic analysis made it possible to state the existence of the following groups of manner adverbials: nominative classes which are represented mostly by different kinds of adverbs: physical-aspect adverbs, meta-aspect adverbs, intensifying adverbs, degree adverbs, also modus, emotive-axiological, modal-axiological adverbs. The next group is represented by phrasal manner adverbials which developed on the basis of reinterpretation of case forms and prepositional phrases turning them into manner adverbials. Rather large class is made by clausal manner adverbials which can be termed as comparative manner adverbials and subdivided into four semantic subgroups: empirical, deontological / reasonary, artistic and metaphorical. Each class is characterized by its own specific semantics within the frame of one and the same function. All the structures, having different semantics, make up a monocentric functional semantic field of manner of action which reflects the linguistic system of manner category in the Old English language.

Text analysis is supposed to make it possible to research the establishing and development of manner category through the Old English period. Such development in different subperiods can be characterized on the basis of two approaches – quantitative and qualitative. The

quantitative data may be represented by the proportion of the density of manner adverbs in relation to the number of stipulated lines. Thus, the counts have shown that the density of manner adverbs in the earliest Old English texts belonging to the eighth century (Chronicle VIIIc.) can be reflected by the proportion 1:29. The quantitative growth of the number of manner adverbs in Early Old English can be proved by the change of density from 1:29 (as mentioned above) to 1:5 (the average proportion of adverbs in stipulated lines through all the texts referring to Old English period) by the end of the ninth century.

The Late Old English subperiod is characterized by further quantitative and qualitative changes. Thus, if the maximum proportion of the usage of manner adverbials in Early Old English period as 1:5, the proportion of manner adverbials in Late Old English texts growth up to 1:2 which means that every two average lines contain at least one manner adverb. This change illustrates the crucial growth of the use of manner adverbials as of texts-building means. The category of manner of action begins to play a very important role in the Late Old English texts.

The qualitative changes can be demonstrated by specification of manner semantics: if in early texts of the Early Old English period the main semantic classes were repre-

sented mostly by physical-aspect, meta-aspect and intensifying manner adverbs, in later texts there appear new semantic classes of manner adverbials: axiological (modal and emotional); modus manner adverbials, which reflect a close relation of the manner of action with the agent of action; prepositional (reinterpreted) phrases which became widely used in lately periods. The development of comparative manner adverbials is characterized by different tendencies: if empirical comparative adverbials of manner become not so widely used as in the previous periods, the metaphorical comparative adverbial clauses grow in number. One more peculiarity of comparative manner clauses is gradual disappearance of the conjunction *swa* which in later periods of the development of the English language (in Middle English) will be substituted for the conjunction *as*.

In conclusion it is possible to state that the category of manner in the Old English language was not widely developed, which is proved by the fact that manner adverbials are rather rare in the texts of the eighth century but the number of manner adverbials rapidly grows in the late Old English subperiod, especially after the appearance of King's Ælfred's works and wide dissemination of sacral texts.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Close R.A. A Reference Grammar for Students of English / R.A. Close. - London : Longman, 1975. - 348 p.
2. Downing A. A University Course in English Grammar / Angela Downing, Philip Locke. - New York : Prentice Hall International, 1992. - 652 p.
3. Eckard R. Adverbs, Events, and Other Things: Issues in the Semantics of Manner Adverbs / Regine Eckard. - Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1998. - 168 p. - (Linguistische Arbeiten : 379).
4. Ernst T. Why epistemic and manner modifications are exceptional / T. Ernst // Proceedings of the 13th Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society. - Berkeley : B.L.S., 1987. - P. 77-87].
5. Geuder W. Oriented Adverbs. Issues in the Lexical Semantics of Event Modifiers : Philosophische dissertation / Wilhelm Geuder ; Universität Tübingen. - 2000. - 213 p. - (Universität Tübingen online publication service: <http://w210.ub.uni-tuebingen.de/dbt/volltexte/2002/546/>)
6. Langacker R. Foundations of cognitive Grammar / R. Langacker. - Stanford, CA.: Stanford Univ. Press, 1991. - Vol. II. : Descriptive Application. - 406 p.
7. Maienborn C. Adverbs and adverbials / C. Maienborn, M. Schäfer. - 2010. - URL: <http://www.martinschae>
8. Piñón Ch. Speech-act adverbs as manner adverbs / Christopher Piñón. - URL: - http://pinon.sdf-eu.org/work/pinon_saama_ho.pdf
9. Schafer M. Pure Manner Adverbs Revisited / Martin Schafer // Sinn & Bedeutung VI. Proceedings of the Sixth Annual Meeting of the Gesellschaft für Semantik / eds. Graham Katz, Sabine Reinhard, and Philip Reuter. - Osnabruck : University of Osnabruck, 2002. - Vol. 1. - P. 311-323.
10. Thomason R. A Semantic Theory of Adverbs / Richard Thomason, Robert Stalnaker // Linguistic Inquiry 4. - 1973. - P. 195-220.
11. Bloch M.Ya. Theoretical Grammar of English: [Tutorial] / M.Ya. Bloch. - [3rd ed. corr.]. - M: Vyssh. shk, 2000. - 381 p.
12. Bondarko A.V. Functional-semantic field / A.V. Bondarko // Linguistics: large encyclopedic dictionary / Ch. ed. V.N. Yartseva. - [2nd ed.]. - Moscow: Great Russian Encyclopedia, 2000. - P. 566-567.
13. Dysheva S.M. Adverbialna distribution of lexical and grammatical groups of Ukrainian verbs: Abstr. dis. cand. philol. sc.: 10. 02. 01 / Svetlana Dyshleva. - K., 2008. - 27 p.
14. Zhabotinskaya S.A. Onomasiological model in the light of modern trends of cognitive linguistics / S.A. Zhabotinskaya // "With love for language": Sat. scientific. works. Dedicated ES Kubryakova. - Moscow-Voronezh: FL RAS, Voronezh State University Press, 2002. - P. 115-123.
15. Zhabotinskaya S.A. Conceptual analysis of language: Framework / Language. Scientific journal of theoretical linguistics. - Odessa: Astroprint, 2004. - № 9. Problems of Applied Linguistics. - P. 81-93.
16. Ivanov I.P. History of the English language / I.P. Ivanov, L.P. Chakhoyan. - M., 1976. - 319 p.
17. Ilish B.A. History of the English language: [Tutorial] / B.A. Ilish. - L: Education. 1972. - 350 p.
18. Karaulov Yu.N. The structure of the lexical-semantic field / Yu.N. Karaulov // Philology. - 1972. - № 1. - P. 57-68.
19. Mizin K.I. Compare ergo sum, or Actual or linhvofilosofskyy view of the nature of comparison / K.I. Mizin // Linguistics. - 2010. - № 1. - P. 54-68.
20. Morokhovskiy A.N. Selected Works: [monograph] / comp., gen. ed. and start. article O.P. Vorobyev. - K. : Puc. Center KNLU, 2011. - 590 p.
21. Morohovska E.Ya. Basics of Grammar angliyskoï MTIE. Teoriya i practice / E.Ya. Morohovska. - K.: Vishcha School, 1993. - 472 p.
22. Paducheva E.V. Dynamic models of lexical semantics: [monograph] / E.V. Paducheva. - M.: Languages of Slavic Cultures, 2004. - 607 p.
23. Plotkin V.Ya. Story of English: [Tutorial] / V.Ya. Plotkin. - Moscow: Higher School, 1989. - 241 p.
24. Potebnyia A.A. From the notes on Russian grammar / A.A. Potebnyia. - Kharkiv, 1888. - Part I-II. - 548 p.
25. Radzievska T.V. Text as a means of communication / T.V. Radzievska; ed. M.M. Peschak; National Academy of Sciences of Ukraine. -K., 1993. - 191 p.
26. Sapir E. Language / E. Sapir // New in foreign linguistics. - M, 1985. - Vol. 16. - P. 54.
27. Studenez G.I. Adverbs mode of action as part of the author's commentary in English artwork / Ukraine and the World:

- dialogue of cultures and languages of materials science. Intern. Conf. (Kyiv, 03-05 April 2013). - K., KNLU Pub. center, 2013. - P. 367-368.
28. Torosian O.M. Functional characteristics of adverbs extent and degree in Modern English: Abst. dis. cand. philol. sc. specials. 10.02.04 "Germanic languages" / Torosian O.M. - K., 1998. - 16 p.
29. Ufimtseva A.A. Lexical meaning: Principle semiological description language: [monograph] / Anna Anfilofevna Ufimtseva. - [2nd ed. sr.]. - Moscow: URSS, 2002. - 240 p.
30. Fillmore Ch. On the organization of semantic information in the dictionary / Ch. Fillmore; trans. from English. // New in foreign Liteture. - M., 1983. - Vol. 14. - P. 23-60.
31. Schur G.S. Field theory in linguistics / G.S. Schur. - Moscow: Nauka, 1974. - 255 p.
32. Yartseva V.M. Historical English grammar / V.M. Yartseva; USSR Academy of Sciences, Institute of Linguistics. - Moscow-Leningrad, 1960. - 194 p.

ENCYCLOPAEDIC SOURCES

33. Лингвистический энциклопедический словарь / Глав. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.

Воскрес А.А. Категория способа действия в древнеанглийском языке и текстах

Аннотация. Предлагаемая статья посвящена анализу системы адвербиалий способа действия в древнеанглийском языке и употреблению таких адвербиалий в древнеанглийских текстах. Адвербиалии способа действия отображают объективную категорию способа действия, которая характеризует то или иное действие. Такие адвербиалии образуют объединённое функционально-семантическое поле, которое включает адвербиалии способа действия по структуре и семантике. Древнеанглийские тексты демонстрируют тот факт, что адвербиалии способа действия были немногочисленными в ранних древнеанглийских текстах, что подтверждается также количественным анализом адвербиалий способа действия в таких текстах. Статья предлагает систему структурных классов и семантических групп адвербиалий способа действия функционирующих в языке на протяжении двух подпериодов развития древнеанглийского языка. Результаты анализа различных текстов показывают, что адвербиалии способа действия в течении древнеанглийского периода развивались от более простых структур в раннедревнеанглийский период до более сложных структур в позднедревнеанглийский период. В целом, адвербиалии способа действия по своей структуре могут быть симплексами (первичными наречиями), производными, фразовыми и клаузуальными конструкциями. Что касается значения, то адвербиалии способа действия постепенно расширяют свою семантику за счёт появления новых семантических групп: аксиологических наречий, переосмысленных структур, сравнительных предложений и т.д. К этому можно добавить, что число адвербиалий способа действия быстро растёт в позднедревнеанглийский период, что подтверждается исследованием количественных и качественных данных функционирования адвербиалий способа действия в текстах различных подпериодов, в том числе разножанровых.

Ключевые слова: адвербиалии способа действия, объективная категория способа действия, симплексы, производные наречия, фразовые структуры, клаузуальные структуры, аксиологические наречия, переосмысленные фразовые структуры, сравнительные придаточные предложения

Гладка В.А.

Еволюція терміну *ідіома* та його дериватів у фразеологічній науціГладка Валентина Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Анотація. Розглядається становлення терміну *ідіома* та його дериватів в різних європейських мовах (англійській, французькій, німецькій, російській, українській), а також відмінності в їх значенні, які, власне, й зумовлюють суперечки серед науковців щодо термінологічного позначення фразеологічних одиниць.

Ключові слова: *ідіома, ідіоматизм, фразеологічна одиниця, термінологічний апарат*

Одним з найбільших досягнень лінгвістичної науки останніх десятиліть можна по праву вважати вихід фразеології за межі одного з розділів мовознавства (лексикології, стилістики, граматики, фольклористики) й набуття нею статусу самостійної лінгвістичної дисципліни, яка має свій об'єкт, предмет і методи дослідження. Водночас, незважаючи на велику кількість праць вітчизняних (В.В. Виноградов, О.В. Кунін, В.М. Мокієнко, А.Г. Назарян, Н.М. Шанський та ін.) і зарубіжних (Ch. Bally, G. Gross, F. Grossmann, Bl.-N. Grünig, G. Haßler, F.J. Hausmann, Ch. Hümmel, P.A. Howarth, V. Lamiroy, R. Martin, M.H. Svensson, A. Tutin та ін.) лінгвістів, присвячених теоретичним питанням фразеології, дискусійним залишається питання термінування її об'єкта.

Пояснити цей факт, на наш погляд, можна, поперше, тим, що він охоплює велику кількість гетерогенних і аномальних зі структурно-семантичної точки зору усталених словосполучень: *ідіоми* (повністю переосмислені образні вирази), *фразеологічні сполучення* (в яких переосмислене одне зі слів-компонентів), *мовленнєві штамп* (задані певним стилем та періодом уживання), *паремії* (прислів'я та приказки, яким властиве пряме і переносне значення), *мовні кліше* ("мовленнєві заготовки", пов'язані з узусом спілкування в певних ситуаціях), *крилаті слова* (афористичні образні вирази, які належать певному автору або походять з анонімного літературного джерела) тощо.

По-друге, фразеологічна теорія характеризується всебічним і поліфакторним дослідженням свого матеріалу й, відповідно, множинністю його термінологічних позначень. На невизначеності термінологічної ситуації наголошує, зокрема, сучасний французький лексиколог А. Реу, стверджуючи, що "в однині про фразеологічну термінологію сьогодні говорити недоречно (...) існують quasi- або pseudo-термінології (...) кожна з них демонструє досить різні тенденції та напрямки дослідження усталених виразів" [25]. І дійсно, лише в опрацьованих нами наукових працях виявлено близько ста різних термінів, найуживанішими серед яких є (укр.) *ідіома, ідіоматичний / усталений вираз, фразеологізм, фразеологічна одиниця, фразеологічний зворот мовлення*; (рос.) *идиома, идиоматизм, идиоматическое выражение, фразеологизм, фразеологическая единица, фразеологический оборот речи*; (фр.) *locutions, phrases / syntagmes figées, unités phraséologiques, lexies complexes, expressions idiomatiques / figées / imagées / toutes faites, gallicismes, idiotismes, idiomatismes, idiomes*; (англ.) *fixed expressions, idioms, frozen metaphor, multi-word items / units, routine formulaic*.

Поряд з цим, кальковані термінологічні позначення, співзвучні в різних лінгвістичних традиціях, можуть

охоплювати різні за природою явища, що ще більше заплутує дослідників і викликає непорозуміння між ними. Одним з таких дискусійних питань є термін *ідіома* та його деривати, які, маючи одне джерело походження (лат. *idiōma* < гр. *idiōma* "особливість, властивість"), отримали в різних мовах, і відповідно в лінгвістичних традиціях, різне тлумачення. Звернувшись до лексикографічних праць основних, на наш погляд, європейських мов (української, російської, французької, англійської та німецької), ми побачили не лише розбіжності в значенні цього терміну, а й в значеннях його похідних. У детальному розгляді мовленого й полягає **мета** нашої розвідки.

Розпочнемо аналіз терміну *idiome* з франкомовної традиції, де на позначення усталеного сполучення він вживається досить рідко, оскільки у французькій мові за ним закріплене абсолютно інше значення. Починаючи з 1-ого видання *Dictionnaire de l'Académie française* (1694), в якому цей термін зафіксований уперше, й закінчуючи початком ХХ ст., термін *idiome* тлумачиться (з певними відмінностями у формулюванні) як мова, властива певній нації (*L'idiome Français. L'idiome Allemand*, etc.) або провінції (*L'idiome Provençal. L'idiome Gascon*) [23; 26; 27; 30].

Інтерпретація *idiome*, як сукупності засобів вираження, властивих певному колективу, і отожднення його з мовою або діалектом представлені також у науково-теоретичних працях початку ХХ ст. За словами, зокрема, F. de Saussure, термін *idiome* позначає "мову, яка відображає особливі ознаки мовної спільноти" [9, с. 261].

Пізніше, коли у фразеологічній науці другої половини ХХ ст. спостерігається велика інтерференція термінологічного апарату різних лінгвістичних шкіл, у франкомовних працях зустрічається термін *idiome* на позначення абсолютно усталених словосполучень, значення яких не виводиться із суми значень його складників (див., зокрема, праці F.J. Hausmann, I. Mel'čuk). Натомість французькі лексикографічні джерела, дотримуючись власної традиції, зберігають за цим терміном початкове значення [24; 33]. Самі ж фразеологи також не сприймають цей термін, вважаючи його "занадто науковим" [25, с. 9], і надають перевагу перифразам типу *expression idiomatique* (G. Gréciano, A. Rey) або *phrase idiomatique* (G. Kleiber, R. Martin), під якими вони розуміють полілексичну послідовність, яка характеризується повною/частковою некомпозиційністю значення, хоча б мінімальним ступенем фіксованості та повною/частковою парадигматичною закритістю, напр.: *prendre la mouche, travailler d'arrache-pieds, mettre le loup dans la bergerie*.

Поряд з терміном *idiome*, у фразеологічній літера-

турі часто зустрічається термін *idiotisme* на позначення “усталеного виразу, що не перекладається дослівно”. З’явившись уперше в лексикографічних працях XVII ст., зокрема в першому виданні *Dictionnaire de l’Académie française* (1694), він інтерпретувався як “властивість, манера виражатися, які, хоча й мають дещо неправильне, властиві даній мові. *Cette particule mise de telle façon, cette construction, ce pléonasmе est un idiotisme de la Langue Française, de la Langue Latine*” [23, с. 582].

Грунтовніше розмежування термінів *idiome* та *idiotisme* представлено в *Dictionnaire critique de la langue française* J.-F. Féraud (1787–1788), який під першим розумів загалом мову, а під другим – спосіб виражатися, властивий цій мові. Для кращого розуміння своїх міркувань науковець наводить цілком доступний приклад: у французькій мові неозначений займенник *on*, вживаний з дієсловом в активному стані, надає дії неозначеного недетермінованого значення; з цією метою італійська мова використовує зворотний займенник *si*; а латинська мова в цьому випадку вживала просто дієслово в пасивному стані без займенника, напр.: фр. *on demande*, іт. *si domanda*, лат. *queritur*. Наведені конструкції являють собою *idiotismes*, а французька, італійська та латинська мови – різні *idiomes* [22]. У такий спосіб поняття *idiotisme* розглядалося як особливе граматичне явище, властиве певній мові [26], як прояв “особливого духу” цієї мови [30].

N. Beauzée, вивчаючи детально поняття *idiotisme* у французькій мові, розмежує два типи, а саме: 1) *idiotismes réguliers* (як манеру висловлюватися, віддалену від узусу, але повністю відповідну встановленим правилам граматики) та 2) *idiotismes irréguliers* (як манеру висловлюватися, що протирічить встановленим правилам граматики). Остання група характеризується насамперед відхиленнями лексичного порядку: слова, які входять до складу *idiotisme*, втрачають власне (пряме) значення і утворюють в наслідок цього певний троп. Як приклад науковець ілюструє вживання у французькій мові допоміжних дієслів *aller* і *venir*, які виражають відповідно найближчий майбутній (*il va lire un livre* “він збирається читати книжку”) та найближчий минулий час (*il vient de lire un livre* “він щойно прочитав книжку”). Втративши своє початкове значення “іти” і “приходити”, вони, за словами N. Beauzée, утворюють таку тропічну фігуру, як катахрезу. Іншою ознакою одиниць цього типу є особливий синтаксис конструкцій, напр.: вживання вказівного прикметника чоловічого роду перед іменниками жіночого роду, які починаються на голосний або німий *h* – *mon opinion* замість **ma opinion*, для благозвуччя. Аналізуючи різні приклади *idiotisme*, французький лінгвіст наголошує на неможливості їх дослівно перекласти іншою мовою, що дає йому право називати їх *gallicisme*, тобто конструкції, властиві лише французькій мові [30, vol. 8, с. 498–500].

Сучасні словники залишають за терміном *idiotisme* лише особливість синтаксичного плану, наголошуючи при цьому на його неперекладності на інші мови. Так, DFL визначає цей термін як “мовна форма, властива даній мові і яка не має синтаксичного відповідника в іншій мові, напр.: французький вираз *Comment allez-vous?* відповідає англійському *How do you do?* [24].

Le Petit Robert, покликуючись, очевидно, на теорію N. Beauzée, розрізняє 1) лексичні галліцизми (*gallicismes de vocabulaire*), напр.: *à la bonne heure* “с’*est très bien, c’est parfait*”, і 2) структурні галліцизми (*gallicismes de construction*), напр.: *s’en donner à cœur joie* “*se donner de qqch avec la joie du cœur*”, але не уточнює при цьому, в чому саме полягає ця відмінність [32].

Не має широкого використання цей термін і серед фразеологів. На думку А. Реу, наприклад, використання терміну *idiotisme* на позначення усталеного виразу недоречне, оскільки його вживання очевидне лише при зіставленні різних мов: *gallicisme* (по відношенню до німецької або англійської мови), *germanismes* (по відношенню до англійської або французької мови), *américanismes* (по відношенню до британського варіанту) тощо [25, с. 9]. На невизначений статус конструкцій типу *il y a ... qui, c’est ... qui, voici / voilà, c’est à toi de jouer et ce que* вказує і J.-M. Léard, називаючи їх “залишками, які не можуть знайти собі місце в граматиці” [8, с. 18]. У такий спосіб за терміном *idiotisme* у французькій мові закріпилося значення особливої конструкції або звороту, властивим лише певній мові і які не мають синтаксичного відповідника в інших мовах.

По-іншому склалася доля відповідних термінів у слов’янській лінгвістиці. Термін *ідіома*, зокрема, отримала в російських лексикографічних працях XIX – початку XX ст., подібно до французьких, наступне тлумачення: “особливість у мовленні, говір, місцеве наріччя або особливість мови певного класу суспільства” [16; 20]. Дещо пізніше *Тлумачний словник російської мови* (1935–1940), у статті, присвяченій терміну *идиом*, поряд з двома різними формами (идиом, чол., та идиома, жін.), подає також два різних значення, не уточнюючи, що, правда, їх відповідність: 1) зворот мовлення, вираз, властиві певній мові і неперекладні дослівно на іншу мову, напр.: *бить баклуши, убить бобра*; 2) місцеве наріччя, говір (заст.) [21].

Отримавши чітке визначення у теоретичних працях російських лінгвістів, термін *ідіом* тлумачиться як загальний термін на позначення різних мовних утворень – мови, діалекту, говору, літературної мови, її варіанту та інших форм існування мови [14]. Сучасні лексикографічні праці подають його аналогічне значення, але вже з позначкою “застаріле” [11; 19].

Натомість термін *ідіома* отримує досить велике розповсюдження серед лінгвістів. Відповідно, лексикографічні джерела його фіксують як: 1) словосполучення, яке виявляє в своїй синтаксичній та семантичній будові специфічні та неповторні властивості даної мови; 2) то саме, що й фразеологічна одиниця, напр.: *взять быка за рога, приказать долго жить* [10; 15].

У такий спосіб науковці починають ототожнювати цей термін з фразеологізмом. Так, В.В. Виноградов та його послідовники до класу ідіом зараховували фразеологічні зрощення і єдності на тій підставі, що вони всі потенційно можуть бути еквівалентами слів [1, с. 152; 4, с. 200]. Ця думка згодом була представлена в лексикографічних працях [17].

У сучасній лінгвістиці терміном *ідіома* обмежують лише власне фразеологізми (зрощення – за термінологією В.В. Виноградова), в яких вихідне значення повністю переосмислене [2, с. 3; 13, с. 2; 19], або семантика

яких не виводиться зі значень її складників, а інтегрована ними формально [18, с. 173]. Деякі словники до визначення ідіом додають також ознаку неперекладності на інші мови [11; 12, с. 312], наближаючи її значення до значення французького терміну *idiotisme*.

Відокремлену позицію займає В.М. Телія, розмежовуючи внутрішньомовні (або лексичні) та міжмовні ідіоми. Перший тип ідіом, як різновид ФО, являють собою невідільні сполучення слів, які характеризуються злитістю значення, що не може бути виведеним з лексичних складових; вони мають функціональні ознаки слова, як номінативні одиниці мови, і відтворюються як “готові одиниці” мови. Другий тип ідіом характеризується неможливістю “буквального” перекладу [3].

Починаючи із середини ХХ ст., у фразеологічних працях з'являється термін *ідіоматизм*, який отримує різні інтерпретації. Так, одні науковці ототожнюють його з терміном *ідіома* [11; 21], інші пов'язують його з особливостями граматичних конструкцій. Так, О.С. Ахманова визначає термін *ідіоматизм* як 1) особливу для даної мови систему граматичних категорій; чітко визначену граматичну інформацію, яка обов'язково включена в загальний інформативний зміст повідомлення (протиставлення доконаного і недоконаного виду в російській мові); 2) граматичну модель, лексичне наповнення якої на даному етапі розвитку мови обмежене невеликою кількістю лексико-граматичних елементів, напр.: *дочь семи лет* (конструкція “ім'я + генетив” з цим значенням обмежена назвами осіб: неможна сказати * *дом трехэтажей*, * *разлука десяти дней*) [10].

Щодо терміну *ідіотизм*, співзвучного з французьким *idiotisme*, то він взагалі не використовується у слов'янській фразеологічній теорії, а належить до медичного дискурсу, де позначає “безглуздя, нісенітниця” [15].

Найбільшого розповсюдження термін *ідіома* отримав в англійській традиції, виявляючи свій полісемантичний характер. По-перше, як стверджують етимологічні словники англійської мови, запозичений з французької мови термін *idiom* позначав “форму мовлення, властиву певній мові чи місцевості” або особливий характер, “дух” певної мови [34]. По-друге, починаючи із середини ХVIII ст., внаслідок розширення значення, він отримав додаткове значення – “синтагма або вираз, властиві певній мові” [34]. По-третє, століттям пізніше термін *idiom* починає вживатися також на позначення “конструкції або виразу однієї мови, частини якої відповідають елементам іншої мови, але цілісна структура яких не має відповідника в іншій мові” [35], витіснивши таким чином з

мовного обігу термін *idiotism*, запозичений англійською мовою з французької у ХVIII ст. Відтак англійський термін *idiom* перебрав на себе значення “виразу, який не перекладається іншою мовою”.

У сучасній лінгвістичній науці значення терміну *idiom* зазнало ще більшого розширення. Поклавши в його основу ознаку некомпозиційності, лексикологи інтерпретують його як “усталену полілексичну одиницю, значення якої не виводиться зі значення її компонентів” [31, с. 4]. Подібні тлумачення зустрічаємо також у науково-теоретичних працях. За словами, зокрема, Th. Fontenelle, ідіоми становлять “одну семантичну єдність, їхнє значення не дорівнює сумі значень слів, з яких вони сформовані” [6, с. 43].

Водночас у фразеологічній літературі висловлюються й інші міркування. Вважаючи поняття *idiom* лише “відносно усталеним явищем, для якого семантична інтерпретація не основна диференційна ознака, до розряду *idiom* зараховують різні за ступенем усталеності мовні одиниці, як-от: *figure out, make love to, beat around the bush, by accident, pass the buck, has cat got your tongue*” [5, с. 66 ; 7, с. 22].

Аналогічна ситуація склалася і в німецькій мові. Термін *Idiom*, відомий ще з ХVI ст., вживався на позначення мови або певного діалекту, а згодом – 1) манеру висловлюватися; 2) особливості, властиві цій мові [29]. Починаючи з ХIX ст., цей термін позначав “усталений вираз, значення якого неможливо вивести зі значень його складових” [28], напр.: *Alle Hände voll zu tun, Auf den Hund kommen, Ins Garn gehen*. Щодо німецького терміну *Idiotismus*, то його здебільшого використовують для позначення усталених синтаксичних конструкцій, як одного з типів фразеологічних одиниць [28].

У такий спосіб, якщо виходити з найширшого значення терміну *ідіома*, вживаного в англійській мові, то він охоплює не лише позначення мови, яка виявляє особливі ознаки мовної спільноти (фр. *idiome*), а й мовні одиниці, яким характерна неперекладність на інші мови (фр. *idiotisme*, укр. *ідіоматизм*, рос. *идиоматизм*) та особливе некомпозиційне значення (укр. *ідіома*, рос. *идиома* чи *идиоматизм*). При цьому до розряду англійських *idioms* зараховують не лише абсолютно усталені словосполучення (укр. *фразеологічні зрощення*, рос. *фразеологические сращения*), а й усталені одиниці, закріплені узусом (рос. *фразеологические выражения*, фр. *locution, collocation*). Саме така невідповідність часто зумовлює наукові дискусії серед фразеологів щодо термінологічного позначення усталених одиниць, а також щодо їхньої мовної природи загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В.В. Виноградов // Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М., 1977. – С. 140–161. – URL: <http://www.philology.ru/linguistics2/vinogradov-77d.htm>
2. Влавацкая М.В. Понятия коллокации и коллигации в диахронном рассмотрении / М.В. Влавацкая // Актуальные проблемы филологии и методики преподавания иностранных языков: материалы конференции. – Новосибирск: Новосибир. гос. пед. ун-т, 2011. – URL: http://ffl.nspu.net/files/konf_2011_15/pdf
3. Телія В.Н. Что такое фразеология? / В.Н. Телія. – М.: Наука, 1966. – 86 с.
4. Шанский Н.М. Лексикология современного русского языка / Н.М. Шанский. – М.: Просвещение, 1972. – 328 с.
5. Benson M. Collocations and idioms / M. Benson // Dictionaries, Lexicography and Language Learning; Ilson R. (éd. et introd.); Brumfit C.I. (préf.). – Oxford : Pergamon, viii. – P. 61–68.
6. Fontenelle Th. What on earth are collocations? / Thierry Fontenelle // English today: the international review of the English language. – Cambridge, 1994. – Oct. 10:4 (40). – P. 42–48.
7. Fraser B. Idioms within a transformational grammar / Bruce Fraser // Foundations of language. – 1970. – Vol. 6. – № 1. – P. 22–42. – URL: <http://www.academia.edu/578294>
8. Léard J.-M. Les gallicismes. Etude syntaxique et sémantique / J.-M. Léard. – Paris-Louvaine la Neuve : Duculot, 1992. – 143 p.
9. Saussure F. (de) Cours e linguistique générale / Ferdinand de Saussure. – Paris : Payot, 1995. – 520 p.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vinogradov V.V. The main types of phraseological units in Russian / V.V. Vinogradov // V.V. Vinogradov. Selected Works. Lexicology and lexicography. - M., 1977. - S. 140-161. - URL: <http://www.philology.ru/linguistics2/vinogradov-77d.htm>
2. Vlavatskaya M.V. The concept of collocation and kolligatsii in diachronic examination / M.V. Vlavatskaya // Actual problems of philology and methods of teaching foreign languages: conference materials. - Novosibirsk: the Novosibirsk. state. ped. University Press, 2011. - URL: http://fll.nspu.net/files/konf_2011_15/pdf
3. Telia V.N. What is the phraseology? / V.N. Telia. - M.: Nauka, 1966. - 86 p.
4. Shanskij N.M. Lexicology of the modern Russian language / N.M. Shanskij. - M.: Education, 1972. - 328 p.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. - М.: Советс. энцикл., 1969. - 608 с. - URL: <http://www.classes.ru/grammar/174.Akhmanova/>
2. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т.Ф. Ефремова. - М.: Русский язык, 2000. - URL: <http://www.efremova.info/>
3. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови / З.Й. Куньч. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. - 848 с.
4. Кустова Г.И. Словарь русской идиоматики. Сочетания слов со значением высокой степени / Г.И. Кустова. - URL: <http://dict.ruslang.ru/>
5. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. - М.: Советская энциклопедия, 1990. - URL: <http://www.tapemark.narod.ru/les/>
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. - М., 1949. - URL: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/ogegova/>
7. Полный словарь иностранных слов, вошедших в употребление в русском языке / М. Попов. - 1907. - URL: http://olrs.ru/biblio_42.html
8. Розенталь Д.Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова. - 3-е изд., исправл. и допол. - М.: Просвещение, 1985. - 399 с.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. - Полтава: Довкілля-К, 2006. - 716 с.
10. Словарь лингвистических терминов / Т.В. Жеребило. - Изд. 5-е, испр. и дополн. - Назрань: Пилигрим, 2010. - URL: http://lingvistics_dictionary.academic.ru/3671
11. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. / В.И. Даль. - 1863-1866. - URL: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/enc2p/>
12. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / Г.О. Винокур, Б.А. Ларин, С.И. Ожегов и др. / под ред. Д.Н. Ушакова. - М.: Совет. энцикл., 1935-1940. - URL: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/ushakov/>
13. Dictionnaire critique de la langue française / Jean-François Féraud. - 1787-1788. - URL: <http://artfl.atilf.fr/dictionnaires/FERAUD/>
14. Dictionnaire de l'Académie française. - 1-ère éd. - Paris: la veuve de Jean Baptiste Coignard, 1694; 4-ème éd. - Paris: la Vve de B. Brunet, 1762; 5-ème éd. - Paris: J.J. Smits et Ce., 1798; 6-ème éd. - Paris: Imprimerie et librairie de Firmin Didot Frères, imprimeurs de l'Institut de France, 1835; 8-ème éd. - Paris: Librairie Hachette, 1932-1935; 9-ème éd. - 2010 / URL: <http://artfl.atilf.fr/dictionnaires/ACADEMIE/index.htm>
15. Dictionnaire de français. - Paris: Larousse. - URL: <http://www.larousse.fr/dictionnaires>
16. Dictionnaire d'expressions et locutions / Alain Rey, Sophie Chantreau. - Paris: Dictionnaire Le Robert, 2007. - 1087 p.
17. Dictionnaire de la langue française / E. Littré. - Paris: Librairie Hachette, 1846. - URL: <http://www.littre.org/>
18. Dictionnaire universel françois et latin / F. Trévoux. - De-launle, 1721. - URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k509819>
19. Die deutsche Rechtschreibug. - URL: <http://www.duden.de/>
20. Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache. - URL: http://homo-linguisticus.com/articles/translations/german_dictionaries_online
21. Encyclopédie, ou Dictionnaire Raisonné des Sciences, des Arts et des Métiers: en 17 vol. / D. Diderot, J. Le Rond D'Alembert. - Paris: Briasson, David l'aîné, Le Breton, Durand, 1750-1765. - URL: <http://www.larousse.fr/encyclopedie>
22. Idioms Dictionary. - London: Collins CoBUILD, 1995. - URL: <http://dictionary.reverso.net/english-cobuild/>
23. Le Petit Robert. - URL: <http://www.lepetitrobert.fr/>
24. Nouveau Littré. - 2007. - URL: <http://www.nouveaulittré.fr/>
25. Online Etymology dictionary. - URL: www.etymonline.com
26. Oxford Dictionary. - URL: www.oxforddictionaries.com

LEXICOGRAPHICAL SOURCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Akhmanova O.S. Dictionary of linguistic terms / O.S. Akhmanova. - M.: Sovets. Enc. Dic., 1969. - 608 p. - URL: <http://www.classes.ru/grammar/174.Akhmanova/>
2. Ephraim T.F. New Dictionary of the Russian language. Interpretative-derivational / T.F. Ephraim. - M.: Russian Language, 2000. - URL: <http://www.efremova.info/>
3. Kunch Z.J. Universal Dictionary of Ukrainian / Z.J. Kunch. - Stockholm: Educational book - Bogdan, 2005. - 848 p.
4. Kustova G.I. Dictionary Russian idiom. Combinations of words with the value of a high degree / G.I. Kustov. - URL: <http://dict.ruslang.ru/>
5. Linguistic encyclopedic dictionary / Ch. Ed. VN Yartseva. - M.: Soviet Encyclopedia, 1990. - URL: <http://www.tapemark.narod.ru/les/>
6. Ozhegov S.I. Dictionary of Russian / S.I. Ozhegov. - M., 1949. - URL: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/ogegova/>
7. A complete dictionary of foreign words which have entered into use in the Russian / M. Popov. - 1907. - URL: http://olrs.ru/biblio_42.html
8. Rosenthal D.E. Reference Dictionary of linguistic terms / D.E. Rosenthal, M.A. Telenkova. - 3rd ed., Corrected. and complement. - M: Education, 1985. - 399 p.
9. Selivanova O. Modern Linguistics: terminology Encyclopedia / Olena Selivanova. - Poltava: Environment-K, 2006. - 716 p.
10. Dictionary of linguistic terms / T.V. Zherebilo. - Ed. 5th, Ispra. and supplemented. - Nazran': Pilgrim, 2010. - URL: http://lingvistics_dictionary.academic.ru/3671
11. Dictionary of the Russian language: in 4 volumes. / V.I. Dahl. - 1863-1866. - URL: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/enc2p/>
12. Dictionary of Russian language: in 4 volumes. / G.O. Vinokur, B.A. Larin, S.I. Ozhegov et al. / Ed. D.N. Ushakov. - M.: Council. wikis., 1935-1940. - URL: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/ushakov/>

Gladka V.A. Evolution of term *idiom* and its derivates in phraseology

Abstract. Exploring the evolution of the term *idiom* and its derivates in the different European languages (English, French, German, Russian, Ukrainian), and also the differences in their meaning, which, in fact, predetermine disputes among scientists about terminology denotation of phraseological units.

Keywords: *idiom, idiomatism, phraseological unit, terminology*

Гладкая В.А. Эволюция термина *идиома* и его дериватов во фразеологической науке

Аннотация. Рассматривается эволюция термина *идиома* и его дериватов в различных европейских языках (английском, французском, немецком, русском, украинском), а также различия в их значении, которые, собственно, и вызывают споры среди ученых о терминологическом обозначении фразеологических единиц.

Ключевые слова: *идиома, идиоматизм, фразеологическая единица, терминологический аппарат*

Гловацька О.Л.

Прикметники з негативним значенням в старобуковинській мові (кінець XVI – XVII ст.)

Гловацька Ольга Любомирівна, викладач кафедри філології Коломийського інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Коломия, Україна

Анотація. У статті проаналізовано прикметники з негативним значенням в старобуковинській мові. Визначено на основі аналізу лексико-семантичні характеристики аксіологічних слів, які виявляють різноманітні функціональні особливості.

Ключові слова: оцінні прикметники, лексична семантика, негативне значення

Умовою збереження національної культурної ідентичності є наявність культурного ядра суспільства у вигляді традицій, сфери морально-етичних критеріїв, естетичних орієнтацій, системи міфів, образів тощо. Мова, абстрагуючись мовленнєвої суб'єктивності своїх конкретних носіїв, певним чином передає кожному наступному поколінню уявлення про те, що є „добро” і „зло” в колективній національній свідомості. Керуючись аксіологічними установками, що закріплені в системі мови і в численних текстах, значущих для всіх носіїв мови, нове покоління усвідомлює свою національну приналежність, визначає для себе ціннісні орієнтири.

У дослідженнях, присвячених мовній оцінці, неодноразово зазначалось, що оцінка є одним із типів прагматичного значення, тобто значення, якого слово чи висловлювання набуває в процесі мовлення, відображаючи комунікативні наміри мовця [1, с. 5]. На відміну від семантичних категорій як темпоральність, якість, кількість, що характеризують об'єктивні параметри описуваної текстом реальності, оцінка перш за все виражає відношення мовця до предмету мовлення. Тому вона виражає особливий тип модальності, що постійно присутній в мовній свідомості учасника спілкування.

В центрі всіх оцінних суджень – людина, яка виступає в ролі суб'єкта, а найчастіше і в якості об'єкта оцінки. „Оцінюється те, що потрібно (фізично і духовно) людині і Людству” [2, с. 181]. В оцінці поєднуються суб'єктивні та об'єктивні фактори. Суб'єктивний фактор передбачає позитивне чи негативне відношення суб'єкта оцінки до її об'єкту, тоді як об'єктивний (декриптивний, ознаковий) фактор обумовлений власними особливостями предметів чи явищ, на основі яких здійснюється оцінка [3, с. 24-33].

Мета статті – проаналізувати прикметники з негативним значенням в старобуковинській мові (на матеріалі полемічних творів кінця XVI – п.п. XVII ст.), визначити лексико-семантичні характеристики ад'єктивів, особливості вживання та функціонування в мові пам'яток.

Для досягнення мети ми використовуємо семантичний аналіз та визначаємо роль контексту при з'ясуванні змісту оцінки в структурі прикметників, оскільки формування оцінної структури прикметника визначається як контекстуальними умовами, так і його власними лексико-семантичними особливостями. „Чиста” оцінка трапляється лише в обмеженій кількості слів, бо семна структура більшості прикметників містить у собі, крім оцінних, низку інших сем. На оцінку нашаровуються значення прикметника, у тому числі переносні: семантика внутрішньої форми, певні конотації тощо, а це в свою чергу впливає на розвиток оцінної структури прикметника [4, с. 54-55].

Аналіз фактичного матеріалу дозволив виділити 120 прикметників, серед яких виділяємо групи з негативним значенням, яким властива передача негації в семантичній структурі лексеми незалежно від контексту. Зокрема: **Злий** – 1. (про людину) (сповнений злості, ворожості) злий, недобрий, // (сповнений гніву) злий, сердитий, // злочинний, // поганий, несумлінний, нечесний; 2. (відступний; злочинний) злий, поганий, // (грішний, гріховний) злий, // (осудливий; грубий, непристойний) злий; 3. (жорстокий; важкий, стражденний) злий, // (небезпечний; згубний) злий, поганий, // (неприємний, шкідливий, нездоровий) поганий; 4. (який відхиляється від норми, гірший від звичайного) поганий, // (невдалий) поганий, // (виконаний неправо, нефахово, ненадійно) поганий, // (зіпсований, пошкоджений, зруйнований; ветхий) поганий, // (який має низьку споживчу якість) поганий; 5. (про гроші) неповновартісний, неповновагий, // фальшивий, підроблений; 6. (неістинний, неправильний) поганий; 7. (дуже сильний, інтенсивний) злий; 8. У знач.ім. Злий, -ого; поганий, -ого.

Недобрий – 1. Який недоброзичливо, неприязно, нечуйно або вороже ставиться до інших // Який виражає недоброзичливість, неприязнь, погане ставлення до кого-небудь. 2. Який не приносить радості, добра, віщує біду або щось неприємне; гнітючий // Заснований на неприязні до кого-небудь, на бажанні заподіяти комусь прикрість, зло,неприємність // Який викликає осуд; несхвальний.

Плохий – який не має добрих якостей, властивостей; не такий, як треба; який викликає негативну оцінку // Неприємний своїми якостями, властивостями // Кепський.

Поганий – 1. Який не має добрих якостей, властивостей; не такий, як треба; який викликає негативну оцінку // Неприємний своїми якостями, властивостями. 2. Який не задовольняє поставлених вимог, не відповідає цим вимогам, певним потребам // Виконаний недосконало, немайстерно; неправний // Недосвідчений, невмілий. 3. Який не обіцяє нічого доброго, віщує лихо, небезпеку або неприємність; невтішний, сумний // Невеселий, гнітючий // Нешасливий, важкий, жорстокий. 4. Якому властиві негативні моральні якості // Недоброзичливий, неприязний; злий. 5. Вартий осуду (про манери, поведінку, вчинки).

Подальший аналіз дозволив об'єднати лексеми в тематичну групу „Риси людини”, яка характеризується розгалуженою мікросистемою найменувань. Слідом за А. Уфимцевою [5] виділяємо три основні сфери вияву характеристик людини, які складають семантичний простір або предметну галузь:

1) біолого-фізіологічні й антропомічні, тобто при

родні якості (стать, вік, фізичні характеристики, вага, зовнішність та ін.);

2) соціально-трудова й родинні стосунки, тобто набуті характеристики (за ставленням людини до іншої людини, до праці, до власності, до соціальних, політичних, релігійних, культурних та інших інститутів суспільства);

3) сфера психічної діяльності й емотивних оцінок людини (характеристика за здатністю мислити, виявляти волю, емоції, схильності, мораль)

Сема зі значенням 'зарозумілий, який поводить себе гордовито, пихато' репрезентована такими лексемами: **блюзнерський, гордовисокий, гордый, надутый, неұважный, некречный, nepřateľський, неұважный, ұпортый.**

Сема 'нерозумний' наявна у таких номінаціях: **безмозкий, безұмный, глұпый, дұрный, немұдрый, неподобающий.**

У лексемах **безстұдный, гвалтовный, незносный, непристойный** виявлено сему 'негідний, безсоромний, непристойний'.

Спільною виявилась сема 'грішний' для прикметників **апостаский, безбожный, богопротивный, богомерзкий, болванский, гневный, зловѣрный, нечистый.**

Кількісно представлена і група лексем із значенням 'який викликає ганьбу, осуд, несхвалення, ганебний': **баламұтный, безрозсұдный, брыдкий, брыдливый, выстұпный, ганевный, голословный, дұшегұбный, заятрєный, збыточный, злосливый, марный, мерзєный, неверный, недостойный, незносный, недобрый, непорядочный, плюгавый, подлый, прикрыый, противный, скажений, страшный.**

Вживаються і лексеми із семами 'безстидний' – **безстұдный, безстыдный;** 'бридкий, гидкий, неприємний' – **брыдкий, брыдливый;** 'розпусний, непристойний' – **вшетєчный, выхєлзєнный, збытный, непристойный, порочный, сромотный;** 'нещирий, неправдивий' – **выворочаный, змышєнный, лживый, непевный, неправдивый, нещирый, хитрый;** 'злочинний' – **выстұпный;** 'шкідливий' – **шкодливый,** 'злий' – **злосливый, злочєстивый, лестный,** 'поганий' – **нѣякійсь, неважный, негодный, недостаточный, неможный, прикрыый, хұдой,** 'який приносить страждання, горе, нещастя' – **несчасливый, тємный, тяжкий,** 'жадібний' – **скұпый.**

Отже, у кількісному складі переважає група, що характеризує соціально-трудова й родинні стосунки.

Цікавими для аналізу виявилися прикметники з нейтральною оцінкою. Є набуття в семантичній структурі лексеми переносного значення. Але вживання їх у певних синтаксичних конструкціях зумовлює появу негативного значення. Обумовимо, що такі перенесення відбуваються в процесі метафоризації. Саме так можна пояснити наявність оцінних лексико-семантичних варіантів прикметника **горкий**. У результаті лексичної метафоризації з'являються нові контексти сполучуваності перенесеної назви, які відповідають новим семемам відповідних лексико-семантичних варіантів багатозначного слова. Так, з погляду прямого (головного) значення 'який має своєрідний їдкий, різкий смак' прикметник **горкий**, сполучуючись з іменником **жолчь**, виступає у видозміненому, причому негативно-оцінному

значенні 'який виражає горе, страждання', 'який приносить горе, нещастя, прикроші', 'тяжкий', 'який дошкуляє, вражає': **...горкою тою жолчю зъ Жидами безвожними напаяеть!** [ФХ, с.1570]. Зауважимо, що власне іменник **жолчь** також набуває негативного значення 'гнів, лють', і в такому сполученні з прикметником підсилює вияв негативності в конкретному випадку: **...И выродилися нещаливыи горкий овцы, которыи въ ненадежномъ обачєнєюся заходній костєль ұморєнный нєяко въ сисмѣ** [КЗ, с. 775] – ад'єктив **горкий** вживається в переносному значенні з оцінною конотацією.

У свою чергу через набуття переносного значення лексемою **голый**, в результаті метафоричного переосмислення, констатуємо появу негативно-оцінного значення в семантичній структурі слова – ('позбавлений чеснот, лести', 'без підтвердження, без пояснення', 'позбавлений сенсу'): **кды правды Божєй ұчатъ, треба не на голые титұлы смотрѣты, але на щирюю и правовѣрнєю науку.** [ФХ, с. 1254]; **...вєзі жадного фұндаментұ правды, на самому голыхъ словъ песку ұбұдованє, єсть щирый фальш** [КЗ, с. 521]; **...такъ и они безъ жадного доводу голыи слова Юлієвы спосовом исторійнымъ реферєван** [КЗ, с. 572].

Спостерігаємо також використання лексем **грұбый, твердый, надгнилая**, що набули свого негативного значення у зв'язку з перенесенням фізичних характеристик предметів і речовин на морально-етичну або психологічну характеристику поведінки людини: **...а и дѣпись занєхають насъ невдячниками грұбыми называн ...** [ФХ, с. 1788-1790]; **...тая надгнилая ұнія Берестєйская на своемъ ся пляцұ зостала ...** [ФХ, с. 1732]; **...але и до ұдѣлєнья частки приходов своихъ кұ воли добромұ Рєчи Посполитой велми всегда скұпими и твердыми ся становятъ?** [ФХ, с. 1718]. Для наведених прикладів характерне те, що оцінний компонент основного значення слів відповідає оцінці при метафоризації.

Однак у семантичній структурі прикметника **глұхий** спостерігається протилежне явище. Ця лексема має нейтральне значення, але одна з її семем – ('нечуйний, байдужий, глухий') – набуває негативного вираження і констатує прояви характеру та поведінки людини: **глұхихъ а до рєчи неprisлұхаючихъ** [ФХ, с. 1234-1236]. Це ж стосується і прикметника **слѣпый** – ('який не помічає, не розуміє того, що відбувається навколо'; 'нездатний правильно оцінити, досягнути що-небудь'; 'байдужий'): **...на правдұ слѣпыми очима не гмыраты (вигадувати)** [КЗ, с. 874]; **...ослѣплєны бывши дымомъ пыхи и надұтости** [КЗ, с. 506] – негативне метафоричне значення лексеми **ослѣплєны** зумовлене наявністю в синтаксичній конструкції абстрактних іменників (**пыха, надұтость**) і вказує на високий ступінь осуду, що, напевно, і хотів підкреслити автор, використовуючи таке поєднання.

Аналіз засвідчує, що сукупність прикметників староукраїнської мови досліджуваного періоду кількісно представлена, характеризується наявністю негативного значення як в основних семантичних структурах лексем так і можливістю набуття цього ж значення в результаті перенесення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М., 1988. – 338 с.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М., 1998. – 896 с.
3. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М., 1985. – 228 с.
4. Кононенко І.В. Компоненти оцінної структури прикметників / Ірина Кононенко // Мовознавство. – 1989. – №3. – С. 54-60.
5. Уфимцева А.А. Лексическое значение: принцип семиологического описания лексики / А.А. Уфимцева. – М., 1986. – 240 с.
6. Копистенський З. Палінодія, 1621.
7. Смотрицкий Г. Ключ царства небесного, 1587.
8. Філалет Х. Апокрисис, 1599.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Arutiunova N.D. Types of linguistic meanings. Assessment. Event. Actual / N.D. Arutyunova. - M., 1988. - 338 p.
2. Arutiunova N.D. Language and the world of man / N.D. Arutyunova .. - M., 1998. - 896 p.
3. Wolf E.M. Functional semantics evaluation / E.M. Wolff. - M., 1985. - 228 p.
4. Kononenko I.V. Components of the evaluation structure adjectives / Irina Kononenko // Linguistics. - 1989. - №3. - P. 54-60.
5. Ufimtseva A.A. Lexical meaning: the principle of semiological description language / A.A. Ufimtseva. - M., 1986. – 240 p.
6. Kopystensky Z. Palinodia, 1621.
7. Smotrytsky G. keys of the kingdom of heaven, 1587.
8. Filalet H. Apokrysys, 1599.

Glovatska O.L. The Adjectives with the Negative Meaning of Old Ukraining (late XVI – early XVII centuries)

Abstract. The adjectives with negative meaning in old Ukrainian are analyzed in this article. It is determined on the bases of lexical-semantic characteristics of axiological words which determine different functional peculiarities.

Keywords: *determined adjectives, lexical semantics, negative meaning*

Гловацкая О.Л. Имена прилагательных с отрицательным значением в староукраинском языке (конца XVI – п.п. XVII вв.)

Аннотация. В статье проанализировано имена прилагательных с отрицательным значением. Обусловлено в ходе анализа лексико-семантические характеристики аксиологических слов, которые представляют собой разнообразные функциональные особенности.

Ключевые слова: *оценочные имена прилагательные, лексическая семантика, отрицательное значение*

Дубенко О.Ю.

Трактування дихотомії «чоловіче/жіноче» в англосаксонській історико-культурній традиції

Дубенко Олена Юріївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Анотація. Статтю присвячено одній з тих проблем, що викликає активний інтерес сучасних філологів: змісту концептів «маскулінність» і «фемінінність» в конкретному лінгвокультурному просторі. Питання розглянуто крізь призму доктрини «англійськості», яка дозволяє розкрити особливості інтерпретації чоловічої та жіночої іпостасей з позицій ідеального типу народної свідомості.

Ключові слова: маскулінність, фемінінність, англійськість, ідеальний тип народної свідомості

Вивчення гендерних стереотипів в англійській лінгвокультурі здійснюється на нинішньому етапі розвитку лінгвістичної науки достатньо активно, із залученням матеріалів з різноманітних джерел, серед яких, насамперед, художні тексти, фольклор, фразеологічний фонд мови та окремі факти мовної картини світу.

Судячи з результатів філологічних розвідок, присвячених дослідженню змісту концептів МАСКУЛІННІСТЬ і ФЕМІНІННІСТЬ в англійськомовному художньому дискурсі, автори творів художньої літератури виходять з санкціонованих суспільством етичних і естетичних норм, згідно з якими ФЕМІНІННІСТЬ трактується здебільшого в термінах традиційної «жіночої культури», тобто тих соціальних ролей, смаків, моделей поведінки, які були визначені у вікторіанську епоху для англійської культури та у джексоновські часи для культури американської. Це так званий «жіночий ідеал» (*feminine ideal*) в британському суспільстві й американський «культ справжньої жіночності» (*cult of true womanhood*) [16, с. 345]. Згідно з виділеними М.Яценко аксіологічними орієнтирами, що утвердилися в англійськомовному культурному соціумі, об'єктом позитивної нормативної оцінки є ролі БЕРЕГІНИ й ЛЕДІ, які протиставляють ролі ДІЛОВОЇ ЖІНКИ. Остання здобуває метафоричні характеристики: акула (*female shark*), морська щука (*batagacuda*). Не відповідає соціально санкціонованому еталону й образ авторитарної жінки. До позитивних або нейтральних ознак логічного поняття ФЕМІНІННІСТЬ належать: «жіночна», «м'яка», «віддана», «боязлива», «ніжна», «слабка», «примхлива». Неочікуваними від чоловіка є такі ознаки як: «жінкоподібний», «ніжний», «слабкий», «м'який», «примхливий», неочікувані від жінки ознаки включають: «чоловікоподібна», «така, що демонструє негативні якості, притаманні жінкам».

Водночас серед маскулінних ролей об'єктом позитивної нормативної оцінки виступає роль ДОБУВАЧ-ГОДУВАЛЬНИК, ЗАХИСНИК, на відміну від ролей СІМ'ЯНИН та БАТЬКО-ВИХОВАТЕЛЬ, які отримують негативні оцінки. Відповідно позитивні або нейтральні прагматично-кваліфікативні ознаки, що є очікуваними від чоловіка, це: «мужній», «відважний», «сміливий», «незалежний», «активний», «здатний до потужної і рішучої дії», «могутній», «позначений міццю, силою чи енергією», «впливовий» і т.п. [10]. Наведені ознаки узгоджуються із загальноновизнаними компонентами традиційної чоловічої ролі в західноєвропейській культурі, до яких належать норми розумової твердості (сильний, спритний, «мачо»), емоційної твердості (стриманий, рішучий), а також норма антижіночності, котра полягає у тому, що чоловікові слід уникати занять і особистих рис, асоційованих з жінками [2].

Аналогічними нормативно позитивними і негативними характеристиками наділено представників обох статей і у британському фольклорі, на основі яких формується загальноприйнятий позитивний образ типового чоловіка «як соціально активного, сильного, владного, практичного, обізнаного, керуючого», і типової жінки – «вродливої, слухняної та пасивної за межами сім'ї» [9, с.15].

З огляду на те, що в культурологічній перспективі поняття «чоловічого» і «жіночого» являють собою комплекси певних стереотипних для кожної окремої культури якостей фізичного та ментального планів, вони можуть по-різному оцінюватися представниками різних соціокультурних спільнот. У цьому зв'язку варто нагадати ту широковідому різновекторність ідеальних норм, що існує в ментальності західних та східних індоєвропейців. Якщо ідеальною нормою для західноєвропейської ментальності завжди була чоловіча іпостась, то східні слов'яни вбачали ідеальний тип в іпостасі жіночій, що здобуває досить переконливу мовознавчу аргументацію в розвідці В.В. Колесова на прикладі російської мови та латини. Дослідник наводить етимологію слів *vir* та *mulier*: *vir* «чоловік» походить від *vis* «сила», а також пов'язано з *virtus*, тобто «чеснота», натомість *mulier* утворено від *mollis* «м'яка, слабка», а, отже чуттєво порочна [цит.по: 7, с. 29].

Націленість саме на чоловічу іпостась як ідеальну норму народної свідомості є достатньо промовисто вираженою у багатьох класичних зразках англосаксонської культури, а відповідні концептуальні засади примату «чоловічого» докладно проаналізовані у написаній на початку минулого століття праці англійського науковця Р.Бредлі [12, с. 275-282], положення якої стали на сьогодні певною мірою хрестоматійними. На думку Р.Бредлі, ключова риса англійськості (*Englishness*) полягає у мужності, енергійності («virility»), тому носіями цієї норми англійського характеру виступають саме чоловіки. Англійки ж описуються як мінливі, невизначені у своїх якостях, оскільки за певних обставин навіть найсильніша з них може зламатися і найслабкіша виявити справжнє героїство. Нордичний тип, на переконання Р.Бредлі, надає не багато простору для проявів жіночності, позаяк він є чоловічим і військовим за своєю сутністю, і жінці залишається лише підлашуватися під нього в міру своїх можливостей. Тому в Англії не було Жанни Д'Арк, мадам де Сталь і Помпадур, а тріумф королев Єлизавети I та Вікторії став можливим, за словами цього дослідника, не завдяки їхньому характеру та особистим досягненням, а через відданість і геній тих чоловіків, які були поруч з ними. В англійській літературі, за усі часи її існування, видатні типи благородних англійок можна знайти тільки у

творах Вільяма Шекспіра, потім, після пе-ріоду нігілізма («negativism»), з'являються романи Діккенса і Теккерея, причому в останнього єдиним персонажем, який дійсно представляє суть англійської жінки є Беккі Шарп. Гарді, Мередіт та Голсуорсі зображували жінок шляхетного походження які, за виразом Р. Бредлі, були «розчавлені нордичним кодом», жіночі ж образи, створені Вальтером Скоттом, є радше ідеалами, ніж живими людьми, що завдало неабиякої шкоди англійським молодим чоловікам, оскільки сформувало в них хибне уявлення про кохання та шлюб.

Ця прісність та аморфність жіночих характерів англійської літератури являє собою наслідок невиразності реальної англійки, якій притаманні сумніви, сором'язливість і певна збентеженість, а також невпевненість у тому, що вона робить. Дійсно ж англійський тип жіночності знаходить відображення у характерах, створених Чарльзом Діккенсом. Можливо найбільш показове його втілення спостерігається в образі офіціантки, буфетниці у пивному барі («barmaid»), яка вона наділена яскравим характером та індивідуальністю, вміє постояти за себе і зберегти свою незалежність і самоповагу за найнесприятливіших обставин. Працюючи у досить згубному середовищі ця жінка, тим не менш, добре знає, де проходить та межа, яку не повинні переступати завсідники барів та пабів, вміє витримати характер, а після роботи, завжди гарно одягнутою, вислизнути на побачення «з товаришем».

Справжню англійськість можна знайти також в лондонській продавчині квітів і, безумовно, у старомодній хатній служниці, що виросла у сім'ї, якій служить; це розсудлива, працьовита, добросерда і віддана жінка, до якої ставляться як до друга і яка знає своє місце. Інші ж типи англійок, наприклад, тяжко працююча жінка нижчого стану, сповнена умовностей представниця середнього класу, жінка з божественного середовища, яка заради того, щоб жити повним життям, пориває з будь-якими умовностями, жінка вищого світу з її любов'ю до спорту, невизнанням дрібних умовностей і рафінованою зневагою до інтелектуалізму, та так звана «трансцендентальна» жінка, відмічена інтелектом і генієм – літератор, актриса, політик – усі вони, за думкою Р. Бредлі, належать не англійській нації, а людству. Висновок про те, що англійка поступається англійцеві силою характеру, доповнюється у бредлівській розвідці ще одним твердженням не на користь жіночої статі, яке полягає у тому, що з погляду ідеалів краси показною зовнішністю наділено саме англійських чоловіків, на противагу англійкам, які значно програють у привабливості представницям альпійських та середньоземноморських країн.

Згадуване Р. Бредлі вимушене імітування англійськими жінками чоловічих рис характеру призвело до появи досить усталеного уявлення про пласкогруду, чоловікоподібну і церемонну англійку. В поодинокі літературних спробах розвінчати цей міф, як, приміром, у статті Дж. Прислі, тим не менш чітко вказується на вкоріненість погляду щодо сторонності жіночого в англійському характері. Автор прагне заперечити сформовану за «останні сто п'ятдесят років» думку, стверджуючи, що й така дещо агресивна, чоловіча зовнішність може слугувати захистком для жіночої стихії, оскільки за нею, десь глибоко всередині, може прихо-

уватися особистість, яка схильна з підозрою ставитися до усього раціонального і завжди прислуховуватися до інстинктивного та інтуїтивного [15, с. 35].

Безумовно, наданий Р. Бредлі жіночий образ не являє собою тотального, єдино прийнятого стандарту на теренах усієї англосаксонської культури, адже, приміром, літературно-філософська думка, що сформувалася в англійськомовному культурному просторі, характеризується двома магістральними напрямками в інтерпретації дихотомії «чоловіче/жіноче» [6, с. 27-31]. Перша з них, це репрезентована Р. Бредлі, патріархальна тенденція, яка утверджує примат чоловічого, представляє активного, різнобічного, сповненого амбіцій і прагнення перемог чоловіка та залежну, почуттєву, міцно прив'язану до власних думок і переживань жінку. Друга, сентиментальна, «платонізує» чоловіче і жіноче, тим самим стираючи чітку дистинкцію між ними, співчуває жінці і навіть обожає її. На основі власне цієї доктрини і розгорнулася свого часу боротьба просвітителів за рівноправ'я жінок, яка згодом призвела до ствердження пізньовікторіанського та поствікторіанського ідеалу «нвої», емансипованої жінки [5]. Якщо патріархальний підхід бере свій початок у найдавніші часи – добу античності та християнства, то другий, сентиментальний, є вкоріненим у давню лицарську традицію, сентименталізм, а також ранньохристиянські гностичні праці.

Проте, безперечно, у загальній історико-культурній перспективі достатньо відчутна пріоритетність належить першій доктрині, позаяк саме вона значною мірою визначає характеристики етноспецифічного бачення дихотомії «чоловіче/жіноче» і зміст концептів «маскуліність», «фемінінність» в англосаксонській культурній традиції.

Досить переконливим підтвердженням цього є й певна диференціація щодо визнання чоловічого та жіночого начал позитивним або негативним поняттям, що спостерігається всередині тих соціокультурних спільнот, світоглядні настанови яких об'єднані назвою західноєвропейської й американської ментальності, з одного боку, та східноєвропейської, з другого. Адже цитована на початку цього розділу розвідка Р. Бредлі побудована великою мірою на протиставленні культурних стереотипів Британії та Франції як одної з країн, що яскраво представляє фемінінні настанови середньоземноморської культури. Так, констатуючи наявність безпосереднього зв'язку між «англійськістю» та маскуліністю, дослідник відзначає, що натомість провідна риса «французькості» полягає у властивостях жіночого характеру, і це в афористичний спосіб підсумовує наведена ним фраза доктора Еміля Райха: «Англієць настільки ж перевершує англійку, наскільки французенка перевершує француза». Французенка становить повну протилежність сором'язливій і дещо спантеличеній англійці: вона відчуває себе господинею у будь-якій ситуації, вміє володіти собою, є головою сім'ї та рушійною силою у ділових справах [11].

Натомість, згідно до англійських історико-культурних канонів право на домінування є беззастережною прерогативою чоловічої статі, що в афористичний спосіб було підсумовано Вільямом Блейком у максимі: *Let man wear the fell of the lion, woman the fleece of the sheep.*

За вмінням чоловіка підкорити своїй волі жінку оцінюється його перспективність як громадського діяча, керівника країни: *The man who can govern a woman can govern a nation*. Про схвалюване суспільством вміння чоловіка приборкати норовливу дружину (з аллюзією на комедію В. Шекспіра «The Taming of the Shrew») нагадує паремія *Every man can tame a shrew but he that has her*, (також: *They all know what to do with a bad wife but he who's got one*) [4, с. 349]. Нарешті статус господаря закладено історично в самій семантиці англійського слова *husband* «чоловік», яке має ще одне, застаріле значення: «управитель, економ; good / bad husband вмілий / невмілий управитель».

Суспільні очікування лідерських якостей саме від чоловіків, історично санкціоноване домінування чоловічого начала і нетерпимість до будь-яких проявів матриархату обумовлюють те, що серед найтипівіших об'єктів глузування в англійській культурі фігурують владні жінки, ті «страшні тітки», котрі надзвичайно приваблюють британських гумористів. Достатньо промовистою є у цьому сенсі цитата з Вудхауса: «тітка кличе тітку, як мамонти, що ревуть через допотопні болота» [8, с. 129].

В англійській культурі чоловіки однозначно позиціонуються як сильні тілом і тверді духом на відміну від слабких фізично і часто мінливих, малодушних жінок. Інформема «жінка є слабким створінням» міститься і у поширених в англійській мові перифрастичних виразах *weaker sex*, *weaker vessel* «слабка стать», і у пареміях на кшталт *Women are strong when they arm themselves with their weaknesses*, і в укоріненних в англійськомовному просторі афористичних цитатах: *Frailty, thy name is woman*. Властива жіноцтву слабкість духу знайшла відображення як в ідіоматичних виразах *to play the woman* рюмсати, проявляти боягузтво, вести себе як не личить чоловікові, бути бабою; *old woman* справжня баба (про чоловіка), так і у багатьох відомих в англійськомовній культурі літературних контекстах:

*Cassius: Let it be who it is: for Romans now
Have thews and limbs like to their ancestors;
But, woe the while! our fathers' minds are dead,
And we are govern'd with our mothers' spirits;
Our yoke and sufferance show us womanish.*
(W. Shakespeare) [953]

*Brutus: ... (to) bear fire enough
To kindle cowards and to steel with valour
The melting spirits of women...*
(W. Shakespeare) [13, с. 956]

*Portia: O constancy! be strong upon my side
...
I have a man's mind, but a woman's might.
How hard it is for women to keep counsel!
.....How weak a thing
The heart of woman is.*
(W. Shakespeare) [13, с. 960]

*Ferdinand: And women like that part which, like lamprey,
Hath never a bone in't.*

*Duchess: Fie, Sir!
Ferdinand: Nay,
I mean the tongue; variety of courtship:
What cannot a neat knave with a smooth tale
Make a woman believe?*
(J. Webster) [14, с. 267]

На протипагу такому широкому представленню в англійськомовній культурі інформема «жінка це слаб-

ке створіння» є лакунарною в українському лінгвокультурному просторі. Навіть іноді вживаний у мовленні перифрастичний вираз «слабка стать» по суті можна вважати майже не санкціонованим з погляду лінгвокультурного канону, оскільки англійська опозиція «stronger sex :: weaker sex» має дещо інші відповідники у своїй «фемінній» частині: «сильна стать :: тендітна, ніжна, прекрасна стать» [3, с. 442, 518].

Притаманне англійській культурній традиції позиціонування представника чоловічої статі як сильної особистості передбачає наявність широкого кола супутніх рис, що мають бути властивими чоловікові, з яких і формується сила чоловічого характеру. Це, насамперед, амбітність як прагнення до самоствердження, досягнення все нових висот у суспільному житті (*A man without ambition is like a woman without looks*), ініціативність, здатність до активних дій та ризику (*Bashfulness is a great hindrance to a man*). Вміння діяти і брати на себе відповідальність, рішучість чоловіків споконвічно протиставляється в англійсько-американській культурі жіночій нездатності бути людиною справи: *Deeds are masculine; words are feminine; For men must work, and women must weep (B.F. Fing)*. Жінка залишається в англійськомовній лінгвокультурі створінням пасивним, навіть не зважаючи на свою неабияку житейську обізнаність (*A woman knows a bit more than Satan*), і єдиною сферою, де вона проявляє свою силу є балаканина (*A woman fights with her tongue; A woman's strength is in her tongue* [4, с. 128-129]).

Гендерна контрастність «англійськості» та «французькості» досить однозначно задекларована у поетичній формі англійським автором Кристофером Морлі як складова художньої свідомості його етноспільноти:

THE TREES

*The poplar is a French tree,
A tall and laughing wench tree,
A slender tree, a tender tree,
That whispers to the rain –
An easy, breezy flapper tree,
A little and blithe and dapper tree,
A girl of trees, a pearl of trees,
Beside the shallow Aisne.
The oak is a British tree,
And not at all a skittish tree,
A rough tree, a tough tree,
A knotty tree to bruise,
A drives-his-roots-in-deep tree,
A what-I-find-I-keep tree,
A mighty tree, a blighty tree,
A tree of stubborn thews... [1, с. 33]*

Отже, як випливає з вищевикладеного, маскулінізм як ідеальна норма англійської народної свідомості може бути протиставленою контрастним оцінкам, що надаються не лише у східнослов'янських, але й у західноєвропейських лінгвокультурних середовищах. Домінантність, активність та самодостатність, що вважаються родовими властивостями представників чоловічої статі, виступають в англосаксонській традиції невід'ємними складовими одночасно англійськості і маскуліності як ідеального типу народної свідомості, на протипагу покірливості, слабкості, пасивності, чуттєвості й залежності як загальноновизнаним у суспільстві провідним характеристикам осіб жіночої статі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Английская грамматика в стихах: пособие по англ. языку / Б.Я. Лебединская. – 2-е изд., испр. – М.: АСТ: Астрель, 2006. – 220, [4] с.
2. Власова Т.И. Формирование гендерных стереотипов в западноевропейской философии (историко-философский анализ): дис. ... д-ра филос. наук: 69.60.05 / Т.И. Власова; Днепропетровский национальный университет. – Д., 2007. – 415 с. – Библиогр.: с. 388-415.
3. Головащук С.І. Російсько-український словник сталих словосполучень / С.І. Головащук. – К.: Наукова Думка, 2001. – 640 с.
4. Дубенко О.Ю. Англо-американські прислів'я та приказки / О.Ю. Дубенко. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 416 с.
5. Левітас С.Ф. Концепція пізнєвікторіанської « нової жінки » у міфодискурсі готичної новели «З мармуру, у натуральну величину» Е. Несбіт / С.Ф. Левітас // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, НПЦ «Київський університет», 2012. – Вип. 38. – С.434-439.
6. Пригодій С.М. Американський романтизм. Полікритика / С.М. Пригодій, О.П. Горенко. – К.: Либідь, 2006. – 440 с.
7. Раевская М.М. Язык в ментальном пространстве: к проблеме постижения национальной логики мышления / М.М. Раевская // Вестник МГУ. Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2006. – № 1. – С.27-41.
8. Рейфилд, Дональд. Заметки об Англии. Британский юмор. // Английский национальный характер: учебное пособие / М.М. Филиппова. – М.: АСТ:Астрель, 2007. – С.128-130.
9. Ткачик О.В. Гендерні стереотипи в англосаксонському фольклорі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.В. Ткачик. – Київ, 2008. – 19 с.
10. Яценко М.О. Актуалізація аксіологічного змісту концептів МАСКУЛІННІСТЬ та ФЕМІНІННІСТЬ у сучасному англосаксонському художньому дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / М.О. Яценко. – Харків, 2008. – 20 с.
11. Bradley R.N. Racial origins of English character. Chapter XII Beauty / R.N. Bradley // Английский национальный характер: учебное пособие / М.М. Филиппова. – М.: АСТ: Астрель, 2007. – С.275-278.
12. Bradley R.N. Racial origins of English character. Chapter XIII Women / R.N. Bradley // Английский национальный характер: учебное пособие / М.М. Филиппова. – М.: АСТ: Астрель, 2007. – С.278-282.
13. The Complete Works of William Shakespeare. Edited With a Glossary by W.J. Craig. – N.Y.: Oxford University Press, 1919. – 1352 p.
14. The Oxford Library of Words and Phrases. Volume I. The Concise Oxford Dictionary of Quotations. Second Edition. – Oxford, New York: Oxford University Press, 1990. – 464 p.
15. Priestley J.B. The English. Englishwomen / J.B.Priestley // Английский национальный характер: учебное пособие / М.М. Филиппова. – М.: АСТ:Астрель, 2007. – С. 34-81.
16. Showalter Elaine. Feminist criticism in the wilderness / Elaine Showalter // Modern Criticism and Theory. A Reader / Edited by David Lodge. – London: Longman, 1992. – P.331-353.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. English grammar in verse: A Guide to English. Language / B.J. Lebedinskaya. - 2nd ed., Rev. - M.: AST: Astrel, 2006. - 220, [4] p.
2. Vlasova T.I. Formation of gender stereotypes in Western philosophy (historical-philosophical analysis): Dis. ... Dr. Philosophy. Sciences: 69.60.05 / TI Vlasov; Dnipropetrovsk National University. - D., 2007. - 415 p. - Bibliogr.: p. 388-415.
3. Holovaschuk S.I. Russian-Ukrainian dictionary of constant expressions / S.I. Holovaschuk. - K.: Naukova Dumka, 2001. - 640 p.
4. Dubenko O.Yu. Anglo-American sayings / O.Yu. Dubenko. - Ball: A NEW BOOK, 2004. - 416 p.
5. Levitas S.F. Piznoviktorianskoyi concept of the "new woman" in mifodyskursi Gothic novel "From the marble, life-size" E. Nesbit / S.F. Levitas // Language and conceptual world view. - K.: Taras Shevchenko National University of Kyiv, NPC "Kyiv University" 2012 - Vol. 38. - P. 434-439.
6. Pryhodyy S.M. American romanticism. Polikrytyka / S.M. Pryhodyy, A.P. Stepanov. - K.: Lybed, 2006. - 440 p.
7. Raevskaya M.M. Language in the mental space: the problem of understanding the logic of national thinking / M.M. Raevskaya // Vestnik MGU. Ser.19. Linguistics and Intercultural Communication, 2006. - № 1. - P. 27-41.
8. Rayfield, Donald. Notes on England. British humor. // English national character: a tutorial / M.M. Filippova. - M.: AST: Astrel, 2007. - S.128-130.
9. Tkachyk O.V. Gender Stereotypes in English folklore: Author. Thesis. for obtaining sciences. degree candidate. Philology. sciences specials. 10.02.04 "Germanic languages" / O.V. Tkachyk. - Kyiv, 2008. - 19 p.
10. Yatsenko M.O. Updating content axiological concepts of masculinity and femininity in contemporary English-language art discourse: Author. Thesis. for obtaining sciences. degree candidate. Philology. sciences specials. 10.02.04 "Germanic languages" / M.O. Yatsenko. - Kharkiv, 2008. - 20 p.

Doobenko E.Yu. Interpretation of the dichotomy «masculine::feminine» in Anglo-Saxon cultural tradition

Abstract. The article deals with the problem which is presently widely discussed in scholarly literature: the content of the concepts "masculinity" and "femininity" in a concrete linguocultural medium. The issue is viewed in the light of the doctrine of Englishness that allows to reveal the ideal type of popular consciousness in Anglo-Saxon cultural tradition.

Keywords: *masculinity, femininity, Englishness, ideal type of popular consciousness*

Дубенко Е.Ю. Интерпретация дихотомии «мужское/женское» в англосаксонской культурной традиции

Аннотация. Статья посвящена одной из проблем, вызывающих активный интерес современных филологов: содержанию концептов "маскулинность" и "фемининность" в конкретном лингвокультурном пространстве. Вопрос рассматривается сквозь призму доктрины "английскости", что позволяет раскрыть особенности идеального типа народного сознания в англосаксонской традиции.

Ключевые слова: *маскулинность, фемининность, английскость, идеальный тип народного сознания*

Изотова Н.П.

Лингвистика психонаратива в романах Дж.М. Кутзее: параметры изучения

*Изотова Наталья Павловна, кандидат филологических наук, доцент
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев, Украина*

Аннотация. Статья посвящена раскрытию специфики семантики и функционирования психонаратива в романах известного южноафриканского писателя Дж.М. Кутзее. Психонаратив рассматривается с двух позиций: как определенная нарративная техника, направленная на изображение внутреннего мира персонажа, его психологического и эмоционального состояния, и таким образом передающая авторскую оценку объективной действительности; как вербальное представление ситуаций и событий, раскрывающих внутренний мир персонажа.

Ключевые слова: *постколониальный роман, идиожанр, идиостиль, психологизм, психонаратив*

Введение. Сформировавшись в рамках структурализма, нарратология на современном этапе своего развития приобретает статус междисциплинарной области научного поиска [1, с. 40], ключевая задача которой заключается в раскрытии природы "всевозможных нарративов, т. е. повествовательных произведений любого жанра и любой функциональности" [19, с. 9]. Пристальное внимание к изучению нарративов объясняется, прежде всего, способностью повествовательных текстов фиксировать и передавать различные аспекты человеческого опыта, представленные сквозь призму определенного социально-культурного контекста. Среди огромного разнообразия нарративов особое место занимают художественные нарративы, понимаемые как способ динамического выстраивания "мира истории", тщательно продуманного автором и объективируемого в текстовых структурах, способных максимально эффективно направить мысль реципиента на реконструкцию "глобальной ментальной репрезентации этого мира" [16]. В центре внимания данной статьи находится художественный психонаратив, рассматриваемый в работе с двух позиций [сравн.: 8, с. 174]. В более узком смысле психонаратив представляет собой определенную нарративную технику, направленную на изображение внутреннего мира персонажа, его психологического и эмоционального состояния, и таким образом передающую авторскую оценку объективной действительности. В широком смысле психонаратив может трактоваться как вербальное представление ситуаций и событий, раскрывающих внутренний мир персонажа, т. е. его разнообразные психологические состояния, действия, характеристики, происходящие в определенных пространственно-временных координатах.

Краткий обзор публикаций по теме. Как повествование, устный или письменный дискурс, содержащий определенное событие или серию событий; последовательность событий, реальных или вымышленных, вступающих в разнообразные отношения друг с другом (следствие, противопоставление, повтор и т.д.); сам акт повествования [6, с. 62–63], нарратив является объектом изучения многих научных дисциплин, каждая из которых фокусируется на определенном свойстве или качестве нарратива. При изучении нарративной организации художественного произведения любого жанра, исследователи обращают внимание, во-первых, на особенности структуры повествования, выделяя его структурные элементы и устанавливая принципы их корреляции в рамках всего повествования, а во-вторых – на смысловую сторону

повествования [2, с. 12–15; 19, с. 13–14]. Предлагаемая работа, выполненная в рамках лингвистики нарратива [13], предлагает идиожанровый ракурс рассмотрения художественного нарратива, который, основываясь на антропоцентрическом подходе к анализу текстовых явлений, учитывает влияние жанра и авторского идиостиля при описании специфики художественного повествовательного текста.

Цель данного исследования – описать семантику и функционирование психонаратива в романах Дж.М. Кутзее с помощью анализа языковых, композиционных и нарративных средств презентации разнообразных события из жизни персонажей, которые раскрывают их психологическое и эмоциональное состояние и таким образом воплощают индивидуально-авторскую концепцию мира, представленную в этих произведениях. Исходя из поставленной цели, возникает необходимость решения следующих задач: 1) охарактеризовать постколониальный роман сквозь призму психологизма; 2) установить основные способы и формы психологизации в художественном тексте; 3) раскрыть своеобразие психонаратива в романах Дж.М. Кутзее; 4) описать семантику психоповествования в произведениях Дж.М. Кутзее; 5) очертить функциональный аспект реализации психонаратива в анализируемых произведениях.

Материалы и методы. Исследование выполнено на материале романов известного южноафриканского писателя Дж.М. Кутзее, лауреата Нобелевской премии, чье творчество принадлежит к постколониальной литературе, возникновение которой связано с конкретными историческими событиями конца XX века – распад колониальной системы и возникновение постколониального пространства [15, с. 5; 17]. Постколониальное пространство в данном контексте означает, прежде всего, культурное пространство, сферу активного взаимодействия этических, религиозных, национальных и т. д. факторов, возникших в результате существования колониального режима [15, с. 12].

Методологической основой данной работы служит семиотико-нарративный метод описания художественного нарратива, предложенный Р. Шоулзом, который предполагает выделение определенных повествовательных элементов в структуре нарратива с последующим описанием их в терминах пропозиций, основными носителями которых в тексте служат предикатные (признаковые) слова – глаголы, наречия, прилагательные и существительные с предикатной семантикой [4 с. 60; 23, с. 76]. Для установления атрибутивных признаков событий был использован также *семантико-*

стилистический анализ [9, с. 18]. С помощью контекстологического анализа [12] были рассмотрены предикатные слова в рамках определенного контекста, с целью выявления смысловой взаимосвязи целого нарратива и его структурных элементов.

Результаты и их обсуждение. Среди доминантных черт англоязычного постколониального романа XX–XXI века преобладает психологизм [11, с. 5; 10, с. 6, 22, с. 36]. Как эстетический принцип, лежащий в основе художественного творчества [7], психологизм предполагает разностороннее и достаточно детальное изображение с помощью разнообразных средств художественной литературы жизни человека, его духовных, психологических, экзистенциальных характеристик, поиски и понимание человеком своего существования в динамическом и противоречивом мире. Художественная литература XX – начала XXI века использует весь арсенал вербальных способов психологизации событий и персонажей в художественном произведении, но с определенной нюансировкой. Основная тенденция развития художественного психологизма заключается в том, что на первый план выходят композиционные и нарративные формы психологизации. Стилистический потенциал художественного психологизма расширяется также за счет модификаций традиционных жанровых форм.

Психологизация романов Дж.М. Кутзее происходит благодаря введению в сюжетно-композиционную структуру произведения психонарратива. Психонарратив имеет две формы художественного воплощения в анализируемых произведениях: внешнюю или непрямую и внутреннюю или прямую [сравн.: 5, с. 297]. Первая предполагает вербальное изображение внешних проявлений тех или других эмоциональных и психологических состояний персонажей (мимики, жестов, поступков, движений, особенностей речи и др.). Вторая форма нацелена на изображение эмоций и переживаний персонажа через самораскрытие, т.е. сам герой описывает свой внутренний мир. Текстовыми формами реализации такого психонарратива могут служить внутренний монолог, сон, исповедь, письмо, дневник главного героя. Важна также точка зрения, выбранная автором для представления психоповествования. Следует подчеркнуть, что максимальный стилистический эффект достигается в результате взаимодействия указанных форм психоповествования.

Структурными элементами психонарратива в произведениях Дж.М. Кутзее предлагаем считать психологизированные контексты, т.е. такие фрагменты художественного произведения, которые описывают определенное психологическое состояние героя с помощью эмоционально маркированных лингвистических единиц (языковых, композиционных, повествовательных). В содержательном отношении такие контексты соответствуют эпизодам – единицам нарратива, характеризующимся единством места, времени и действующих лиц [18, с. 31]

Рассмотрим особенности репрезентации психонарратива в романе Дж.М. Кутзее "Slow Man" ("Медленный человек"). Главного героя романа, 60-летнего фотографа Пола Реймента, по дороге в супермаркет сбивает машина. В больнице ему ампутуют часть ноги, но он отказывается от протезов, протестуя та-

ким образом против всего искусственного. Пол возвращается домой и становится полностью зависимым от посторонних людей. Этот несчастный случай коренным образом изменяет мировосприятие главного героя и ощущение себя в мире. Например:

HE IS BEING rocked from side to side, transported. From afar voices reach him, a hubbub rising and falling to a rhythm of its own. What is going on? If he were to open his eyes he would know. But he cannot do that just yet. Something is coming to him. [...].

Frivole. Something like panic sweeps over him. He writhes; from the cavern within a groan wells up and bursts from his throat.

'Pain bad?' says a voice. 'Hold still.' The prick of a needle. An instant later the pain is washed away, then the panic, then consciousness itself.

He awakes in a cocoon of dead air. He tries to sit up but cannot; it is as if he were encased in concrete. Around him whiteness unrelieved: white ceiling, white sheets, white light; also a grainy whiteness like old toothpaste in which his mind seems to be coated, so that he cannot think straight and grows quite desperate. 'What is this?' he mouths or perhaps even shouts, meaning. What is this that is being done to me? or What is this place where I find myself? or even What is this fate that has befallen me? [26, p. 14].

Данный психонарратив описывает психологическое состояние страха и отчаяния главного героя, который не понимает, что происходит с ним после аварии (*What is going on?*). Вербально идея беспокойства и неведения представлена с помощью словесных метафор: *from the cavern within a groan wells up and bursts from his throat* (изнутри, словно из пещеры, возрастает и вырывается из горла стон); *he awakes in a cocoon of dead air* (он просыпается, окутанный мертвым воздухом) и художественных сравнений: *something like panic sweeps over him* (что-то, подобно паники охватывает его); *it is as if he were encased in concrete* (так, будто его закатали в цемент); *also a grainy whiteness like old toothpaste in which his mind seems to be coated* (зернистая белизна, похожая на зубную пасту, словно укрыла его мозг). Психологизм усиливается и за счет включения в структуру фрагмента неполных (номинативных) предложений (*The prick of a needle*), которые, вместе с полными создают атмосферу неуверенности и волнения персонажа. Повторение прилагательного *white* (белый) и его деривата *whiteness* (белизна) метонимически указывают, с одной стороны, на место (больница), где происходят события, а с другой – растерянность Пола. Композиционно, эмоциональное напряжение Пола передано с помощью внутреннего монолога, в ходе которого главный герой задает себе вопросы (*What is this that is being done to me – Что со мной делают?*; *What is this place where I find myself? – Где я очутился?*), на которые, к сожалению, не может дать ответы.

Психонарратив в романе Дж.М. Кутзее "Waiting for the Barbarians" ("В ожидании варваров") воплощается с помощью приема онейрического повествования. Возможность рассмотрения сновидений как формы психонарратива объясняется природой сна. Так, в религиозной и философской традициях сон, чаще всего, воспринимался как посредник между реальной

жизнью и потусторонним миром. Сон давал возможность заглянуть в глубины человеческой психики, тайны человеческой души, предсказывал, предупреждал, давал надежду, свободу и т.д. [14, с. 15].

Центральной темой данного романа является тема личностного "пробуждения" – болезненного и противоречивого процесса, позволяющего глубже понять определенные исторические и политические реалии, отраженные в этом произведении, а именно, природу империализма [22, с. 48]. Это роман о человеке, который проходит достаточно сложный и травматический путь, стараясь освободиться и противостоять империалистическому режиму. По мнению самого автора, произведение описывает природу человеческих страданий и их влияние на человека совести (man of conscience) [21, с. 363]. Здесь психонаратив может быть эффективен для выхода на смысловой уровень произведения.

Специфика семантики и функционирования психонаратива в этом романе определяется его жанровой природой. Произведение "Waiting for the Barbarians" ("В ожидании варваров") синтезирует в себе черты романа и параболы [3]. Исходя из этого, жанровая модель романа формируется такими характеристиками, как аллегоричность, символизм, самостоятельность предметного плана повествования, открытая концовка, соотносимость с жанром притчи [там же]. В романе "Waiting for the Barbarians" ("В ожидании варваров") соединяется реальное и ирреальное, парадоксальная связь между которыми раскрывается с помощью онейрических эпизодов. Вплетенный в повествовательную канву произведения, онейрический нарратив выполняет здесь ряд важных функций, например, художественно-психологическую и прогностическую, характерологическую:

In the night the dream comes back. I am trudging across the snow of an endless plain towards a group of tiny figures playing around a snow castle. As I approach the children sidle away or melt into the air. Only one figure remains, a hooded child sitting with its back to me. I circle around the child, who continues to pat snow on the sides of the castle, till I can peer under the hood. The face I see is blank, featureless; it is the face of an embryo or a tiny whale; it is not a face at all but another part of the human body that bulges under the skin; it is white; it is the snow itself. Between numb fingers I hold out a coin. [25, p. 35]

Выделенный эпизод описывает один из снов главного героя, центральным образом которого выступает девушка-варварка. Еще до встречи с ней, Джолл видит ее во сне сначала в образе какого-то ребенка (*a hooded child*) с нечеткими, размытыми чертами лица (*The face I see is blank, featureless; it is the face of an embryo or a tiny whale*). Приближаясь к ней, ее образ рассеивается и исчезает, а Джолл предполагает, что это было даже не лицо, а какая-то другая часть тела, а может просто снег (*it is not a face at all but another part of the human body that bulges under the skin; it is white; it is the snow itself*). Благодаря такому эфемерному образу девочки создается психологическое напряжение, которое усиливается словесной метафорой *melt into the air* (растворился в воздухе) и эпитетом *numb* (онемелый) в словосочетании *numb fingers* (онемелые пальцы).

Для представления повествовательной канвы в романе "In the Heart of the Country" ("В сердце страны") автор выбирает психонаратив в форме дневника. Композиционно, произведение состоит из коротких дневниковых записей (общее число 266), напоминающие фотографии или снимки реальности, отраженные в голове главной героини произведения Магды, одинокой, незамужней женщины, которая живет вместе со своим отцом и прислугой на отдаленной ферме в Кару. В этом романе, с одной стороны, использован жанровый потенциал дневника (его формальные и функциональные возможности), а с другой – применены определенные стилистические модификации, показывающие индивидуально-авторскую специфику трансформации этого жанра. Психонаратив в романе "In the Heart of the Country" ("В сердце страны") выполняет две ключевые функции: принимает участие в создании образа персонажа и раскрывает ключевую тематику постколониальных произведений: межрасовые отношения, разницу культур, насилие, модель "хозяин – слуга" [20, с. 24]. Представленный с точки зрения главной героини, психонаратив в этом произведении представляет собой психологический автонарратив, к основным чертам которого можно отнести субъективность, достоверность, "эффект исповеди". Например:

I am a black widow in mourning for the uses I was never put to. All my life I have been left lying about, forgotten, dusty, like an old shoe, or when I have been used, used as a tool, to bring the house to order, to regiment the servants. But I have quite another sense of myself, glimmering tentatively somewhere in my inner darkness: myself as a sheath, as a matrix, as protectrix of a vacant inner space. I move through the world not as a knife blade cutting the wind, or as a tower with eyes, like my father, but as a hole, a hole with a body draped around it, the two spindly legs hanging loose at the bottom and the two bony arms flapping at the sides and the big head lolling on top [24, p. 44].

В указанном психологизированном контексте Магда описывает восприятие себя. Психологическое состояние отчаяния и разочарования вербально представлено с помощью эмоционально-оце-ночной лексики: метафоры *I am a black widow in mourning* (Я – черная вдова в трауре); художественных сравнений: *forgotten, dusty, like an old shoe like an old shoe* (забытую, пыльную, как старый башмак), *as a tool, to bring the house to order, to regiment the servants* (как орудие для приведения дома в порядок и контроля за слугами), *as a sheath, as a matrix, as protectrix of a vacant inner space* (как чехол, оболочка для пустого внутреннего пространства), в том числе тех, которые основаны на противопоставлении: *I move through the world not as a knife blade cutting the wind, or as a tower with eyes, like my father, but as a hole, a hole with a body draped around it* (Я передвигаюсь по миру не как лезвие ножа, разрезающего ветер, или как башня с глазами, подобная моему отцу, а как дырка, вокруг которой – тело); метонимии *the two spindly legs hanging loose at the bottom and the two bony arms flapping at the sides and the big head lolling on top* (две свисающие книзу длинные тонкие ноги, две костлявые руки, хлопающие по бокам, и большая голова сверху).

Выводы. Проведенное исследование позволяет сделать заключение о том, что художественный психонарратив, воплощаясь в семантическом пространстве романов Дж.М. Кутзее, служит эффективным способом моделирования образа персонажа, раскрывающий его внутренний мир, психологическое и эмоциональное состояние. Кроме этого, психонарратив может рассматриваться как специальный смысловой код, дающий доступ к содержанию художественных произве-

дений и определяющий стратегию их прочтения, понимания и интерпретации. В аспекте сюжетообразования романов автора, психонарратив является значительным фактором формирования композиционной и нарративной структуры проанализированных романов. Перспективы дальнейших исследований заявленной проблематики видятся нам в изучении механизмов взаимодействия разнообразных форм психонарратива в художественных произведениях Дж.М. Кутзее.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреева В.А. Литературный нарратив: текст и дискурс. – СПб.: Норма, 2006. – 182 с.
2. Андреева К.А. Литературный нарратив: когнитивные аспекты текстовой семантики, грамматики, поэтики. – Тюмень: "Вектор Бук", 2004. – 244 с.
3. Алехнович А.С. Жанровое своеобразие романа Дж.М. Кутзее "В ожидании варваров" // Инф-й гуманитарный портал "Знание. Понимание. Умение" – 2010 – №5 Филология. – URL: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2010/5/Alekhovich/>
4. Бабенко Л.Г., Казарин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста : теория и практика : [учебник; практикум]. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 496 с.
5. Гинзбург Л.Я. О психологической прозе. – М.: INTRADA, 1999. – 415 с.
6. Женетт Ж. Повествовательный дискурс // Фигуры II. – Т. 2. – М. : Изд-во Сабашниковых, 1998. – С. 60–278.
7. Есин А.Б. Психологизм русской классической литературы: книга для учителя. – [3-е изд-е]. – М.: Флинта, 2011 – URL: <http://iknigi.net/avtor-andrey-esin/52962-psihologizm-russkoy-klassicheskoy-literatury-andrey-esin.html>
8. Клеменова Е.М., Кудряшов И.А. Психоповествование как нарративная техника авторского моделирования художественного дискурса // Труды Рост. гос. ун-та путей сообщения. – №1 (22), 2013. – С. 174.
9. Кожина М.Н. Стилистика русского языка. – М.: Флинта : Наука, 2008 – 464 с.
10. Константинова Н.В. Лингвостилистические особенности прозы Дж.М. Кутзее: автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки". – СПб., 2009. – 21 с.
11. Кубрак М.С. Исторические взгляды и творческая деятельность Дж.М. Кутзее: автореф. дис. ... канд. истор. наук: спец. 07.00.03 "Всеобщая история (новейшая история)". – М., 2012. – 16 с.
12. Ларин Б.А. О лирике как разновидности художественной речи: Семантические этюды // Ларин Б.А. Эстетика слова и язык писателя. – Л.: Художественная литература, 1974. – С. 54 – 101.
13. Падучева Е.В. Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива). – М. : Школа "Языки русской культуры", 1996. – 464 с.
14. Савельева В.В. Художественная гипнология и онейропозитика русских писателей. – Алматы: Жазусы, 2013. – 520 с.
15. Сидорова О.Г. Британский постколониальный роман последней трети XX века в контексте литературы Великобритании. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2005. – 262 с.
16. Татару Л.В. Композиционный ритм и когнитивная логика нарративного текста (сборник Дж. Джайса "Дублинцы") // Известия Российского гос. пед. ун-та им. А.И. Герцена, 2008. – Вып. №75. – С. 23–37.
17. Толкачев С.П. Мультикультурализм в постколониальном пространстве и кросс-культурная английская литература // Знание. Понимание. Умение, 2013. – № 1. – URL: http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2013/1/Tolkachev_Multiculturalism-Cross-cultural-Literature/
18. Тюпа В. Очерк современной нарратологии // Критика и семиотика. – Новосибирск, 2002. – С. 5–31. –: http://www.philology.nsc.ru/journals/kis/pdf/CS_05/cs05tupa.pdf
19. Шмид В. Нарратология. – М. : Языки славянской культуры, 2008. – 304 с.
20. Attridge D. Coetzee and the Ethics of Reading: Literature in the Event. – Chicago: The University of Chicago Press, 2004. – 225 p.
21. Coetzee J. M. Doubling the Point: Essays and Interviews. [ed. by D. Attwell]. – Cambridge: Harvard University Press, 2014. – 438 p.
22. Head D. The Cambridge Introduction to J. M. Coetzee. – Cambridge: Cambridge University Press, 2013. – 115 p.
23. Scholes R. Semiotics and Interpretation. – New Haven and London: Yale University Press, 1982. – 161 p.

ИСТОЧНИКИ ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА

24. Coetzee J. M. In the Heart of the Country. – L.: Vintage, 1999. – 151 p.
25. Coetzee J. M. Waiting for the Barbarians. – N. Y.: Penguin Books, 2010. – 180 p.
26. Coetzee J. M. Slow Man. – N. Y.: Viking Penguin, 2003. – 198 p.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Andreeva V.A. Literary narrative: text and discourse. - SPb.: Norma, 2006. - 182 p.
2. Andreeva K.A. Literary narrative: cognitive aspects of text semantics, grammar, poetics. - Tyumen, "Vektor", 2004. - 244 p.
3. Alekhovich A.S. Genre originality of the novel by J.M. Coetzee's "Waiting for the Barbarians" // Information Portal Humanities "Knowledge. Understanding. The ability to" - 2010 - №5 Philology. - URL: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2010/5/Alekhovich/>
4. Babenko L.G., Casarin Yu.V. Linguistic analysis of a literary text: Theory and Practice: [tutorial; workshop]. - Moscow: Flint: Nauka, 2004. - 496 p.
5. Ginzburg L.Ya. On the psychological prose. - M.: INTRADA, 1999. - 415 p.
6. Genette G. Narrative discourse // Figures II. - T. 2 - Moscow: Pub. Sabashnikovs, 1998. - P. 60-278.
7. Esin A.B. Psychology of Russian classical literature: a book for teachers. - [3-ed-e] .- M.: Flint, 2011 - URL: <http://iknigi.net/avtor-andrey-esin/52962-psihologizm-russkoy-klassicheskoy-literatury-andrey-esin.html>
8. Klemenova E.M., Kudryashov I.A. Psihopovestvovanie as a narrative technique of modeling the author of Art and discourse // Proceedings of growth. state. Univ of Railways. - №1 (22), 2013. - 174 pp.
9. Kozhina M.N. The style of the Russian language. - M.: Flint: Science, 2008 - 464 p.
10. Konstantinova N.V. Lingvostilisticheskie features prose J.M. Coetzee: Author. dis. ... Cand. Philology. Sciences: spec. 10.02.04 "Germanic languages". - SPb., 2009. - 21 p.
11. Kubrak M.S. Historical views and creative activity J.M. Coetzee: Author. dis. ... Cand. hist. Sciences: spec. 07.00.03 "General History (recent history)". - M., 2012. - 16 p.

12. Larin B.A. About the lyrics as a form of artistic speech: Semantic studies // B.A. Larin. Aesthetics of speech and language writer. - L.: Fiction, 1974. - P. 54 - 101.
13. Paducheva E.V. Semantic research (Semantics time and type in the Russian language. The semantics of the narrative). - M.: School "Languages Russian culture", 1996. - 464 p.
14. Savelyeva V.V. Art and hypnology oneyropoetika Russian writers. - Almaty: Zhazusy, 2013. - 520 p.
15. Sidorova O.G. British post-colonial novel of the last third of the twentieth century literature in the context of the UK. - Ekaterinburg: Publishing House of the Urals. University Press, 2005. - 262 p.
16. Tataru L.V. Composite rhythm and cognitive logic of narrative text (J. collection. Joyce's "Dubliners") // Bulletin of the Russian State. Un-ty n.a. A.I. Herzen, 2008. - Vol. №75. - S. 23-37.
17. Tolkachev S.P. Multiculturalism in the postcolonial space and cross-cultural with knowledge of English literature // -set. Understanding. Skill, 2013. - № 1. - URL: http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2013/1/Tolkachev_Multiculturalism-Cross-cultural-Literature/
18. Tyupa B. Sketch of modern narratology // Criticism and semiotics. - Novosibirsk, 2002. - P. 5-31. - URL http://www.philology.nsc.ru/journals/kis/pdf/CS_05/cs05tupa.pdf

Izotova N.P. Linguistics of psychonarration in J.M. Coetzee's novels: aspects of study

Abstract. The article focuses on semantics and functioning of psychonarration in the novels written by the famous South-Africa writer J. M. Coetzee. Psychonarration is viewed from two perspectives: as a certain narrative technique aimed at portraying the character's inner world as well as his/her psychological and emotional state thus conveying the author's perception of the objective reality, and as a verbal representation of events and situations revealing the character's inner life.

Keywords: *postcolonial novel, idiogre, idiostyle, psychologism, psychonarration*

Казак С.П.

Соматикон емоційного реагування в аспекті комунікативних стилів

Казак Світлана Павлівна, аспірант кафедри германської і фіно-угорської філології
начальник відділу міжнародних зв'язків, Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

Анотація. Стаття присвячена вивченню комунікативних стилів персонажів на матеріалі сучасного англomовного художнього дискурсу у термінах соматикону емоційного реагування. Висвітлені основні характеристики емоцій через тілесність персонажів, визначено вплив екстралінгвальних факторів при диференціації асертивного, агресивного та субмісивного стилів.

Ключові слова: соматикон, емоційне реагування, емоційні триади, комунікативний стиль персонажів

Ми народжені у світі створинь із плоті, де через сприйняття нашого тіла та наші тілесні рухи, а також через емоції та почуття значення стає можливим і набуває звичної форми.

Марк Джонсон

У сучасних комунікативних студіях актуальним залишається вивчення тілесної природи емоцій через різні кінесичні, просодичні, такесичні, проксемні та інші компоненти системи невербальної комунікації, які в писемному дискурсі набувають позначення різними номінативними одиницями мови [1;2;3;4]. Сукупність таких номінацій формує особливий комунікативно зумовлений, прагматично і експресивно навантажений простір тілесності дискурсивної практики [4] – **соматикон** [3] – синтагматика і парадигматика якого відкривають можливості для розуміння ratio і emotio персонажу. Емоції беруть участь у формуванні змістовної взаємодії зі світом, і наша органічна плоть та кров, кістки, ритм внутрішніх органів та пульсуючий потік наших емоцій породжують різні значення [1, с. 3] і впливають на форму і зміст спілкування.

У останніх роботах в галузі невербалістики соматикон розглядався комплексно [3;4], без розмежування на стимулюючі і реактивні невербальні дії. Новизна нашого дослідження полягає в тому, що ми зосереджуємося на вивченні соматикону емоційного реагування як ситуативно обумовленої, психологічно і прагматично вмотивованої комунікативної дії / реакції. **Емоційне реагування** належить до реактивних невербальних і вербальних проявів особистості, що виявляється у формі емоційної реакції і виражається у психо-фізіологічному невербальному прояві організму через соматикон дискурсу.

Мета даної статті – вивчення стилетвірного потенціалу соматикону, виявлення характеристик емоційного реагування та засобів його вираження **на матеріалі** сучасного англomовного художнього дискурсу. Для вивчення даного ілюстративного матеріалу застосовується інтегративний підхід дослідження невербальних знаків, що базується на принципах комплексної методології і включає наступні **методи та методики аналізу**: метод аналізу словникових дефініцій, метод контекстуального, функціонального, прагмасемантичного, дискурсивного аналізу та ін. для виявлення прагматичної складової комунікативного стилю та для визначення конверсаційного та емотивного потенціалу мовної особистості агресивного, асертивного або субмісивного типу.

Структура соматикону варіюється від позначення однієї невербальної одиниці до двох та більше невербальних дій, що утворюють невербальні кластери різних конфігурацій, наприклад:

"Don't you mind my assistance?" "I'm sure I will enjoy your company this night, Mr Crag," Nita replied, consciously trying to keep sarcasm out of his voice [11, p. 37]. Виділений фрагмент дискурсу ілюструє однокомпонентний соматикон емоційного реагування, що виражається через голос, забарвлений сарказмом, при цьому персонаж свідомо контролює свою невербальну поведінку, прагнучи реалізувати власні прагматичні інтенції, і при цьому дотриматись принципу ввічливості.

Дво- і полікомпонентний соматикон емоційного реагування може знаходити свою реалізацію у різних емоційно забарвлених ситуаціях, наприклад, у ситуації привітання при переживанні персонажами емоції інтересу-збудження. При цьому характерним соматиконом емоційного реагування є обмін посмішками та встановлення зорового контакту, що свідчить про збалансованість невербальної взаємодії та установку на її успішній перебіг:

*She smiled at him and welcomed him with her cute eyes. Jack smiled and stood there looking at her in amazement [9 p. 11]. Основний показник емоції інтересу-збудження – погляд: *looking at her in amazement* (a feeling of great surprise or wonder [6]).*

Емоції – частина процесу, у якому тіло оцінює свій стан та пристосовується, щоб підтримувати гомеостаз. Вони включають фонові емоції (енергійність чи слабкість, нестриманість чи урівноваженість), базові емоції (страх, радість, гнів, сум) і соціальні емоції (сором, гордість, честь, заздрість). До базових емоцій належать: інтерес-збудження, радість-задоволення, здивування-переляк, горе-страждання, відроза-огида, гнівлють, сором-приниження, страх-жах [2, с. 15]. Всі інші емоційні стани, за версією К. Ізарда, є похідними або складовими, тобто виникають на основі кількох фундаментальних.

Розглянемо реалізацію кількох найбільш експліцитно виражених базових емоцій при позначенні соматикону емоційного реагування персонажів у художньому дискурсі, а саме, емоції задоволення-радісті та емоції відроза-огиди.

Емоція задоволення-радісті виникає в ситуаціях реалізації основних особистісних потреб і можливостей людини. Ця емоція переживається як стан задоволення і насолоди життям, собою, іншими людьми і навколишнім світом, вона часто супроводжується відчуттям припливу сил, розширенням можливостей та оптимізму.

"I probably shouldn't be calling you, but there's a couple things I need to get off my chest."

Every second of the last two weeks without her had been like acid eating through his system. Hearing her on his voice mail, his suffering vanished as if it had never been bringing joy and delight [9, p. 22]. Наприклад, через голос *Hearing her on his voice mail*, який виступає комунікативним стимулом, персонаж гармонізує свій внутрішній стан (*his suffering vanished*), в результаті чого приходить радість та задоволення (*bringing joy and delight*).

Емоція відрази – огиди виникає по відношенню до об'єктів, явищ або людей, значною мірою не відповідним морально-естетичним вимогам суб'єкта. Вони сприймаються як потворні, огидні т.п. Це можуть бути вчинки, думки і бажання людей, конкретні предмети, продукти діяльності та ін. Емоція відрази породжує бажання змінити відповідний об'єкт (поліпшити, удосконалити), знищити його або дистанціюватися від нього.

Відразу в даному фрагменті відчуває директор школи по відношенню до неслухняної учениці. Соматикон емоційного реагування директора – багатоканальний та негативний за знаком, номінації, які доводять відчуття саме емоції відрази, в поєднанні із сильним гнівом, це – зміна кольору обличчя, піна навколо рота та характерний для відрази оскал (*her face had taken on a boiled colour and little flecksof froth were gathering at the corners of her mouth, her lips turned to a grin*).

"Matilda, stand up!" the Trunchbull barked.

"I haven't done anything, Miss Trunchbull, honestly I haven't!"

"Stand up, you disgusting little cockroach!"

The Trunchbull was in such a rage that her face had taken on a boiled colour and little flecksof froth were gathering at the corners of her mouth, her lips turned to a grin [7, p. 162].

Саме іменник *grin* – grimace grotesquely so as to reveal the teeth, Oxford Dictionary [6], – експліцитний показник переживання персонажем емоції відрази.

Провідний вчений в галузі емоцій людини К. Ізард стверджує, що хоча визнання існування різних емоцій, які по-різному впливають на наші переживання і наші дії, є надзвичайно важливим, однак слід визнати і те, що щоденні життєві ситуації часто викликають не одну, а кілька емоцій, утворюючи комплекси чи комбінації емоцій [2, с. 95]. Таким чином, оскільки **емоції кластерні** [5, с. 40], то у дискурсі на основі цієї закономірності можна прослідкувати, що номінації соматикону також утворюють номінативні кластери, які поєднують кілька емоцій для передачі різного ступеню емоційної напруги та загальної емоційної тональності фрагменту через регулярну комбінацію невербальних засобів комунікації.

Проаналізувавши ряд дискурсивних фрагментів, ми можемо стверджувати, що часто комбінуються такі емоції, як гнів (*Angry color stained his strong cheekbone.*), здивування (*He looked stunned*) та страждання / жалкування (*Regret twisted her emotions into knots*), які разом створюють атмосферу напруженості:

"I think you gave me the saddle to make yourself feel better about lying to me. To ease your guilt. Well, it won't work. I won't accept your gift."

She snuck a glance toward Cody's silent presence. Angry color stained his strong cheekbones. He looked stunned. As if she'd slapped him.

Regret twisted her emotions into knots, but she plowed on, wanting Cody to understand how his actions affected those around him. "You'll just have to find some other way to ease your conscience." [9, p. 20].

Для підсилення ефекту емоційної напруги та експресивності емоційні кластери можуть бути насичені номінаціями невербальних метафор (*regret twisted her emotions into knots; blue eyes swung her way, recognition struck, stricken expression on Jaime's face; the hurt pooling in her eyes, heart crimped*) та ін.

У контексті нашого дослідження ми стверджуємо, що комунікативний стиль відрізняється один від одного не лише способом реалізації категорії домінування (переможець :: переможений). Ми розвиваємо ідею, що в основі комунікативного стилю персонажа лежить спосіб емоційного реагування. У зв'язку з цим, кожен комунікативний стиль відрізняється емоційною складовою, тріадою, за термінологією К. Ізарда [2]. Так, асертивний стиль побудований на тріаді дружельюбності, агресивний – ворожості, а субмісивний – на тріаді хвилювання [4, с. 315]. Дані припущення підтверджуються на матеріалі англійського художнього дискурсу, у якому емоційне реагування прямо чи опосередковано надає характеристику комуніканту.

Асертивність соматикону емоційного реагування виражається через тріаду дружельюбності таким чином: комуніканти перебувають у доброзичливому настрої, що вербально (*"It's great". "I'd love to go shopping to the downtown with you"*) і невербально (*Candy's face creased with pleasure.*) експліцитно. Дівчина з радістю приймає запрошення і з цього приводу виражає схвалення, а обличчя подруги при цьому світиться від задоволення. У цьому фрагменті дискурсу актуалізована вся тріада дружельюбності – радість, задоволення і дружній настрій.

"It's great". "I'd love to go shopping to the downtown with you," Johanna replied.

Candy's face creased with pleasure [9, p. 31].

Агресивність соматикону емоційного реагування. Дискурс агресивного комунікативного стилю експліцитний і дуже виразний. Агресивний комунікант не дбає про своє позитивне "обличчя", а тим більше про психологічний комфорт співрозмовника – він егоїстичний в досягненні своїх цілей, ворожий, не боїться виникнення конфлікту. Такий комунікант вербально і невербально нестриманий, часто відверто емоційний і надмірно експресивний, агресивний у погляді і жести [4, с. 320]. Хоча ступінь прояву агресії варіюється в різних дискурсивних практиках, прояв агресії розпізнається однозначно, наприклад:

"If I've done it right it ought to be four thousand three hundred and three pounds and fifty pence. Is that what you've got, dad?" The father glanced down at the paper in his hand. He seemed to stiffen. He became very quiet. There was a silence. Then, he said,

"Say in again." "Four thousand three hundred and three pounds and fifty pence," Matilda said. There was another silence. The father's face was beginning to go dark red.

"You ... you little cheat!" the father suddenly shouted, pointing at her with his finger. <...> No one in the world can give the right answer just like that, especially a girl! <...> [7, p.54].

Емоційна складова агресивного стилю заснована на тріаді ворожості, яка включає різну ступінь прояву комунікантом таких емоцій, як гнів, огида або презирство. Гнів експліцитно проявляється через зміну кольору обличчя до червоного – невербальний симптом (*The father's face was beginning to go dark red*), спонтанний крик (*suddenly shouted*), де дієслово містить у своєму значенні понетціал передавати сильну емоцію, наприклад гнів (*utter a loud cry, typically as an expression of a strong emotion [6]*), та жест (*pointing at her with his finger*), який в Оксфордському словнику [6] визначається як жест-звинувачення (*Openly accuse someone or apportion blame*). Прагматична складова агресивного стилю виражається комплексом експліцитно авторитарних мовних актів, частіше прямих, які здійснюються від першої особи. Комунікант воліє використовувати перформативи, директиви, менасиви, а також констативи і квеситиви, у яких проявляє свої ілюктивні егоцентричні наміри. Використання таких мовних актів співвідноситься з тактиками самопрезентації, демонстрації влади, у фрагменті вище – батьківської, та пресингу в здійсненні дискурсивної макростратегії "вийти переможцем" [4, с. 321].

Субмісивність соматикону емоційного реагування персонажа. Емоційна складова цього стилю представлена тріадою хвилювання, яка об'єднує прояви в різній мірі фундаментальних емоцій людини – збентеження, сорому та страху. Страх бути приниженим, розкритим у своїй слабкості викликає почуття тривоги, збентеження, невпевненості, сумніву, образи, що передається в дискурсі діями паузації, мовчання, повторенням слів і фраз, застережень і т.п.

"Chop your pigtails off and throw 'em in the dustbin, you understand?" Headmaster shouted.

Amanda, paralyzed with fright, managed to stutter, "My m-m-mummy likes them. <...>" [7, p.114].

Субмісивність виражена через заціпеніння всього тіла учениці від страху – нестимулююча дія стимулу – (*Amanda, paralyzed with fright*) та зміни голосу через сильний переляк до заїкання (*managed to stutter – iau something with difficulty, repeating the initial consonants of words [6]*). Загальна емоційна тональність фрагменту – паралізуючий страх та хвилювання.

Прагматична характеристика даного стилю виражається переважно непрямими мовними актами пояснення, виправдання, а також прямими мовними актами прохання, вибачення і благання. Присоромлена або ображена людина найчастіше, приховуючи почуття провини, вдається до брехні або несподіваних дискурсивних дій, переведення розмови на іншу тему, щоб приховати сором чи сором'язливість.

Особливість емоційного реагування залежить, насамперед, від емоцій, на яких воно базується, однак емоційне реагування набуває варіативних ознак під впливом екстралінгвальних факторів, пов'язаних із особистістю персонажа: його фізичних, соціальних, психологічних характеристик.

Найбільш різноманітну варіативність невербальних знаків в дискурсивних практиках забезпечує адресан-

тно-адресатний фактор, який пов'язаний з фізичними, соціальними та емоційно-психологічними маркерами комунікантів [4]. Наведемо приклад реалізації **фізичних маркерів** комунікації, які об'єднують такі характеристики людини: стать, вік, стан здоров'я, конституційні ознаки. Полярні характеристики віку, фізичного стану, зовнішнього вигляду дуже експресивно передані в номінаціях жестів, дотиків, виразів очей, зовнішнього вигляду.

Вік комунікантів: літній чоловік запевняє лікаря про стабільність свого стану здоров'я і адекватність реагування, незважаючи на похилий вік:

"Have there been any late developments?" the doctor asked.

"No. Nothing new." He stopped suddenly, raised a warning hand and cocked his head. Old as he was, he had sharp ears; sight, sound, smell, all good, all in order [8, p. 17].

Соціальні маркери включають національні, професійні характеристики, а також риси соціального статусу та соціальної ролі учасників комунікативної взаємодії та ін. Саме завдання позначення такого боку мовця і слухача обумовлюють включення в дискурс номінацій жестової, мимічної і просодичної поведінки, які збагачуються соціальною інформацією, наприклад:

Соціальні ролі: домінування директора школи через невербальні компоненти комунікації «постава», «погляд», «міміка», «голос» свідчать про агресивний комунікативний стиль цього персонажа / соматикон вчителя проявляється через невербальну семіотику «голосу», репрезентуючи субмісивний стиль цього персонажа.

When Miss Honey entered the study, Headmistress Trunchbull was standing beside her huge desk with a look of scowling impatience on her face.

"Yes, Miss Honey," she said. "What is it you want?"

"There is a little girl in my class called Matilda Wormwood..." Miss Honey began in a quiet voice. Miss Trunchbull barked. She hardly ever spoke in a normal voice. She either barked or shouted [7, p. 85].

Найбільш значним фактором, що впливає на якісні та кількісні параметри використання невербальних знаків в дискурсі, є група **емоційно-психологічних маркерів**. Вона включає такі характеристики, як темперамент і склад характеру, настрої, емоції, почуття і стани, волевиявлення і намір, життєвий/емоційний досвід персонажів:

"Still working too hard?" he asked, as she approached the bed, and stood near him. "Of course." She smiled at him. "Don't I always tell you not to do that? You work too hard. You'll end up like me one day. Alone, with a bunch of pesky nurses around you, living in an attic," he reached up a hand for hers and held it [10, p. 22]. Успішний чоловік, що має багатий життєвий досвід, здійснює намір переконати молоду жінку змінити спосіб життя, щоб уникнути самотності, при цьому ключовим невербальним компонентом його емоційної реакції – заклиць є "дотик":

Невербальна складова спілкування демонструє закономірність побудови площини тілесності – соматикону. До універсальних рис соматикону можна зарахувати те, що невербальні знаки є невід'ємним засобом комунікації, породжують особливу функціональну систему, беруть на себе роль емоційного коду, формують конве-

нційність спілкування, виступають ознакою соціально-культурної приналежності комунікантів. Соматикон, перш за все, виконує емотивну функцію, при цьому засобами емоційного реагування, яке передає одну чи кілька емоцій. Варіативність соматикону емоційного реагування відбувається за рахунок впливу соціолінгвістичних факторів – адресантно-адресатних чинників, пов'язаних із явищем ідентичності людини, яка визначається як на особистісному, так і на соціальному рівні через фізичні характеристики, соціальні особли-

вості, властивості, установки, схильності, життєві цінності мовців.

Таким чином, особливості емоційного реагування персонажа засобами соматикону безпосередньо співвідносяться з типом комунікативного стилю персонажа, а сам персонаж набуває характеристик асертивного, агресивного чи субмісивного мовця, емоційний профіль поведінки якого спрямований на реалізацію прагматичної мети дискурсивної практики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Johnson M. The Meaning of the Body / Mark Johnson. – University of Chicago Press, 2008. – 308 p.
2. Изард К. Психология эмоций / Кэррол Э. Изард. – СПб. : Питер, 2000. – 312 с.
3. Романов А.А., Сорокин Ю.А. Соматикон: Аспекты невербальной семиотики / Алексей Аркадьевич Романов, Юрий Александрович Сорокин. – М.: ИЯ РАН, ТвГУ, 2004. – 253 с.
4. Сєрякова И.И. Соматикон англоязычных дискурсивных практик : дис. ...докт. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови", 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Ирина Іванівна Сєрякова, – К., 2012. – 441 с.
5. Шаховский В.И. Энергетическая мощность эмоций и дискурсивные нормы // Вопросы психолингвистики. 2008. № 7. – С. 39-42.

ДОВІДНИКИ (REFERENCE BOOK)

6. Oxford Dictionary online. Oxford: Oxford University Press, 2014 URL: <http://www.oxforddictionaries.com/>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ (SOURCES ILLUSTRATIONS)

7. Dahl R. Matilda / Roald Dahl. – New York : Puffin, 1988 – 256 p.
8. O'Connor E. I was dancing / Edwin O'Connor. – New York : Dramatic Play Service Inc., 1998. – 72 p.
9. Schield C. Her secret millionaire / Cat Schield. – Los Gatos : Smashwords, 2011. – 44 p.
10. Steel D. The House / Danielle Steel. – New York : Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc., 2007. – 416 p.
11. Wilson N. Needing Nita / Norah Wilson. – Los Gatos : Smashwords, 2010. – 50 p.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

2. Izard K. Psychology of emotions / Carroll E. Izard. - SPb. : Peter, 2000. – 312 p.
3. Romanov A.A. Sorokin Yu.A. Somatikon: Aspects of nonverbal semiotics / A.A. Romanov, Yu.A. Sorokin. – М. : IL RAS, TSU, 2004. – 253 p.
4. Sieriakova I.I. Somatikon of English discursive practices: dis. ... Doctor. filol. Sciences: spec. 10.02.04 "Germanic Languages" 10.02.15 "General Linguistics" / Iryna Ivanivna Sieriakova. – К., 2012. – 441 p.
5. Shahovsky V.I. Generating capacity of emotions and discursive norms // Questions of psycholinguistics. 2008. № 7. – pp. 39-42.

Kazak S.P. Nonverbal emotional reactions in the aspect of communicative styles

Abstract. This article is dedicated to the investigation of communicative styles of characters on the material of modern English fictional discourse in terms of nonverbal emotional reactions. The main characteristics of emotions through body behaviour of characters are highlighted, the influence of extralingual factors during assertive, aggressive and submissive styles determination is emphasized.

Keywords: somatikon (combination of nonverbal signs), emotional reactions, emotional triads, communicative styles of characters

Казак С.П. Соматикон эмоционального реагирования в аспекте коммуникативных стилей

Аннотация. Статья посвящена изучению коммуникативных стилей персонажа на материале современного англоязычного художественного дискурса в терминах соматикона эмоционального реагирования. Освещены основные характеристики эмоций через телесность персонажей, определено влияние экстралингвальных факторов при дифференциации асертивного, агрессивного и субмиссивного стилей.

Ключевые слова: соматикон, эмоциональное реагирование, эмоциональные триады, коммуникативный стиль персонажей

Калита А.А.

Критерий оценки паузального перепада эмоционально-прагматического потенциала смежных речевых отрезков

Калита Алла Андреевна, доктор филологических наук, профессор
Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт», г. Киев, Украина

Аннотация. В статье путем рассмотрения особенностей порождения, актуализации и декодирования речевых пауз с позиций разрабатываемой автором энергетической теории речи обоснована классификация их психоэнергетических признаков и выведена формула для определения удельного паузального перепада эмоционально-прагматического потенциала смежных речевых сегментов.

Ключевые слова: речевая пауза, психоэнергетические признаки, классификация, паузальный перепад, речевой сегмент, эмоционально-прагматический потенциал, формула

В фокусе разрабатываемой нами энергетической теории речи естественным образом оказалась способность речевых пауз концентрировать коммуникативно-энергетический потенциал высказывания. Уже в самом феномене паузы обнаруживается двухуровневая парадоксальность. Так, с одной стороны, являясь физически отсутствием звучания, пауза способна осуществлять мощное суггестивное воздействие на слушающего путем запуска когнитивных процессов его мышления. Сопровождаемая обычно паралингвистическими средствами, она зачастую дает возможность слушающему декодировать мысль, фактически не высказанную говорящим вслух. Более того, пауза способна задавать своего рода двухвариантную технологию процессов декодирования смысла речи. По первому варианту, она во взаимодействии с интонационными средствами подчеркивает смысл сказанного, повышая тем самым его однозначность. По второму варианту, оставляя возможность альтернативного декодирования смысла высказывания, пауза как бы предоставляет свободу когнитивному мышлению слушающего, которая, впрочем, может быть также ограничена уточнением смысла, содержащимся в последующих высказываниях. На вариативности сочетаний этих двух диалектически противоречивых технологий взаимодействия пауз и строятся, по сути, все существующие в речи тактики их суггестивного воздействия на реципиента.

Говоря языком современной науки, к особенностям функционирования пауз можно отнести: непосредственную связь процессов их порождения с сознанием, подсознанием и бессознательным психики говорящего; способность психофизиологической энергии речевых пауз возбуждать в сознании слушателя акты когнитивного мышления; наличие у речевых пауз латентного манипулятивно-суггестивного потенциала.

В работе [3] нами показано, что речевая пауза в ее широком понимании является фокусирующим элементом логико-смысловой направленности коммуникации, порождающим из веера латентных альтернатив под воздействием эмоциональной энергии говорящего конкретный, адекватно декодируемый реципиентом смысл высказывания. Это и дало нам возможность рассматривать паузу как специфический энергетический феномен коммуникации, сигнализирующий об уровне эмоционально-прагматической энергии говорящего, дающий толчок к возбуждению соответствующих когнитивно-декодирующих процессов в психической сфере реципиента.

Исходя из этого, мы приняли допущение, что речевые паузы, в зависимости от уровня их зарождения в

психике адресанта (сознание, подсознание и бессознательное), актуализируются в коммуникации под влиянием различных по физическим параметрам нервных импульсов, информационно-энергетическая манифестация которых воспринимается и селективно декодируется нейронными популяциями, управляющими функционированием указанных уровней психики адресата. На основе этого было постулировано, что паузы, порождаемые сознанием, подсознанием или бессознательным говорящего, декодируются на адекватных уровнях психики слушающего.

Такое понимание тесно взаимосвязанных между собой процессов их порождения, актуализации и декодирования в коммуникации привело к необходимости систематизации укрупненных классов речевых пауз по критерию уровня их порождения психикой говорящего (рис. 1). Проще говоря, на первом иерархическом уровне классификации было стратифицировано три укрупненных класса пауз, порождаемых сознанием, подсознанием и бессознательным адресанта.

Три нижеследующих уровня, охватывающих традиционных для лингвистики признаки пауз, были систематизированы по таким критериям (признакам) их порождения психикой говорящего: характер порождения, структура паузы и ее локализация в речевом сегменте.

Однако результаты проведенного нами предварительного системно-матричного анализа показали недостаточную надежность описываемых, а чаще прогнозируемых в лингвистических источниках, связей между элементами четвертого и пятого иерархических уровней классификации (рис. 1). И поэтому считать проблему исчерпывающей классификации психоэнергетических признаков пауз решенной представилось преждевременным. И, тем не менее, исходя из общеизвестных законов генезиса научного знания, можно с полной уверенностью сказать, что, хотя указанная проблема только предстала во всей ее сложности, она является вполне разрешимой.

Для этого достаточно расширить возможности классификации рис. 1 как теоретического инструментария научного познания путем ее преобразования в системную матрицу. В боковину такой матрицы следует ввести все элементы классификации, приведенные на рис. 1, а в ее головке разместить шкалы установленных экспериментальным путем физических параметров просодических средств, принимающих непосредственное участие в актуализации конкретных видов речевых пауз.

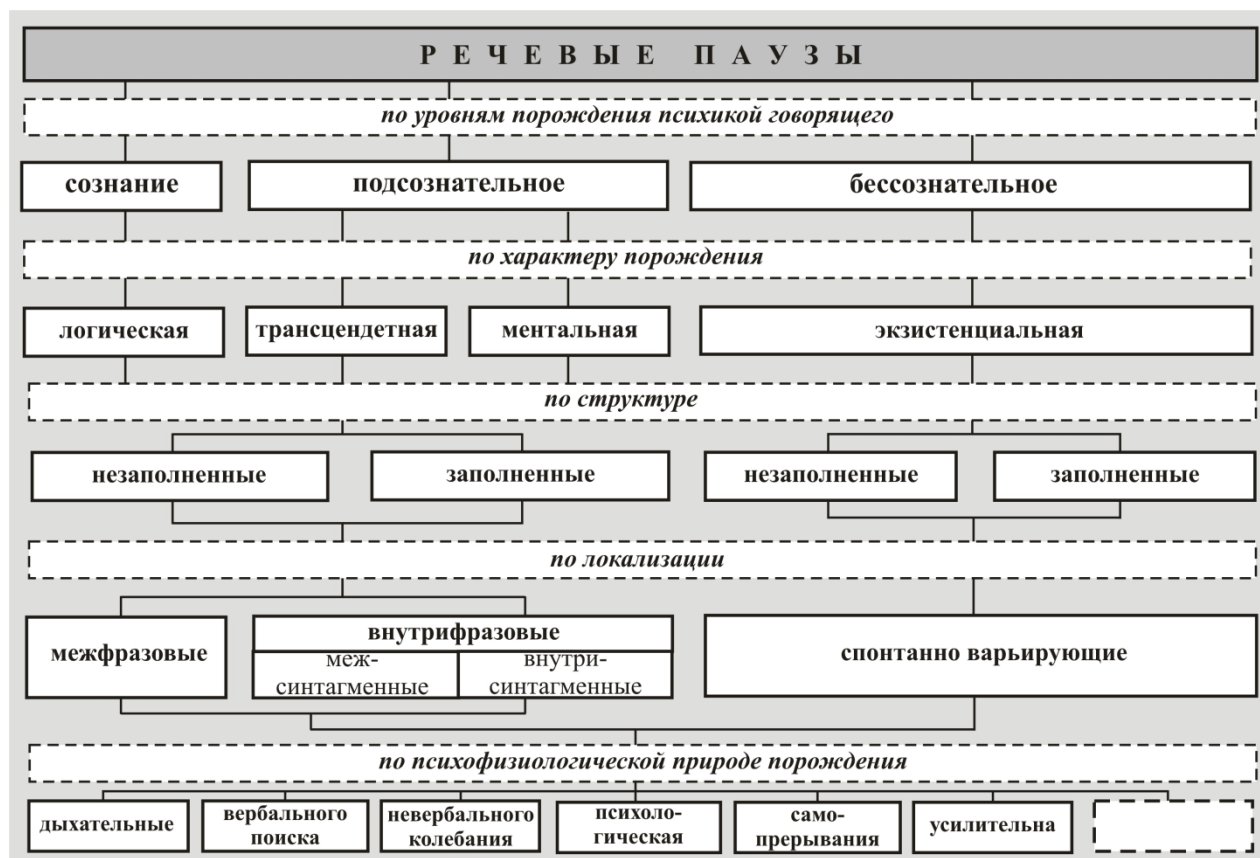

Рис. 1. Классификация психоэнергетических признаков пауз в звучащей речи

Согласно существующим методологическим требованиям в роли искомых параметров должны выступать определенные комплексы или отдельные просодические характеристики, имеющие размерность физических величин. Это вполне реально, поскольку аппаратная регистрация указанных параметров с помощью ряда современных компьютерных программ не составляет каких-либо трудностей. Для этого достаточно расширить возможности классификации рис. 1 как теоретического инструментария научного познания путем ее преобразования в системную матрицу. В боковину такой матрицы следует ввести все элементы классификации, приведенные на рис. 1, а в ее головке разместить шкалы установленных экспериментальным путем физических параметров просодических средств, принимающих непосредственное участие в актуализации конкретных видов речевых пауз. Согласно существующим методологическим требованиям в роли искомых параметров должны выступать определенные комплексы или отдельные просодические характеристики, имеющие размерность физических величин. Это вполне реально, поскольку аппаратная регистрация указанных параметров с помощью ряда современных компьютерных программ не составляет каких-либо трудностей.

Поэтому с методологической точки зрения оказалось целесообразным использовать для этого не только обоснованный [1] и апробированный [2; 4] нами ранее критерий уровня эмоционально-прагматического потенциала (далее – ЭПП) высказывания, а и саму логику его поиска.

Упомянутый критерий, обоснованный методом анализа размерностей в рамках теории подобия, рассчитывается по следующей зависимости:

$$K = \frac{F_0 \times t \times I_0}{1000 \times I_3}, \quad (1)$$

где: K – критерий уровня актуализации ЭПП высказывания; F_0 – частота основного тона в герцах (1/с.); t – длительность звучания слога (мс.); I_0 – интенсивность F_0 (дБ); I_3 – интенсивность F_3 (дБ); 1000 – коэффициент перевода миллисекунд в секунды.

Физический смысл полученного безразмерного критерия состоит в том, что он характеризует количественную меру уровня актуализации ЭПП высказывания, выраженного через размерные просодические параметры. Его практическое использование в обработке результатов экспериментально-фонетических исследований различных видов высказываний [1, с. 480-482; 2] позволило нам систематизировать их безразмерные энергетические показатели по трем соответствующим уровням (низкий, средний и высокий). Таким образом, был получен новый теоретико-методологический инструмент, позволяющий сравнивать не только ЭПП высказываний, а и таких речевых сегментов, как слог, слово, ритмогруппа, интоногруппа-синтагма, текстовый фрагмент, текст.

Это открыло потенциальную возможность перехода к теоретическому обоснованию подобного безразмерного критерия для количественной оценки уровня актуализации ЭПП паузы. Идея такого обоснования состояла в обезразмеривании соотношения абсолютных значений аппаратурно измеряемых количествен-

ных показателей просодических параметров, характеризующих динамику изменения ЭПП высказывания во времени его актуализации.

Ее реализации сопутствовало формулирование условий, в соответствии с которыми искомый критерий паузального перепада ЭПП должен: 1) быть безразмерным и рассчитываться на основе аппаратно измеряемых размерных просодических параметров; 2) включать в себя психо-энергетический и темпоральный компоненты, поскольку их выполнение позволит объективно описывать динамику взаимодействия паузального перепада ЭПП в ее соотношении с уровнями актуализации ЭПП любых, смежных с паузой, видов речевых сегментов.

Выведенная на основе изложенных выше концептуальных положений и методологических условий формула для определения удельного паузального перепада ЭПП, имеет следующий вид:

$$\Delta P_y = \left[\frac{(K_1 - K_2)}{\left(\frac{L_1}{t_1} - \frac{L_2}{t_2} \right)} \right] : t_p, \quad (2)$$

где: ΔP_y – удельный паузальный перепад ЭПП;

K_1 – критерий уровня актуализации ЭПП речевого сегмента, предшествующего паузе;

K_2 – критерий уровня актуализации ЭПП речевого сегмента, следующего за паузой;

t_1 – длительность звучания речевого сегмента, предшествующего паузе (мс.);

t_2 – длительность звучания речевого сегмента, следующего за паузой (мс.);

L_1 – количество звуков в речевом сегменте, предшествующем паузе;

L_2 – количество звуков в с речевом сегменте, следующем за паузой;

t_p – длительность паузы (мс.).

Проверка эффективности практического использования обоснованной нами формулы проводилась путем обчета результатов инструментальных измерений, реализованных с помощью компьютерных программ для обработки звука (*Praat, Cool Edit Pro, SpectraLab*) в процессе экспериментально-фонетического исследования психо-энергетических особенностей взаимодействия параметров интонации в трех классах высказываний, характеризующихся различными (высокий, средний, низкий) уровнями актуализации их ЭПП.

Фрагмент матрицы, использованной для фиксации результатов измерений и удельного паузального перепада ЭПП, полученного в соответствии с формулой (2), представлены в таблице 1.

Таблица 1. Фрагмент матрицы расчета удельного паузального перепада эмоционально-прагматического потенциала высказывания по результатам инструментальных измерений его интонационных параметров

№	Высказывание	Параметры											Удельный паузальный перепад ЭПП		
		t_1	t_2	t_3	tp_1	tp_2	K_1	K_2	K_3	L_1	L_2	L_3	ΔP_{y1}	ΔP_{y2}	
Высказывания с высоким уровнем актуализации ЭПП															
1	But Russell, I don't understand.	135	673	1310	300	216	20,6	63,57	38,45	3	5	14	-9,74	-36,57	
2	Honey, why are you so sad?	528	1421	-	401	-	39,29	67,5	-	4	10	-	-130,27	-	
3	Oh, no! What happened?	1035	919	-	198	-	119,9	49,5	-	3	9	-	-51,53	-	
4	Don't shop till you drop!	702	953	-	124	-	87,01	85,07	-	7	9	-	29,52	-	
Высказывания со средним уровнем актуализации ЭПП															
5	Oh, and a jar of peanut butter and a container of vanilla yogurt.	265	1578	1776	273	166	54,85	22,83	24,29	1	17	25	-16,75	2,72	
6	You don't love me, Jasmine.	969	575	-	047	-	32,09	34,65	-	11	6	-	59,20	-	
7	Listen, William, if you are sick, I don't think...	950	967	826	350	103	18,4	33,15	28,11	9	8	9	-35,12	-19,57	
8	No, I made steak.	538	874	-	279	-	53,8	34,1	-	2	8	-	2,52	-	
9	It's this holiday shopping - I'm ready to drop!	1692	1129	-	485	-	34,11	28,28	-	17	12	-	20,68	-	
10	But honey, I like your company much better than Hunter's.	781	2714	-	379	-	36,27	31,37	-	7	29	-	-7,52	-	
Высказывания с низким уровнем актуализации ЭПП															
11	You are listening to the BBC world service; I'm Julian Marshal with news hour.	3285	750	-	260	-	17,24	18,65	-	39	9	-	41,71	-	
12	I have to say there are a lot of unanswered questions.	1890	1278	-	154	-	19,6	19,94	-	18	15	-	0,99	-	
13	English intonation. An introduction. By John Wells.	1075	771	891	522	976	10,25	10,58	16,65	15	13	9	0,22	-0,92	

Обратим здесь внимание на то, что в реальной коммуникации числовые значения интонационных параметров в речевых сегментах, предшествующих паузе, могут оказаться как большими, так и меньшими по отношению к одноименным параметрам, измеренным в следующих за нею сегментах. Физическая сущность указанного факта интерпретируется в формуле (2) изменением знака, получаемого с ее помощью показателя ΔP_y . Так, если рассчитанное по данной формуле значение удельного паузального перепада ЭПП имеет знак «минус» (например, -9,74), то это свидетельствует о том, что он (перепад) направлен на ослабление влияния ЭПП речевого сегмента, предшествующего

паузе на следующий за ней сегмент. Знак «плюс» перед расчетным показателем ΔP_y (например, 29,52), напротив, показывает, что паузальный перепад энергии направлен на усиление влияния ЭПП предыдущего паузе речевого сегмента на ЭПП последующего.

Фрагмент матрицы свидетельствует, что полученный таким образом знак выступает в роли объективного, зарегистрированного приборами показателя функциональной направленности паузального перепада ЭПП актуализуемых говорящим речевых сегментов. Числовое же значение самого удельного паузального перепада ЭПП зависит, как это видно из таблицы 1, от разности ЭПП смежных с паузой речевых

сегментов и длительности паузы. Наблюдаемая при этом корреляция абсолютных значений удельных паузальных перепадов ЭПП с уровнями актуализации ЭПП смежных сегментов не является, по видимому, жесткой, поскольку зависит еще и от ряда других значимых факторов, сопровождающих коммуникацию, к которым, в первую очередь, следует относить ее прагматическую направленность, а также ситуацию общения, социокультурный уровень и психотипы говорящих, традиционно определяемых исследователем из контекста коммуникации.

Это позволяет предполагать в ближайшем будущем выход лингвистики на более высокий уровень науч-

ного познания за счет исследования психо-энергетических особенностей актуализации говорящим эмоциональных высказываний.

Апробированный таким образом концептуально-гипотетический подход дает основания прогнозировать возможность получения нового фонетического знания путем системного исследования взаимосвязей паузального перепада эмоционально-прагматического потенциала с устойчивыми комплексами интонационных средств актуализации эмоциональных высказываний, обеспечивающих суггестивное воздействие паузы на запуск когнитивных механизмов мышления реципиента.

ЛИТЕРАТУРА

1. Калита А.А. Критерий уровня актуализации эмоционально-прагматического потенциала высказывания / А.А. Калита, Л.І. Тараненко // Наукові записки. – Вип. 105 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – С. 476-484.
2. Калита А.А. Перцептивна й інструментальна оцінки емоційно-прагматичного потенціалу висловлень / А.А. Калита, Л.І. Тараненко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки: Мовознавство. – №24 (249). – 2012. – С. 186-191.
3. Калита А.А. Психоэнергетика пауз звучащей речи // Наукові записки. – Вип. 127. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2014. – С. 24-34.
4. Kalyta A. Energetic approach to phonetic studies // Book of Abstracts of the International Linguistics Conference Linguistics Beyond and Within (14–15 November 2013; John Paul II Catholic University of Lublin, Poland). – 2013. – P. 54-56.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Kalita A.A. The criterion defining the level of the utterance emotional-and-pragmatic potential / A.A. Kalita, L.I. Taranenko // Naukovi zapiski. – Vip. 105 (1). – Serija: Filologichni nauki (movoznavstvo): U 2 ch. – Kirovograd: RVV KDPU im. V. Vinnichenka, 2012. – S. 476-484.
2. Kalyta A.A. Perceptive and instrumental evaluation of the utterance emotional-and-pragmatic potential / A.A. Kalyta, L.I. Taranenko // Naukovyj visnyk Volyns'kogo nacional'nogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Serija: Filologichni nauky: Movoznavstvo. – №24 (249). – 2012. – S. 186-191.
3. Kalita A.A. Psychoenergetics of speech pauses // Naukovi zapiski. – Vip. 127. – Serija: Filologichni nauki (movoznavstvo). – Kirovograd: RVV KDPU im. V. Vinnichenka. – 2014. – S. 24-34.

Kalyta A.A. The criterion evaluating a pausal jump of emotional-and-pragmatic potential of adjacent speech segments

Abstract. In the article the speech pauses generation, actualization and decoding are analyzed from the standpoint of energetic theory being developed by the author. On these grounds the author substantiates the classification of speech pauses psychoenergetic features as well as deduces the formula defining the specific pausal jump of emotional-and-pragmatic potential of the adjacent speech segments.

Keywords: speech pause, psychoenergetic features, classification, pausal jump, speech segment, emotional-and-pragmatic potential, formula

Кузьменко О. Ю.

Особливості комунікативної ситуації інтерв'ю та її складників

Кузьменко Олена Юрійівна, аспірантка кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики
Житомирський державний університет ім. Івана Франка, м. Житомир, Україна

Анотація. Стаття присвячена розгляду особливостей комунікативної ситуації інтерв'ю, її складових та чинників, що впливають на ефективність перебігу комунікативної взаємодії комунікантів. Особлива увага приділяється ролі каналів зв'язку для встановлення контакту між адресантом та адресатом як партнерів комунікації.

Ключові слова: комунікативна ситуація, інтерв'ю, адресант, адресат, взаємодія, канал зв'язку

Вступ. В останні десятиліття значна увага мовознавців звернена до антропоцентричної парадигми вивчення мовленнєвих явищ, одним із головних напрямків якої є дослідження різних аспектів та типів взаємодії мовців у процесі комунікації.

Діалогічний характер взаємодії комунікантів найповніше розкривається в умовах комунікативної ситуації інтерв'ю, що й становить **актуальність** нашого дослідження.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вивчення інтерв'ю здійснювалось, передусім, з позицій методу збору інформації (Ерве 2004, Шуміліна 1976), жанру публіцистики (Вакуров, Кохтев, Солганик 1978, Засурський 2003, Кузнецов 2002, Тертычный 1998) та мовленнєвого жанру (Бахтин 1979, Голанова 2000, Дмитровський 2000, Серажим 2004, Штирцова 2006). Лінгвістичні розвідки стосувалися вивчення прагмалінгвістичної характеристики інтерв'ю (Штирцова 2006), його семантичних та структурних особливостей (Апалат 2002), дискурсивних стратегій інтерв'ю (Красноперова 2005), інтерв'ю в системі жанрів комунікації (Штельмах 2007), специфіки телевізійних інтерв'ю (Гапачило 2010, Шальман 2007), інтерв'ю в пресі (Карпалюк 2000) тощо. Однак комплексне дослідження комунікативної ситуації інтерв'ю з врахуванням її складників не отримало належного висвітлення.

Метою дослідження є аналіз комунікативної ситуації інтерв'ю у контексті її ключових складників.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення наступних **завдань**: провести розмежування понять «інтерв'ю-метод» та «інтерв'ю-жанр»; розкрити особливості інтерв'ю як інформаційно-аналітичного жанру публіцистики; проаналізувати характерні ознаки комунікативної ситуації інтерв'ю; дослідити роль каналів зв'язку у моделюванні комунікативної ситуації інтерв'ю.

Матеріалом дослідження є англomовні інтерв'ю, що належать до різних каналів зв'язку (акустичного, візуального та акустично-візуального).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Головним вектором, що спрямовує розвиток сучасного суспільства, є посилення інформатизація усіх сфер життя. Сучасні ЗМІ використовують широкий арсенал інформаційно-аналітичних жанрів для задоволення цієї потреби. Отримання інформації є більш продуктивним за умови діалогічної взаємодії учасників комунікативного процесу в ході інтерв'ю. Серед інших достоїнств інтерв'ю, які зумовили його популярність як жанру публіцистики, слід виділити значущість, змістовність, громадський інтерес до найбільш актуальних проблем, актуальність тощо.

Інтерв'ю, з одного боку, – метод збору інформації в економічних, психологічних, соціологічних дослідженнях, з іншого – жанр, що накладає своєрідний відбиток на спосіб впорядкування інформації у тексті. Однак концепти «інтерв'ю-метод» та «інтерв'ю-жанр» не є тотожними. Лише текст з яскраво проілюстрованим «ходом» застосування методу інтерв'ю зі збереженням форми питання-відповідь може бути віднесеним до жанру інтерв'ю [12, с. 5].

Традиційно інтерв'ю розглядають у системі інформаційних жанрів, оскільки його прагматичною установкою є отримання інформації, що обумовлює використання різноманітних лексико-стилістичних засобів, підпорядкованих даній меті.

С.В. Штирцова обстоює думку, що в залежності від домінування або рівноправності однієї зі стратегій – інформування та вираження думки – можна говорити про існування таких типів інтерв'ю:

- Інформаційне інтерв'ю, в якому переважає стратегія інформування;
- аналітичне, де домінує стратегія вираження власної точки зору;
- інформаційно-аналітичне, у якому обидві стратегії приблизно врівноважені [14, с. 8].

Зауважимо, що ряд авторів відносять *інтерв'ю* до інформаційних, а *бесіду* до аналітичних жанрів [6, с. 180; 7, с. 15].

Проте, деякі вчені ще й досі ототожнюють інтерв'ю з бесідою [2, с. 57; 3, с. 79], що яскраво ілюструє наступне визначення: «інтерв'ю – призначена для друку або трансляції по радіо чи на телебаченні бесіда з певною особою» [2, с. 19].

К.С. Серажим вважає за необхідне розмежувати ці поняття, навіть незважаючи на наявність в обох жанрах такої спільної риси, як первинний діалог: «...в інтерв'ю діалог йде між журналістом та інформованою особою, причому журналіст підкреслює свою «технічну» роль в аранжуванні комунікації». Тому метою спілкування в інтерв'ю є *запит* інформації, в той час як головною ціллю бесіди є *обмін* інформацією [11, с. 43]. Іншими словами, структурно жанри інтерв'ю та бесіди можна вважати тотожними, однак, вони відрізняються прагматичним аспектом [8, с. 177].

З огляду на це, слушною видається думка про певну дифузність аналізованих понять, оскільки приклади інтерв'ю останніх років характеризуються більшою критичністю, дискусивністю та аналітичністю суджень, що наближає інтерв'ю до бесіди та слугує підставою розгляду інтерв'ю у групі інформаційно-аналітичних жанрів.

Серед екстралінгвістичних (комунікативно-прагматичних) факторів, що складають мовленнєву характеристику жанру інтерв'ю, О.І. Голанова виділяє наступні: 1) ситуація, обставини, за яких відбувається інтерв'ю; 2) тема та мета бесіди; 3) соціальний стан, соціальні характеристики комунікантів; 4) вид мас-медіа (телебачення чи радіо, тобто, наявність звукового та / або зорового ряду) [4, с. 440].

«Інтерв'ю є комунікативним засобом і соціокультурним явищем, у якому найбільш яскраво реалізуються комунікативні функції мови». [6, с. 185]. Реалізація зазначених функцій стає можливою в умовах дискурсивної взаємодії учасників комунікативної ситуації – адресанта та адресата. Під комунікативною ситуацією (КС) розуміють «складний комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх станів мовців, що представлені в мовленнєвому творі – висловлюванні, дискурсі» [13, с. 42]. На думку українського лінгвіста О.О. Селіванової, комунікативна ситуація є онтологічною формою організації комунікативного процесу, яка характеризується замкненістю, цілісністю, динамічністю [10, с. 567].

Ключовими компонентами КС є комуніканти (адресат і адресант) та повідомлення. Н.І. Формановська виступає також за доцільність виокремлення наступних елементів КС:

- 1) комунікативного наміру та цілей повідомлення, заданих адресатом;
- 2) місця та часу як певної локально-темпоральної характеристики надісланого адресатом повідомлення;
- 3) каналу зв'язку [13, с. 42-44].

О.О.Селіванова підкреслює важливість врахування коду, тобто уніфікованих систем мови та мовлення, що допомагає уникнути помилок при інтерпретації повідомлення адресатом, і пропонує власну модель КС, яка базується на принципі діалогізму та об'єднує п'ять систем-модулів, що «опосередковують інформаційний обмін і комунікативний вплив»:

- модуль адресанта, що інтегрує сферу свідомого та підсвідомого, які відповідають за знання мовця про мову і в мові;
- модуль адресата, що розкриває процеси, пов'язані зі сприйняттям, розумінням та інтерпретацією висловленого адресатом;
- модуль тексту (повідомлення), що є семантично-концептуальним простором, в якому реалізуються авторські стратегії та відбувається діалог авторської і читацької свідомостей;
- модуль інтеріоризованого буття, що стосується відображення у повідомленні існуючої реальності;
- модуль універсуму культури, що передбачає поєднання семіосфер етносу та цивілізації [10, с. 592-593].

Така модель є досить спрощеним варіантом опису КС, оскільки низка суттєвих компонентів, пов'язаних з урахуванням мотивів, інтенцій мовців, каналу зв'язку, залишаються прихованими всередині модулів. Однак запропонована модель дає можливість зрозуміти важливість соціально-культурних аспектів у поєднанні з особистісним фактором. Таким чином, комунікативна ситуація постає «ситуацією соціальної та мовленнєвої взаємодії» її учасників [14, с. 26], в

якій комуніканти покликані виконувати соціальні та мовленнєві ролі, закріплені за певним жанром.

Взаємодія комунікантів в інтерв'ю носить специфічний характер. З одного боку, з огляду на діалогічність інтерв'ю, маємо справу з рівністю *соціальних* ролей співрозмовників. З іншого боку, *мовленнєві* ролі асиметричні, що проявляється в домінуванні інтерв'юера за кількістю реалізованих стратегій та ініціюючих комунікативних ходів, в той час як за змістовою наповненістю перевага визнається за інтерв'юйованим [14, с. 28]

Ефективність взаємодії комунікантів інтерв'ю безпосередньо залежить від врахування комунікативного статусу, соціально-культурних установок, володіння єдиним кодом (мовою), задоволення пресупозицій адресата, що передбачає близькість фонових знань комунікантів. На думку Н.Д. Арутюнової про ефективність комунікації можна говорити тоді, коли адресант максимально враховує фактор адресата [1, с. 358].

Однак розуміння поняття «адресата» в інтерв'ю потребує додаткових роз'яснень, що передбачає виокремлення подвійного адресата інтерв'ю. В КС інтерв'ю О.І. Кручко пропонує розрізняти «прямого» і «непрямого» адресата. Прямим адресатом виступають почергово інтерв'юер та інтерв'юйований, які ведуть розмову, задають запитання і отримують відповіді. Непрямим, соціальним адресатом є читачі, якщо мова йде про діалог на шпальтах газет, журналів та їх електронні версії, доступні on-line [8, с. 178]. У випадку радіоінтерв'ю таким соціальним, вторинним адресатом є слухачі – формат телеінтерв'ю дозволяє залучити до перегляду велику глядацьку аудиторію.

Н.Д. Арутюнова підкреслює, що врахування фактору адресата вимагає дотримання мовцями «принципу кооперації» Грайса. Цьому принципу підпорядковуються: 1) максима кількості, що полягає в наданні такої кількості інформації, яка потрібна для успішної комунікації; 2) максима якості, що передбачає надання достовірної інформації; 3) максима релевантності, що передбачає відповідність висловлювань темі розмови; 4) максима способу вираження, що стосується ясності, логічності, стислості, виразності повідомлення [1, с. 358].

Ми, однак, не погоджуємося, що постулати Грайса враховують лише інтереси адресата, оскільки дотримання принципу кооперації передбачає двосторонню взаємодію комунікантів на правах партнерів. На підтримку даного твердження виступає той факт, що в інтерв'ю аналітичного або дискусійного характеру, співрозмовники можуть обмінюватися ролями.

Фрагмент відеоінтерв'ю відомого журналіста Ларрі Кінга зі співаком Стіві Вандером є вербальним підтвердженням подібної ситуації партнерства:

WONDER: Now let me say this to you. I want to interview you, too.

KING: OK. In a while [15].

Ще одним свідченням обміну ролями є ситуація, коли, вибудовуючи відповідь на поставлене інтерв'юером запитання, адресат вдається до монологічної розгорнутої розповіді, перетворюючи інтерв'юера в слухача:

INTERVIEWER: Is it true that you're reuniting with the original Dio members?

CAMPBELL: Yeah, that's very much happening. ... I kind of ran into (Dio bassist) Jimmy Bain and we got to talking and we got together and played and it was great fun. ... We brought in this guy to sing the songs. He doesn't sound like (the late frontman) Ronnie (James) Dio, but he sings great and does it justice. One thing led to another and we thought, why the hell not? This is as much our heritage as it was Ronnie's. That's the way I look at it now. For years it was a painful memory, and now I feel very proud of those records. I wrote those songs; I cut those albums. I feel that that is as much a part of my heritage as it was Ronnie Dio's and I have every right to go out there and play that. ... At some point in 2013, I will be out there playing in the band and we'll call it Last in Line, and we'll only play songs from the first two albums, maybe a couple songs from the third album [16].

В аналізованому фрагменті питання інтерв'юера отримує відповідь-підтвердження з подальшим розлогим коментарем гітариста арізонської групи «Def Leppard» Кемпбела стосовно подробиць возз'єднання гурту. Однак суттєво порушується постулат кількості, згідно з яким інформація не повинна бути надмірною, постулат релевантності, оскільки мовець вдається до відхилень від головної теми розмови, та постулат способу вираження, що суперечить вимозі стислості думок.

Встановлення необхідного контакту між співрозмовниками в інтерв'ю опосередковується каналами зв'язку, серед яких виділяють: акустичний (інтерв'ю на радіо), візуальний (інтерв'ю в пресі, електронних ЗМІ), аудіо-візуальний (інтерв'ю на телебаченні) [14, с. 32].

Аналіз видів інтерв'ю на основі критерію каналу зв'язку засвідчує, що друковані інтерв'ю поряд з еквівалентними їм електронними версіями друкованих видань, доступними в мережі Інтернет, і досі залишаються найчастотнішими.

Проте, такий вид інтерв'ю має ряд недоліків, адже «...постає перед читачем у відредагованому вигляді після аналізу проведеної з конкретною особою розмови, відповідного доопрацювання та підготовки матеріалу» [5]. У результаті цього можна говорити про існування колективного адресата, оскільки при висвітленні на сторінках газет інформація, надана інтерв'ююваним, подається крізь призму комунікативних намірів та прагматичних настанов інтерв'юера. Таким чином, вторинний адресат (читач) виступає не пасивним слухачем, а отримує інформацію опосередковано, «з других рук», що дає можливість говорити про вторинність інтерв'ю, його належність «до відкладеної комунікації, оскільки адресант (інтерв'юер і респондент) є віддаленим у часі й просторі відносно масового адресата (читача)» [9, с. 5]. Зміст газетного інтерв'ю відображає виклад питань та відповідей інтерв'ююваного у по-

рядку, встановленому інтерв'юером. Проте, навіть питання журналіста можуть бути імплікованими, про що свідчить наступний уривок інтерв'ю з американським кіноактором Кевіном Костнером:

I never used a negative number in my whole life. I doubt you have, either.

If six executives read something, and the rumor going around town is it's not very good, then no one thinks it's good. If I think something's good, I don't fall out of love with it.

Remember the days when you could only see The Wizard of Oz or It's a Wonderful Life once a year? When you see a movie that is incredibly crafted, you see something new every time you see it [17].

Уданому фрагменті читач повинен самостійно експлікувати зміст запитань інтерв'юера з відповідей актора. Єдиною підказкою у цьому випадку виступають графічні засоби оформлення тексту інтерв'ю – виділення ключових слів жирним шрифтом.

Головними ознаками, що об'єднують радіо- і телеінтерв'ю є документальність, невимушеність, емоційна яскравість, відчуття «живого» спілкування із запрошеним гостем. До того ж, телевізійним інтерв'ю властива візуалізація розмови, що дає можливість підсилити ефект вербальної комунікації невербальними засобами. «Реакція інтерв'ююваного, його міміка, жести, імпрізація під час передачі, зацікавленість темою розмови і низка інших чинників, що виникають у живому спілкуванні людей, – все це забезпечує перевагу телевізійного інтерв'ю над газетним і радіомовним» [5]. Суттєвою ознакою зазначених видів інтерв'ю є те, що слухач (глядач) почувається вільним у можливості зробити власні висновки стосовно інтерв'ююваного, незважаючи на ймовірні спроби інтерв'юера нав'язати ту чи іншу позицію аудиторії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інтерв'ю здійснює величезний вплив на аудиторію, адже в ході нього під впливом з'ясованих фактів часто відбувається переоцінка цінностей, і, як наслідок, повна або часткова зміна ставлення до інтерв'ююваного. Звідси випливає той факт, що в інтерв'ю ми певною мірою маємо справу із застосуванням маніпулятивних стратегій і тактик відносно респондента (що проявляється у відборі інтерв'юером питань і диригуванні ходом розмови) чи відносно вторинного адресата – аудиторії читачів чи слухачів (що проявляється у зміні уже сформованих позитивних/негативних установок стосовно опитуваного на кардинально протилежні або відході від нейтрального ставлення до інтерв'ююваного). Саме тому перспективою подальших розвідок є аналіз прямих та непрямих маніпулятивних стратегій, реалізованих в інтерв'ю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата / Н.Д. Арутюнова // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – М.: Наука. – 1981. – Т. 40, № 4. – С.356-367.
2. Вакуров В.Н. Стилистика газетных жанров. [Текст] : учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности "Журналистика" / В.Н. Вакуров, Н.Н. Кохтев, Г.Я. Солганик. – Москва : Высшая школа, 1978. –181 с.
3. Газетные жанры / [В.И. Власов, А.В. Гребнев, И.А. Зубков и др.]. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1976. – 176 с.
4. Голанова Е.И. Устный публичный диалог: жанр интервью / Е.И. Голанова //Русский язык конца XX столетия. – М., 2000. – С. 427 – 453.
5. Дмитровський З. Інтерв'ю в інформаційній телепрограмі: особливості, методика підготовки / З. Дмитровський. – URL: <http://lnu.edu.ua/lknp/mova/jur6/dmytr.htm>
6. Карпалюк Н.В. Газетне інтерв'ю як соціолінгвальне явище / Н.В. Карпалюк // Актуальні проблеми слов'янської філології. Бердянський ДПУ. – К., 2005. – Вип. 10. – С. 179–186.

7. Кузнецов В.Г. Телевизионная журналистика / Г.В. Кузнецов, В.Л. Цвик, А.Я. Юровский. – М.: Высшая школа, 2002. – 304 с.
8. Крупко О.І. Комунікативно-прагматичний аспект дослідження текстів інтерв'ю преси / О.І. Крупко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К.: Логос, 2008. – С.174-179.
9. Саламатіна О.О. Мовленнєвий жанр "інтерв'ю" в сучасній німецькомовній та україномовній пресі: функціональні та прагматичні ознаки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О.О. Саламатіна. – Одеса : Б.в., 2011. – 20 с.
10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
11. Серажим К.С. Інтерв'ю з політиком як типовий жанр актуалізації сучасного політичного дискурсу / К.С. Серажим // Українське журналістикознавство. – К., 2004. – С. 43-51.
12. Тертычный А.А. Аналитическая журналистика: познавательно-психологический подход / А.А. Тертычный. – М.: Изд-во «Гендальф», 1998. – 230 с.
13. Формановская Н.И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н.И. Формановская. – М.: Рус. яз., 2002. – 216 с.
14. Штырева Светлана Викторовна. Прагмалингвистическая характеристика интервью : на материале французской прессы : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.02.05 / Светлана Викторовна Штырева. – Москва, 2006. – 163 с.
15. Cathalena E. Burch. Def Leppard returns after 13 years. – URL: http://tucson.com/entertainment/music/def-leppard-returns-after-years/article_93b67195-a063-5ad0-a49f-d5cf9ee51f53.html
16. Cnn larry king live. Interview With Stevie Wonder. – URL : <http://edition.cnn.com/TRANSCRIPTS/1012/05/lkl01.html>
17. Kevin Costner: What I've Learned. – URL: <http://www.esquire.com/entertainment/interviews/a13794/kevin-costner-quotes-0512/>

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Arutyunova N.D. The factor of the addressee / N.D. Arutyunova // Proceedings of the Academy of Sciences of the USSR. A series of literature and language. – М.: Nauka. – 1981. – Т. 40, № 4. – P. 356-367.
2. Vakurov V.N. Stylistics of newspaper genres [Tekst] : a manual for students enrolled in the specialty "Journalism" / V.N. Vakurov, N. N. Kohtev, G. Y. Solganik. – Moskva : Visshaya shkola, 1978. –181 p.
3. Newspaper genres / [V.I. Vlasov, A.V. Grebnev, I.A. Zubkov i drugie]. –2-ye izdaniye. – М.: Politizdat, 1976. – 176 p.
4. Golanova Ye.I. Oral public dialogue: the genre of interview / Ye.I. Golanova // Russian language the end of XX century. – М., 2000. – P. 427 – 453.
5. Dmitrovskiy Z. Interview in television programme : peculiarities, training procedure / Z. Dmitrovskiy. – URL: <http://lnu.edu.ua/lknp/mova/jur6/dmytr.htm>
6. Karpalyuk N.V. Interview in the newspaper as a sociolinguistic phenomenon / N.V.Karpalyuk // Actual problems of Slavic philology.. Berdyanskiy DPU. – К., 2005. – Vyp. 10. – P. 179–186.
7. Kuznetsov V.G. Televizionnaya zhurnalistika [TV journalism] / G.V.Kuznetsov, V.L. Zvik, A.Ya. Yurovskiy – М.: High School, 2002. – 304 p.
8. Krupko O.I. Communicative-pragmatic aspect of investigation of the texts of interviews in the press / O.I. Krupko // Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics. – К.: Logos, 2008. – P. 174-179.
9. Salamatina O.O. Speech genre of interview in modern German and Ukrainian press : functional and pragmatic characteristics: avt. diss. kand. filol. sc.: spec. 10.02.15 "General Linguistics " / O.O. Salamatina. – Odessa : B.v., 2011. – 20 p.
10. Selivanova O.O. Modern linguistics : trends and problems: Tutorial / O.O. Selivanova. – Poltava: Dovkillya-K, 2008. – 712 p.
11. Serazhim K. S. Interview with a politician as a typical genre of modern political discourse / K.S. Serazhim // Ukrainian journalism. – К., 2004. – P. 43-51.
12. Tertichnyy A.A. Analytical journalism : cognitive-psychological approach / A.A.Tertichnyy. – М.: Pub. "Gendalf", 1998. – 230 p.
13. Formanovskaya N.I. Conversation : communicative-pragmatic approach / N.I. Formanovskaya. – М.: Rus. jaz., 2002. – 216 p.
14. Shtiryova S.V. Pragmalinguistic characteristics of interview: based on the French press interviews: diss. ... kand. filol. sc. : 10.02.05 / S.V. Shtiryova. – Moskva, 2006. – 163 p.

Kuz'menko O.Yu. Peculiarities of communicative situation of interview and its components

Abstract. The article is dedicated to the consideration of the peculiarities of the communicative situation of interview, its components and factors that influence the effectiveness of the development of communicative interaction between the communicants. Special attention is devoted to the role of communication channels in order to come in contact with the addresser and the addressee as the partners of communication.

Keywords : *communicative situation, interview, addresser, addressee, interaction, communication channel*

Кузьменко Е.Ю. Особенности коммуникативной ситуации интервью и её компонентов

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению особенностей коммуникативной ситуации интервью, её компонентов и факторов, влияющих на эффективность протекания коммуникативного взаимодействия коммуникантов. Особое внимание уделяется роли каналов связи с целью установления контакта между адресантом и адресатом как партнерами коммуникации.

Ключевые слова: *коммуникативная ситуация, интервью, адресант, адресат, взаимодействие, канал связи*

Куш Е.О.

Ідеологічні особливості упередженого дискурсу американських, британських і російських політиків

Куш Еліна Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя, Україна

Анотація. Статтю присвячено дослідженню ідеологічних особливостей упередженого дискурсу американських, британських і російських політиків. Структурно-семантична організація упередженого дискурсу визначається макроструктурою ідеологічної поляризації, що вербалізується рекурентними пропозиціями.

Ключові слова: поляризація, макроструктура, рекурентна пропозиція, структурно-семантична організація, упереджений дискурс

Питання співвідношення мови та ідеології, ідеологічних характеристик дискурсу посідають чільне місце в сучасних лінгвістичних розвідках. Розуміння ідеології як системи поглядів, уявлень, переконань, цінностей та установок, які поділяються представниками певної соціальної групи / спільноти та вербалізуються в їх дискурсі за допомогою різномовних мовних одиниць, стає визначальним для сучасного мовознавства [14, с. 52]. Вживання слова “ідеологія” у зв’язку з проблемами, які досліджують мовознавці, стає більш популярним в останні часи. Мова вже не сприймається як безвинний засіб відображення дійсності, але стає інструментом конструювання та легалізації інституцій влади, ідеологічної та політичної боротьби.

Слід підкреслити, що дослідження виявів ідеології не зводиться лише до вивчення особливостей її актуалізації в дискурсі. Ідеологія може виражатися за допомогою інших соціальних практик та семіотичних кодів, зокрема візуальних образів, фотографій, знаків, жестів тощо. Проте саме мовлення та тексти дають змогу формулювати та висловлювати ідеологічні переконання й уявлення безпосередньо. Ідеології “проектуються на різні рівні та дискурсу, кожна зі своєю структурою та стратегією, визначаючи сам спосіб його семантичної та структурної організації” [13, с. 14].

Проблема упередженого дискурсу політиків, його ідеологічних особливостей, привертає увагу не тільки лінгвістів, але й фахівців різних гуманітарних наук: конфліктологів, політологів, соціологів та інших. Ставлячи за мету визначити способи та засоби подолання різноманітних упереджень, що існують у сучасних політиків та вербалізуються відповідно у їх мовленні, науковці говорять про те, що поряд із засобами масової інформації політичний дискурс постає одним із найголовніших засобів впливу на свідомість людини, одним із важелів формування переконань та укорінення певних поглядів у сучасних суспільствах та світовому співтоваристві [11, с. 37].

Визначаючи пріоритетність “дискурсної онтології” пізнання політичної та соціальної реальності, науковці наголошують і на необхідності системного дослідження політичного мовлення в зв’язку з екстралінгвальними факторами його породження та сприйняття [9, с. 24]. Упереджений дискурс політичних діячів виявляє систему їх ідеологічних уявлень і переконань, вірувань і поглядів, свідчить про наявність соціальних настанов та атитюдів, які характеризують, зокрема, особливості сприйняття ними подій, суб’єктів та одне одного. Такі особливості залежать, насамперед, від значення чи цінності цих подій або суб’єктів для ін-

дивідів, як представників певної політичної, соціальної групи.

Метою даної статті є виявлення ідеологічних особливостей упередженого дискурсу американських, британських і російських політиків. У зв’язку з цим завданням даної статті полягають у: аналізі явища упередженості, з’ясуванні ідеологічних макроструктур упередженого дискурсу політичних діячів та пропозицій, що формують їх; визначенні структурно-семантичної організації упередженого політичного дискурсу та засобів вербалізації упереджень; дослідженні видів упередженого мовлення політиків різних країн. Об’єктом статті є упереджений політичний дискурс США, Великобританії, Росії. Аналіз упередженого дискурсу відбувається в парадигмі критичного дискурс-аналізу, сформованої наприкінці ХХ століття під впливом ідей критичної теорії Ю. Хабермаса [16]; соціально-філософських концепцій влади, ідеології й їх взаємозв’язку з мовою Р. Барта [2] та М. Фуко [12]; концепцій дискурсного конструювання світу соціальних конструкціоністів [18; 23] та ідеологічної зумовленості конструювання дискурсу Т. ван Дейка [14]. Критичний дискурс-аналіз спрямований на дослідження ідеологічних аспектів використання мовних одиниць учасниками інституційного спілкування, ідеологічно зумовлених особливостей породження та сприйняття їх дискурсу.

Під упередженнями зазвичай розуміють “негативні та стереотипні уявлення та переконаннями, ворожі, необ’єктивні судження представників однієї соціальної, етнічної, політичної єдності про іншу” [1, с. 187]. Сучасні дослідники упередженого мовлення вказують на існування різноманітних упереджень, що визначають особливості сприйняття, поведінки та дій щодо об’єктів упередженості: представників етнічних меншин, інших націй, культур та релігій, людей із фізичними вадами, політичних і соціальних діячів, партій, угруповань тощо. Американські соціальні психологи Д. Креч та Р. Крачфілд співвідносили упередження з негативними соціальними установками (атитюдами), що є вкрай стереотипізованими, емоційно зарядженими та нелегко піддаються змінам [20, с. 12]. Детально досліджуючи етнічні упередження та засоби їх вербалізації у різних типах дискурсу, голландський дослідник Т. ван Дейк неодноразово наголошував на існуванні соціальних настанов, що визначають особливості упередженого мовлення та дій [13, с. 34; 14, с. 71]. Ми вважаємо, що саме теорія настанов, що детально розроблялась у соціальній психології, дає змогу зрозуміти сутність явища упереджень.

Настанова є одночасно елементом психологічної структури індивіда й елементом соціальної структури, оскільки психологічний стан особистості визначається зовнішніми об'єктами, локалізованими в соціумі та ціннісними орієнтаціями тієї соціальної групи, до якої вона належить. Соціальна настанова (атитюд) є станом свідомості людини, який детермінує особливості її соціальної поведінки, включаючи мовлення. Одним із найважливіших питань теорії соціальної настанови є визначення її структури. Загальноновизнаною є тричленна структура, запропонована в 1947 році англійцем М. Смітом, яка складається з трьох компонентів: когнітивного (інформаційного або стереотипного), афективного (емоційно-оцінного) та конативного (регулятивного або компонента поведінки). Когнітивний компонент містить знання, уявлення про соціальний об'єкт; афективний – відображає емоційно-оцінне ставлення до нього; конативний – виражає потенційну готовність особистості реалізувати певну поведінку щодо соціального об'єкта [1, с. 13]. Отже, знання компонентної складової соціальних настанов надає можливість розуміти сталий характер та емоційність упередженого ставлення до суб'єктів чи об'єктів упередженості, характеризувати особливості дій та поведінки, в тому числі і мовленнєвої, щодо них.

Мовлення та поведінка політиків визначається не тільки атитюдами, але й, в першу чергу, системою ідеологічних переконань та поглядів, що формуються в них, зокрема, завдяки приналежності до певної партії, осередку, спільноти. Безумовно, кожна партія чи політичний осередок висуває та пропагує певні ідеї, що сформувалися в неї в залежності від системи цінностей. Так, наприклад, питання імміграційної політики країни є конфліктогенним фактором, одним із найважливіших пунктів політичної боротьби між представниками партії консерваторів та лейбористів у Великій Британії. Під час виборчих кампаній 2005 та 2009 років консерватори підкреслювали, що проблеми імміграції, соціальний статус іммігрантів та біженців стають найбільш значущими для британського суспільства.

Сповідуючи принципи соціального консерватизму, тобто збереження традиційних цінностей та норм британського суспільства, консерватори завжди виступали проти імміграційної політики лейбористів, критикуючи їх за лібералізм та втрату контролю над імміграційними процесами. У зв'язку з цим головною метою дискурсу британських консерваторів з питань імміграції було не лише переконання масового адресата в недоцільності та небезпечності імміграційної політики лейбористів, але й здійснення впливу на потенційного виборця з тим, щоб залучити його на свій бік. Наприклад, представник консервативної партії Д. Сміт вважає, що чужоземці та імміграційна політика лейбористів становлять загрозу для британців, на що вказує фрагмент його дискурсу:

The new arrivals pose a threat to everything we cherish – our jobs, our welfare, our national identity and way of life. They don't enrich and invigorate our economy, as the Labour party believes [24].

Характеристика іноземців, які прибувають до країни, відбувається в дискурсі Д. Сміта за допомогою негативних речень: *The new arrivals pose a threat to everything..., They don't enrich and invigorate...* За своїм

оцінним значенням вони протилежні мовним одиницям, використаними для надання характеристик британцям: *we cherish – our jobs, our welfare, our national identity and way of life; our economy*. Позитивно-оцінну семантику мають, в першу чергу, одиниці на позначення національних цінностей британців *jobs, the welfare state, our national identity and way of life*. Використовуючи речення *They don't enrich and invigorate our economy, as the Labour party believes*, консерватор вказує на хибні, на його думку, уявлення партії лейбористів про роль іммігрантів у розвитку країни.

Проаналізуємо ще один приклад:

Immigrants do create tensions and British people perceive that newcomers are in competition for scarce resources and public services. The pressure on resources is often intense and local services are often insufficient to meet the needs of the existing community, let alone newcomers [19].

Хоча для номінації іммігрантів британський консерватор М. Ховард використовує нейтральні лексичні одиниці *immigrants, newcomers*, семантика предикативних конструкцій *do create tension, are in competition for scarce resources and public services*, що співвідносяться з цими одиницями, не є нейтральною. За допомогою речення зі вказаними конструкціями, а також речення *The pressure on resources is often intense ... перебування іноземців у країні представлено політиком як таке, що не викликає позитивних емоцій у британців і є не вигідним для них.*

Зазначені приклади свідчать про актуалізацію ідеологічно зумовлених уявлень та переконань британських політиків та дозволяють говорити про ідеологічну поляризацію представників “своїх та чужих”, тобто представників своєї та чужих націй та представників своєї (консерватори) та іншої (лейбористи) партій. Макроструктура ідеологічної поляризації “своїх та чужих”, визначає особливості структурно-семантичної організації дискурсу політиків. Спираючись на Т. ван Дейка, під макроструктурою ми розуміємо глобальну структуру організації дискурсу, призначену для абстрактного семантичного опису його змісту [14, с. 41]. Рекурентні пропозиції, що є безпосередніми засобами актуалізації макроструктури ідеологічної поляризації представників своєї та іншої партії чи спільноти, свідчать про наявність упереджених уявлень та переконань їх продуцентів. На думку Т. ван Дейка, упереджений дискурс політиків та його макроструктури визначаються, насамперед, ідеологією, яку вони пропагують [14, с. 42].

Розумінню ідеології та особливостей її актуалізації в дискурсі сприяли дослідження в галузі семіотики [5; 15; 17]. У термінах А. Греймаса та Ж. Курте ідеологічний дискурс є вторинною семіотичною системою, ідеологія ж може бути представлена як семіотична модель, що є рекурентною глибинною структурою, притаманною дискурсу [5, с. 495–497]. Шляхи вирішення питань, що являє собою така структура, як вона моделюється, були намічені ще Празькою лінгвістичною школою при розробленні теорії опозицій [6, с. 62–68]. Не можна стверджувати, що будь-який дискурс має ідеологічне підґрунтя. Фокусом уваги ідеологічного дискурсу є характеристика поляризованих соціальних груп. Отже, спрямований на їх ідентифі-

кацію та протиставлення, цей дискурс спирається на ряд бінарних опозицій (МИ-ВОНИ / СВОЇ- ЧУЖІ – ХОРОШІ / ПОГАНІ), апелює до системи цінностей певних соціальних груп [2, с. 52].

Наступний приклад свідчить про наявність упередженості американських політиків до представників ісламських країн. Безумовно, формуванню упереджених поглядів та переконань щодо останніх сприяла війна з Іраком, численні теракти, що відбулися в США, проблема тероризму. Саме тому американські політичні діячі щоякнайменш протягом десятиліття говорили про те, що представники ісламських країн несуть загрозу для Америки та усього західного світу, зокрема:

The American way is simply superior in key respects, for it creates the greatest freedom and prosperity for the greatest number of individuals. The threat of new jackals comes from abroad. Islamic representatives cannot reconcile with the Western-secular universe. We all know who were terrorists, we all know where they were taught or came from [25].

Для надання характеристик своїй нації, її культурі та способу життя американський політик використовує номінативні одиниці позитивно-оцінної семантики *superior, creates the greatest freedom and prosperity, the greatest number of individuals*. Характеристика чужинців із ісламських країн відбувається в дискурсі політика за допомогою номінативної одиниці з пейоративним зоонімом *new jackals*. Таке метафоричне позначення не тільки експлікує упереджене ставлення американського політичного діяча до вказаних іноземців, але й виявляє його уявлення про них як ненависних до західної цивілізації людей. Окрім негативно-оцінного зооніма, про це свідчить і семантика речення, що, поряд з іншим, конкретизує релігійну приналежність відповідних референтів *Islamic representatives cannot reconcile with the Western-secular universe*, а також речення *We all know who were terrorists, we all know where they were taught or came from*. Зазначені одиниці актуалізують макроструктуру ідеологічної поляризації представників своєї та чужих націй, представлену пропозиціями МИ / СВОЇ: ХОРОШІ – ВОНИ / ЧУЖІ: ПОГАНІ.

В залежності від системи ціннісних уявлень про політичні, соціокультурні події, що відбуваються в тій чи іншій країні, їх значущість, їх суб'єктів та об'єктів, пропагованих ідей, за які борються політики, рекурентні пропозиції ідеологічної поляризації макроструктур упередженого мовлення, вербалізуються за допомогою одиниць, протилежних за своїм оцінним значенням, зокрема:

Мы шли навстречу Украине не только по Крыму, но и по такой сложнейшей теме, как разграничение

акватории Азовского моря и Керченского пролива. Из чего мы тогда исходили? Исходили из того, что хорошие отношения с Украиной для нас главное, и они не должны быть заложником территориальных споров. Но при этом, конечно, рассчитывали, что Украина будет нашим добрым соседом, что русские и русскоязычные граждане на Украине, особенно на её юго-востоке и в Крыму, будут жить в условиях дружественного, демократического, цивилизованного государства, что их законные интересы будут обеспечены в соответствии с нормами международного права. Однако ситуация стала развиваться по-другому. Раз за разом предпринимались попытки лишить русских исторической памяти, а подчас и родного языка, сделать объектом принудительной ассимиляции ... [10].

У наведеному прикладі представники російської нації, їхні дії та думки характеризуються за допомогою позитивно-оцінних речень: *Мы шли навстречу Украине...; Исходили из того, что хорошие отношения с Украиной для нас главное...; Но при этом, конечно, рассчитывали, что Украина будет нашим добрым соседом*. Представники української нації водночас характеризуються негативно: *Раз за разом предпринимались попытки лишить русских исторической памяти, а подчас и родного языка, сделать объектом принудительной ассимиляции*. Зазначені одиниці актуалізують макроструктуру ідеологічної поляризації представників російської та української націй, представлену в наведеному уривку упередженого мовлення пропозиціями МИ / СВОЇ: ХОРОШІ – ВОНИ / ЧУЖІ: ПОГАНІ. Відмічаємо, що наявність пропозицій пропозиціями МИ / РОСІЯНИ: ХОРОШІ – ВОНИ / УКРАЇНЦІ: ПОГАНІ є типовою рисою дискурсу деяких інших російських, що свідчить про їх упереджене та необ'єктивне ставлення до представників української нації та України в цілому.

Таким чином, вважаємо, що макроструктура ідеологічної поляризації, актуалізована рекурентними пропозиціями МИ / СВОЇ: ХОРОШІ – ВОНИ / ЧУЖІ: ПОГАНІ, вказує на упередженість дискурсу політичних діячів різних країн. Вказана макроструктура вербалізується за допомогою мовних одиниць різних рівнів. Експлікуючи упереджені погляди та переконання політиків, ці одиниці слугують засобами номінації та надання характеристик представникам своєї та чужих націй, спільнот, партій, а також ситуацій, подій, фактів, пов'язаних із ними. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці методик корегування та усунення упередженості в дискурсі політиків та інших інституційних типах дискурсу, порівняльному аналізі упередженого дискурсу політичних діячів різних країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Психология социального познания / Галина Михайловна Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
2. Барт Р. S/Z / Р. Барт. – М. : УРСС, 2001. – 231 с.
3. Гасанов И.Б. Национальные стереотипы и образ врага / Игорь Борисович Гасанов. – М. : Прогресс, 1994. – 39 с.
4. Гнатенко П.И. Этнические установки и этнические стереотипы / Павел Иванович Гнатенко, Виктор Ильич Павленко. – Днепропетровск : Изд-во ДГУ, 1995. – 200 с.
5. Греймас А.Ж. Семиотика. Объяснительный словарь теории языка / А.Ж. Греймас, Ж. Курте. – М. : Радуга, 1983. – С. 483–551.
6. Звегинцев В.А. Тезисы Пражского лингвистического кружка / В. А. Звегинцев. – М. : Прогресс, 1967. – 142 с.
7. Кон И.С. Психология предрассудка. О социально-психологических корнях этнических предубеждений / И.С. Кон // Новый мир. – 1966. – № 9. – С. 187–201.
8. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М. : Наука, 1983. – 535 с.
9. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : ИТДГК "Гнозис", 2003. – 280 с.
10. Путин В.В. Обращение к Генеральному собранию о воссоединении с Крымом / В.В. Путин. – URL: <http://www.km>

- ru/v-rossii/2014/03/18/vladimir-putin/734940-obrashchenie-vladim-ra-putina-k-federalnomu-sobraniyu-o-vo
11. Филинский А.А. Критический анализ политического дискурса предвыборных кампаний 1999- 2000 гг. : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Александр Александрович Филинский. – Тверь, 2000.– 163 с.
 12. Фуко М. Археология знания / М. Фуко. – Киев : Ника-центр. – 1996. – 207 с.
 13. Dijk T. A. van. Communicating Racism. Ethnic Prejudice in Thought and Talk / Teun A. van Dijk. – L. : Sage Publications. – 1987. – 437 p.
 14. Dijk T.A. van. Ideology: a Multidisciplinary Approach / Teun A. van Dijk. – L. : Sage Publications, 1998. – 374 p.
 15. Gandelman C. The semiotic square as a «catastrophe» / C. Gandelman // Semiotica. – 1988. – №70. – P. 79–98.
 16. Habermas J. Towards a Rational Society / J. Habermas. – Boston : Beacon Press, 1970. – 218 p.
 17. Halliday M. Language, Context and Text: Aspects of Language in Social-Semiotic Perspective / M. Halliday, R. Hasan. – Oxford : Oxford University Press, 1991. – 126 p.
 18. Hardimon M.O. The Ordinary Concept of Race / M.O. Hardimon // The Journal of Philosophy. – 2003. – Vol. 1, №9. – P. 437–455.
 19. Howard M. It's Time to Set an Annual Limit to Immigration / M. Howard. – URL: http://www.conservatives.com/tile.do?def=news.story.page&obj_id=119049&speeches=1
 20. Krech D. Individual in society / D. Krech, R. Crutschfield. – N.Y. : Academic Press, 1962. – 214 p.
 21. Racism at the Top. Parliamentary Debates on Ethnic Issues in Six European States: [ed. by R. Wodak & Dijk T. A. van] – Klagenfurt : Drava Verlag, 2000. – 412 p.
 22. Reisigl M. Discourse and Discrimination. Rhetorics of Racism and Antisemitism / Martin Reisigl, Ruth Wodak. – L. & N.Y. : Routledge, 2001. – 298 p.
 23. Shutter J., Gergen K. Social construction: Knowledge, self, others and continuing the conversation / J. Shutter, K. Gergen / Communication Yearbook. – Vol.17. – Thousand Oaks, 1988. – P. 3–33.
 24. Smith D. Asylum Debate / D. Smith. – URL: http://www.conservatives.com/tile.do?def=news.story.page&obj_id=133321&speeches=1
 25. Tirkophope E. Islamic Threat / Edward Tirkophope. – URL: <http://hot.com.politica.usa=72237&speeches=1>

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Andreeva G.M. Psychology of social cognition / Galina Andreeva. - Moscow: Aspect Press, 2000. - 288 p.
2. Bart R. S/Z / R. Barth. - Moscow: URSS, 2001. - 231 p.
3. Hasanov I.B. National stereotypes and enemy images / I.B. Hasanov. - Moscow: Progress, 1994. - 39 p.
4. Gnatenko P.I. Ethnic installation and ethnic stereotypes / P.I. Gnatenko, V.I. Pavlenko. - Dnepropetrovsk: Publishing House of the DSU, 1995. - 200 p.
5. Greimas A.J. Semiotics. Explanatory dictionary of language theory / A.J. Greimas, J. Kurt. - M.: Rainbow, 1983. - S. 483-551.
6. Zvegintsev V.A. Abstracts of the Prague Linguistic Circle / V.A. Zvegintsev. - Moscow: Progress, 1967. - 142 p.
7. Kon I.S. Psychology of prejudice. On the social and psychological roots of ethnic prejudices / I.S. Kon // New World. - 1966. - № 9. - S. 187-201.
8. Levi-Stross Kl. Structural Anthropology / Kl. Levi-Stross. - Moscow: Nauka, 1983. - 535 p.
9. Makarov M.L. Fundamentals of the theory of discourse / M.L. Makarov. - M.: ITDGK "Gnosis", 2003. - 280 p.
10. Putin V.V. Address to the General Assembly on the reunification of the Crimea / V.V. Putin. - URL: <http://www.km.ru/v-rossii/2014/03/18/vladimir-putin/734940-obrashchenie-vladim-ra-putina-k-federalnomu-sobraniyu-o-vo>
11. Filinsky A.A. Critical analysis of political discourse campaign 1999- 2000 years. : Dis ... Cand. filol. Sciences: 10.02.19 / Alexander Filinsky. - Tver, 2000.- 163 p.
12. Foucault M. The Archaeology of Knowledge / Michel Foucault. - Kiev: Nika-centr. - 1996. - 207 p.

Kushch E.O.

Ideological Peculiarities of Prejudiced Discourse of American, British and Russian Politicians

Abstract. The article is devoted to the investigation of the ideological peculiarities of the prejudiced discourse of American, British and Russian politicians. The structural and semantic organization of the prejudiced discourse is determined by the macrostructure of ideological polarization, that is verbalized with the help of recurrent propositions.

Keywords: *polarization, macrostructure, proposition, structural and semantic organization, prejudiced discourse*

Кушч Е.А.

Идеологические особенности предубежденного дискурса американских, британских и российских политиков

Статья посвящена исследованию идеологических особенностей предубежденного дискурса американских, британских и российских политиков. Структурно-семантическая организация предубежденного дискурса определяется макроструктурой идеологической поляризации, которая вербализуется рекуррентными пропозициями.

Ключевые слова: *поляризация, макроструктура, пропозиция, структурно-семантическая организация, предубежденный дискурс*

Марина Е.С.

Семиопозитическая специфика парадоксальности в коммуникативном пространстве современной англоязычной поэзии

Марина Елена Сергеевна, кандидат филологических наук,
докторант кафедры лексикологии и стилистики английского языка имени профессора А.Н. Мороховского
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев, Украина

Аннотация. Статья посвящена выявлению семиопозитической специфики парадоксальности в коммуникативном пространстве современной англоязычной поэзии. Это осуществляется путем определения характера взаимодействия кодов в формировании парадоксальных поэтических форм. Установлено, что особенности взаимодействия кодов определяются характером их сочетаемости, а именно, комбинацией гетерогенных и гомогенных кодов. Определено, что при объединении разнородных кодов парадоксальность проявляется в наибольшей степени. В случае гомогенной сочетаемости поэтические образы обладают только элементами парадоксальности.

Ключевые слова: семиопозитика, сочетаемость кодов, гетерогенная сочетаемость, гомогенная сочетаемость, градуальность парадоксальности

Во второй половине XX века в лингвистике прослеживается ряд методологических установок: экспансионизм, антропоцентризм, (нео)функционализм и экспланаторность [7]. В частности, они выражаются в расширении объекта исследования, поиском новых подходов к его изучению, а также в акцентировании междисциплинарности лингвистических разведок [там же, с. 208-209]. В начале нового столетия данные тенденции остаются актуальными, но подвергаются углублению и дифференциации. Так, в теоретико-эвристическом направлении неоекспланаторности наблюдается постепенное преобразование лингвистических и лингвопсихологических загадок и тайн – языкового чутья, озарения, интуиции, творчества – в научные проблемы, поддающиеся разрешению [4; 5; 18]. В этой связи в когнитивно-поэтологических студиях **актуальным** становится объяснение взаимодействия когнитивных механизмов, относящихся к разным плоскостям художественного освоения действительности, с явным «перевесом» в сторону иррационального компонента [2; 20]. Именно указанные энигматические феномены, в ряд которых попадает и парадоксальность, являются составляющими иррациональной ипостаси сознания человека.

Основную **цель** данной статьи усматриваем в выявлении семиопозитической специфики проявлений парадоксальности в коммуникативном пространстве современной англоязычной поэзии путем, в частности, установления характера взаимодействия кодов в её формировании.

Выбранный нами когнитивно-коммуникативный и семиотический ракурсы исследования отражают междисциплинарные, дивергентные тенденции, доминирующие в современной лингвистике [4, с. 47]. Так, постулируемый комплексный подход к изучению парадоксальности проистекает из взаимопроникновения стилистики, когнитивной поэтики [1; 5; 20] и семиотики [3; 9; 11; 15; 16]. Такое объединение не вызывает сомнений, поскольку значение как основное свойство знака, является одновременно и составляющей сознания, вернее обеспечивает к нему доступ [6]. Кроме того, как показывают нейрофизиологические исследования, результаты которых получены при помощи применения компьютерных томографов, при порождении речи и генерировании смыслов, процесс возбуждения представляет собой многокомпонентную систему, зависящую от памяти, мыслительных про-

цессов, концентрации внимания и от внутренних кодов отдельных слов [8, с. 115]. Это рассматривается как объяснение того, что на семантическом уровне выступает в виде концептуального знания, закрепленного за словесными знаками, точнее их внутренними кодами [10, с. 35-36].

Вступая на тропу анализа парадоксальных поэтических форм, очертим круг вопросов, на которые будут даны ответы в данном исследовании: какие типы знаний лежат в основе парадоксальных поэтических форм? В результате сочетания каких кодов происходит создание парадоксальных поэтических образов? Что может послужить критерием определения градуальности парадоксальности как художественно-эстетической категории?

Термин «код» относится к междисциплинарным. Его применение как в гуманитарных, так и в точных науках, по нашему мнению, объясняется амбивалентной этимологией данной лексической единицы (от лат. *codex* – *ствол дерева, колода, к которой привязывали рабов; сочинение, книга*). В семиотике понятие кода осмысливается как система знаков или символов, передающих информацию, а природный язык – как чрезвычайно сложный код или скорее набор кодов или «субкодов» [1, с. 198]. Также разнообразна и классификация, а точнее классификации, кодов, основывающиеся на ряде критериев. Так, исходя из модулов человеческого опыта, выделяют паралингвальные, практические и эпистемологические коды [12, с. 54-56]. Р. Барт вводит понятие культурных кодов, понимая под последними ассоциативные поля, сверхтекстовую организацию значений, навязывающих представления об определенной структуре [3, с. 20]. Кроме того, выделяют соматический, космологический, вегетативный, артефактный, орнитальный и др. коды [13]. В нашем исследовании отталкиваемся и от определения Р. Бартом кодов как трамплинов интертекстуальности, переплетение которых составляет смысл любого художественного произведения [3, с. 54].

Наша трактовка проявлений парадоксальности в поэтическом дискурсе осуществляется с выходом в знаковый режим, очерчивая новый ракурс *семиопозитики*. Словесный знак «в степени парадокс» – это знак, выражающий искаженные связи и отношения объективной реальности. Тяготение современных поэтов именно к аномальному осмыслению мира объясняется, прежде всего, тем, что прототипический читатель

XX века «заряжен» на восприятие аномалии, без которой текст ему видится как пресный, т.е. эстетически неубедительный. Выявляемые нами механизмы формирования поэтических форм, выражающих признаки парадоксальности, в когнитивном ракурсе направлены на преодоление перехода от одного способа понимания к другому, а в лингвальном – на адаптацию к двойственности поэтических форм речи, на заполнение «зазора» между знаком и смыслом.

Код рассматриваем как фиксированность в словесных знаках – составляющих поэтические формы, выражающие парадоксальность, культурозначимой информации разного вида, т.е. знаний про осмысление человеком картины мира. Иными словами, создание парадоксальных поэтических форм обусловлено переплетением разных типов знаний. Речь идёт о взаимодействии многообразия форматов ментальной репрезентации знаний, схем знаний (в терминах Э. Семино), концептуальных структур, которые видятся нам *ментальными, или когнитивными кодами*. В процессе семиозиса последние объективируются при помощи ряда когнитивно-семиотических механизмов в современных англоязычных поэтических текстах, что составляет конфигурации *вербальных кодов*. Более того, они подлежат *переосмыслению*.

Специфика взаимодействия кодов в создании парадоксальности в современном англоязычном поэтическом дискурсе определяется характером их сочетаемости. Как было установлено нами в ходе семантического и концептуального анализа парадоксальных поэтических форм, последняя проявляется как гетерогенная или гомогенная. Под первым типом подразумевается комбинация разнородных кодов, а под вторым – однородных. Более того, характер сочетаемости обуславливает градуальность парадоксальности. Иными словами, степень её манифестации в поэтическом дискурсе.

Так, например, в англоязычной поэзии модернизма, а именно, в рамках некоторых направлений данной эпохи, преобладают парадоксальные поэтические образы, создание которых основывается на сплетении гетерогенных кодов. К таким относятся течения сюрреализма, кубизма, имажизма. В парадоксальном поэтическом образе *comfortable disease* (E.E. Cummings) – *удобная болезнь*, выраженном поэтическим оксимороном, компоненты относятся к разным кодам. В частности, *comfortable* – качественное прилагательное указывает на предметный код, а *disease* – абстрактное существительное сигнализирует о соматическом коде. Сравним со словосочетанием *comfortable shoes*, где отнесенность обоих компонентов к предметному коду обеспечивает стереотипное восприятие. В поэтическом тексте британской поэтессы Кэрол Э. Даффи (Carol A. Duffy) в парадоксальном поэтическом образе *living doll* выявлено столкновение антропного и артефактного кодов. В стихотворных произведениях британского поэта постмодерного периода Д. Гэскоина (D. Gascoyne), продолжившего с некоторыми изменениями традиции сюрреалистов, в результате столкновения разноликих кодов, происходит своего рода «мозаичное нанизывание» парадоксальных поэтических образов на единую основу: *an image of an aqueduct/ with a dead crow hanging from the first arch/a modern-style chair from the*

second/a fir-tree lodged in the third/an image of a piano-tuner with a basket of prawns/his moustache made of clay-clotted twigs/an image of an aeroplane/the propeller is rashers of bacon/the pilot is a wasp, что создает гротескный эффект. В данном случае в противоречие вступают антропный, артефактный, орнитальный, природный и пространственный коды. Мы считаем, что в приведенных выше примерах парадоксальность проявляется в своей наибольшей степени через амплификацию (в терминах Воробьёвой О.П.) признаков противоречия, алогичности и инконгруэнтности.

Сочетание гомогенных кодов, напротив, приводит к созданию поэтических образов, обладающих только элементами парадоксальности. Подобную картину реконструируем в поэтическом тексте «Valentine» (Carol A. Duffy), где предвкушение завораживающего путешествия в праздник любви превращается в переживание горького опыта: *Not a red rose.../I give you an onion*. Сигналом переосмысления стереотипного поэтического образа становится отрицательная частица *not*, а опредмеченные составляющие вегетативного кода *rose* и *onion* вступают в отношения несоответствия. Несмотря на однородность кода, сталкиваются различные компоненты значений составляющих поэтического образа, в частности, денотативное значение лексической единицы *rose* и сигнификативное значение лексемы *onion*. Лечебные факторы *лука* уходят в фон, а на передний план выдвигаются его неприятные вкусовые качества и вызываемый ним эффект.

Установленные нами особенности сочетаемости кодов, лежащих в основе парадоксальности, и определение её градуальности дают возможность выявления тенденций в объективации парадоксальности в современном англоязычном поэтическом дискурсе. Рассматриваем когнитивно-семиотические механизмы актуализации анализируемой категории в свете мобильности границ парадоксальности, под которой понимаем подвижность, изменчивость, гибкость, видоизменяемость и адаптируемость. Несмотря на условный, иными словами, символичный характер понятия «граница», в наше исследование вводим данный феномен с его дальнейшим определением для объяснения механизмов формирования парадоксальности в современном англоязычном поэтическом дискурсе. В ходе исследования нами было выявлено два типа таких границ, а именно, концептуальные и вербальные, которые, в свою очередь, подразделяются на внешние (внетекстовые) и внутренние (внутритекстовые). Так, под концептуальными границами имеем ввиду очертания единиц концептуального уровня, таких как, например, концептуальных доменов, концептосфер, лежащих в основе парадоксальных поэтических образов. Условными маркерами таких очертаний считаем концептуальные составляющие названных явлений, устанавливаемых нами путем анализа вербальных форм их воплощения. К внутренним границам относим контуры парадоксальных поэтических образов и границы текстовых миров. В первом случае настаиваем на более конвенциональной специфике, прежде всего, руководствуясь диффузным [20, с. 2], т.е. размытым характером такой образности, ее разбросанности по всему поэтическому тексту, а в некоторых случаях и дискурсу. Границы же текстовых миров видим более четкими, т.е. «проводи-

мами» действительными единицами, функционирующими в качестве их текстовых операторов. Внешние границы проявляются в интертекстуальных связях парадоксальных поэтических образов. Подразумеваем границы уже не текстовых миров того или иного поэтического произведения, относящегося к анализируемой эпохе, а мира текста [1], в частности устанавливаемые аллюзиями.

Основным когнитивно-семиотическим процессом, лежащим в основе формирования парадоксальности считаем концептуальную трансгрессию, которая, в свою очередь, приводит к концептуальной интеграции [17] или концептуальной амальгаме [2, с. 33]. Когнитивно-семиотический механизм концептуальной амальгамы сопровождается когнитивными операциями абсорбции или экстрюзии границ парадоксальности.

Итак, в результате проведенного исследования, нами была выявлена специфика взаимодействия кодов в формировании парадоксальности в коммуникативном пространстве современной англоязычной поэзии. Установлено, что особенности взаимодействия кодов определяются характером их сочетаемости, а именно, комбинацией гетерогенных и гомогенных кодов. При объединении разнородных кодов парадоксальность проявляется в наибольшей степени через амплификацию признаков противоречия, аллогичности и инконгруэнтности. В случае гомогенной сочетаемости поэтические образы обладают только элементами парадоксальности. Перспективу дальнейшего изучения видим в рассмотрении когнитивно-семиотических механизмов создания парадоксальности в англоязычном поэтическом дискурсе.

ЛИТЕРАТУРА

- Белехова Л.И. Словесный образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд: [монографія] / Л.И. Белехова. – 2-е вид., доповнене і перероб. – М.: Звездпад, 2004. – 376 с.
- Белехова Л.И. Від відчуття до співчуття: когнітивні операції передкатегоріального рівня / Л.И. Белехова // Світ емоцій у дзеркалі когніції: мова, текст, дискурс: Тези доповідей Круглого столу, присвяченого ювілею проф. О.П. Воробйової (27 вересня 2012 р., КНЛУ). – К.: Вид. центр КНЛУ, 2012. – С. 33.
- Барт Р. S/Z / Р. Барт. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с.
- Воробйова О.П. Лингвистика сегодня: реинтерпретация эпистемы // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія. – 2013. – Т. 16, № 2. – С. 41–47.
- Воробйова О.П. Лингвистика 2012: шляхи, які ми обираємо / О.П. Воробйова // Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Україна і світ: діалог мов та культур». – К.: Вид. центр КНЛУ, 2012. – С. 47–48.
- Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина / Под общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М.: Диалог, 1996. – 245 с.
- Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Е.С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века : Сб статей : [под ред. акад. Ю.С. Степанова]. – М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 1995. – С. 144–238.
- Лалаянц И.Э., Милованова Л.С. / И.Э. Лалаянц, Л.С. Милованова // Новейшие исследования языковой функции мозга // Вопросы языкознания. – 1992. – № 2. – С. 112 – 122
- Лотман Ю.М. Семіосфера. Культура и Взрыв. Внутри мыслящих миров / Ю.М. Лотман. – СПб.: Искусство, 2001. – 703 с.
- Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология / В.Н. Манакин. – К.: изд-во «Знання», 2004. – 326 с.
- Пирс Ч.С. Избранные философские произведения. Учение о знаках / Ч.С. Пирс. – М.: Логос, 2000. – С. 176 – 223.
- Семиотика: Антология / Сост. Ю.С. Степанов; Изд. 2-е, испр. и доп. М.: Академический Проект: Деловая книга, 2001. – 702 с.
- Слухай (Мологасва) Н.В. Художній образ у дзеркалі міфу етносу: М.Лермонтов, Т.Шевченко (лінгвoseміотичний аспект): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02; 10.02.01 / Н.В. Слухай (Мологасва). – Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 47 с.
- Чернявская В.Е. Лингвистика текста. Лингвистика дискурса / В.Е. Чернявская. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2013. – 208 с.
- Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – СПб.: Симпозиум, 2004. – С.83.
- Якобсон Р. Лингвистика и поэтика: Пер. с англ. / Р. Якобсон // Структурализм: “за” и “против”. – М.: Прогресс, 1975. – С. 193-230.
- Fauconnier J., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities / J. Fauconnier, M. Turner. – N.Y.: Basic Books, 2002. – 440 p.
- Lehrer J. Imagine: How Creativity Works / Jonah Lehrer. – Edinburgh, London: Canongate, 2012. – 279 p.
- Vorobyova O. Music, Mobility, Intemediality: An Affective Dimension of Movie Trailers / O. Vorobyova // 32-nd PALA Conference «Mobile Stylistics». Book of Abstracts. University of Heidelberg, Germany, July 31– August 4, 2013. – P. 151.
- Tsur R. Playing By Ear and the Tip of the Tongue: Precategorical Information in Poetry / R. Tsur. – John Benjamins B.V. – 2012. – 309 p.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Byelyehova L.I. Verbal abuse in American poetry: Linguistic and Cognitive view: [monohraf] / L.I. Byelyehova. - 2nd ed., Enlarged and overhauled. - M.: Zvezdopad, 2004. - 376 p.
- Byelyehova L.I. From a sense of compassion cognitive operations precategory level / L.I. Byelyehova // The world of emotions in mirror of cognition, language, text. Discourse: Proceedings of the round table dedicated to the anniversary of prof. A.P. Vorobyov (Sept. 27-tion in 2012, KNLU). - K.: Type. Center KNLU, 2012. - P. 33.
- Bart R. S / Z / R. Barth. - M.: Editorial URSS, 2001. - 232 p.
- Vorobyova O.P. Linguistics today: reinterpretation episteme // Bulletin KNLU. Avg. Philology. - 2013. - Vol 16, № 2. - P. 41-47.
- Vorobyova O.P. Linguistics 2012: the ways that we choose / Vorobyova O.P. // Proceedings of the International scientific conference "Ukraine and the World: dialogue of cultures and languages." - K.: Type. Center KNLU, 2012. - P. 47- 48.
- A short dictionary of cognitive terms / E.S. Kubryakova, V.Z. Demyankov, J.G. Pankratz, L.G. Luzinaq /, ed. E.S. Kubryakova. - M.: Dialog, 1996. - 245 p.
- Kubryakova E.S. Evolution of linguistic ideas in the second half of the twentieth century (the experience of paradigmatic analysis) / E.S. Kubryakova // Language and science of the late 20th century: Collection of articles: [ed. Acad. Yu.S. Stepanova]. - M.: Rus. State. Hum. Un-ty Press, 1995. - S. 144-238.
- Lalayants I.E., Milovanova L.S. / I.E. Lalayants, L.S. Milovanova // Recent studies of brain function language // Questions of linguistics. - 1992. - № 2. - S. 112 - 122
- Lotman Yu.M. Semiosphera. Culture and Explosion. Inside minded worlds / Yu.M. Lotman. - St. Petersburg: Art, 2001. - 703 p.
- Manakin V.N. Comparative lexicology / V.N. Manakin. - K.: Publishing House "knowledge", 2004. - 326 p.

11. Peirce Ch.S. Selected Philosophical Works. Doctrine of signs / Ch.S. Pearce. - M.: Logos, 2000. - S. 176 - 223.
12. Semiotics: An Anthology / Comp. Yu.S. Stepanov; Ed. 2nd, rev. and add. M.: Academic Project: Business Book, 2001. - 702 p.
13. Slukhay (Molotayeva) N.V. The artistic image in the mirror myth ethnicity: M. Lermontov, Shevchenko (linguistic semiotic aspect): Abstract. Thesis ... cand. Philol. Sciences: 10.02.02; 10.02.01 / N.V. Slukhay (Molotayeva). - Kyiv University n.a. Taras Shevchenko. - K., 1996. - 47 p.
14. Chernjavskaja V.E. Text Linguistics. Linguistics of discourse / V.E. Chernjavskaja. - M.: FLINT: Nauka, 2013. - 208 p.
15. Eco U. lack of structure. Introduction to semiology / U. Eco. - SPb.: Symposium, 2004. - P. 83.
16. Jakobson R. Linguistics and Poetics: Trans. from English. / R. Jakobson // Structuralism: "for" and "against". - M.: Progress, 1975. - P. 193-230.

Marina O.S. Semiopoetic Specificity of Paradoxicality in Communicative Space of Contemporary Anglophone Poetry

Abstract. The article focuses on revealing semiopoetic specificity of paradoxicality in communicative space of contemporary Anglophone poetry. It is realized by means of outlining the character of codes interaction in forming paradoxical poetic forms. It is determined that peculiarities of codes interaction are predetermined by the character of their combinability, i.e. combination of heterogeneous or homogeneous codes. It is figured out that when different codes are united paradoxicality is manifested in its greatest extent. In case of homogeneous combinability poetic images possess solely the elements of paradoxicality.

Keywords: *semiopoetics, combinability of codes, heterogeneous combinability, homogeneous combinability, graduality of paradoxicality*

Марченко В.В.

Особенности коммуникативно-когнитивного подхода к исследованию речемусыкальных произведений

Марченко Валентина Владимировна, аспирант кафедры теории, практики и перевода французского языка Национальный технический университет Украины "Киевский политехнический институт", г. Киев, Украина

Аннотация. В статье обосновывается целесообразность выбора коммуникативно-когнитивного подхода в качестве теоретико-методологической основы исследования особенностей функционирования интонации в речемусыкальных произведениях. Подчеркивается важность рассмотрения взаимодействия вербальных и фонетических концептов в передаче смысла этих произведений в когнитивных процессах речемусыкальной коммуникации.

Ключевые слова: коммуникативно-когнитивный подход, речемусыкальное произведение, интонация, концепт, фоноконцепт

Постановка проблемы. В процессе изучения функционирования интонации в речемусыкальных произведениях особую важность приобретает вопрос выбора оптимальной теоретико-методологической основы исследования. Результаты анализа, направленного на решение этой проблемы, показали целесообразность и актуальность применения доминирующего в современной лингвистике функционально-коммуникативного подхода при условии оптимального интегрирования в его пределах коммуникативного и когнитивного направлений исследования интонации речемусыкальных произведений.

Исходя из этого, целью предпринятого в данной работе теоретического поиска является обоснование концептуальных предпосылок применения коммуникативно-когнитивной парадигмы для теоретических и экспериментальных исследований особенностей и когнитивных механизмов функционирования интонации в речемусыкальных произведениях.

Изложение основного материала. Присущая современной лингвистике переориентация научной мысли в сторону конвергентного рассмотрения когнитивных и коммуникативных аспектов языковой деятельности [13] является также характерной чертой фонетических исследований. Результатами многих теоретических обоснований основных положений коммуникативно-когнитивной парадигмы и соответствующих им экспериментально-фонетических поисков (см., напр., [4; 9; 21 и др.]) доказано, что для более полного многоаспектного описания фонетической системы языка необходимо располагать комплексом коммуникативно-прагматических и когнитивных данных. При этом ученые-фонетисты отмечают, что следует обращать внимание на: человеческий фактор в языке, взаимосвязь языка и мышления, понятия и акустические образы, взаимодействие речи и психики коммуникантов, когнитивные структуры, играющие важную роль в процессе коммуникации [4].

Выбор нами теоретико-методологической базы коммуникативно-когнитивной парадигмы в качестве основы для экспериментально-фонетического изучения функционирования интонации в речемусыкальных произведениях обусловлен, в первую очередь, самой природой этих произведений [12; 14; 22]. Рациональность такого выбора подтверждается тем, что коммуникация в пределах песенного дискурса, в котором собственно и функционируют речемусыкальные произведения, являясь социально [2, с. 26] и культурно [12,

с. 143; 14] обусловленными, имеет творческий, эмоциональный и смыслопорождающий характер [12; 19].

Отметим, что в современной науке дискурс вообще и песенный дискурс в частности принято рассматривать [1, с. 16] как иерархически организованную целостную коммуникативно-когнитивную систему. Такой подход позволяет объяснить, с одной стороны, процесс коммуникативной деятельности и создания рецепции речемусыкального текста в его соотносительности с когнитивными структурами психики коммуникантов, а с другой – механизм активации этих структур под влиянием особенностей и условий самой коммуникации, поскольку именно дискурсивная деятельность обуславливает оптимальную взаимointеграцию коммуникативных и когнитивных процессов.

Обоснованная нами в работе [5] инвариантная синергетическая модель речемусыкальной коммуникации наглядно демонстрирует процессы порождения, актуализации и восприятия речемусыкального произведения, происходящие в сфере духовного бытия адресанта и адресата. Используя указанную модель для теоретического анализа креативно-когнитивных особенностей речемусыкальной коммуникации мы исходим из современной сентенции украинского философа А.В. Клименюка [7, с. 207-211], согласно которой процессы порождения, актуализации и восприятия речемусыкального произведения зарождаются и развиваются одновременно в экзистенциальной, ментальной и трансцендентной сферах бытия индивида и окончательно оформляются в его сознании.

Кроме того, мы разделяем его мнение [там же, с. 207-209] о том, что согласно доминирующему типу мышления в каждой из указанных сфер духовного бытия индивида порождаются и фиксируются в памяти определенные концепты, которые, как известно, могут актуализироваться не только в вербальной форме, но и в невербальной, в частности в виде музыки.

Отметим также, что, несмотря на результаты существующего множества лингвистических исследований, посвященных проблеме концепта, определение самого понятия "концепт" до сих пор остается дискуссионным. Возникшая трудность, по всей видимости, легко устраняема при осознании синархической сущности концепта как унифицированной многоуровневой функциональной единицы мышления [8, с. 92]. Поэтому в данном вопросе мы исходим из известного определения [там же, с. 93], согласно которому концепт является ментальной целостностью, обладающей как единица смысла определенной, обусловленной коллективным

сознанием, степенью абстрактности отражения объектов или явлений реального мира, формирующегося в виде сложного более или менее четкого образа, способного сохраняться в памяти и постоянно обновляться в результате когнитивно-стохастической переработки эмо-рациональной сферой мышления индивида новой перцептивной и логической информации.

Вполне естественно, что и в области когнитивного музыкознания до сих пор нет четко сформулированного понятия "концепт". Однако, возвратившись к приведенному выше определению, нетрудно убедиться в том, что оно включает в себя все без исключения взгляды музыковедов, в той или иной степени связанные с данной проблемой.

Так, согласно теории музыковеда Б.В. Асафьева [2, с. 70-75], музыкальные интонации, слившись с речевой интонацией, вобрав в себя переживания масс людей, под влиянием определенных условий в зависимости от особенностей звукоизвлечения и восприятия начинают кристаллизоваться в общественном слуховом сознании и превращаться в звукокомплексы. Состоящий из таких звукокомплексов, интонационный словарь эпохи, по мнению Б.В. Асафьева [2], является результатом накопления интонационно-слуховых представлений, образующих в итоге на базе конкретно-чувственного мышления некий обобщенный вариант типовой интонации.

В аналогичном смысле В.Г. Москаленко использует понятие "интонационный эталон" [10, с. 5], под которым он понимает зафиксированные индивидуальной или коллективной памятью сборные слуховые представления – результат опыта восприятия музыкально-интонационного материала, объединяемого общими признаками. Более того, автор считает, что формотворческое становление и развертывание мысли в речемзыкальном произведении происходит именно на основании упомянутых выше интонационных эталонов.

Существуют подобные мнения, что в музыкальных интонациях аккумулируется и закрепляется социокультурный опыт, который отображается в "общественной памяти" музыки. Этот накопленный опыт объединяет музыкальные интонации в локальные семиотические системы [3, с. 327] или универсальные коды [17], в которых закрепляются закономерности музыкального мышления [3, с. 328].

В наше время все большую популярность набирает теория устойчивых интонационных оборотов, известных как мигрирующие интонационные формулы. Такие обороты имеют закрепленное значение, способны вызвать конкретные предметно-образные представления и активно мигрируют в тематизме различных текстов, обогащая музыкальный язык и конкретизируя содержание произведения [15, с. 19].

Приведенные выше понятия, типа звукокомплексов, мигрирующих интонационных формул, интонационного эталона, локальных семиотических систем, а также универсальных кодов, по своей сути являются весьма близкими к введенному в фонетику А.А. Калитой лингвистическому термину "фоноконцепт" [6, с. 213], трактуемому его как специфическое, сформированное в результате конкретного коммуникативного опыта, мысленное образование, включающее содержательный минимум знания, способного храниться в долговременной памяти индивида в форме звукового перцеп-

тивного образа или символа и воспроизводиться в устной речи с помощью определенных фонетических структур. В силу этого нам представляется, что со временем понятия мигрирующая интонационная формула, звукокомплекс, интонационный словарь эпохи, универсальный код, интонационный эталон будут замещаться такими более емкими терминами, как музыкальный концепт или фоноконцепт.

С логической точки зрения это неизбежно, поскольку общим для порождения и музыкального, и речевого фоноконцепта является интонация. В пользу этого свидетельствует и то, что в синтезе содержания речемзыкального произведения музыкальные интонации дублируют, а точнее плотно интегрируются с просодией, усиливая, уточняя, отрицая, или же сопровождая просодическое значение или создавая новый более сложный фоноконцепт.

Методологически важно также понимать то, что объектом нашего исследования является речемзыкальное произведение как синтетический продукт, в сложном процессе создания содержания которого речь и музыка взаимоинтегрируются. Поэтому рассмотрение по отдельности вербальных концептов и фоноконцептов речи и музыки не позволит в полной мере проанализировать когнитивные механизмы порождения и восприятия речемзыкального произведения индивидами.

Что же касается других различных по степени сложности перцептивных концептов, функционирующих в когнитивных сферах адресанта и адресата при речемзыкальной коммуникации, то стоит напомнить, что, по мнению Е. Назайкинського [11, с. 92], применение метафор в речи и музыке служит не только методом характеристики или анализа произведения, но и дает возможность их изучения для лучшего понимания и постижения специфики творческого процесса его порождения.

По видению Д. Рубина [20, с. 165], легкость для запоминания и воспроизведения песен и стихов зависит от комплексного сочетания и взаимодействия различных паттернов ритма, звука, значения, образности и эмоций, рифмы, аллитерации и ассонанса, мелодии и тона, интонации, повторения форм, значений, образов, звуков, слов и фраз.

Подобно этому Г. Фиске в качестве "ядра" музыкальных когнитивных механизмов рассматривает "тонально-ритмические паттерны", которые в процессе восприятия последовательно сравниваются друг с другом, а от реципиента зависит, какой глубины иерархию взаимоотношений музыкальных паттернов он способен построить [18].

Таким образом, в случае признания того факта, что независимо от степени сложности и природы порождения все упомянутые разновидности описываемых авторами явлений являются лишь частичными проявлениями или формами того феномена когнитивной деятельности психики коммуникантов, сущность которого определяется обоснованным выше общим термином концепт, его применение для описания результатов исследования особенностей коммуникативно-когнитивного подхода к исследованию устной речи и музыки в объеме выполняемой нами работы представляется вполне оправданным.

Следует также отметить, что познавательный потенциал избранного таким образом коммуникативно-когнитивного подхода положительно относительно нашего исследования отличается и благодаря достаточной наработке лингвистами и музыковедами общего понятийно-категориального аппарата, а также ряда сходных коммуникативно-когнитивных концепций, категорий и механизмов ментальной репрезентации речемзыкальных произведений. Более того, в результате интегрированного характера коммуникативно-когнитивного подхода его процедурные возможности [16] позволяют осуществлять синтез когнитивных и коммуникативных методов и методик исследования: когнитивного картирования, анализа про-

тотипов, изучения речевого акта и анализа дискурса, операций фокусировки и проминантности, теории концептуальной интеграции и иконизма, на основе применения которых достигается понимание и музыки, и речи [22].

Выводы. Изложенное позволяет считать методологически рациональным осуществление теоретических и экспериментальных исследований речемзыкальных произведений в общих рамках концептуальных положений коммуникативно-когнитивного подхода путем совместного анализа природы порождения и специфики влияния взаимодействующих в них вербальных и фонетических концептов на протекание когнитивных процессов в сознании коммуникантов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н.Ф. Когнитивно-прагматическая субпарадигма науки о языке / Н.Ф. Алефиренко // Когнитивно-прагматические векторы современного языкознания: сб. науч. трудов. – М.: Флинта: Наука, 2011. – С. 16-27.
2. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс, кн. 1-2 / Борис Владимирович Асафьев. – Л.: Издательство «Музыка», 1971. – 376 с.
3. Брылева Н.А. Проблема концепта в музыкальной культуре / Н.А. Брылева // Вестник КрасГАУ. – № 2. – 2008. – С. 326-329.
4. Калита А.А. Когнітивний підхід до вивчення фонетичних засобів мови/ А.А. Калита, Л.І. Тараненко // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – Вип. 441-443: Германська філологія. – Чернівці: ЧНУ. – 2009. – С. 3-6.
5. Калита А.А. Механізми породження і сприйняття мовленево-музичного твору / А.А. Калита, В.В. Марченко // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 38. – 2013. – С. 79-82.
6. Калита А.А. Синергетизм порождения и актуализации фоноконцепта / А.А. Калита, Л.І. Тараненко // Наукові записки. – Вип. 96 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2011. – С. 213-219.
7. Клименюк А.В. Знание, познание, когнция: монография / Александр Валерианович Клименюк. – Тернополь: Підручники і посібники, 2010. – 304 с.
8. Клименюк А.В. Модели концептосферы и механизмов когнитивного мышления индивида / А. В. Клименюк // Наукові записки. – Вип. 81 (3). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 4 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 88-104.
9. Красовська І.В. Лінгвокогнітивні особливості просодичного оформлення англійських висловлень на позначення позитивних емоцій (експериментально-фонетичне дослідження): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Красовська І. В. – Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2009. – 20 с.
10. Москаленко В.Г. Аура слова в музичній інтонації / В.Г. Москаленко // Семантичні аспекти слова в музичному
- творі: зб. ст. / Нац. муз. акад. України ім. П.І. Чайковського. – К.: Нац. муз. акад. України, 2003. – С. 3-14.
11. Назайкинский Е. Музыкальное восприятие как проблема музыкознания / Е. Назайкинский // Восприятие музыки. – М.: Музыка, 1980. – С. 91-111.
12. Потапчук М.А. Песенный дискурс как коммуникативный процесс / М.А. Потапчук // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. – Вып. 74. – 2013. – С. 140-143.
13. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Михайлович Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
14. Тараева Г.Р. Музыкально-речевые системы как объект теории музыкальной семантики / Г. Р. Тараева // Мир науки, культуры, образования. № 1 (32). – 2012. – С. 39-41.
15. Шаймухаметова Л.Н. Мигрирующая интонационная формула как феномен музыкального мышления / Л.Н. Шаймухаметова // Горизонты музыкознания, 2 (9), 2011. – С. 18-26.
16. Шевченко И.С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике / И.С. Шевченко // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 202-205.
17. Adorno T.W. Music and Language: A Fragment / T.W. Adorno // Quasi una Fantasia. Essays on Modern Music. – London, New York: VERSO, 1956. – URL: <https://www.msu.edu/~sullivan/AdornoMusLangFrag.html>
18. Fiske H.E. Connectionist models of musical thinking (Studies in the History and Interpretation of Music) / H.E. Fiske. – Melten Press, 2004. – 211 p.
19. Pradier M.F. Emotion Recognition from Speech Signals and Perception of Music / Melanie Fernandez Pradier // Universität Stuttgart, 2011. – 104 p.
20. Rubin D. Memory in Oral Traditions: The Cognitive Psychology of Epic, Ballads, and Counting-out Rhymes / David Rubin. – Oxford University Press, 1995. – 404 p.
21. Tatham M.A.A. Cognitive Phonetics. – Some of the Theory / M.A.A. Tatham // In Honor of Ilse Lehiste. – Dordrecht: Foris Publications, 1987. – P. 271-276.
22. Zbikowski L.M. Conceptualizing Music. Cognitive Structure, Theory, and Analysis / L.M. Zbikowski. – OUP USA, 2002. – 376 p.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Alefirenko N.F. Cognitive and pragmatic subparadigm of the language science / N.F. Alefirenko // Cognitive-pragmatic vectors of modern linguistics: a collection of scientific works. – M.: Flinta: Nauka, 2011. – P. 16-27.
2. Asaf'ev B.V. Music form as a process / Boris Vladimirovich Asaf'ev. – L.: Izdatel'stvo «Muzyka», 1971. – 376 p.
3. Bryleva N.A. The problem of concept in music culture / N.A. Bryleva // Vestnik KrasGAU. – № 2. – 2008. – P. 326-329.
4. Kalita A.A. Cognitive approach towards the study of phonetic language means / A.A. Kalita, L.I. Taranenko // Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Collection of scientific papers. – Vol. 441-443: Germanic Philology. – Chernivtsi: ChNU. – 2009. – P. 3-6.
5. Kalita A.A. The mechanism of production and perception of speech-and-music works / A.A. Kalita, V.V. Marchenko // Scientific notes. A series of "Philological". – Ostrog: Publishing

- House of the National University "Ostrog Academy". - Vol. 38. - 2013. - P. 79-82.
6. Kalita A.A. Synergetics of the production and actualization of phonoconcept / A.A. Kalita, L.I. Taranenko // Scientific notes. - Vol. 96 (2). - Series: Philology (Linguistics): In 2 parts. - Kirovograd: RVV KDPU im. V. Vinnichenka. - 2011. - P. 213-219.
 7. Klimeniuk A.V. Knowledge, perception, cognition: monograf / Aleksandr Valerianovich Klimenjuk. - Ternopol': Textbooks and manuals, 2010. - 304 p.
 8. Klimeniuk A.V. Models of the conceptosphere and the mechanisms of individual's cognitive thinking / A.V. Klimenjuk // Scientific notes. - Vol. 81 (3). - Series: Philology (Linguistics): U 4 ch. - Kirovograd: RVV KDPU n.a. V. Vinnichenka, 2009. - P. 88-104.
 9. Krasovs'ka I.V. Linguo-cognitive peculiarities of prosodic composition of English utterances denoting positive emotions (experimental phonetic research): avtoref. dis... kand. filol. nauk: 10.02.04 / Krasovs'ka I.V. - Kyiv National Linguistic University. - K., 2009. - 20 p.
 10. Moskalenko V.G. The aura of word in the music intonation / V.G. Moskalenko // Semantic aspects of speech in musical work: a collection of articles / Nat. Musical Acad. of Ukraine. PI Tchaikovsky. - K. : Nat. Musical Acad. of Ukraine., 2003. - P. 3-14.
 11. Nazajkinskij E. Musical perception as the problem of musicology / E. Nazajkinskij // Perception of Music. - M.: Muzyka, 1980. - P. 91-111.
 12. Potapchuk M.A. Song discourse as a communicative process / M.A. Potapchuk // Bulletin of the Chelyabinsk State University. Philology. Arts. - Vol. 74.- 2013. - P. 140-143.
 13. Prihod'ko A.M. Concepts and concept systems in cognitive-discursive paradigm of linguistics / Anatolij Mikolajovich Prihod'ko. - Zaporizhzhja: Premier, 2008. - 332 p.
 14. Taraeva G.R. Musical-speech systems as the object of the musical semantics theory / G.R. Taraeva // The world of science, culture and education. № 1 (32). - 2012. - P. 39-41.
 15. Shajmuhametova L.N. Migrating intonation formula as the phenomenon of musical thinking / L.N. Shajmuhametova // Horizons of Musicology, 2 (9), 2011. - P. 18-26.
 16. Shevchenko I.S. Formation of cognitive-communicative paradigm in linguistics / I.S. Shevchenko // Bulletin of the KNU n.a. V.N. Karazin. -2004. - № 635. - P. 202-205.

Marchenko V.V. Peculiarities of the communicative and cognitive approach towards the study of speech-and-music works

Abstract. The article explains the appropriateness of the choice of communicative and cognitive approach as a theoretical and methodological foundation for the study of the intonation functioning in speech-and-music works. The author dwells on the importance of studying the verbal and phonetic concepts interaction and the way they convey the meaning of these works in cognitive processes of speech-and-music communication.

Keywords: *communicative and cognitive approach, speech-and-music work, intonation, concept, phonoconcept*

Русакова О.В.

Типологія таксисних предикатів (на матеріалі сучасної української мови)

Русакова Ольга Валеріївна, кандидат філологічних наук,
викладач кафедри філології Коломійського інституту

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Коломия, Україна

Анотація. У статті таксис розглянуто як темпоральне значення порядку дій. Встановлено, що визначальним у формуванні таксисних значень є семантико-синтаксична взаємодія таксисних предикатів, до яких зараховуємо предикати на позначення фізичної дії, руху, мовлення, звучання, сприйняття, стану й процесу. З'ясовано особливості поєднання предикатів різної семантики у формуванні рівнорядного таксису послідовності.

Ключові слова: таксис, таксисний предикат, дієслово, семантико-синтаксична взаємодія, послідовність

Мовна категорія таксису все частіше стає об'єктом комплексних досліджень. Теоретичному висвітленню семантики таксису й засобів його вираження присвячені праці Ю.С. Маслова, О.В. Бондарка, С.М. Полянського, В.С. Храковського, Т.Г. Акімової, Н.А. Козінцевої, В.П. Недялкова, Н.В. Семенової. Викладені мовознавцями положення стали базовими для вивчення таксису на матеріалі різних мов (М.С. Азісова, Н.О. Ляшенко, С.Н. Ханбалаєва, Н.Л. Кудінова, М.В. Мішаєва, Л.М. Гареева, О.М. Безроднова). В українському мовознавстві ґрунтовний аналіз таксису представлений у дослідженнях О.І. Бондаря, Т.С. Слободинської, М.В. Мірченка, В.М. Барчука. Запропоновані вченими концепції таксису відрізняються одна від одної: відмінності полягають і в з'ясуванні обсягу категорії, й у визначенні типів таксису, й у виокремленні засобів вираження таксисних значень. Неоднозначність тлумачення таксису зумовлена різницею в трактуванні його граматичної природи.

У сучасних дослідженнях таксис в основному опрацьовано як функціонально-семантичну категорію, яка відображає часове відношення між діями в межах цілісного періоду часу [2; 8; 9]. Вивчення таксисних відношень здійснюють на основі функціонування різнорівневих мовних засобів: морфологічних (вид, час), синтаксичних (синтаксичні конструкції, порядок слів), лексико-граматичних (сполучники, прислівники), – об'єднаних семантикою часових відношень між діями поліпредикативного комплексу. Основним засобом вираження залежного таксису вважають дієприслівникові конструкції, незалежного – співвідношення видо-часових форм у різних типах складного речення, а також у реченнях із однорідними присудками [9, с. 240-241]. У поліпредикативних комплексах встановлюють таксисні відношення одночасності, які формують співвідносні дії, виражені здебільшого формами недоконаного виду, та різночасності (передування, наступність), представлені співвідносними діями, вираженими формами доконаного виду [9, с. 243-249]. Таксисні значення встановлюють на основі аспектуальних ознак. Однак таксис представляє співвіднесення двох чи кількох дій, виражених дієслівними формами, а аспектуальні ознаки відображені у внутрішньодієслівній семантиці, тому вони не можуть реалізувати таке співвіднесення: таксис неможливо встановити, опираючись на одну дієслівну словоформу.

За концепцією В.М. Барчука, таксис вказує на темпоральне значення порядку дій на основі відносної позиції відліку (відношення дії до дії), виражений дієсловом чи дієслівним поліпредикативним комплексом для відображення взаємопов'язаних з погляду мовця подій

онтологічного часу [1, с. 276]. Зміст категорії таксису виражений через співвіднесення дії з іншою дією. У таксисній ситуації співвідносна дія є позицією відліку для іншої дії.

Таксис ґрунтується на лінійних і нелінійних темпоральних відношеннях. Лінійність відображає почергове розміщення ряду послідовних дій на горизонтальній темпоральній осі; нелінійність указує на синхронність дій і переводить їх на вертикальну темпоральну вісь. Співвідносні дії диференційовано за ознакою рівнорядності / нерівнорядності. Рівнорядний таксис передбачає взаємодію однофункціональних дій, виражених предикатами, що виконують однотипні ролі в таксисній ситуації, нерівнорядний – різнофункціональних. У сферу рівнорядного таксису включено лінійне значення послідовності, нелінійне значення сутаксису. Незважаючи на морфологічне вираження предикатів (дієприслівник і особове дієслово), рівнорядні представлені як P_1 і P_2 . При таксисі послідовності й сутаксисі співвідносні дії є позицією відліку одна для одної.

Встановлення нерівнорядного таксису відбувається у випадку, якщо одна дія є позицією відліку для іншої. Таксисне значення ідентифікуємо за метричним предикатом P , який є позицією відліку, інша дія виражена хронологічним предикатом p , який означає метричний. Нерівнорядний таксис формують лінійні значення передування / наступності; нелінійне значення інтаксису; лінійне / нелінійне значення екстраксису. Передування й наступність є варіантами таксису послідовності, інтаксис – варіант сутаксису, екстраксис – варіант або послідовності, або сутаксису.

Вважаємо, що залучення морфологічних, синтаксичних та лексико-граматичних засобів не є достатнім для аналізу таксису як темпорального значення порядку дій, оскільки не враховано семантику самого предиката. Таким чином, засоби вираження таксисних значень потребують поглибленого вивчення й доповнення, чим зумовлена актуальність нашого дослідження.

Мета статті – здійснити диференціацію та класифікацію предикатів, які можуть вступати в таксисні відношення, проаналізувати взаємодію предикатів різної семантики при формуванні лінійного рівнорядного таксису послідовності.

Матеріалом дослідження обрано моносуб'єктні поліпредикативні комплекси з однорядними предикатами, які на формально-синтаксичному рівні представляють прості речення, ускладнені однорідними присудками. Таксис встановлюємо за умови взаємодії двох і більше дій, виражених предикатами, що виявляють темпоральний зв'язок між ситуаціями. Ключовим у формуванні таксисних значень є семантико-синтаксич-

на взаємодія предикатів, які називаємо таксисними. Поняття таксисного предиката як конститутивного компонента таксисної структури ввів В.М. Барчук [1, с. 92].

Загалом предикат виражає зміст події як процес, стан, відношення, ознаку, притаманні суб'єктові. Таксисний предикат слід означувати через семантику категорії таксису. У формуванні таксисної ситуації бере участь тільки такий предикат, який виражає подію й темпорально співвідноситься з іншим предикатом, адже таксис відображає темпоральний зв'язок між подіями. Поєднання предикатів у таксисній ситуації утворює динамічну взаємодію: *Микола взяв (P₁) граблі, постелив (P₂) куфайку біля Первінки, поклав (P₃) граблі поруч, поставив (P₄) собі на ніч кружку води, зачинив (P₅) на замок зсередини двері...* (М. Вінграновський). У наведеній структурі співвіднесення таксисних предикатів представляє послідовний порядок дій; жодна з дій не впливає на здійснення будь-якої іншої дії, тому встановлюємо рівнорядний таксис послідовності.

Таксисний предикат виражений дієслівною граемою. Семантичною базою дієслова є категорійне значення дії як процесу. Жодній іншій частині мови не властива семантика процесуальної дії. Як відзначає О.С. Кубрякова, дієслово, називаючи дії та стани, має такі значення, які відображають характер дій, особливості протікання означеного процесу, спосіб його здійснення, джерело та кінцевий результат [4, с. 101]. Дієслово має часове вираження, що вказує на наявність темпоральних ознак.

Предикати, позначені дієслівними лексемами, займають центральне місце в класифікаціях, здійснених зарубіжними (У.Л. Чейф, Дж. Лайонз, Н.Д. Арутюнова, З. Вендлер, О.В. Падучева, Ю.С. Маслов, Ю.Д. Апресян, Т.В. Булигіна, Ю.С. Степанов, О.М. Селіверстова, Л.М. Васильєв, Г.О. Золотова, Т.Б. Алісова й ін.) та українськими (І.Р. Вихованець, А.П. Загнітко, О.І. Леута, О.І. Бондар та ін.) мовознавцями. На думку О.В. Падучевої, існують два типи класифікацій дієслів: 1) традиційні класифікації (онтологічні, чи тематичні), за якими виокремлюють дієслова руху, існування, фізичного впливу, сприйняття, мовлення, емоцій тощо; 2) аспектуальні класи Вендлера [7, с. 38]. Ці класифікації не пов'язані одна з одною: одне й те ж дієслово може належати до двох класифікацій.

В українській лінгвістиці поширеною є двокомпонентна класифікація, яку формують предикати дії та предикати стану (І.Р. Вихованець). Відомими є класифікації, у яких виокремлено предикати дії (фізичного, мовленнєво-мисленнєвого спрямування), руху, процесуальні, існування, стану, володіння, сприйняття, місцезнаходження, кваліфікації, якісної характеристики (детермінації), тотожності, відношення, модального відношення (А.П. Загнітко); дієслова дії, руху, стану, процесуальні, соціальних і ментальних дій, релятивні (відношення), місцеперебування, буття, характеристики, екзистенційні, володіння (О.І. Леута) та інші.

На думку В.І. Кононенка, "швидше можна приймати чи не приймати ті чи ті класифікації або, що більш виправдано, визнавати можливість існування різних класифікацій, побудованих на різних засадах, з тим, щоб можна було обрати ту з цих таксономій, яка від-

повідає меті конкретного дослідження" [3, с. 12]. Опрацьовуючи класифікацію таксисних предикатів, важливим є врахування двох чинників: таксисний предикат повинен відображати подію і темпорально співвідноситися з іншим предикатом.

Таксисні предикати виражені дієслівними граемами, однак не всі дієслова відносимо до таксисних предикатів. Вважаємо, що не виражають подію, а отже, не виконують функцію таксисного предиката дієслівні лексеми, що вказують на існування (*бути, існувати, перебувати* – дієслова буття), тотожність предмета й найменування. Дехто з мовознавців узагалі не вважає предикатом твердження про існування або тотожність предмета самому собі, а також найменування [10, с. 392]. Обмеження щодо надання статусу таксисного предиката мають і дієслова, що виражають ставлення до суб'єкта чи об'єкта: *поважати, любити, гордувати*; вплив на об'єкт: *лякати, закликати*; залежність від об'єкта: *підкорятися*; захист: *берегти*; посесивні дієслова: *мати*; дієслова виникнення, появи: *з'являтися, наставати*; а також дієслова характеристики: *запізнюватися*. Наприклад, у структурі *Виписавши зі справи необхідні дані, я загорівся розшукати пані Аліну* (Ю. Винничук) не встановлюємо таксис, оскільки дієслово *загорівся* не виражає подію, а отже, не є таксисним.

До таксисних предикатів зараховуємо дієслова, які позначають:

- 1) фізичні дії: спрямовані на створення або зміни об'єкта: *кидати, копати, стелити, стукати, підв'язувати, поливати*; діяльність суб'єкта: *робити, працювати, будувати, майструвати*;
- 2) рух (і переміщення): *іти, бігти, плисти, лізти, рухатися, летіти, скакати, кружляти; вести, тягти, котити, піднімати, ставити*;
- 3) мовлення (вітання / прощання, розмова, інформування): *говорити, бубоніти, питати, переказувати, вітати, оповідати*;
- 4) звучання (і звуконаслідування): *брякати, дзижчати, кричати, насвистувати*;
- 5) сприйняття: *дивитися, бачити, чути, слухати*;
- 6) стан: *мовчати, чекати, спати*; просторова локалізація: *стояти, сидіти, лежати, висіти*;
- 7) процес: *дихати, їсти, сміятися; цвісти*.

Варто зауважити, що диференційними ознаками предикатів процесу є динамічність, яка засвідчена семою "розвиток", часова локалізованість, фазовість, яка передбачає становлення, розвиток і завершення предикатної ознаки, і пасивність суб'єкта [5, с. 5]. На відміну від предикатів процесу, предикати стану є статичними, не мають чіткої часової орієнтації. Як відзначає О.І. Леута, "дієслівні предикати стану позбавлені значення об'єктної спрямованості і для них не характерне значення результативності дії" [6, с. 21].

Запропонована нами класифікація може представляти один із можливих варіантів типології таксисних предикатів.

В українській мові лінійний рівнорядний таксис послідовності формує співвіднесення як різнотипних предикатів, так і однотипних. Проведений аналіз засвідчив, що рівнорядний таксис послідовності в структурах з однорядними предикатами здебільшого маркують предикати, один з яких позначає рух, інший – фізичну

дію, мовлення, сприйняття або процес: *В суботу рано вибігла (P₁) Михайлиха за поріг хати і заговорила (P₂) до себе дзвінким голосом (В. Стефанік) – P₁ виражений предикатом руху, P₂ – мовлення; Очі жваво пробігли (P₁) по виднокрузу й зупинились (P₂) на бентежному небі (Б. Антоненко-Давидович) – P₁ є предикатом руху, P₂ – процесу. Предикат руху в основному займає першу позицію в таксисній ситуації послідовності. Найчастотнішими в сучасній українській літературній мові є поєднання послідовних предикатів руху й фізичної дії: *Даруся лізе (P₁) у грушу і починає перев'язувати (P₂) позліткою її сумне гілля (М. Матіос).**

Таксис послідовності також реалізовано в конструкціях, які представляють слова автора після прямої мови. Предикат мовлення чи звучання передує предикату фізичної дії, руху, сприйняття або процесу: *– Що більше, то веселіше! – одповів (P₁) Люлька й одхилив (P₂) ширше заслону... (А. Кашенко) – P₁ виражений предикатом мовлення, P₂ – фізичної дії. Якщо ж слова автора вжито перед прямою мовою, то предикат мовлення чи звучання слідує за предикатом фізичної дії: *Ларі в нестямі зацідив (P₁) джурі... і гукнув (P₂) до війська (В. Кожелянко); руху: На поміст знову вийшов (P₁) аудитор головної поліції і щось сказав (P₂) до головного ката (Р. Іванчук).**

Послідовність формує взаємодія предикатів, що позначають процес і фізичну дію: *Професор отямився (P₁) від видінь, облизав (P₂) шорстким язиком пересохлі вуста (О. Бердник); процес і мовлення: Пані стає (P₁) посеред хати з руками на животі і питає (P₂) отим безнадійно-вбивчим висновком... (Ірина Вільде); процес і сприйняття: Малий замовк (P₁) і запитально дивився (P₂) на діда (Б. Антоненко-Давидович); процес і стан: Хлопці поставали (P₁) собі коло дзвіниці і ждали (P₂) (Ірина Вільде). Предикати процесу в наведених прикладах є в препозиції та прогнозують наступні предикати фізичної дії, мовлення, сприйняття, стану. Саме такий порядок таксисних предикатів визначений денотативною ситуацією.*

У реченнях предикат стану (просторової локалізації *стояти*) завжди передує іншому предикату, зокрема руху: *Дарка стоїть (P₁) рівенько, мов з олова вилита, важка, застигла якусь хвилину, потім обертається (P₂) різко на п'яти і сідає (P₃) на лавку (Ірина Вільде) – предикат P₁ сідати відносимо до предикатів процесу (порівняймо із предикатом стану *сидіти*).*

Послідовні однотипні предикати виражають переважно фізичні дії, які здійснюються одна за одною: *А Харитя й справді заходила коло вечері. Змила (P₁) з мисчини жменьку пиона, вкинула (P₂) щіпку солі та зо дві чи зо три картоплини, налила (P₃) в горщик води і приставила (P₄) його до вогню (М. Коцюбинський). Предикати фізичної дії творять ряд послідовних дій із фіксованим порядком: наступний предикат з'являється саме після попереднього. У взаємодії таких предикатів виключена можливість їхнього синхронного співвіднесення.*

Конструкції з однотипними однорядними предикатами фізичної дії можуть формувати й два окремі речення, які відображають цілісну подію, наприклад: *Він кремінним ножем надрізав (P₁) собі руку на зап'ястку і щедро полив (P₂) Одного-є своєю кров'ю. Потім замотав (P₃) руку чистою платинкою і посипав (P₄) Одно-*

*го-є пшеничним борошном, а на довершення обмив (P₅) Одного-є полум'ям палаючої соснової тріски (В. Кожелянко). Предикати фізичної дії об'єднані за змістом і мають спільний суб'єкт. Таксис послідовності актуалізують темпоральні лексеми *потім, а на довершення.**

Продуктивними є структури з послідовними діями, вираженими предикатами на позначення односпрямованого руху: *Поїзд вихопився (P₁) на лівий берег і помчав (P₂) кілометр три нічну далечінь (Б. Антоненко-Давидович) чи різноспрямованого руху: Попередньо навчені, вони дружно пірнули (P₁) під воду й повільно та одночасно виринули (P₂) (В. Кожелянко). Таке поєднання пов'язане зі зміною способу пересування суб'єкта й функціонує здебільшого у двокомпонентних структурах. Також послідовними є предикати процесу: *Я тричі вмру (P₁) й воскресну (P₂) тричі (І. Світличний); З Твоїм ім'ям лягаю (P₁) й прокидаюсь (P₂) (О. Слоньовська).**

Семантику послідовних дій з фіксованим порядком можуть увиразнювати експліцитні засоби вираження – темпоральні конкретизатори. У формуванні таксисних ситуацій послідовності беруть участь прислівники з темпоральним значенням *після, отісля, раніше, пізніше, потім, тоді, згодом, спочатку*: *Добровський мовчав (P₁) хвилину, отісля озвався (P₂) з гіркою іронією (О. Тугрянський) – предикати стану і мовлення; Наглядач помовчав (P₁), посонів (P₂), а тоді безцеремонно плюнув (P₃) на підлогу (Іван Багряний) – предикати процесу й фізичної дії; Раніш ти лаялась (P₁), а нині докоряєш (P₂) (В. Стус) – предикати мовлення; Він спочатку кидає усміхнений погляд (P₁) на есесівця, потім здивовано переводить (P₂) його на ректора (О. Бердник) – предикати сприйняття. Як правило, однотипні предикати мовлення та сприйняття не творять ситуацію послідовності без темпоральних конкретизаторів.*

Таким чином, таксис є граматичною категорією, яка вказує на темпоральне значення порядку дій, встановлюється через відношення дії до іншої дії і реалізується в поліпредикативному комплексі. Дієслівні лексеми в таких комплексах функціонують як таксисні. До таксисних належать тільки ті предикати, які виражають подію та вступають у взаємодію, формуючи темпоральний зв'язок між подіями. На нашу думку, таксисні предикати позначають фізичну дію, рух, мовлення, звучання, сприйняття, стан і процес. Визначальним у формуванні таксисного значення є семантико-синтаксична взаємодія предикатів.

Отже, в сучасній українській мові рівнорядний таксис послідовності в структурах із однорядними предикатами формують як різнотипні, так і однотипні предикати. Послідовність представлена у взаємодії предикатів руху й фізичної дії, мовлення, сприйняття, процесу. Типово сталий порядок дій відображений у словах автора при прямій мові: предикати мовлення чи звучання передують предикатам фізичної дії, руху, сприйняття, процесу. Послідовними є й однотипні предикати фізичної дії, руху, процесу. Таксисне значення послідовності актуалізують темпоральні конкретизатори.

Подальші дослідження можуть бути пов'язані з аналізом семантико-синтаксичної взаємодії предикатів при формуванні сутаксису, таксису передування, наступності, інтаксису й екстратаксису.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барчук В. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис : [монографія] / Володимир Барчук. – Івано-Франківськ: Сімик, 2011. – 416 с.
2. Бондар О.І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: система засобів вираження / О.І. Бондар. – Одеса: Астропринт, 1996. – 192 с.
3. Предикат у структурі речення : [монографія] / за ред. акад. НАПН України В.І. Кононенко. – Київ; Івано-Франківськ; Варшава, 2010. – 408 с.
4. Кубрякова Е.С. Части речи в ономазиологическом освещении / Е.С. Кубрякова. – М.: Наука, 1978. – 116 с.
5. Кутня Г.В. Структурно-семантична і функціональна характеристика предикатив процесу в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Г.В. Кутня. – Л., 2004. – 18 с.
6. Леута О.І. Дієслівні речення в українській літературній мові: структура, семантика, моделі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О.І. Леута. – К., 2009. – 35 с.
7. Падучева Е.В. Структура события: семантические роли, аспектуальность, каузация / Е.В. Падучева // Научно-техническая информация. Серия 2. – 2009. – № 6. – С. 38-45.
8. Слободинська Т.С. Таксис в українській мові: універсальні характеристики та специфічні риси / Т.С. Слободинська. – Вінниця: ПП Балюк І.Б. – 2011. – 404 с.
9. Теория функциональной грамматики: Введение, аспектуальность, временная локализованность, таксис / отв. ред. А.В. Бондарко. – 6-е изд. – М.: Книжный дом “Либроком”, 2011. – 352 с.
10. Языкознание: большой энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая российская энциклопедия, 1998. – 685 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Barchuk V. Grammatical temporality: interval. Time. Taxis: [monograph] / Vladimir Barchuk. - Ivano-Frankivsk: Simyk, 2011. - 416 p.
2. Bondar A.I. Temporal relationship in modern Ukrainian literary language: the system of means of expression / A.I. Bondar. - Odessa: Astroprint, 1996. - 192 p.
3. The predicate in the sentence structure: [monograph] / ed. acad. NAPS Ukraine V.I. Kononenko. - Kyiv; Ivano-Frankivsk; Warsaw, 2010. - 408 p.
4. Kubryakova E.S. Parts of speech in onomasiological light / E.S. Kubryakova. - M.: Nauka, 1978 - 116 p.
5. Kutnya G.V. Structural and functional characteristics and semantic predicates process in modern Ukrainian language: Thesis dis. cand. philol. sc. specials. 10.02.01 "Ukrainian language" / G.V. Kutno. - L., 2004. - 18 p.
6. Leuta A.I. Verbal sentences in Ukrainian literary language, structure, semantics, model: Thesis dis. doctor of philol. sc. specials. 10.02.01 "Ukrainian language" / A.I. Leuta. - K., 2009. - 35 p.
7. Paducheva E.V. The structure of the event: the semantic role aspectuality, causation / E.V. Paducheva // Scientific and technical information. Series 2. - 2009. - № 6. - S. 38-45.
8. Slobodynska T.S. Taxis in the Ukrainian language: universal characteristics and specific features / T.S. Slobodynska. - Ball: PP Baluk IB - 2011. - 404 p.
9. Theory of Functional Grammar: An Introduction, aspectuality, localization of time, taxis / holes. Ed. A.V. Bondarko. - 6th ed. - M.: Book House "LIBROKOM", 2011. - 352 p.
10. Linguistics: large encyclopaedic dictionary / Ch. ed. V.N. Yartseva. - 2nd ed. - M.: Great Russian Encyclopedia, 1998. - 685 p.

Rusakova O.V. Typology of taxis predicates (on material of modern Ukrainian)

Abstract. In the article taxis are considered as a temporal value of actions order. It is set that determining in forming of taxis values is semantic-syntactic co-operation of taxis predicates, to which predicates on denotation of physical action, motion, broadcasting, sounding, perception, state and process are set off. The features of combination of predicates of different semantics are found out in forming of straight lined taxis of succession.

Keywords: taxis, taxis predicate, verb, semantic-syntactic co-operation, succession

Русакова О.В. Типология таксисных предикатов (на материале современного украинского языка)

Анотация. В статье таксис рассмотрен как темпоральное значение порядка действий. Установлено, что определяющим в формировании таксисных значений является семантико-синтаксическое взаимодействие таксисных предикатов, к которым зачисляем предикаты на обозначение физического действия, движения, вещания, звучания, восприятия, состояния и процесса. Выявлены особенности сочетания предикатов разной семантики в формировании равнорядного таксиса последовательности.

Ключевые слова: таксис, таксисный предикат, глагол, семантико-синтаксическое взаимодействие, последовательность

Серякова И.И.

Коммуникативный менеджмент конфликтного дискурса

Серякова Ирина Ивановна, доктор филологических наук,
профессор кафедры германской и финно-угорской филологии
проректор по учебно-воспитательной работе и международным связям,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев, Украина

Аннотация. В статье проанализированы основные модели построения конфликтного дискурса и определены соответствующие им типы коммуникативного менеджмента. В терминах дискурсивных стратегий и тактик выявлена роль невербального поведения как эффективного средства управления конфликтом.

Ключевые слова: коммуникативный менеджмент, конфликтный дискурс, невербальные средства коммуникации, модели конфликтного дискурса

Постановка проблемы. Конфликт определяют как наиболее деструктивный способ возникновения, развития и завершения значимых противоречий, возникающих в процессе социального взаимодействия [1, с. 158]. При этом взаимодействия рассматривают как во внешнем, поведенческом, социальном, так и во внутреннем, психологическом, когнитивно-эмоциональном плане. Любой конфликт представляет собой реализацию противоречия, поскольку в него вовлекаются воплощенные во взаимодействии противостоящие ценности, установки, мотивы личностей. Очевидно, что для своего разрешения конфликт непременно должен воплотиться в коммуникативных столкновениях через соответственные вербальные и невербальные действия участников дискурсивных практик.

В современной дискурсивной парадигме исследования конфликтов уже произошли существенные изменения, которые предлагают новый взгляд на конфликт как на ценностное явление коммуникации [2, с. 32–33; 10]. Ценность конфликтов состоит в том, что через разрешение противоречий они определенным образом способствуют изменениям, инновациям и творчеству в осуществлении дискурсивной практики. Конфликт создает условия для применения **стратегий коммуникативного менеджмента**: он требует такого управления, которое способно минимизировать негативные, деструктивные последствия, а также усилить возможности конструктивные. Эффективное коммуникативное управление конфликтом, в частности на его финальной фазе, создает благоприятные условия для выхода из конфликта [12, с. 5] или полного его разрешения. Именно этот тезис – наличие коммуникативного менеджмента конфликтного взаимодействия – мы намерены исследовать в аспекте прагматического потенциала невербальных средств коммуникации на материале анализа англоязычного художественного конфликтного дискурса.

Конфликтный дискурс. Коммуникативный конфликт может быть определен как ситуация противостояния участников дискурсивных практик, требующая своего разрешения и вызывающая активность сторон, направленную на преодоление возникшего противоречия и разрешение ситуации в интересах обеих или одной из сторон. Коммуникативный конфликт ведет к критическим жизненным ситуациям, которые представляют собой эмоционально переживаемые человеком обстоятельства, образующие в восприятии личности сложную психологическую проблему, требующую своего разрешения. В ходе конфликтного общения разрешаются ролевые, эмоциональные и прагматические

противоречия дискурсивных личностей [3; 9].

Формой коммуникативного конфликтного взаимодействия выступает конфликтный диалогический дискурс. Вслед за Н.В. Муравьевой [7], определяем конфликтный дискурс как тип дискурсивной практики, в основе которой лежат реальные или иллюзорные, объективные или субъективные противоречия в отношении целей партнеров по коммуникации при попытках их осуществления на фоне острых эмоциональных состояний и переживаний. Конфликтный дискурс характеризуется наличием следующих обязательных атрибутов: дискурсивные личности – субъекты, носители конфликта; общая и частная биполярность, которая является носителем противоречия; деятельность, которая является направленной на преодоление противоречия вербальной и невербальной активностью субъектов конфликта.

Цели субъектов конфликта, хотя и являются весьма важным регулятором их поведения, еще не определяют однозначно характер их взаимодействия в конфликтном дискурсе. Выбор стратегий и тактик поведения становится результатом действия сложной системы факторов, образующих комплекс средств-регуляторов конфликтного взаимодействия, связанных, прежде всего, с проявлением агрессивного эмоционального состояния. Например:

He started toward her, shouting angrily. "What in the hell do you think you're doing?" He reached her in a few long strides and grabbing her arm in a hard grip, propelled her from the center of the pavement over to her Jeep [21, p. 11].

Проблема способов реагирования на возникающую конфликтную ситуацию уже была предметом изучения в прагмалингвистике [3; 6; 12]. Рассматривались действия коммуникантов в аспекте стратегий и их реализации в тактиках взаимодействия [5; 11], выявлялись ключевые конфликтогенные речевые акты – обвинение, оскорбление, отказ [8; 9]. В данной статье мы остановимся на невербальных действиях дискурсивных личностей как участников конфликта и осветим их в плане использования стратегий конкретных коммуникативных стилей – агрессивного, ассертивного и субмиссивного [9; 13].

Дискурсивные стратегии поведения, избираемые участниками конфликта, различаются в зависимости от их ориентации на достижение своих собственных прагматических целей или ориентации на прагматические цели партнера. Выделяют **четыре типа дискурсивных стратегий конфликтного социального взаимодействия**: (1) доминирование (конкуренция,

соперничество, борьба, напористость); (2) избегание (уход, игнорирование); (3) уступчивость (приспособление, компромисс); (4) сотрудничество (кооперация, интеграция). На основе соотнесения типа дискурсивной стратегии с тактиками ее реализации и особенно стилистическим коммуникативным стилем говорящих выделяем три основные модели построения конфликтного дискурса: *модель соперничества*, *модель сотрудничества*, *модель уступчивости* [4; 10; 11], каждая из которых обнаруживает особенности способов и средств коммуникативного менеджмента.

Невербальный аспект коммуникативного менеджмента в конфликтном дискурсе. Для современных дискурсивных исследований характерно признание объективно-субъективной природы конфликтов, которая предполагает не только наличие объективных условий возникновения конфликта, но и субъективной оценки ситуации [1; 2; 11]. Такое восприятие создает для субъекта необходимость реагирования на все условия конфликтной дискурсивной практики, что формирует три типа коммуникативного менеджмента в конфликтном дискурсе, а именно:

- **противостояние** в конфликтном взаимодействии (модель соперничества);
- **предупреждение** угрозы возникновения конфликта (модель сотрудничества);
- **выход** их конфликтного взаимодействия (модель уступчивости).

Первый тип – противостояние и активное пребывание в плоскости конфликтного взаимодействия – прямо коррелирует с понятиями "борьба", "конкуренция" и характеризуется всеми чертами агрессивного стиля поведения. Конкуренция – это такой тип взаимодействия в конфликтной ситуации, при котором коммуниканты не стремятся к разрешению существующих между ними противоречий. Целью их взаимодействия становится победа над противостоящей стороной, для чего применяются разнообразные невербальные средства, используемые при "борьбе с противником", прежде всего, физические действия – удары руками и ногами, драки, расправы. Конкуренция связана с опытом негативного взаимодействия, включавшего негативные эмоциональные компоненты такие, как неприязнь, враждебность, агрессия и т. п. Например:

She forced herself to make eye contact with the gun totting monster.

"If you want the disk, you'll go with me to the airport", she repeated, her voice strangely calm now that her options had been narrowed to one. "If you don't want it, then kill me here."

"A tempting thought," he said, "but it's your show – for now." He put a hand on her shoulder and shoved her toward the door. "Lead the way. My car is just outside. Just remember, I'm only a step behind, and when I shoot, I shoot to kill." Her stomach turned inside out, and she had to force her feet to move past the slain guard [20, p. 85].

Менеджмент конкуренции предполагает использование грубых, оскорбительных, резких действий, наличие которых в конфликтном дискурсе полностью или частично игнорируется принцип вежливого поведения, а невербальные действия являются маркерами проявления враждебности. В конфликте, строящемся по модели соперничества, противостоящая сторона воспри-

нимается как "противник", все используемые средства воздействия участников конфликта друг на друга подчинены цели "победить" [9, с. 162]. Перечисленные признаки, соответствующие такому типу взаимодействия, характерны для агрессивного коммуникативного стиля, что иллюстрирует следующий пример:

Cade followed her to the car, grabbing her arm before she could close the door of the vehicle. His eyes narrowed, she could tell even in the dim light reflected from the porch lamp. "If I've insulted you, I apologize," he told her, "but if I spoke the truth, I think you owe me an apology." Stephanie fought back the tears still welling in her eyes. "I don't owe you a thing, Mr. Steel." She jerked free of his hold, slammed the door and started the engine [15, p. 114–115].

В результате анализа фактического материала были выделены основные невербальные способы управления конфликтом в дискурсивных практиках:

– **физическое воздействие** – драка, толкание, потасовка, удар головой, рукой, ногой, предметом, захват, пощечина, плевки и т. п. Например:

His other hand slipped behind her neck, keeping her locked in his rough embrace. Stephanie defiantly turned to face him. "You've been reading too many gossip columns, Mr. Steel." [15, p.128];

– **психологическое воздействие** – давление на партнера с помощью крика, плача, топая ногами, угрозы взглядом, голосом, жестом, позой. Например:

"And if you do get him, tell he's a fucking savage who cut a chunk of beauty out of this fucking world." Shouting. Red as a beet, the outsized hands white-knuckled [18, p. 74];

– **поведенческое воздействие** – указания партнеру средствами невербалики, что он должен или не должен делать ("замолчи", "уходи"), отказ от выполнения действий, требуемых партнером (молчание, отвод глаз), подавление своих бушующих эмоций, физический выход из ситуации, (отвернуться, хлопнуть дверью, уйти, убежать, уехать и т. п.). Например:

She glared at him, hating him. "Why you pompous, arrogant swine! I would prefer to be a shriveled, old maiden rather than have the likes of you touch me. Oh, yes," she added quickly, knowing too well what he was about to say, "you kissed me once but I had to suffer your abuse afterward. I must have been out of my mind to give you the impression that I wanted more of the same!" And with that she whirled quickly and raced down the short hallway to her room, slamming the door behind her before falling on to her bed [14, p. 102].

Таким образом, модель конфликтной ситуации "соперничество" строится на понятиях "борьба" и "конкуренция", управляется по правилам агрессивного стиля коммуникации и обязательно вовлекает в репертуар агрессивно окрашенные невербальные действия субъектов конфликта.

Второй тип управления поведением в конфликтных дискурсивных практиках – это предупреждение угрозы возникновения конфликта, стремление погасить его, а также искоренение конфликта как коммуникативного противостояния. Это связано с понятиями "контроль", "уклонение" и интерпретируется как избегание, подавление возникающего конфликта, игнорирование конфликта. Здесь имеет место использование

тактик ассертивного стиля общения, направленного на примирение, или субмиссивного стиля общения, направленного на уступку и принятие вины. По сути в типе конфликтного взаимодействия, строящегося по модели "сотрудничество", имеет место явление конструктивного управления конфликтом, которое, по мнению многих ученых, лучше, чем термин "разрешение конфликта", поскольку оно отражает "долгосрочный, иногда трудный процесс, ведущий к разрешению конфликтных проблем" [2, с. 3; 10].

Cade sat mute for a minute longer. Stephanie went to shatter the oppressive silence, but she didn't know what to say. Her anger at him had been dissipated by her account of the movie's plot, so she waited for him to speak while she watched the twinkling lights of downtown Dallas from the window.

"You'll report to me personally every single evening the film crew is on my property," he suddenly announced, and Stephanie whirled in surprise. "You will be responsible for anything that happens," he told her. "Not the producer or the actors or anyone else. I expect to have a complete report by seven o'clock every night." Taking her stunned silence as agreement, he strode to the door and walked out without looking back. Stephanie stood like a statue, staring at the closed door. She was too numb to feel any exultation at the fact that her mission had finally been accomplished [15, p. 57–58].

Такие тактики, как избегание и уступчивость, хотя и имеют разное психологическое содержание, прагматически равноправно направлены на уклонение от конфликтного взаимодействия. Происходит стратегическое планирование минимизации борьбы и активизации ассертивных вербальных приемов: партнеры договариваются, обсуждают, аргументируют, меняют тему разговора, подключают юмор и т.п.), а также активно используют неконфликтные невербальные действия и эмоциональные реакции [5; 6] – улыбки, дружеские прикосновения, уверенный тон голоса и т. п.

At the mention of the prestigious lawyer's name, the corners of Amanda's mouth tightened. "Do you mind if I wait?" Lauren asked. Amanda eyed Lauren skeptically and then lifted her shoulders in a dismissive gesture. "I don't think he plans to come into the office," she replied. "I've got a little time," Lauren responded firmly. "I may as well spend it here" [17, p. 11].

Таким образом, диалог объединяет стратегии поиска преодоления конфликта с помощью выбора оптимальной альтернативы его решения перехода на другой, неконфликтный, стиль общения, обеспечивающий интеграцию противостоящих позиций или выработку компромисса между ними. Невербальные компоненты коммуникации могут выступать средствами урегулирования конфликта, осуществляя управление конфликтным дискурсом. Это управление понимается нами как конструктивное воздействие на конфликт вовлечением ассертивных или субмиссивных невербальных действий, использование которых приводит в частичному, временному или полному, долгосрочному прекращению конфликтного взаимодействия [12; 13]. Достигнутый таким образом мир, компромисс или консенсус обуславливают гармонизацию дискурсивных и межличностных отношений.

В этой части статьи хотелось бы поднять некоторые

теоретические и терминологические вопросы, решения которых не так просты, как может показаться на первый взгляд. Что следует считать окончанием конфликта? Каковы критерии разрешения конфликта? Как рассматривать постконфликтную фазу, часто размещающуюся в дискурсе дистантно – отдельно или в комплексе с собственно конфликтным дискурсом? Дискуссии на эти темы продолжаются в кругах конфликтологов и эспертов в области коммуникативной лингвистики. Самым приемлемым критерием разрешения конфликта признается "удовлетворенность участников его исходом". Разрешение конфликта – это, во-первых, устранение или минимизация проблем, разделяющих стороны, во-вторых, достижение согласия между участниками дискурсивной практики, пусть даже видимого.

Таким же дискуссионным остается вопрос дифференциации понятий "сотрудничество" и "кооперация". Сотрудничество представляет собой такой тип взаимодействия в конфликтной ситуации, при котором его участники стремятся к разрешению возникших между ними противоречий, ориентируясь при этом на сохранение позитивных отношений и опираясь на них в процессе взаимодействия. Сотрудничество развивается на основе позитивного опыта участников конфликта, основанного либо на отсутствии разногласий в прошлом, либо на уверенности в успешном их преодолении в настоящем. Главным способом воздействия партнеров друг на друга являются поиск решения, удовлетворяющего обе стороны, действия убеждения, аргументация и т. д. Предоставление аргументов связано с попытками объяснения, обоснования своих притязаний, апелляция к правилам поведения, моральным нормам, оценка действий. Исходя из перечисленных характеристик конфликта, используемые партнерами стратегии разрешения конфликта могут быть определены как "диалог" [2, с. 315]. Что касается кооперации, то она означает такой тип взаимодействия, участники которого стремятся к разрешению возникших между ними противоречий, независимо от фактора взаимоотношений между ними, опираясь на формальные возможности решения проблемы. При кооперации противостоящая сторона воспринимается как оппонент, прагматическое воздействие ориентировано исключительно на решение проблемы. Стратегия кооперации может быть обозначена как "урегулирование", что направлено скорее на достижение формальных решений, чем на решение проблемы межличностных отношений [9, с. 164-165].

Третий тип коммуникативного менеджмента в конфликтных дискурсивных практиках – выход из конфликта – соотносится с моделью "уступчивость". Заметим сразу, что уступчивость не понимается в прямом смысле как признание поражения или абсолютная уступка партнеру. Модель уступчивости в конфликте интерпретируется в терминах понятий "уход", "выход за пределы конфликтной ситуации". Этот выход осуществляется физически и имеет целью обрыв общения, т.е. завершение конфликта в конкретный момент бытия. Например:

"You really have a low opinion of women, don't you?" she challenged him. "Well, I'm glad I don't have to be around you any longer. Goodbye, Mr. Steele. It was definitely not a pleasure to meet you." She whirled out of the room, almost running down the hallway to the kitchen [15, p. 49].

Завершение конфликта, которое обычно означает его любое прекращение, не обязательно предполагающее разрешение противоречий [1; 2, с. 164], тоже можно считать средством коммуникативного менеджмента в конфликтном дискурсе. С точки зрения разрешения противостояния уход из зоны конфликта не является средством разрешения конфликта, но он выполняет роль "рубильника", который отключает все коммуникативные каналы связи, как вербальные, так и невербальные, поскольку коммуникант физическим образом разрывает конфликтный дискурс, ставя в нем символическую точку.

She withdrew as if she'd been struck. "I think about my children every day. I know they belong with me. Not just for my well-being, but for theirs as well. No one can love them the way I love them. No one." She was shaking with the intensity of her conviction. "The courts will agree. My only mistake was thinking that you would help me." With that, she turned on her heel and strode out of the restaurant and into the slanting rain. The pain of his rejection overwhelmed her [17, p. 58].

Покидая ситуацию конфликта, коммуникант выполняет невербальное проксемное действие отдаления от субъекта конфликта, таким образом избавляя себя от эмоционально-психологического и физического пресинга (если общение идет в агрессивном стиле) или унижения и боли (если конфликт протекает в субмиссивном стиле). Сравним следующие два примера:

"You'll regret this," he warned her in an angry voice. "You're thirty-eight years old, and you'll wind up alone. For chrissake, Sarah, don't be stupid." He was almost threatening her. "I was alone when I was with you, Phil,"

Sarah said quietly. "Now I'll only be by myself. Thanks for everything," she said, and without hearing what he had to say in answer, she hung up [19, p. 250].

She obeyed, scarcely able to stem the tears that were trying to force their way through from the backs of her eyes. Was it the end? If so, she alone had brought it on.

"If you would listen?" she began desperately. "I might be able to explain."

No response; Shane was taking strides twice the length of hers and she began to skip in order to keep up with him. They took little to reach the clubhouse where, with a stiff little bow, he said good night, and left her [16, p. 165–166].

Следует заметить, что, хотя в целях лингвистического анализа описанные три типа управления конфликтным взаимодействием были рассмотрены отдельно, в большинстве случаев кооперативные и конкурентные стратегии вербального и невербального поведения участников конфликта тесно взаимосвязаны. В процессе разворачивания конфликтного дискурса они могут переходить одна в другую: так, если первоначальные попытки договориться не увенчались успехом, то их могут сменить тактики борьбы; напротив, неудачи "силового" решения вынуждают участника коммуникации прибегать в менеджменту сотрудничества.

Выводы. Таким образом, конфликтный дискурс управляется большим репертуаром невербальных средств коммуникации, использование которых не только программирует определенные модели поведения, но и обеспечивает переключение с одного коммуникативного стиля на другой с целью достижения желаемого прагматического результата и эмоционального воздействия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Словарь конфликтолога (2-е изд.) / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – СПб. : Питер, 2006. – 526 с.
2. Гришина Н.В. Психология конфликта. 2-е изд. / Н.В. Гришина. – СПб. : Питер, 2008. – 544 с.
3. Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 476 с.
4. Каган М.С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. - М.: Политгиздат, 1988. - 315 с.
5. Казак С.П. Інтенсивність соматикону емоційного реагування персонажа / С.П. Казак // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К. : Логос, 2014. – Вип. 26. – С. 118–127
6. Козяревич Л.В. Вербальні й невербальні засоби емпатизації діалогічного дискурсу (на матеріалі англомовної прози ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Л.В. Козяревич. – К., 2006. – 191 с.
7. Муравьева Н.В. Язык конфликта / Н.В.Муравьева. М.: Изд-во МЭИ, 2002.- 263.
8. Одарчук Н.А. Семантика та прагматика висловлень відмови в англомовному художньому дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Н.А. Одарчук. – Київ : КНЛУ, 2004. – 20 с.
9. Серякова И.И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках : [монография] / И.И. Серякова. – К : Изд. центр КНЛУ, 2012. – 280 с.
10. Социальные конфликты в современном обществе / Под ред. С.В. Пронина и др. – М. : Наука, 1993. – 155 с.
11. Хасан Б.И. Психотехника конфликта и конфликтная компетентность / Б.И. Хасан. – Красноярск : Фонд ментального здоровья, 1996. – 157 с.
12. Черненко О.В. Лінгвокогнітивні та прагматичні особливості дискурсивного втілення завершальної фази конфліктної взаємодії (на матеріалі англомовної прози ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О.В. Черненко. – К., 2007. – 20 с.
13. Gamble T.K., Gamble M. Communication Works / T.K. Gamble, M. Gamble. – N.Y. : Random House, 1987. – 440 p.
14. Badger R. Shadows of Eden. / Rosemary Badger. – New York : Harlequin Books, 1986. – 189 p.
15. Bowen A. Dangerous Promise / Alyce Bowen. – New York : Superromance, 1982. – 378 p.
16. Hampson A. South of the Moon. / Anne Hampson. – New York : Harlequin Books, 1979. – 187 p.
17. Jackson L. Zachary's Law / Lisa Jackson – New York : Silhouette Books, 1986. – 252 p.
18. Kellerman J. A Cold Heart / Jonathan Kellerman. – New York : Ballantine Books, 2004. – 413 p.
19. Steel D. The House / Danielle Steel. – New York : A Dell Book, 2007. – 385 p.
20. Wayne J. The Outsider's Redemption / Joanna Wayne. – New York : Harlequin Books, 2000. – 250 p.
21. Whitley H. Time of Your Life / H. Whitley – N.Y. : Kensington Publishing Corp., 2000. – 176 p.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Antsupov A.Ya., Shipilov A.I. Conflictologist Dictionary (2nd ed.) / A.Ya. Antsupov, A.I. Shipilov. - SPb. : Peter, 2006. – 526 p.
2. Grishin N.V. Psychology of conflict. 2nd ed. / N.V. Grishin. - SPb. : Peter, 2008. – 544 p.
3. Karasik V.I. Linguistic Circle: Personality, Concepts, Discourse / V.I. Karasik. – Volgograd: Change, 2002. - 476 p.
4. Kagan M.S. World of communication: Problem intersubjective relations. – M. : Politizdat, 1988. - 315 p.
5. Kazak S.P. Intensiveness of nonverbal emotional reactions of a character / S.P. Kazak // Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics: Coll. scien. works. / Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv. Nat. Ling. Univ. / m.ed. N.M. Korbozerova. – K: Logos, 2014. – Vol. 26. – P. 118-127.
6. Kozyarevych L.V. Verbal and nonverbal means empathyatsiyyi dialogical discourse (based on the English prose of the twentieth century): dis. ... cand. philol. sc. specials. 10.02.04 "Germanic languages" / L.V. Kozyarevych. - K., 2006. – 191 p.
7. Muraveva N.V. Language conflict / N.V. Muraveva. M. : Publishing House of the MEI, 2002. – 263.
8. Odarchuk N.A. The semantics and pragmatics statements of refusal statements in English literary discourse: review ... dis. cand. philol. sc. specials. 10.02.04 "Germanic languages" / N.A. Odarchuk. - Kyiv: KNLU, 2004. – 20 p.
9. Sieriakova I.I. Non-verbal communication in English sign discursive practices: [monograph] / I.I. Sieriakova. – K. – Pub. Center KNLU, 2012. – 280 p.
10. Social conflicts in modern society / Ed. S.V. Pronin et al. - Moscow: Nauka, 1993. – 155 p.
11. Hasan B.I. Psychotechnics of conflict and conflict competence / B.I. Hasan. – Krasnoyarsk: The fund of mental health, 1996. – 157 p.
12. Chernenko O.V. Cognitive and pragmatic features of discourse implementation in the final phase of conflict interaction (based on the English prose of the twentieth century): review dis. cand. philol. sc. > specials. 10.02.04 "Germanic languages" / O.V. Chernenko. – K., 2007. – 20 p.

Sieriakova I.I. Communication Management of Conflict Discourse

Abstract. The article offers a comprehensive analysis of key models of conflict discourse and of main types of communication management relevant to them. The role of nonverbal means of communication is highlighted in terms of discourse strategies and effective management of interaction.

Keywords: *communication management, conflict discourse, nonverbal means of communication, conflict discourse models*

Солецький О.М.
Емблематичні форми «Кобзаря» Т. Шевченка

*Солецький Олександр Маркіянович, кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри української літератури*

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. У статті досліджується функціональність емблематичних форм «Кобзаря» Т. Шевченка. Їх розглянуто у двох проєкціях – як домінанту синтетичної зображально-словесної практики творчого самовираження письменника та як структуральний код рецепції текстів Кобзаря, свого роду «пам'ять тексту», що об'єднує найбільш виразні та вагомні знакові репрезентанти в єдиний смисловий вузол. Емблематична форма тут трактується як особливий тип словесно-графічної структурованої єдності, що формує матрицю текстуальних узгоджень поміж автором і читачем.

Ключові слова: емблематична форма, структура, рецепція, символ, архетипний образ

Довготривала дискусія щодо визначення творчої домінанти мистецьких постав Тараса Шевченка окреслила низку його талантів: неперевершений співак та декламатор¹, тонкий і високомайстерний художник (рисувальник, гравер, скульптор, архітектор), геніальний поет. Усі ці характеристики демонструють особливу аксіологічну єдність слова та образу, вербального знака та статичного візуального представлення у сфері творчого самовираження автора. Тож односторонні спроби ізольованої інтерпретації Шевченка як поета або ж лише як художника сьогодні практично неможливі.

Свого часу Д. Антонович, Ю. Бойко, В. Бородин, Л. Генералюк, М. Голубець, С. Гординський, І. Гузар, І. Дзюба, С. Єфремов, М. Жулинський, Г. Клочек, А. Ковальчикова, Є. Кузьмін, Л. Левчук, Б. Лепкий, Д. Наливайко, О. Новицький, Е. Рибалт, М. Скворцов, З. Тарахан-Берега, І. Франко, К. Широцький відзначали взаємовпливи та особливу сугестію Шевченка-художника на Шевченка-поета. Цілком слушно, одним з завдань сучасного шевченкознавства, на думку М. Жулинського, «є орієнтація на комплексне вивчення Шевченка – поета-митця як цілісної творчої особистості. Процес осягнення феномену митця-універсуму – геніального письменника і видатного художника, повинен визначити один із магістральних напрямків у сучасному шевченкознавстві [13, с. 66]». Інтегрування двох галузей шевченкознавства – літературознавчого й мистецтвознавчого – «задля виявлення міжвидових взаємозв'язків і впливів образотворчого мистецтва на літературну творчість Шевченка та літератури на його мистецьку творчість [11, с. 3]» – визначає актуальність дослідження Л. Генералюк. У своїй праці вона акцентує на інтерполяції словесно-зображальних інтеракцій, синестезії як психологічної практики мистецьких конотацій Т. Шевченка. Григорій Клочек номінує ці явища «поетикою візуальності» – особливого мистецтва «живописання словом» [15, с. 7]. Микола Ткачук, досліджуючи оповідну стратегію поеми «Катерина», окремо виділяє функціональну вагомність «нарративної оптики» [23, с. 26]. Дмитро Антонович відзначає особливу професійну мистецьку сугестію: «не можна аналізувати Шевченка-поета, не звертаючи уваги на Шевченка-малюра [2, с. 82]».

Та все ж першість у відкритті художньої вагомості

¹ Достатньо пригадати спогади М. Максимовича та П. Куліша, останній з яких відзначав: «рівного йому співу (Т. Шевченка – О.С.) не чув я ні в Україні, ні по столицях» [16, с. 128], а М. Максимович «не вагаючись твердив, що Шевченко як виконавець народних пісень стояв вище, ніж Шевченко-малюра і Шевченко поет [2, с. 11].

«зміслив зору і їх значення в поезії [25, с. 97]» Тараса Шевченка належить І. Франкові, який у праці «Із секретів поетичної творчості» посутньо обґрунтував «психологію образності» малярства в поезії.

Перелічені міркування дослідників по-різному констатують іконічність літературного стилю видатного українського поета, за різними літературознавчо-мистецькими методиками оцінюють та номінують явища одного джерела, що лише підкреслює очевидну вагомність феномену поетичної «візуальності» у творчості Т. Шевченка. Безперечно, це спонукає дослідників до пошуку найбільш адекватних, на їхню думку, пояснень та термінологічних стягнень. Тож навіть в межах одного дослідження часто зринає поліваріантна термінологічна палітра. Так, Леся Генералюк використовує поняття «візуальний код» [6, с. 52-61], «гіпотипозис», «ексфразис» як основні засоби моделювання візуального образу України [7, с. 3-19], «код образотворчого мистецтва» [8, с. 3-13], «синестезійність світосприйняття» [10, с. 29-35.], «міжвидовий інтеракціонізм» [9, с. 355-377.] тощо. Попри акцентування на «образотворчому», «візуальному», «кінематографічному» (Л. Генералюк, Г. Клочек)² кодах творчості Тараса Шевченка, все ж об'єднує ці визначення незмінна когерентність та корелятивність візуально-словесної практики у творчості видатного українського поета, де слово і візуальний образ вплетені (зіткані) у єдність.

На нашу думку, однією з форм вираження інтермедіальності та інтерсеміотичності концептосфери Т. Шевченка є емблематизм, що має тисячолітню традицію еволюціонування та творення універсальних форм семіотично-семантичних презентацій. Вітаючись з первісних ритуально-міфологічних єднань слова-образу та досягнувши свого апогею у часи Бароко (Е.Р. Курціус, О. Михайлов, Д. Чижевський), емблематична форма модифіковано та трансформовано проглядається у різних художніх структурах, організовуючи особливу смислову конструкцію за давнім кодом. Емблематична форма тут трактується як особливий тип словесно-графічної структурованої єдності, що формує матрицю текстуальних узгоджень поміж автором і читачем.

У Шевченка вона проявляє своє дуалістичне функціонування – як домінанта синтетичної зображально-словесної практики творчого самовираження письмен-

² За текстом поезії «У Бога за дверима лежала сокира...» Г. Клочек, використовуючи методологію рецептивної естетики, порівнює візуальну манеру Т. Шевченка і сучасних голлівудських кінорежисерів «фільмів-катастроф». Більш детально див. працю: Клочек Г. Кінорежисер Тарас Шевченко & Голлівуд / Г. Клочек // Слово і час, 2013. - №3. - С. 3-25.

ника та як структуральний код рецепції текстів Кобзаря, свого роду «пам'ять тексту», що об'єднує найбільш виразні та вагомі знакові репрезентанти в єдиний смисловий вузол.

Традиційно класичні елементи емблеми (зображення/малюнок (pictura), надпис/заголовок (inscriptio) і епіграма/підпис (subscriptio) [12, с. 236] модифіковано та латентно формували семантичні узагальнення в рецептивних інтерпретаціях «Кобзаря». Зрештою, вони визначили структуральний код уже першого видання книги і спроектували усі наступні розширені та доповнені перевидання. Взаємонакладання словесно-зображальних акцентів було більш ніж очевидне – офорт художника Василя Штернберга «Кобзар з поводирем» як фронтиспіс першого видання на століття візуально позначив авторську та текстову месійність, координуючи інтерпретаційні смислоформи «Кобзаря» в перехрещенні багаторівневих відносин поміж іконічними та словесними знаками. Відтак, кожен текст збірки умовно внесено в парадигму контамінаційних відносин з назвою та офортом до неї, що значною мірою зумовило семантичну переакцентацію (або ж розширення) лексеми «кобзар» через взаємонакладання образу народного співця на автора та його «голос» у тексті і навпаки. Водночас, емблематична конструкція стає імпліцитним кодом стабілізування значень «наукової» метонімії та перифразу, що набули сталого термінологічного вжитку в шевченкознавстві щодо особистості самого автора – Кобзар, стягуючи візуальний контур образу та його вербальні предствалення в багату семантичну тональність.

Лексема «кобзар» уже не лише символ, алегоричний образ, а насамперед слово, що має особливу емблематичну асоціативність. Лексикографічні тлумачення слова «кобзар» організовані як вибірково малюнкову візуалізацію образу в дії: «український народний співець, що супроводить свій спів грою на кобзі» [4, с.436], що підкреслює національну своєрідність постави співця, невід'ємну атрибутивність кобзи і насамперед дію чи функцію «спів, що супроводжується грою». У текстах «Кобзаря» ця лексема позначає не лише одну візуальну проекцію, а комплекс, що можна означити як «емблематичний мотив [32, с. 74]»³. Його функціональне окреслення реалізується у текстах, протягуючи лінії поміж назвою-візуальними образними представленнями-авторськими лірично-філософським коментарями. Зрештою, розширений однотипний візуальний малюнок, що повторюється у різних творах, підтверджує вагомість емблематичної практики. Сюжетну колізію поеми «Тарасова ніч» проектує початкова картина:

На розпущті кобзар сидить / Та на кобзі грає, / Кругом хлопці та дівчата, / як мак процвітає. / Грає кобзар, виспівує, / Вимовля словами [30, с. 25].

У творі «Перебендя» з'являються ті ж схематично розширені контрасти, у яких ще Іван Франко відзначав вправність малювання словом: «ось діяльність кобзаря, співака народного, якого намалював (виділення наше

– О.С.) нам Шевченко в Перебенді і яким, очевидно, й сам бажав в ту пору статися для свого народу [26, с. 297]»:

Вітер віє-повіває, / По полю гуляє. / На могилі кобзар сидить / Та на кобзі грає. / Кругом його степ, як море / Широке, синіє: / За могилою могила, / А там – тільки мріє [30, с.52].

У поезії «Думи мої, думи мої»:

Виросла могила, / А над нею орел чорний / Сторожем літає, / І про неї добрим людям / Кобзарі співають [30, с. 52].

У кожному з цих фрагментів проглядається схожа емблематично замкнута картина, яку наповнюють ті ж декоративні деталі – кобзар, кобза, поле, могила, співає. Вони позначають художній топос оповідності, описують простір уявної наративної позиції автора, вказуючи через визначені деталі вагомість конкретних дій та акцій – співати людям про сумне минуле і сучасне України. Зрештою, у інших текстах Т. Шевченко відкрито підкреслює свою тотожність з кобзарем, замінюючи у подібній емблематичній конструкції образ кобзаря на власний:

Заспіваю – море грає, / Вітер повіває / Степ чорніє, і могила / З вітром розмовляє. / Заспіваю – розвернулась / Висока могила [30, с. 71 «Гайдамаки»].

Подібні поетичні картини візуалізують не лише тотожність образу поета-кобзаря, але й предметно унаочнюють провідний тематичний лейтмотив – роль і силу кобзарського (авторського) голосу в зосередженні/акцентуванні й координуванні/єднанні національно-історичної пам'яті, смислову тональність збірки, що сповнена туги, розпачу та гіркоти. Відтак, єднаючись з назвою, вони вибудовують певний взаємодоповнювальний комплекс візуально-словесного смислотворення. Розширює горизонт цих семіотичних комбінацій власне поетичний текст, авторський лірично-філософський коментар, що завершує та стабілізує семантику складної емблематичної конструкції (у бароковій традиції це третій елемент емблеми – subscriptio). У такій структурованій вербально-візуальній цілісності вона функціонує як «пам'ять тексту» «Кобзаря», маючи доволі широку амплітуду текстуальних узгоджень у свідомості реципієнта.

Акценти візуалізації зринають у збірці повсякчас, притім навіть у відтворенні абстрактних явищ та процесів Шевченко не полишає улюбленої форми. Доречно, відзначав Іван Франко, що «він дуже часто обертається до своїх «дум» як до якихось істот, окремих від нього і обдарованих власною волею[25, с. 58]», по-різному емблематизуючи їх навіть у хронологічно віддалених текстах:

Думи мої, думи мої, / Квіти мої, діти! / Виростав вас доглядав вас – / Де ж мені вас діти? / В Україну ідіть, діти! [30, с. 67].

(«Думи мої, думи мої», 1839, Санкт-Петербург).

Думи мої, думи мої, / Ви мої єдині, / Не кидайте хоч ви мене / При лихій годині, / Прилітайте, сизокрили / Мої голуб'ята, / Із-за Дніпра широкого / У степ погуляти [30, с. 440].

(«Думи мої, думи мої», 1848, Косарал).

Таких фрагментів у «Кобзарі» чимало. І.Франко вважав, що їх можна було «би взяти за образіві речення, за конвенціальні звороти, якби вони не появля-

³ Детальніше про теоретичне обґрунтування поняття «емблематичний мотив» див. у праці: Peter M. Daly Literature in the light of the emblem: structural parallels between the emblem and literature in the sixteenth and seventeenth centuries. – University of Toronto Press, 1998. – 283 p.

лися надто часто [25, с. 58]». Розгортаючи ці зауваги, можемо відзначити, що текстові значення тут розкриваються через активну візуально-вербальну взаємодію. Малюнкові образи мають замкнуто-завершений характер, становлять своєрідну відокремлену візуально-зриму цілісність, що узгоджується з текстовою референцією за принципом емблематичної форми – текстова семантика розкривається через структуральне узгодження образу-малюнка і вербально-абстрактних концептів, у бароковій традиції емблеми-малюнка (*pictura*), і епіграма/підпису (*subscriptio*). У загальній текстовій площині вони проявляють себе як структурально зорганізована єдність.

Про вагомість зв'язку малярської і поетичної художньої практики свідчать однотипні назви окремих ескізів, етюдів, начерків та поетичних текстів, де часто саме малюнок був первинним, відтак словесний текст розширював, уточнював та додатково сигніфікував авторські ейдоси. «Так, - зазначає Леся Генералюк, – дериватами є балади «Тополя» (1839), «Утоплена» (грудень, 1841), етюд «Тополя» (1839), начерк «Утоплена» (1840-1841) зроблені не *post factum*, навпаки – поезія доповнює образотворчу форму [6, с. 56]». Ці паралелі виказують органічний потяг поета доповнювати та словесно розширювати окремі візуальні образи, що стають центрами, навколо яких зринає масштабніша смислова конструкція.

Цьому віднаходимо певні пояснення і в біографії поета. Очевидно, уже в часи «дяківської мистецької науки» закладалися основи конгруентної єдності візуального та словесного через естетичне сприйняття рисунку літер старих українських книжок, відтак навіть графіка рукописного шрифту Т. Шевченка мала особливу орнаментальну старосвітську форму. Д. Антонович зазначає: «Шевченко завжди і, здається, до кінця життя літери рисував у стилі заголовних літер наших стародруків. Пізніше він любив великими заголовними літерами рисувати написи на перших листах своїх альбомів або всередині альбомів виписувати заголовки окремих віршів, і завжди літери ці рисував так, як з дитинства ці літери, ще за часів науки у дяків, усталилися в його дитячій зоровій пам'яті і якими в його уяві залишилися до кінця життя [2, с. 36]». У стилі «торжественного каліграфічного півуставу мазепинської пори» [24, с. 194] Т. Шевченко в 1843-1845 роках намалював кілька заголовків в альбомі «Три літа» літерами, що склалися з подвійних ліній, на взір старих кунтушів виконав титульну сторінку до циклу «В казематі», сторінки «захаявної книжечки» теж мали графічне обрамлення. Факсиміле деяких рукописних листків з віршами Т. Шевченка показують велику кількість «рисунків і писанням поверх нарисованого. Але це вже щось зовсім інше, ніж листки, кругом обведені орнаментом [2, с. 36]». Очевидно, вони відображали дуалістичну пристрасність творчого самовираження, потребу двоякого відображення художніх візій через взаємодоповнення і накладання.

Після книжних «кунтушів» Шевченко захоплюється німецькою та голландською гравюрою, що поєднувала малюнкове зображення і доданий до нього невеликий текст, як правило, пише Д. Антонович, «московський» [2, с. 37]. Як співробітник Київської археографічної комісії, Тарас Григорович цікавився пам'ят-

ками української книжної справи XVII-XVIII століть. Мистецтво гравюри тієї пори відображало загальну тенденцію барокової естетики насамперед у проекції єднання зображення та слова, особливо в художньому оформленні стародруків, зокрема, аркушів-титулів, фронтисписів, гравюр-ілюстрацій, що доповнювали текст. «Тарас Шевченко добре знав, – зазначає Л. Ушкалов, – такі фундаментальні пам'ятки літератури українського бароко, як «Євхологон, або Молитвослов или Требник» Петра Могили, «Книга житій святих» Дмитра Туптала, «Странствования» Василя Григоровича-Барського, «История Русов или Малой России», літописи Михайла Гунашевського, Самовидця, Григорія Граб'янки, Самійла Величка [24, с. 195]». Попри те, що Шевченко до української старожитньої літератури ставився, як і більшість романтиків, неприхильно, насамперед через занедбання народної мови, та все ж виразовий, формальний, поетикальний рівень вочевидь сприймав з великим інтересом та захопленням. На думку Ю. Барабаша, «не можемо залишити поза увагою типологічні подібності між Шевченком і Сквородою також у мовно-поетикальній площині. Йдеться, приміром, про значення для обох (хоча й різною мірою) фольклорного компоненту. Типологічну близькість визначають і спільний міфологічний, символічний первень, елементи поетики українського бароко [3, с. 182]».

У своїх мріях про облаштування власного життя після заслання митець бачить неодмінно заняття гравюрою. «Из всех изящных искусств, – читаємо запис у «Щоденнику» за 26 червня, - мне теперь более всего нравится гравюра. И не без основания. Быть хорошим гравером – значит быть распространителем прекрасного и поучительного в обществе. Значит быть распространителем света истины. Значит быть полезным людям и угодным богу. [29, с. 31-32]. Як один з можливих прикладів реалізації такої ідеї для Т. Шевченка є вихід гравюри «Притчі про блудного сина», що мала б складатися з 12 малюнків, сповнених драматичного сарказму та вишуканої сатири. І хоча задум реалізовано частково – у числі восьми малюнків з назвами, вони мали великий резонанс та трактуються дослідниками й сьогодні в контексті взаємодії літератури і образотворчого мистецтва [5, с. 56–72.], що нагадує інтерпретацію за принципом «емблеми».

Вагомим елементом візуалізації емблематичної форми є символи та архетипні образи. Шевченко майстерно включається в традицію «сигніфікативного мовлення» [18], контамінуючи традиційні символічні підтексти з власними неологічними смисловими опосередкуваннями. У дослідницьких колах такі явища теж мають різне термінологічне номінування. Леся Генералюк використовує поняття гіпостизису⁴, завдання якого «полягає в тому, щоб словами створити чуттєву картину, дати наглядний образ предметів, продемонструвати

⁴ Поряд з терміном «гіпостизис» дослідниця «допускає паралельне вживання й таких, якоюсь мірою тотожних йому понять, як «пластичність літературного образу; пластика» (Франко), «живопис словом» (Біцилілі)... «живописна образність у літературі» (Лосєв) або «словесна пластика» (Галанов, Халізов)» [7, с.4], що лише підкреслює складність однозначного трактування феномену художнього стилю Тараса Шевченка, відсутність сталого літературознавчого поняття, що б уповні охоплювало мистецьку унікальність.

можливості словесного живописання. Тут часто (на відміну від експресиву) зрима конкретність образу поєднується з метафоричністю, з використанням символіки [7, с. 4]». Таким чином, символіка розглядається як невід'ємний елемент складнішої форми, що «активізує механізми асоціативності та візуальності аналогій у полі дії уяви й на загал культивує інтермодальні асоціації, адже фактично в уяві реципієнта створюється образ подвійного моделювання: словесний і візуальний – т.зв. концепт-картинка [7, с. 4]».

У традиційному трактуванні символ, архетипний образ є одним з ключових структурних елементів емблематичної форми, що обґрунтовано розтлумачив Д. Чижевський у праці «Український літературний барок» [28, с. 326–379.]. Символ концентрує функцію перехідності візуального у вербальне, семіотичного у семантичне. Сміслові відтінки цієї перехідності координуються емблематичною формою.

Символ, на думку багатьох дослідників, є знаком, що опосередковує «пам'ять культури», народжує зрнання вагомим для конкретної культурної спільноти ейдосів. «Символ і у плані вираження, і у плані змісту завжди представляє собою якийсь текст, тобто володіє деяким єдиним замкнутим у собі значенням і виразно чіткою межею, що дозволяє ясно виділити його з оточуючого семіотичного контексту» [17, с. 192]. Символіка «Кобзаря» звернена до кількох семіотичних контекстів, з-поміж яких особливу активність проявляють два – національно-історичний, опертий на фольклорну традицію, і християнський, заснований на риторичі Святого Письма. Вони по-різному вивершуються в окремих періодах творчості і мають різну міжтекстуальну перехідність, що неодноразово відзначалося у «шевченкознавстві». Кожен з них має певну смислову валентність, конкретизовану в загальній текстовій структурі. Саме тут символи віднаходять семантичну узгодженість поміж накладеною на них традицією та авторською модифікацією.

Символіка Шевченка по-особливому візуалізована його мистецьким генієм навіть у назвах багатьох текстів – «Тополя», «Слепая», «Тризна» «Розрита могила», «Сова», «Лілея», «Русалка», «Відьма» тощо. Назва тексту – це своєрідний концентрат теми, де мінімалізовано «голос автора», який постає посередником, що переносить уже визначенні вербальною традицією смислові константи. У такий спосіб він пропедантично орієнтує читачки сподівання, з нього «вирастає вся архітектоніка твору» [1, с. 40], або ж «заголовок твору часто виступає тим первинним ідейно-смисловим сигналом, який налаштовує реципієнта на необхідне для автора сприйняття інтерпретації сюжету (образу, мотиву), а іноді й підказує читачеві характер його переосмислення» [20, с. 79].

Так, заголовок балади «Тополя» апелює до фольклорного дискурсу, бо саме у ньому виражені домінантні смислові акценти цього символу. Відтак, він візуалізує відомий мотив – перетворення дівчини в дерево-тотем. Тополя – один з символів «страченої дівочої долі», струнності і краси, роду, світу, дерево, що рубалося язичниками лише для жертвних вогнищ [21, с. 218], отже, має полісемантичну конотацію. Текст поеми координує змістову наповненість цього символу, що спричинює його перетворення в архетипний

образ, структура якого виразно емблематична, адже його інтерпретація потребує взаємодоповнень візуального та вербального⁵. Таким чином, бачимо поетапне розширення образного представлення – від символу до емблематичного малюнка:

*По діброві вітер віє,/ Гуляє по полю, / Край дороги
гне тополю/ До самого долу./ Стан високий, лист ши-
рокий/ Марне зеленіє./ Кругом поле, як те море/ Ши-
роке, синіє./ Чумак іде, подивиться/ Та й голову схи-
лить [30, с. 54].*

Надалі він модифікується:

*Отак тая чорнобрива/ Плакала, співала.../ І на диво
серед поля/ Тополею стала [30, с. 58].*

Перший фрагмент є своєрідною вербальною інсталяцією, експресивом мальованого олівцем етюдю «Тополя», який безперечно візуально доповнює ситуативну предметність символу. Другий ж – посилює акцент архетипності образу. Мотив перетворення – є центральним в теорії архетипів К.Г. Юнга. Він проявляється як неможливість перебування у звичній психологічній оболонці під впливом різних чинників. Цілком логічно припускає М. Мовчан, що в «Тополі» виявляється екзистенціаль самотності [19, с. 141]», а О. Тиховська відзначає: «перевтілення в тополю відображає психологічне прагнення героїні до цілісності [22, с. 241]». Зазначені міркування зринають як результат аналітичного осмислення емблематично організованої візуально-вербальної цілісності тексту і нагадують давно та невід'ємну практику розкодування барокової емблеми, яка ховала у собі певну загадку, таємницю, розтлумачити, розкодувати яку мав саме реципієнт-інтерпретатор.

Іван Франко у своїх студіях над твором Т. Шевченка «Тополя» теж вдається до подібної критичної тенденції. Посутньо розглянувши провідні мотиви балади українського поета в контексті подібних у світовій літературі, наприкінці праці він елективно інтерпретує текст за принципом емблематичної матриці. Спершу цитує початковий фрагмент, що візуалізує топос тополі, коментуючи: «сим майстерним аккордом поет вносить в нашу душу особливий, лагідний настрій. Одинока тополя серед широченного безлісного степу – мимоволі будить у нашій душі питання: а вона відки тут взялася? [27, с. 168]», далі звертає увагу на окремі фрагменти, що доповнюють візуальний образ, увиразнюють зміст та уточнюють смислоформу, умовно кажучи, вибірково акцентує на структуральній єдності візуально-вербальних ампліфікацій.

⁵ Тут варто згадати, що теорія архетипів і колективного несвідомого К.Г. Юнга, власне, її інтерпретаційна методика нагадує стратегію тлумачення емблеми. Описуючи метод власного доведення, вчений наголошує, що головним джерелом архетипів є сни, активна уява, символ. Для розуміння їхніх смислів треба вибудувати модель, у якій відтворено конкретний образ, символ (чи групу символів) зі сну (своєрідний малюнок, візуальна емблема) додати до нього «так званий контекст, тобто з огляду на належний до нього асоціативний матеріал, у якому той фрагмент втілюється» [31, с. 74] (свого роду епіграма-підпис) і опрацювати фантазійні візі через вивчення розвитку змісту фантазії, що доповнює відповідний фрагмент. Фактично маємо ідентичну до емблематичної триадну матрицю, інтерпретуючи яку К.Г. Юнг робить психоаналітичні висновки про вроджені універсальні структури і зміст колективного несвідомого.

Загалом емблематичні контури «Тополю» є коректуючими компонентами навіть у тих текстах збірки, де лише згадується подібний мотив, тож вони становлять візуально-вербальну емблематичну картину «пам'яті тексту», окремої його теми. Зокрема, кобзар у «Перебенді» «з жонатими на бенкеті» співає «про тополю, лиху долю [30, с. 52]». Натяк, що опирається на дві лексеми тополя-доля, можна розглядати як десигнат реконструкції більш розлогого презентування, відсилення до емблематичності балади. Подібним чином, бачимо паратекстуальну зв'язність між баладою «Тополя» і поезією «Коло гаю в чистім полі», де розгортається мотив перетворення у тополю сестер, яких кохав один хлопець. Можемо відзначити певну рухомість

емблематичної форми, що зорганізована навколо семи «тополя» у межах усієї збірки, відтак окрема згадка цієї лексеми у відповідному контексті проектує зрнання минулого семіотичного досвіду.

Окрім визначених, у «Кобзарі» можна відстежити й інші конгруентні форми, що функціонують як емблематичні констукції, стабілізуючи та централізуючи смислові фрейми, проте це завдання для більш розлогої праці. Тут ж намагаємось підкреслити вагомість емблематичного коду як у процесах авторської текст-організації, так і його рецепції. Проявлення в творах Т. Шевченка давньої емблематичної форми певним чином обгрунтовує таємничу силу «слова» унікально-українського митця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Апологія модерну: обрис ХХ віку. – К.: Грані-Т, 2011. – 408 с.
2. Антонович Д.В. Шевченко-маляр. – К.: Україна, 2004.- 272 с.
3. Барабаш Ю. Вибрані студії. Сковорода. Гоголь. Шевченко. – К.: Виддм «Києво-Могилянська академія», 2007. – 744с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і головний редактор В.Т. Бусел. – К.:Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
5. Генералюк Л. «Блудний син». Символіка графічної серії Шевченка в контексті взаємодії літератури і образотворчого мистецтва // Студії мистецтвознавчі. Архітектура. Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво. – 2008. – Чис. 1. – С. 56–72.
6. Генералюк Л. Візуальний код Шевченка // Слово і час, 2004.- №3.- С. 52-61.
7. Генералюк Л. Гіпостипозис у творчості Шевченка – основний засіб моделювання візуального образу України// Слово і час, 2009. - №3. – С. 3-19.
8. Генералюк Л. Код образотворчого мистецтва у слові Шевченка: колористика // Слово і час, 2013. - № 2. – С. 3-13.
9. Генералюк Л. Поетичність у структурі мистецьких творів Шевченка і питання міжвидового інтеракціонізму // Художня культура. Актуальні проблеми: наук. вісник. – Вип. 5. – К.: Інтертехнологія, 2008. – С. 355–377.
10. Генералюк Л. Синестезійність світосприйняття Шевченка – майлара і поета// Шевченкознавчі студії: зб. наук. праць. – К.: Київський ун-т, 2005. – Вип. 7. – С. 29–35.
11. Генералюк Л.С. Творчість Тараса Шевченка в контексті взаємодії літератури і мистецтва початку-середини ХІХ століття: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня доктора філологічних наук: спец. 10.01.02 „Українська література”. – Київ, 2011. – 43 с.
12. Довгалевський М. Поетика (Сад поетичний). – К.: Мистецтво, 1973. – 436 с.
13. Жулинський М. Шевченкознавство: Стан і перспективи // Слово і час, 2004. - №3. – С. 61-66.
14. Ключек Г. Кінорежисер Тарас Шевченко & Голлівуд // Слово і час, 2013. - №3. – С. 3-25.
15. Ключек Г. Поетика візуальності Тараса Шевченка: монографія. – К.: Академвидав, 2013. – 256 с.
16. Куліш П. Історичне оповідання// Спогади про Шевченка/Упоряд. і приміт. В.С.Бородіна і М.М.Павлюка. – К.: Дніпро, 1982. – С. 122-129.
17. Лотман Ю. Символ в системі культури// Лотман Ю. Избранные статьи в трех томах. Т.1. – Таллинн: Александра, 1992. – С. 191-199.
18. Михайлов А. Поэтика барокко: завершение риторической эпохи. URL: www.volunteering.org.ua/wordstown/Text/Miha ylov/htm.
19. Мовчан М.М. Шевченко в дискурсі філософії самотності // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 3. – С. 140-146.
20. Нямцу А. Поэтика традиционных сюжетов. - Черновцы : Рута, 1999. - 176 с.
21. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології . – К. : Велес, 2007. – 240 с.
22. Тиховська О. Архетипна образність балад Т.Шевченка// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації, 2014. - Випуск 1 (31). – С. 239-244.
23. Ткачук М. Наративна оптика поеми Тараса Шевченка «Катерина»// Слово і час, 2009. – №3. – С. 26-34.
24. Ушкалов Л. Барокові джерела нового українського письменства: Котляревський, Квітка, Шевченко// Ушкалов Л.В. Есеї про українське бароко. – К.:Факт-Наш час, 2006. – 282 с.
25. Франко І.Я. Із секретів поетичної творчості // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т.31.– С.45–120.
26. Франко І.Я. Передне слово [до видання: Шевченко Т.Г. Перебендя. Львів, 1889] // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наукова думка, 1980. – Т.27.– С. 285-307.
27. Франко І. «Тополя» Т.Шевченка // Франко І. Шевченкознавчі студії/ упорядник М.Гнатюк. – Львів: Світ, 2005. – С. 154-169.
28. Чижевський Д. Емблематична поезія // Український літературний барок: нариси. – Харків: Акта,2003. – С.326–379.
29. Шевченко Т. Щоденник // Шевченко Т. Твори у п'яти томах. Т.5. – К.: Дніпро. 1979. – С. 11-236.
30. Шевченко Т. Кобзар. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2012. – 736 с.
31. Юнг К.Г. Архетипи і колективне несвідоме / Перекл. з нім. Катерина Котюк; наук. ред. українського видання О. Фешовець. – Львів: Видавництво «Астролябія», 2013. – 588 с.
32. Peter M. Daly Literature in the light of the emblem: structural parallels between the emblem and literature in the sixteenth and seventeenth centuries. – University of Toronto Press, 1998. – 283 p.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Aheyeva V. Apology Nouveau: outline of the twentieth century. - K. : Grani-T, 2011. - 408 p.
2. Antonovich D. Shevchenko the painter. - K. : Ukraine, 2004.- 272 p.
3. Barabash Y. Selected studies. Skovoroda. Gogol. Shevchenko. - K. : Pub. house "Kyiv-Mohyla Academy", 2007. - 744 p.
4. Great Dictionary of the modern Ukrainian language / comp. and ed. V.T. Busel. - K: Irpen: WTF "Perun", 2001 – 1440 p.
5. Heneraljuk L. "Prodigal Son". Symbolism of graphic series of Shevchenko in the context of the interaction of literature and fine Cape-tetstva // Studies of art. Architecture. Fine and decorative-applied art. - 2008. - Num. 1. - P. 56-72.

6. Heneraluk L. Visual code of Shevchenko // Word and time, 2004. - №3. - P.52-61.
7. Heneraluk L. Hipostypozys in the works of Shevchenko - the main means of modeling the visual image of Ukraine // Word and Time, 2009. - №3. - P. 3-19.
8. Heneraluk L. Code of Fine Arts in word Shevchenko: coloring // Word and time, 2013. - № 2. - P. 3-13.
9. Heneraluk L. Poetry in the structure of Shevchenko and artistic issues interspecific interactionism // Art Kultura. Current Affairs: Science. Gazette. - Vol. 5. - C.: Intertehnolohiya, 2008. - P. 355-377.
10. Heneraluk L.S. Synestezity of Shevchenko's worldview - artist and poet // Shevchenkoznavchi studiy: Coll. sc. works. - K.: Kyiv University Press, 2005. - Vol. 7. - P. 29-35.
11. Heneraluk L.S. Writings of Taras Shevchenko in the context of the interaction of literature and art of the early-mid-nineteenth century: abstr. diss. Doctor of Philology, spec. 10.01.02 "Ukrainian literature". - Kyiv, 2011. - 43 p.
12. Dovhalevskyy M. Poetics (Garden of poetic). - K.: Art, 1973. - 436 p.
13. Zhulinsky M. Shevchenko studies: Status and Prospects // Word and Time, 2004. - №3. - P. 61-66.
14. Klochek G. Film director Taras Shevchenko & Hollywood // Word and Time, 2013. - №3. - P. 3-25.
15. Klochek G. Poetics of visuality of Taras Shevchenko: monograph. - K.: Akademvydav, 2013. - 256 p.
16. Kulish P. Historical narrative // Memories of Shevchenko / Comp. V.S. Borodin and M.M. Pavlyuk. - K.: Dnieper, 1982. - P. 122-129.
17. Lotman Yu. Symbol in the system of culture // Lotman Yu. Favourites articles in 3 volumes. V. 1. - Tallinn: Alexandra, 1992. - P. 191-199.
18. Mikhailov A. The poetics of the Baroque: the completion of rhetorical Epoch. - URL // www.volunteering.org.ua/wordstown/Text/Mihaylov/htm.
19. Movchan N. Shevchenko in the discourse of philosophy of solitude // Science. Religion. Society. - 2009. - № 3. - P. 140-146.
20. Nyamtsu A. Poetics of traditional stories. - Chernovtsy: Ruta, 1999. - 176 p.
21. Plachinda S. Dictionary of ancient Ukrainian mythology. - K: Velez, 2007. - 240 p.
22. Tihovska O. Archetypal imagery of Shevchenko's ballads // Scientific Bulletin of Uzhgorod University: Philology. Social Communications, 2014. - Volume 1 (31). - P. 239-244.
23. Tkachuk M. Narrative optics of poem of Taras Shevchenko "Catherine" // Word and Time, 2009. - №3. - P. 26-34.
24. Ushkalov L. Baroque source of new Ukrainian literature: Kotliarevsky, Kvitka, Shevchenko // Ushkalov L.V. Essays of Ukrainian Baroque. - K: Fact nowadays, 2006. - 282 p.
25. Franco I. From the Secrets of poetry // Collected Works: A 50 t. - K.: Naukova Dumka, 1981. - T.31. - P. 45-120.
26. Franco I. Foreword [to the publication: Taras Shevchenko. Perebendya. Lviv, 1889] // Collected Works: A 50 t. - K.: Naukova Dumka, 1980. - T.27. - P. 285-307.
27. Franco I. "Poplar" of T. Shevchenko // I. Franko. Shevchenko's Studios / compiler M. Hnatyuk. - Lviv: World, 2005. - P. 154-169.
28. Chizhevsky D. Emblematic poetry // Ukrainian literary baroque essays. - Kharkiv, Acta, 2003. - P. 326-379.
29. Shevchenko T. Diary // Shevchenko T. Works in five volumes. V.5. - K.: Dnieper. 1979. - P. 11-236.
30. Shevchenko T. Kobzar. - K.: Pub. center "Prosvita", 2012. - 736 p.
31. Jung K.I. The archetypes and the collective unconscious / Trans. from ger. Catherine Kotyuk; Sc. Ed. of Ukrainian edition Oleg Feshovets. - Lviv: Publishing House "Astrolabe", 2013. - 588 p.

Soletsky O.M. Emblematic Forms of Taras Shevchenko's "Kobzar"

Abstract. The functionality of emblematic forms of Taras Shevchenko's "Kobzar" have been studied in the article. The forms have been reviewed in two perspectives: as the majorant of the writer's synthetic figurative-verbal creative self-expression and as the structuralist code of texts' reception. It is a kind of "text memory" that unities the most expressive and significant symbol representatives in a single notional unit. Thus, the emblematic form has been treated as a particular type of verbal and graphic structured unity forming the matrix of textual concordance between the author and the reader.

Keywords: emblematic form, structure, reception, symbol, archetypal image

Солецкий А.М. Эмблематические формы «Кобзаря» Тараса Шевченко

Аннотация. В статье исследуется функциональность эмблематических форм «Кобзаря» Тараса Шевченко. Их рассмотрено в двух проекциях - как доминанту синтетической изобразительно-словесной практики творческого самовыражения писателя и как структуральный код рецепции текстов Кобзаря, своего рода «память текста», объединяющая наиболее выразительные и весомые знаковые репрезентанты в единый смысловой узел. Эмблематическая форма здесь интерпретирована как особый тип словесно-графического структурированного единства, которое формирует матрицу текстовых согласований между автором и читателем.

Ключевые слова: эмблематическая форма, структура, рецепция, символ, архетипический образ

Ткалич І.В.

Іронічні стратегії модернізму 1920-х: літературний контекст

Ткалич Інна Василівна, викладач

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Анотація. Стаття присвячена аналізу художньої специфіки іронії в українській літературі 20-х років ХХ століття. На думку автора, цей період в Європі був позначений кризою світобачення, людина втратила сенс буття, єдиний сенс втратила історія. Крім того, нова пора принесла в Україну революцію, насадження чужої ідеології через кровопролиття і жорстокість, що привело до серйозних ментальних змін українців. Причиною формування трагічної свідомості І. Ткалич вважає розчарування у соціальних перспективах. Незважаючи на це, дослідниця не розглядає людину 20-х років безвольною жертвою, оскільки її філософія пронизана вітаізмом і прагненням боротьби. І. Ткалич звернула увагу на те що, двоаспектність актуальної картини світу породила у художньому просторі полярність іронії. Поряд з трагічною іронією замкненою у собі особи, приреченої на життя у тоталітарному суспільстві, знаходиться іронія вітаїстична, окрилена вірою в життя.

Ключові слова: іронія, катаклізми, депресія, дегуманізація, ментальність, трагізм, вітаїзм

Постановка проблеми. Світові зрушення на зламі століть завжди спонукають людину переосмислити минуле. Початок ХХ століття в Європі був позначений кризою світобачення, яку Гусерль пояснював крахом великої віри в розум. Він зазначав: „оскільки віра в абсолютний розум, що дає сенс світові, розпалася, остільки розпалася віра в сенс історії, в сенс людства, його свободу, яка осмислюється як можливість людини осягнути розумний сенс свого індивідуального і загальнолюдського буття. Людина втратила сенс буття, єдиний сенс втратила історія, а між розумом, що дає сенс світові, і світом, що існує завдяки розумові, порушився глибинний внутрішній зв'язок” [1, с. 142-143].

Буття українського народу формувалося у європейському контексті, тому органічно залежало від нього. Репрезентовані західними теоріями „присмерк Європи” і „криза суб'єкта” визначають також емоційну тональність українського мистецтва. У цей час легітимізується іронія як одна із форм художнього освоєння життєвих суперечностей. Набуваючи універсального значення, вона стверджує внутрішнє прагнення людини до гармонії і при цьому заперечує хаос зовнішнього світу, таким чином проявляє відчуженість індивіда від того що він сприймає. У такій універсальній іронії яскраво виявляють себе дві тональності: трагічна і вітаїстична, які перебувають у взаємодії одна з одною зі зміною домінування залежно від авторської позиції, художньої мети, суспільної ситуації та інших факторів.

Будучи забарвленою трагічною фарбою, іронія давала змогу українським письменникам художньо відтворити світ у його розмаїтті; позбавляла догматичної вузькості мислення, однобічності, фанатизму. Вітаїстична ж – утверджувала віру в життя, прагнення до позитивних змін, породжувала енергію духовного й інтелектуального поступу.

Аналіз останніх досліджень. У ХХ ст. про іронію дискутували представники різних наукових орієнтацій (семіотики, структуралісти, постструктуралісти та ін.). На її універсальний характер звертали увагу Т. Манн, К.-В.-Ф. Зольгер, В. Хализев. Специфіка модерністичної іронії також увійшла в коло інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема їй присвячені цілі дослідження або їх розділи у науковому доробку Е. Белера, М. Бредбері, Р. Лейні, В. Пігулевського, К. Терлволла та ін. Феномен трагічної іронії став об'єктом наукової зацікавленості Р. Струця, Н. Нокса, Н. Фрая, а це ж явище в модерністському дискурсі роз-

глядає Ю. Казанова. До визначення вітаїстичної іронії у літературі 20-х років ХХ ст. звертається Л. Кавун.

Метою нашої студії є з'ясування філософської парадигми модерністичної іронії, її трагічного і вітаїстичного дискурсу у літературному контексті 20-х років ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Реальність першої третини ХХ ст. виявила себе як неприпустима для утвердженої картини світу українця та інспірувала зміни у ментальності. Український учений Б. Цимбалістий у праці „Родина і душа народу” [10] на основі аналізу родинного життя, яке впливає на традиції, спосіб мислення, реакції на життєві ситуації, визначає домінуючою роль жінки у формуванні ментальності українців. Це твердження автор мотивує кількома факторами, серед яких помітний культ образу Богоматері на українських землях та сімейним устрій, що відграє важливу роль у формуванні характеру. Так, вихованням дітей переважно займається мати, а значить має більшу силу влади і впливу на них. Батько ж діє на дітей головним чином як караючий орган. Тому „норми поведінки, характер моралі, ідеал людини, настанова на життя в українця є підпорядковані нормам і ієрархії вартостей – типовим для жінки, для жіночої свідомості” [10, с. 87]. Як наслідок маємо у літературі ідеал людини з такими якостями як доброта, сердечність, добропорядність, любов до праці на землі.

Такі питомі характеристики потрапили в жорстоку дійсність, коли епоха руйнування основ світового буття зійшлася в часі із періодом „тотального нищення самих основ національного буття, спричиненого більшовицькою окупацією, а з нею – вторгненням і насильницьким насадженням нової, агресивної ідеології, чужої принципово відмінної ментальності” [7, с. 33]. Неприродні для хлібороба умови існування спричинили глибоку трагедію. Розрив між суб'єктивною і об'єктивною реальністю породив розщеплення свідомості. З одного боку, залишилися гуманні доміанти існування, прагнення життя, віра в майбутнє. З іншого – поглиблювалось неприйняття особистістю соціального світу, росло нагнітання песимізму.

Для того, щоб депресія не переросла в агресію тоталітарна система влади формує нове суспільство на утопічних принципах. Таке утопізоване суспільство із метою спеціальних догматів створює феномен соціальної міфології або псевдоміфології (Пахаренко В.І.) За Шеллінгом, особливість останньої полягає в поєднанні раціонального (правлячої ідеології) й ірраціонального

(душевного життя народу) елементів. Переконавання, нав'язані владою, на певному етапі людина починає сприймати як власні. Її поведінка керується штучними нормами, а не ціннісними моральними вимогами чи власними бажаннями. Дії і думки індивіда інспіровані владою завуальовано, і він переконаний, що йде за порадами свого серця. Усі почуття, які були до цього справді вартісними – любов, дружба, піклування про рідних – згасають, а задеклароване людина сприймає за істину. Більше того, в ній зростає почуття особистої відповідальності за вчинки, зроблені не з власної волі. Відчуження особи від питомих людських принципів утворює явище абсурду.

Аномалії українського світу, спровоковані катаклізмами початку ХХ століття, очевидні. Проте жоден митець не мав змоги в повній мірі показати всі недоліки суспільства, і кожен шукав свій спосіб для творчого вираження. Трагічна свідомість формувалась на тлі розчарування у соціальних перспективах. В. Пигулевський вважає, що в такому середовищі художня еліта замикається в собі, у світі своїх мрій. Мистецтво відсторонюється від соціальної дійсності. Прагматичний світ, у залежність від якого потрапила людина, фетишизується, наділяється магічними властивостями і сприймається як надсвітловий потік життя, що керує долями людей, стає об'єктивним джерелом трагічної іронії долі [6, с. 100]. Індивід відчужується, світ натовмість виявляє себе як чужий, ворожий, такий, що породжує страх і відчай. Наслідком є дегуманізація мистецтва.

Однак, не можна вважати людину початку ХХ ст. безвольною жертвою. Вона сприймає абсурдний і дегуманізований навколишній світ досить агресивно. Її філософія пронизана вітаїзмом і прагненням боротьби, іноді ескалація емоційного запалу доходить до екстатичного стану. У літературі це період спалаху романтичного ентузіазму, безмежних надій, сп'яніння енергією дії. За спостереженням Л.І Кавун, „творчість митців українського ренесансу просякнута „космічним оптимізмом“, що окрім індивідуального темпераменту віддзеркалював і всеукраїнський пафос національного самоствердження, хоч онтологічно виглядає похмурою, надривно-профетичною, бо відбиває глибокий і гострий спротив письменників руйнації, диктатурі більшовиків, моральній деградації їх батьківщини” [3, с. 12].

Як же зрозуміти потужну силу оптимізму в системі, що прагне знищити людину? Таке явище можна пояснити питомою для українців вірою у неминуче позитивне перетворення світу, закорінена у відчуття закону про вічне повернення. Про це може свідчити систематичне оприявлення у художній літературі теми героїчного минулого, зокрема йдеться про захоплення авторами добою козаччини, звитягами її діячів. Для періоду занепаду країни характерне тривожне очікування політичних і військових потрясінь, яке викликає бажання повторити подвиги предків, відродити колишню славу у сучасній історичній дійсності, що мусить привести до оновлення світу.

Ідею циклічного часу та теорію міфу про вічне повернення у своїх працях на початку ХХ ст. розвинув румунський релігієзнавець Мірча Еліаде Автор зазначав, що у всіх циклічних системах є одна спільна риса

– в рамках кожної з них сучасний історичний момент є занепадницьким порівняно з попередніми. „Цю тенденцію до девалоризації поточного моменту не слід трактувати як песимізм. Навпаки, в ній виражається швидше зайвий оптимізм, бо в погіршенні сучасного стану речей принаймні деякі люди бачили прикмети неминучого прийдешнього відродження” [5]. Проектування теорії на історичну дійсність 20-х років ХХ століття дає змогу зробити висновки про причини духовної непохитності і вітаїстичної віри в неминучі позитивні зміни життя народу. Абсурдна й агресивна реальність сприймалась межовою, гіршою вже бути не могло, тому наступний після критичного мав настати період піднесення і процвітання.

Досліджуючи творчу парадигму письменників-модерністів 20-х років ХХ століття, Л. Кавун у монографії „М'ятежні” романтики вітаїзму: проза ВАПЛІТЕ” [2] окреслює категорію романтики вітаїзму не тільки як модус тогочасного світовідчуження митців, але і як стиль всієї перехідної доби літератури. Це була новітня концепція розвитку літератури і культури, сформульована М. Хвильовим і підтримана значною частиною прогресивних письменників. Основними світоглядними джерелами, що вплинули на формування естетичного коду епохи, послужили модерні віяння західно-європейських наук: філософії, психології і літератури. Зокрема захоплення працями О. Шпенглера, Ф. Шлегеля, К. Маркса, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, А. Бергсона, З. Фройда, П. Верлена, Р. Кіплінга привело до того, що у якості ідеологічної схеми було обрано німецьку естетику ХVІІІ ст., а людиною нового типу стала фаустівська людина, пройнята духом вічного неспокою. Доба штурмерства, взята в „чистому вигляді”, виконувала функцію ціннісного орієнтиру. Також теорія романтики вітаїзму М. Хвильового дуже тісно корелює з популярною для початку ХХ ст. філософією життя, яка пояснює історію людства як потік життя, творчості, та бергсонівським віталізмом. У основі останнього лежать „життєвий порив” і „творча еволюція”, жага пізнання. Тож, трагічне світовідчуження українського мистецького дискурсу першої третини ХХ ст. реалізує себе у вітаїстичному русі, романтичному прагненні активних дій і позитивних змін.

Двоаспектність актуальної картини світу породила у художньому просторі полярність модерністичної іронії. Так, поряд з трагічною іронією замкненої у собі людини, приреченої на життя у тоталітарному суспільстві, з ознаками вимушеного визнання абсурдності, викриттям фальшивості офіційних догм, зустрічаємо – вітаїстичну, окрилену вірою в життя, у всепереможну силу духу і з виразним бажанням змін. Проте, тільки на перший погляд ці два види несумісні, бо насправді вони є взаємодоповнюючими, розуміння катастрофічної недосконалості світу, тотальної дисгармонії переростає в бунт, який підкріплений вірою в неодмінний успіх. Трагізм і вітаїзм протилежні полюси реакції на реалії людського існування об'єднані в одному явищі.

У складному соціальному і духовному середовищі сміх був чи не єдиною життєствердною силою, яка допомагала безпечно і ефективно протидіяти несправедливості й антигуманності абсурдного світу. Відкрита боротьба з режимом у тоталітарному суспільстві

несе загрозу знищення, тому задля збереження життя митці обирають більш гнучкий, ігровий спосіб непрямого спротиву. Експліцитне підтримання офіційного курсу з його імпліцитним висміюванням дозволяє виразити помисли і переконання, досягти моральної розкутості. Крім того, сміх виконує й інші функції. Так, він дає індивіду сили боротися зі страхом, і таким чином захищає свідомість від божевілля в умовах абсурду і жорстокості зовнішнього світу. Також висміювання завжди має корегуючу мету, прагне виявити і виправити як особисті, так і суспільні недоліки. Тому найбільш природним засобом художньої виразності та проявлення авторської позиції в таких обставинах є іронія.

За певну близькість силою духу і широтою мистецького запалу модерністичну іронію порівнюють з романтичною, проте категорія дещо змінюється в своїй суті. Якщо раніше вона впорядковувала у художній моделі співіснування соціальної дійсності та внутрішнього світу, то „наприкінці XIX – на початку XX ст. іронія підкреслює розрив між мікро- та макросвітом та ірраціональність буття, таким чином набуваючи трагічного характеру” [4, с. 226-227]. Часто таку іронію визначають як іронію долі. Н. Фрай у праці „Анатомія критики”, аналізуючи літературні модуси, зазначив, що основний принцип трагічної іронії полягає в тому, що будь-які незвичайні події, які відбуваються з героєм мають причинно-наслідкового зв'язку із особливостями його характеру. На думку вченого, вина героя зумовлена тим, що „він член враженого вадами суспільства, або хоча б тим, що в оточуючому світі така несправедливість є невід'ємною рисою існування” [9, с. 240]. А з погляду Р. Струця, суть трагічної іронії полягає „у протиставленні людини (з усіма притаманними їй бажаннями, задумами планами) і темних доленосних сил, долі, закони якої нищать її, лишаючись для неї незбагненими” [8, с. 41].

За модерністичною іронією стоїть лише маска, котра приховує біль розчарування від розбитих, обманутих надій. Вона має „також суттєві збіги з німецькою (часів XVIII – XIX ст.) естетикою сміху, яка віддавала перевагу комічному, у центр ставила гру, а прийоми комічного базувала на обігруванні предметно-матеріального світу в усіх його формах і виявленнях (людське буття тощо), в тому числі й „осягнення всього в загальному зв'язку” [2, с. 254]. Ігровий вітаїстичний тон став руслом художньої творчості, оскільки дозволяв у несерйозному, веселому вигляді повідомити про складні невіршувані проблеми часу. Іронічна гра веде реципієнта за собою. Зовнішній стверджуючий смисл, включає в себе внутрішнє заперечення. Кожен з них передбачає реакцію читача, що повинен коритися ведучому авторському закону, для того щоб створити концептуальне ціле. Як відомо, ефект іронії виникає внаслідок постійного порушення читацького очікування. Автор в модернізмі пропонує читачеві певні норми і цінності, налаштовує його на сприйняття їх за істинні, після чого різко заперечує код їхнього розуміння. Читач мусить йти вслід за авторською думкою (на відміну від постмодерного автора, який залишає читача перед вибором, який зі змістів обрати.)

Висновки. Отже, іронія 20-х років XX століття має специфічні ознаки відмінні від усього модернізму. Вибух таланту, мрії, про необмежену творчу свободу розвиваються об стіну реальності, диктованої режимом. Вітаїстичне світовідчуття, віра в життя накладається на трагічне розуміння ситуації, що відбувається навколо приводить до парадоксальності вияву художнього світу. Драматичне зіткнення настроїв життєлюбства і глибокого відчаю ховаються в художньому тексті за іронічною авторською грою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология / Э. Гуссерль // Вопросы философии. – 1992. – № 7. – С. 136–176.
2. Кавун Л. „М'ятежні” романтики вітаїзму : проза ВАПЛІТЕ [Монографія] /Л.І. Кавун. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 328 с.
3. Кавун Л. „Романтика вітаїзму” як світобачення / Кавун Л. // Вісник Черкаського університету. – Серія Філологічні науки. – Випуск 159. – Черкаси, 2009.– с. 5–14.
4. Казанова Ю. Трагічна іронія у модерністському дискурсі / Ю. Казанова // Літературознавчі студії. – Випуск 20. – К. : ВПЦ „Київський університет”, 2008. – С.226–230.
5. Мирча Е. Миф о вечном возвращении [Електронний ресурс] / Е. Мирча / Перевод Е.Морозовой и Е.Мурашкинцевой/ <http://nz-biblio.narod.ru/html/eliade1/index.htm>
6. Пигулевский В.О. Ирония и вымысел: от романтизма к постмодернизму / В. О. Пигулевский. – Ростов-на-Дону : Фоллиант, 2002. – 418 с.
7. Піскун О. Письменник і тоталітаризм. Психологічна інтерпретація прози Тодося Осьмачки / О. Ю. Піскун. – Черкаси, 2010. – 262 с.
8. Струць Р. Різновиди іронії / Р. Струць // Наукові записки національного університету „Києво-Могилянська академія”. – Т. 4. – Філологія. – К. : Вид. дім „КМ Academia”, 1998. – С. 37–42.
9. Фрай Н. Анатомія критики / Пер. с англ. А.С.Козлова и В.Т.Олейника/Н. Фрай //Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX веков. Трактаты, статьи, эссе. – М. : Изд-во Моск-го ун-та, 1987. – С. 232–263.
10. Цимбалістий Б. Родина і душа народу / Б. Цимбалістий // Українська душа. /Ред. Вікторія Храмова. – К. : МП Фенікс, 1992. – С. 66–96.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Husserl E. The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology / E. Husserl // Problems of Philosophy. – 1992. – № 7. – P. 136–176.
2. Kavun L. The "Rebel" romance of vaitaism: the prose by VAPLITE /L.I. Kavun. – Cherkasy : Brama-Ukraine, 2006. – 328 p.
3. Kavun L. "The romance of vaitaism " as outlook/ Kavun L. // Bulletin of Cherkassy University. - Series Philology. - Issue 159. – Cherkassy, 2009.– p. 5–14.
4. Kazanova U. The tragic irony in modern discourse / U. Kazanova // Literary Studies. - Issue 20 - K: CUP "Kyiv University", 2008. – P. 226–230.

5. Myrcha E. The Myth of the Eternal Return / E. Myrcha / Trans. by E. Morozova y E. Murashkynseva / <http://nz-biblio.narod.ru/html/eliadel/index.htm>
6. Pyhulevskiy V.O. The irony and fiction: from the romanticism to postmodernism/ V.O. Pyhulevskiy. – Rostov-na-Donu : Folyant, 2002. – 418 p.
7. Piskun O. The writer and totalitarianism. The psychoanalytic interpretation of prose by T. Osmachka / O.U. Piskun. – Cherkasy, 2010. – 262 p.
8. Struts R. The types of the irony / R. Struts // Scientific Proceedings of the National University of "Kyiv-Mohyla Academy". - Vol 4 - Philology. - K., Pub. house „KM Academia”, 1998. – P. 37–42.
9. Frai N. Anatomy of Criticism / Trans. from English. A.S. Kozlova and V.T. Oleynika / H. Fry // International aesthetics and literary theory in nineteenth and twentieth centuries. Treatises, articles and essays. – M.: Pub. of Moscow University, 1987. – P. 232–263.
10. Tsybalytyi B. Rodyna i dusha narodu [The family and soul of the people] / B. Tsybalytyi // Ukrainian soul / ed. Viktoriia Khramova. – K. : MP Feniks, 1992. – S 66–96.

Ткалич І.В. Ironic strategies of modernism of the 1920s: a literary context

Abstract. This article analyzes the specific of the literary irony in the Ukrainian literature of the 1920s. The author believes that this period in Europe was marked by crisis of world view; a human has lost the meaning of life; the history has lost the only sense. In addition, the new time brought a revolution to Ukraine, planting alien ideology through bloodshed and cruelty that led to the serious mental changes of Ukrainian people. I. Tkalych finds frustration on social perspectives as the cause of the tragic consciousness. However, the researcher does not consider a person of the 1920s as a weak victim because her philosophy is permeated by vitaism and desire to fight. I. Tkalych drew attention to the fact that the two aspects actual picture of the world has generated the polarity of irony in the literary space. Next to the tragic irony of the person locked himself in and doomed to live in the totalitarian society the vitaistic irony inspired by faith in life is positioned.

Keywords: *irony, disasters, depression, dehumanization, mentality, tragedy, vitaism*

Ткалич І.В. Иронические стратегии модернизма 1920-х годов: литературный контекст

Аннотация. Статья посвящена анализу художественной специфики иронии в украинской литературе 20-х годов XX века. По мнению автора, этот период в Европе был отмечен кризисом мировоззрения, человек потерял смысл бытия, единственный смысл потеряла история. Кроме того, новая пора принесла в Украину революцию, насаждение чуждой идеологии путем кровопролития и жестокости, что привело к серьезным ментальным изменениям народа. Причиной формирования трагического сознания И. Ткалич считает разочарование в социальных перспективах. Несмотря на это, исследовательница не рассматривает человека 20-х годов безвольной жертвой, поскольку его философия пропитана витаизмом и стремлением борьбы. И. Ткалич обратила внимание на то, что двухаспектность актуальной картины мира вызвала в художественном пространстве полярность иронии. Наряду с трагической иронией замкнутого в себе человека, обреченного на жизнь в тоталитарном обществе, находится витаистическая ирония, окрыленная верой в жизнь.

Ключевые слова: *ирония, катаклизмы, депрессия, дегуманизация, ментальность, трагизм, витаизм*

Ярмоленко Н.М.

Дитячі настрашки в українському фольклорі: трансформація традиції

Ярмоленко Наталія Миколаївна, доктор філологічних наук,
професор кафедри української літератури та компаративістики
Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Анотація. У статті розглянуто генезу й трансформацію малодослідженого в українській фольклористиці сучасного жанру – дитячих страшних історій, які автор пропонує означати терміном “настрашки”. Здійснено спробу довести генетичну спільність дитячих настрашок із різноманітними традиційними формами залякування дітей дорослими. Виокремлено взаємозв’язки та вплив культури дорослих на дитячу субкультуру. Визначено спорідненість дитячих настрашок із народним епосом та доведено, що прагматика жанру полягає в тому, щоб навчити дітей керувати своїми емоціями.

Ключові слова: *страх, страшилки, страшні історії, настрашки, дитячий епос, дитяча субкультура*

Значне місце в адаптації дитини до дорослого життя належить жанру страшних історій, що за аналогією до російського терміну дістали назву «страшилки». На наш погляд, доцільніше було б використовувати український відповідник – термін «настрашки». Настрашки належать до оповідального жанру. Окрім казок, які не є власне дитячим фольклором, настрашки – єдиний на сьогодні жанр дитячого епосу. У науковій літературі не вповні розв’язане питання генези жанру настрашок. Існує дві точки зору на проблему походження сучасного дитячого епосу та співвідношення усної дитячої прози з традиційною культурою дорослих. Прихильники першої вважають, що елементи культури, які втратили актуальність у житті дорослих, переходять до дитячого середовища й складають там основу дитячої фольклорної традиції (В. Лур’є [8]; М. Череднікова [13]; С. Кулинич [5]). Прибічники другої притримуються думки про розрив між культурою дорослих і дітей, підкреслюють відособленість, самовизначення та замкнутість дитячої субкультури й фольклорної традиції зокрема (Г. Виноградов [1], О. Гречина [2], М. Осоріна [9]). В світлі сказаного виникає необхідність визначити наявність взаємозв’язку дорослої та дитячої фольклорних традицій.

Мета нашого дослідження – виокремити особливості міфологічного мислення сучасної дитини, проаналізувавши тексти дитячих настрашок із фольклорного архіву кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького.

Традиційну дитячу культуру українців навряд чи можна назвати відособленою. Діти як маргінальні особистості вважалися сакральними, чистими, не обтяженими проблемами побуту, негріховними. За народними віруваннями діти знаходяться на межі двох світів. Тому до власне дитячої творчості дорослі прислухалися здавна. “Діти й дурні говорять правду” [12], є ближчими до Бога, аніж дорослі: “Будьте як діти – і вам відкриється Царство Небесне”. У Давньому Китаї дитячі пісні вважали істиною, що звучить із вуст дитини й вміщує давню мудрість сакрального минулого. [7, 14–17].

На відміну від дорослих, новонароджені діти не мають страху. В українців існує вірування, що «у шість тижнів дитина ще, як янгол, не знає ні добра, ні зла ... ні ляку, ні переполоху, ні образи, ні жалю» [3, 79]. Страх – це емоція, набута в процесі життя, яка співвідноситься з реальною чи уявною загрозою. Перші страхи дитини дорослі асоціюють із її властивістю спілку-

ватися з надприродними істотами й потойбіччям: «лукавий зробив щось коло дитини, або щось погане сниться» [3, 80]. У таких випадках дитину обов’язково хрестили й проказували молитви проти нечистого, намагалися пошвидше провести обряд хрещення. Дворічних дітей привчали молитися Богу, хреститися.

Вивчення матеріалів М. Грушевського [3], наукової розвідки Н. Заглади [4], польових записів дає підстави для припущення, що вміння боятися діти переймають від дорослих у процесі ознайомлення з довкіллям та системою архаїчних уявлень про світ. Особливу атмосферу формували усні твори дорослих, призначені для дітей. Сучасні забавлянки з елементами випробувань для наймолодших дітей мають форму гри й уміщують погрози: «Де коза рогата, Іде коза бодата, Забодая, забодая». Коза нагадує нечистого, який несе реальну загрозу для християнина. Прагматика цих творів у тому, щоб спочатку налякати, а потім розсмішити дитину й навчити побороти свій страх.

Емоції страху дитина відчуває з багатьох причин, страх виникає як реакція на несподівані й сильні подразники. У процесі пізнання довкілля діти переживають страх, пов’язаний із фізичним болем та вразливими фантазіями. Цей страх діти повинні переборювати самі, дорослі ним особливо не переймалися. “Як же грається та бігає [дитя – Н.Я.] і, падаючи, забилось – більше виросте. Примарилось, ніби щось гналось за дитиною – переросте. Злякалось чогось – переросте” [3, 109]. Ці страхи дорослі іноді ще й підкріплювали безпосереднім фізичним покаранням з відчуттям болю. М. Грушевський пише, що на другому році “вже й пристрашку дають дитині, і як не очкурцем за провину, то хворостоною, а часом і ганчіркою. ... В цьому віці ще не дуже карають, раз удариш отаку дитину, а серце заболить згодом, і шкода стане” [3, 131–132]. Такі умовні покарання засвідчують традицію ставлення до дитини як до “маленького дорослого”, її прилучення до норм соціуму. Дорослі привчають відповідати за свою безпеку, правильно оцінювати обставини, бути винахідливим. З трьох років дитина вчиться оминати небезпечні для неї предмети й уникати покарання. Покарання швидко втрачає дієвість, оскільки демонструє фізичну перевагу дорослого, супроводжується болем, але не загрожує життю. Тому в народній педагогіці дитині прививався страх не покарання, а осуду близьких: «Добрий доброго слова боїться, а ледащо й побою не боїться» [12, 198]; прокляття: «Батькова-материна молитва й з дна моря витягає, а прокляття і в калюжі топить».

Існувала традиція лякати дітей, забавляючи їх, щоб не плакали. Навіюванням страху дітей привчали остерегатися речей, у пізнанні яких вони ще не мали досвіду. Дорослі розповідали страшні історії, прививаючи дітям уміння передбачати ту чи іншу небезпеку. Емоції страху, що виникали при цьому, виконували функцію самозбереження. Дітей починали лякати з дво-трирічного віку. Лякали атмосферними явищами [4, 308–309]; тваринами (дикими та свійськими) [4, 308–309]; чужинцями та маргінальними особами (розбійниками, бурлаками, старцями) [4, 308]; надприродними істотами (русалками, домовиком тощо [4, 308–309]; людьми з надзвичайними здібностями [4, 309]; християнськими святими та церковнослужителями, причому духовне покарання трансформувалося в покарання фізичне: “Дивись – он Бог свариться на тебе пучкою і каменюку держить: як кине на тебе і вб’є, і ти не будеш у нас” [4, 308–309].

“Страшне” у відповідності з міфічною свідомістю дорослих пов’язувалося з виходом за межі свого локусу по горизонталі (чужина, ліс, ріка), або асоціювалося з “чужим світом” по вертикалі – “низьким” (надприродні істоти, нечисть тощо) та “високим” (астральні світила, атмосферні явища, Бог і служителі культу). В усталеній картині світу українців місце “свого” – посередині. Світ людей знаходиться в центрі Всесвіту: “В серединці – у золотій скриньці (ряднинці)”. У народному світобаченні “страшне” чітко табуйоване як небезпечне для усіх живих істот. Старші пояснювали, яких дій потрібно уникати, чого робити “не годиться”, бо то гріх, або й розповідали про трагічні наслідки певних учинків [4, 269].

Фольклорні записи початку ХХ ст. засвідчують тенденцію прилучення дітей до картини світу дорослих, а не відокремлення й обособлення дитячої субкультури. Чим старша дитина, тим ширшою була її обізнаність із фольклорною традицією. Діти швидко переймали від старших братів і сестер не лише навички повсякденного життя, а й традиційну систему вікової та гендерної поведінки. За словами Н. Заглади, із чотирирічного віку діти з сусідніх хат гуртувалися на вулиці для спільних ігор і забав за статтю. Хлопчики й дівчатка зазвичай гралися окремо, різними групами, і часто “хлопці стараються налякати дівчат” [4, 273].

Чотирирічні діти чітко розуміли кордони “свого”, демонстрували неприйняття “чужого”, негативне ставлення до перетину кордонів між “своїм” і “чужим”. Вихід за межі хати, кутка чи вулиці традиційно викликав острах. Незнайомців, чужаків діти потрактовували як носіїв зла: “А чужинців..., старців, циган, що зайдять чи заходять у село, діти намагаються образити: передражнюють, ставляться до них вороже” [4, 273]. Малюки покладалися на досвід старших дітей, картина світу яких структурованіша. У народній культурі діти копіювали поведінку підлітків, а ті, в свою чергу, намагалися перейняти манери дорослих. Традиція настрашки передається від старших до молодших і в наш час.

Г. Виноградов зазначав, що дитяча етнографія не є прямолінійним відображенням етнографії дорослих, вона “має цілком самобутні особливості й риси, що обумовлені особливостями дитячого віку й не зустрічаються в дорослих”. Традиційні норми поведінки,

правила гри, вербальні формули й словесні тексти передаються від старших дітей до молодших без втручання дорослих, або й у великій таємниці від них [1, 7]. Із цією тезою можна не погодитися. Варто наголосити, що діти по-своєму інтерпретують традиційні міфологеми, репрезентують традиційні смисли, відтворюючи їх у різних кодових системах за допомогою різних засобів (у тому числі й невербальних). Настрашки реконструюють систему архаїчних уявлень, що лежать в основі міфологічної свідомості. Оскільки передача інформації відбувається від старших до молодших, то на її перехідних етапах втручання дорослих не обов’язкове, молодші засвоюють усталені норми культурної поведінки нації через посередництво старших дітей.

На наш погляд, генеза сучасних настрашок сягає традиційної дитячої культури. Настрашки могли бути текстовим компонентом ритуалу-гри, подібного до обряду вікової ініціації, що символізував прилучення до колективу й здавна проводився старшими дітьми з метою несподівано налякати молодших або «не посвячених» у сюжет слухачів. Сучасні настрашки є актуальними для дітей у віці від п’яти до дванадцяти років. Практично всі діти переповідають одне одному численні історії про «чорне простирадло», «червону пляму», «чорну руку» тощо. Від традиції тексти успадкували трактування страшного як містичного або соціально небезпечного. Вони сприяють соціалізації дитини, прилученню її до колективу ровесників, задовольняють природну потребу дітей в інформації «страшного» змісту. Ми погоджуємося з думкою М. Осоріної, яка стверджує, що на віковому проміжку з шести до дванадцяти років відбувається опрацювання природних дитячих страхів та їх символічне перероблення на рівні колективної дитячої свідомості, і настрашки як важливий атрибут дитячої субкультури є ефективним інструментом, що уможливорює успішний хід цього важливого процесу [9, 2].

Як свідчать матеріали польових досліджень, у сучасних настрашках, що розповідаються дітьми, збережено основні риси традиційних епічних жанрів. Найпоширеніші теми настрашок – загадкова смерть, масове вбивство, спричинене істотами й речами, що пагубно впливають на живе, людське. «Інопланетяни прилетіли на землю з метою, щоб хтось доглядав потомство. Вони взяли шкіри людей і зробили невеликий бізнес. Відкрили табір для дітей в підвалах, де ходить їхня мати. І дітей, які не слухалися, вони скидали їй. А інші діти були рабами або їх з’їдали маленькі дракончики». У настрашках події драматизуються шляхом використання міфологічних або екзотичних образів чи деталей. Часто в сюжетах змальовується незвичний інтер’єр або одяг (весільна сукня, одяг на смерть, що є маркерами межових станів переходу); зображаються незвичні образи-персонажі (інопланетяни, дівчинка-привид, нечистий). “Жив чоловік, і йому здавалося, наче його зве дівчинка. Він пішов до лікаря, а лікар йому порадив поставити стіл під двері. Він так і зробив. І не потрібно було заглядати під стіл. Йому стукав хтось, і він заглянув під стіл – і побачив там копита, подивився у вікно – і побачив роги. Він відкрив двері, а там чорт. Баааа! І він вбив його.”

Сучасні настрашки успадкували мотиви й образність епічних жанрів, зокрема, чарівної казки. Це образи дороги, лісу, незвичайної хатинки в лісі, до якої потрапляє герой, мотиви випробовування героя представниками потойбіччя. Прозору символіку мають чудернацькі предмети, що є складовими поховального обряду, образ небіжчика або зображення частин його тіла (очі, рука). Атмосфера нагнітається шляхом використання традиційного в народному епосі прийому ступінчатого звуження образів: «У чорному-чорному місті, на чорній-чорній вулиці стояв чорний-чорний будинок. В чорній-чорній квартирі стояв чорний-чорний гроб. Кришка гроба відкривається. Вилазить рука: «Віддай серце!»; описом надприродних явищ, наприклад, руки чи предметів одягу замість самого злотворця: «В одній великій-великій шафі лежить чорний-пречорний шарф і чорне-пречорне плаття, а там – велика-велика рука!» Мова може йти не лише про наявність певних частин тіла, на яких акцентується, а й про їхню відсутність: «На темній-темній планеті є темне-темне місто. У темному-темному місті є темний-темний провулок. В цьому провулці є темний-темний дім. У темному-темному домі є темні-темні двері, а за ними – темна- темна кімната. В цій кімнаті є темний стіл. На цьому столі стоїть темний ящик, в цьому ящику лежить скелет: в нього все було, крім серця. А скелет: «Віддай мені своє серце!»».

Сучасна дитяча традиція донесла до нас не лише емоції первісного, міфологічного страху, а й багатомісний досвід людства з його приборкання. Перемогти страшне можливо шляхом переведення жакливого у

смішне. У цьому й полягав ритуал переборення страху, який повинні були пройти діти: «В темному-темному лісі була темна-темна хатинка. А в тій темній-темній хатинці була темна-темна кімната. А в темній-темній кімнаті була темна-темна шафа, а в тій темній-темній шафі був сундук. А в темнім-темнім сундуку було щось страшне... З темного, темного сундука вилазить їжачок, підходить до дзеркала і каже: «Боже, боже! На кого я схожий!». У кольористиці настрашок переважають чорний і червоний кольори, що символізують хаос, потойбіччя, смерть, агресію, насильство та кров. Ефект переведення страшного в смішне підкреслює бінарна кольористика: «У чорному-чорному селі, у чорній-чорній хаті, у чорній-чорній кімнаті на чорному-чорному столі, у чорній-чорній тарілці лежить рожева-рожева сосиска».

Отже, парадигматичний аналіз концепту «страх» і настрашок у народній традиції дає право стверджувати, що на основі успадкованих архетипних образів підсвідомості, традиційного світобачення, певного життєвого досвіду (почуте від дорослих, побачене в реальності чи сні) діти наповнюють новим змістом сталі міфологічні й фольклорні структури, продукуючи різноманітні сюжети настрашок і картин жахів, у яких діють вигадані істоти-злотворці, представники потойбіччя тощо. Прагматична мета жанру настрашок – допомогти дітям колективно перебороти свої страхи, навчитися керувати своїми емоціями страху. Для повного з'ясування проблеми настрашок необхідна подальша робота, направлена на теоретичне осмислення жанру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов Г.С. Детский народный календарь / Г.С. Виноградов // Сибирская живая старина. – Вып. 2. – Иркутск, 1924. – 256 с.
2. Гречина О.Н., Осорина М.В. Современная фольклорная проза детей / О.Н. Гречина, М.В. Осорина // Фольклор и историческая действительность. – Л., 1981. – (РФ. – Т. XX).
3. Грушевський Марко Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / Марко Грушевський. – К.: Либідь, 2006. – 256 с.
4. Заглада Н. Побут селянської дитини / Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. – К.: Дуліби, 2008. – Т. 1. Діти. Дитинство. Дитяча субкультура. – 2008.- 400с. – С. 214 – 395.
5. Кулинич С.П. Сучасний дитячий фольклор: семантичний, структурний, функціональний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філолог. Наук: спец. 10. 01. 07. – «Фольклористика» / С.П. Кулинич. – Київ, 2005. – 20 с.
6. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість Навчальний посібник / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.
7. Лисевич И.С. Древняя китайская поэзия и народная песня. (Юэфу конца III в. до н.э. начала III в. н. э.) / И.С. Лисевич. – М.: Наука, 1969. с. 14-17.
8. Лурье В.Ф. Краткая антология фольклора младших школьников // ШБФ, 1.
9. Осорина М. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. 5-е издание / М. Осорина. – С-Пб.: Питер, 2010. – 368 с.
10. Приповідки або українсько-народна філософія [Зібрав, підготував до друку та опублікував Володимир С. Плав'юк]. – Едмонтон: Асоціація Українських Піонерів Альберти, 1998. – Т. І. Перевидання з оригіналу 1946 року. – 1998. – 355 с.
11. Словарь української мови / [упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко]. – К.: «Довіра» –УНВЦ «Рідна мова», 1997. – Т.ІІІ – Н. – 1997. – 577 с.
12. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис / Упоряд., приміт. Та вступна ст. М.М. Пазяка. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.
13. Чередникова М.П. «Голос детства из дальней дали...» (игра, магия, миф в детской культуре) / М.П. Чередникова. – М.: Лабиринт, 2002. – 224 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vynohradov H.S. Children's folk calendar // Siberian live old. - Vol. 2. - Irkutsk, 1924. - 256 p.
2. Hrechyna O.N., Osoryna M.V. Children's modern folk prose / O.N. Hrechyna, M.V. Osoryna // Folklore and historical reality. – L., 1981. – (RF. – T. KhKh).
3. Hrushevs'kyu M. The child in the customs and beliefs of the Ukrainian nation / Marko Hrushevs'kyu. – K.: Lybid', 2006. – 256 p.
4. Zhlada N. Everyday life of peasant's child / Ukrainian folk culture: the life cycle of man: historical and ethnological study in 5 vol. / Science. ed. M. Hrymych. - K.: Duliby, 2008. - Vol 1. Children. Childhood. Children's subculture.– 2008.- 400 p. – S. 214 – 395.
5. Kulynych S.P. Modern children's folklore: semantic, structural, functional aspects / Abstr. dis cand. philol. sc.: spec. 10. 01. 07. - "Folklore" / S.P. Kulinich. - Kyiv, 2005. – 20 s.

6. Lanovyk M.B., Lanovyk Z.B. Ukrainian folklore. Tutorial / M.B. Lanovyk, Z.B. Lanovyk. - K.: Znannya-Pres, 2006. - 591 p.
7. Lysevych Y.S. Ancient Chinese poetry and folk song (Yuefu end of the III. BC beginning of the III. BC. E.) / Y.S. Lysevych. - M.: Nauka, 1969. s. 14-17.
8. Lur'e V.F. Brief anthology of folklore primary school children // ShBF, 1.
9. Osoryna M. The secret world of children in the space of the adult world / M. Osoryna. - S-Pb.: Pyter, 2010. - 368 s.
10. Bywords or Ukrainian-national philosophy / [[Gathered, prepared for publication and published Vladimir S. Plav'yuk]. - Edmonton: Alberta Association of Ukrainian Pioneers, 1998. - T.I. reprint of the original 1946.- 1998. - 355 s.
11. Ukrainian Language Dictionary / [Compiled with the addition of Boris Hrinchenko own material]. - K.: "Trust" -UNVTS "Native Tongue" 1997. - T.II Z - N. - 1997. - 577 s.
12. Ukrainian sayings, proverbs etc. / concluded M. Nomys / Compilation, notes and introductory article M.M. Pazyak. - K.: Lybid', 1993. - 768 s.
13. Cherednykova M.P. „Voice of childhood from farness” (game, magic, myth in children's culture) / M.P. Cherednykova. - M.: Labyrint, 2002. - 224 s.

Yarmolenko N.N. Child's spooky tales is in ukrainian folklore: transforming traditions

Abstract. The article describes genesis and transformation of *'nastrashky'* (term by the author), these spooky tales are one of the least researched genres in modern children's folklore. The research offers an insight of genetic similarity of this genre with miscellaneous traditional forms used by adults and elder children to scare a child away. Children were taught by scaring to beware of some unknown things. Adults told scare stories for didactic purposes, they gave children an ability to anticipate danger. Children's fear performed the function of self-preservation and self-regulation. The author accents on interrelation and mutual influence of two cultures (adults and children). Children studied the system of forbiddances of adults through legends, stories and tales. Ukrainian folklore stories which were documented in XX century showed us tendencies of children's introducing into the picture of the world of adults, their connection with outlook of adults. They interpreted the traditional myths, represented traditional meaning and realized them in different systems of codes. Spooky tales reconstructed the system of archaic concepts, which were in the basis of the mythological consciousness. As far as transmission of information derived from the older to the younger, so an adult intervention was not necessary on transitional stages. Younger children learned the accepted norms of cultural behavior of the nation due to the elder children. Paradigmatic analysis of the concept of "fear" gave the right to assert in the folk tradition that children's spooky stories were formed on the basis of inherited archetypal characters, the traditional worldview and particular life experiences (which was heard from adults or saw in real life). Traditional mythological and folklore structures lied in a basis of *'nastrashky'*. An imaginary creatures and representatives of underworld acted according their malice in such tales. The author defines kinship children's spooky stories with folk epic and argues that the pragmatic aim of this genre was to teach children to be in control of their emotions.

Keywords: *fear, spooky tales, scary stories, 'nastrashky', children's epos, children's subculture*

Ярмоленко Н.Н. Детские страшилки в украинском фольклоре: трансформация традиции

Аннотация. В статье рассматривается генеза и трансформация малоисследованного в украинской фольклористике современного жанра – детских страшных историй, для наименования которых автор предлагает термин “настрашки”. Сделана попытка доказать генетическое родство детских страшилок и традиционных форм запугивания детей взрослыми, а также старшими детьми. Выделено взаимосвязи и степень влияния культуры взрослых на детскую субкультуру. Украинские фольклорные записи начала XX в. свидетельствуют о тенденции приобщения детей к картине мира взрослых, а не отделения и обособления детской субкультуры. Детские страшилки образуются на основе унаследованных архетипных образов, традиционного мировоззрения, определенного жизненного опыта. Традиционные мифологические и фольклорные структуры составляют основу детских страшилок, в которых действуют вымышленные существа-вредители, представители потустороннего и тому подобное. Определено родство детских страшилок из народным эпосом и доказано, что прагматическая цель жанра – научить детей управлять своими эмоциями.

Ключевые слова: *страх, страшилки, страшные истории, настрашки, детский эпос, детская субкультура*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu